A. BEK

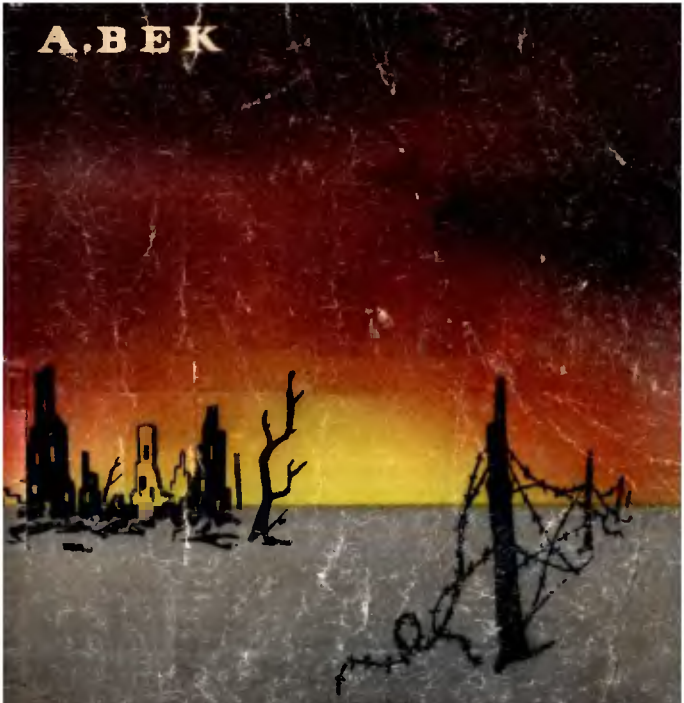

Şoseaua Volokolamskului

A. BEK

Șoseaua Volokolamskului

ROMAN

Traducere revăzută
Ediția a IV-a

1959
E. S. P. L. A. – CARTEA RUSĂ

Coperta: *I. Petrescu* şi *P. Vulcănescu*

Александр Бек
ВОЛОКОЛАМСКОЕ ШОССЕ
Военное Издательство Министерства
Обороны Союза ССР
Иосква 1956

În romînește: *S. Antoniu*

ALEXANDR BEK

Fiu al unui medic militar din orașul Saratov, unde a absolvit și liceul real, tînărul Alexandr Bek se înscrie voluntar în 1919, în vîrstă numai de 16 ani, ca simplu soldat în rîndurile Armatei Roșii, participînd astfel la luptele împotriva intervenționiștilor străini și a gardiștilor albi.

Către sfîrșitul războiului civil lucrează ca redactor al ziarului Diviziei 22 de infanterie.

După război, urmărind uriașa activitate de pe șantierele construirii socialismului, scrie o serie de articole și reportaje, care au fost publicate în ziarele „Pravda" și „Rabociaia Moskva", precum și articole de critică literară.

Mai tîrziu, în 1943, publică prima sa nuvelă „Kurako", al cărei material l-a strîns în timp ce lucra pe șantierele Kuznețkului, și care, împreună cu alte lucrări ale sale, scrise între anii 1930–1940, sînt strînse în cartea „Furnaliștii" (1946).

În timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei, Alexandr Bek a făcut parte, în calitate de corespondent militar, din cadrele eroicelor trupe ale „Diviziei General-maior Panfilov", care au luptat, în anul 1941, pe frontul de la Moscova.

În mijlocul acestei divizii scriitorul a trăit momente de grele încercări și de vitejesc avînt, pe care le-a redat atît de viu și impresionant în nuvela „Panfiloviștii în prima linie" și în romanul „Șoseaua Volokolamskului".

În anii din urmă publică mai multe reportaje și nuvele, printre care cele mai importante sînt „Timofei - inimă deschisă" și „Un profil nou", lucrări consacrate inovatorilor în producție, precum și „Eveni-

mentele unei nopți", „Însemnările unui furnalist" și romanul „Viața lui Berejkov".

În cursul anului 1959, în U.R.S.S. va apărea continuarea romanului „Șoseaua Volokolamskului", intitulată „Cîteva zile".

EDITURA

PARTEA ÎNTÎI

„Dacă un om are prilejul să observe lucruri extraordinare ca: erupția unui vulcan care a distrus localități înfloritoare, răscoala unui popor asuprit împotriva unui stăpânitor atotputernic, sau cotropirea pământului patriei de către un popor crud cum nu s-a mai văzut — cel care a trăit toate acestea e dator să le aștearnă pe hârtie. Iar dacă nu știe să înșire cuvintele cu bețigașul de trestie, să alcătuiască o povestire, trebuie să-și istorisească amintirile unui grămătic iscusit, pentru ca acesta să lase pentru vecie cele împărtășite lui — spre învățătură — nepoților și strănepoților."

Din romanul Ginghis-han de V. Ian.

OMUL FĂRĂ NUME

1

În această carte nu am decît un rol de grămătic drept şi sîrguitor.

Iată povestea acestei cărţi.

2

— Nu, spuse cu asprime Baurdjan Momîş-Ulî, n-am să-ţi povestesc nimic. Nu pot să sufăr oamenii care scriu despre război numai din auzite.

— De ce ?

Îmi răspunse printr-o întrebare :

— Ştii ce e dragostea ?

— Da.

— Înainte de război şi eu credeam că ştiu. Am cunoscut femeia, am iubit cu patimă, dar asta nu-i nimic pe lîngă dragostea care izbucneşte în tine pe cîmpul de luptă. În război, în luptă se naşte iubirea cea mai înflăcărată şi ura cea mai înverşunată, pe care nu le poţi înţelege dacă nu le-ai trăit. Îţi dai seama ce este lupta cu tine însuţi, ce e conştiinţa ?

— Da, îmi dau seama, îi răspunsei cu oarecare şovăială.

— Ba nu, nu-ţi dai seama. Nu ştii cum se luptă, cum se sfîşie aceste două sentimente — frica şi conştiinţa. Nici chiar fiarele cele mai sîngeroase nu sînt în stare să lupte cu sălbăticia cu care luptă ele. Ştii ce este con-

ştiinţa muncitorului, a soţului, dar n-ai de unde să ştii ce este conştiinţa unui soldat. Ai aruncat vreodată o grenadă în cazemata inamicului ?

— Nu...

— Păi atunci cum vrei să ştii ce-i aia conştiinţă ? Închipuie-ţi un luptător care merge la atac cu compania lui ; în jur pîrîie rafale de mitralieră ; cad tovarăşi, dar el se tîrăşte mereu înainte. Se scurge o oră — şaizeci de minute. Într-un minut sînt şaizeci de secunde, şi în fiecare secundă el înfruntă de o sută de ori primejdia morţii. Dar se tîrăşte înainte. Asta e conştiinţa soldatului ! Dar bucuria ? Ştii, oare, ce este bucuria ?

— Probabil că nu ştiu nici asta — îi răspunsei.

— Aşa-i. Cunoşti bucuria dragostei şi poate pe aceea a creaţiei. Nevasta te-a făcut probabil să pătrunzi, să înţelegi ce-s bucuriile maternităţii. Dar cine n-a gustat din bucuria triumfului asupra vrăjmaşului, din bucuria faptei de arme, nu cunoaşte bucuria cea mai puternică, bucuria cea mai arzătoare. Cum o să poţi scrie atunci despre toate astea ? Sau vrei să le născoceşti ?

Pe masă se afla un număr dintr-o revistă în care apăruse o schiţă închinată soldaţilor generalului Panfilov ; era vorba chiar de oamenii din regimentul comandat de Baurdjan Momîş-Ulî.

Apropie revista de lampă. Cu un gest repezit — de altfel toate mişcările lui erau repezite, chiar şi acela de a arunca băţul de chibrit după ce aprindea o ţigară — o răsfoi, se aplecă asupra unei pagini, apoi împinse revista brusc, la o parte.

— Nu pot citi asta ! — spuse el. În război am citit o carte care nu era scrisă cu cerneală, ci cu sînge ; după ce am cunoscut cartea asta, nu mai pot suferi operele literare scrise din imaginaţie. Atunci ce-ai putea scrie dumneata ?

Am încercat să-l contrazic, dar rămase neclintit.

— Nu ! — îmi tăie el vorba. — Eu urăsc minciuna, iar dumneata n-ai să scrii adevărul.

Iată cum ne-am cunoscut:

Căutam de multă vreme un om în stare să-mi descrie bătălia pentru apărarea Moscovei. Povestirea lui trebuia să cuprindă concepţia, sensul operaţiilor militare şi, în acelaşi timp, să mă duc acolo unde se verifică şi se decide totul, adică în lupta propriu-zisă.

Nu voi istorisi toate peregrinările mele în căutarea lui, ci voi spune numai ce e necesar.

Studiind diferite materiale, îmi dădusem seama că în timpul ofensivei împotriva Moscovei, din octombrie şi noiembrie 1941, inamicul încercase să combine tentativa de încercuire cu un atac frontal, dînd lovitura principală de-a lungul şoselei Volokolamskului şi apoi pe şoseaua Leningradului.

În aceste zile grele ale lui octombrie, în care nemţii izbutiseră să străpungă frontul în apropiere de Veazma, iar tancurile, motocicletele şi camioanele lor înaintau spre Moscova, şoseaua Volokolamskului era apărată de divizia 316 de infanterie, cunoscută astăzi sub numele de divizia a 8-a de gardă „General-maior Panfilov". În timpul celei de a doua ofensive asupra Moscovei, întreprinsă în noiembrie, inamicul pătrunsese ca un cui în aceeaşi direcţie şi se izbise iarăşi de rezistenţa oamenilor lui Panfilov. Timp de şapte zile, cît a durat bătălia de la Kriukovo, la 30 kilometri de Moscova, divizia lui Panfilov împreună cu alte unităţi ale Armatei Roşii au rezistat presiunii nemţilor şi i-au respins.

M-am hotărît să mă duc la soldaţii lui Panfilov, încredinţat fiind — încă înainte de a-i cunoaşte numele şi gradul — că-l voi găsi pe acela care-mi va povesti istoria celor două luni de lupte crîncene.

Şi, într-adevăr, l-am găsit.

E Baurdjan Momîş-Ulî; în timpul bătăliei pentru apărarea Moscovei era locotenent-major; astăzi, după doi ani, este colonel de gardă.

Am făcut cunoştinţă. S-a prezentat. Şi cum nu-i înţelesesem bine numele, mi-l repetă, apăsînd silabele :

— Baurdjan Momîş-Ulî.

În tonul lui am surprins o notă ciudată, care în momentul acela mi s-a părut o notă de enervare. M-am gîndit că-i plăcea, probabil, să fie înţeles dintr-o dată.

Credincios obiceiurilor mele de corespondent de presă, îmi scosei carnetul.

— Iartă-mă, cum se scrie numele dumitale de familie ?

Răspunse :

— Eu n-am nume de familie.

Văzîndu-mi uimirea, mă lămuri că în cazahă Momîş-Ulî înseamnă „fiul lui Momîş".

— Aşa îl cheamă pe tatăl meu, iar Baurdjan îmi e prenumele — preciză el — deci n-am nume de familie.

Chipul lui era lipsit cu desăvîrşire de blîndeţea visătoare atribuită de obicei orientalilor. Sînt tot felul de chipuri. Unele par modelate cu migală, cu dragoste ; altele, ai putea crede că au fost croite la nimereală. Chipul lui Baurdjan Momîş-Ulî părea dăltuit, nu modelat. Parcă fusese tăiat, în bronz sau în lemn tare de stejar, cu un instrument foarte ascuţit, care nu lăsase nici o linie mai blîndă, fie ea cît de neînsemnată. Mie îmi trezea o amintire din copilărie : o faţă slabă de indian în profil, presată în relief, pe copertele albastre, cartonate, ale cărţilor lui Mayne Reed sau Fenimore Cooper. Profilul lui Baurdjan parcă semăna cu figura aceea în relief.

Faţa lui era bronzată ca unui mongol şi cu pometii uşor ieşiţi în afară ; expresia senină a feţei lui era de nepătruns, mai ales în clipele de mînie, iar ochii îi erau întunecaţi şi neobişnuit de mari. Avea un păr negru şi lucios, pe care nu-l putea orîndui nici un pieptene ; Baurdjan spunea în glumă că are păr de cal.

Ascultîndu-l, îl priveam. Acest cazah stăpînea cu uşurinţă bogăţia limbii ruse. Nici cînd era emoţionat nu

i se întîmpla să stîlcească cuvintele sau expresiile. Numai rapiditatea cu care vorbea părea uneori silită. Mai tîrziu am băgat de seamă că atunci cînd se exprima în limba cazahă vorbele-i ţîşneau şi mai repede.

După ce-şi alese o ţigară şi închise tabachera cu un zgomot sec, încheie, cu încăpăţînare.

— Dacă vei avea totuşi vreodată prilejul să scrii despre mine, zi-mi, după obiceiul cazah, Baurdjan Momîş-Ulî. Să se ştie că e vorba de un cazah, de un păstor care mîna berbecii pe întinsul stepelor şi care nu are nume de familie.

5

Chiar în prima seară am avut norocul să ascult o convorbire între Momîş-Ulî şi noii ofiţeri sosiţi la regiment : bobocii.

Le vorbea despre sufletul soldatului. Depănîndu-şi ideea, fără grabă, le descrise cu acest prilej o luptă din apropierea şoselei Volokolamskului.

Inima îmi zvîcni. Scosei blocnotesul în grabă şi începui să scriu cu lăcomie. Fără să mă încred încă în norocul meu, ghiceam : iată paginile povestirii atît de mult aşteptate. După ce se termină convorbirea, am căutat un moment potrivit ca să-l rog pe Baurdjan Momîş-Ulî să-mi istorisească de la început pînă la sfîrşit toată povestea luptelor de lîngă şoseaua Volokolamskului.

— Nu ! — îmi răspunse el — n-o să-ţi povestesc nimic !

Cititorul cunoaşte convorbirea ce-a urmat.

9

Eram convins că în acest caz Baurdjan Momîş-Ulî nu avea dreptate — oare nu năzuiam şi eu, ca şi el, după adevăr ? Însă părerile lui, mai cu seamă cînd era vorba

de cei care nu trăiseră viaţa de soldat, erau adesea prea aspre. Judecata asta o puneam pe seama tinereţii lui ; în zilele cînd ne-am cunoscut abia împlinise treizeci de ani.

După ce m-a refuzat cu atîta hotărîre, am socotit de prisos orice stăruinţă, ceea ce nu m-a împiedicat să petrec destul de multe zile lîngă el.

Îi plăcea şi ştia să povestească. Profitam de orice ocazie şi scriam cu răbdare. Se obişnuise cu mine.

Povestea vieţii i-am aflat-o de la prietenii săi. La şcoală avusese două porecle : „Ochiosul" şi „Şan-Times". Traducerea întocmai a ultimei porecle ar fi „cel pe care nu-l ajunge praful". Aşa era numit un cal legendar care mergea atît de iute, încît nici praful ridicat de propriile lui copite nu-l putea ajunge.

O dată, prinzînd momentul, i-am spus :

— Totuşi voi scrie despre dumneata, amintind neapărat undeva şi de porecla dumitale din timpul şcolii : „Şan-Times".

Zîmbi, şi zîmbetul îl transfigura, dînd feţei lui aspre un aer copilăresc.

— Dumneata eşti cal de artilerie — îmi răspunse el. — Să nu te superi, îţi fac un compliment ! Calul de artilerie merge încet şi se întoarce mai greu, dar cînd se întoarce, urneşte şi tunul după el. Tot aşa m-ai urnit şi dumneata pe mine... o să-ţi spun tot ce vrei. Dar cu o condiţie...

Dîndu-se puţin înapoi, îşi smulse sabia din teacă. În adăpostul scund, umed, luminat sărăcăcios de o lampă mică fără sticlă, sabia străluci ca un fulger.

— Să ne înţelegem — continuă el. — Eşti dator să scrii adevărul. Altfel, cînd cartea o să fie gata şi o să mi-o aduci, eu voi citi primul capitol şi voi spune : „Prost, minciuni ! Pune mîna stîngă pe masă." Şi eu am să lovesc o dată — harşt ! — iar mîna stîngă va cădea ! Voi citi al doilea capitol : „Prost, minciuni ! Pune pe masă mîna dreaptă." Harşt ! — şi mîna dreaptă a căzut ! Te învoieşti ?

— Mă învoiesc — i-am răspuns.

Glumeam amîndoi, dar fără să zîmbim.

Ochii lui negri, neobişnuit de mari pentru un mongol, mă străpunseră cu o privire scormonitoare.

— Ei bine ! — spuse el — ia-ţi o foaie de hîrtie şi un creion. Scrie : „Capitolul întîi. Frica."

FRICA

I

— Scrie — îmi spuse Baurdjan Momîş-Ulî : „Capitolul întîi. Frica."

Şi, după o clipă de gîndire, continuă :

— „Soldaţii lui Panfilov se avîntau în prima lor luptă fără să cunoască frica..." Ce spui, e bine pentru început ?

— Nu ştiu — răspunsei eu, nehotărît.

— Asta-i stilul cîrpacilor întru literatură — spuse el cu asprime. — De cînd te afli printre noi, am dat ordine speciale să fii condus în sectoarele de luptă în care explodează din cînd în cînd cîte două-trei mine şi se aud gloanţele şuierînd. Am vrut să ştii ce-i aia frica. — Nu, nu-mi face mărturisiri, ştiu că a trebuit să-ţi stăpîneşti frica. — Atunci cum se face că dumneata şi colegii dumitale, scriitorii, vă închipuiţi că cei care luptă în război sînt supraoameni şi nu oameni obişnuiţi, la fel cu voi ? De ce să crezi că soldatul nu are simţăminte omeneşti asemănătoare cu ale dumitale ? Îl socoteşti cumva de o rasă inferioară sau, dimpotrivă, un fel de creatură mai presus de om ?

Poate, după părerea dumitale, eroismul e un dar al naturii sau al magazinerului care împarte, o dată cu mantalele, şi raţii de curaj, notînd pe listă, în dreptul fiecărui nume : „Primit", „Primit" ?

Am trecut prin destule lupte, am ajuns comandant de regiment, deci socot că am dreptul să-ţi spun : greşeşti !

Pe ce s-au bizuit nemţii cînd au năvălit în ţara noastră uriaşă ? Erau convinşi că o dată cu ei, în campania din Răsărit, în fruntea coloanelor de tancuri va

merge *generalul Frică*, în fața căruia orice ființă vie se va ploconi sau va fugi.

Prima noastră luptă, pe care am dat-o în noaptea de 15 spre 16 octombrie 1941, a fost și o luptă împotriva fricii... Iar șapte săptămîni după aceea, cînd i-am alungat pe nemți pe lîngă Moscova, *generalul Frică* i-a însoțit în retragerea lor. Ei au aflat atunci, poate pentru prima oară în acest război, ce înseamnă cînd îi mînă frica de la spate.

2

Pînă la jumătatea lunii octombrie, adică înainte ca luptele să fi ajuns în imediata apropiere a Moscovei, noi nu intrasem încă în foc. După ce plecasem din Kazahstan, petrecusem o lună și jumătate prin mlaștinile din regiunea Leningradului, cam la 30—40 kilometri depărtare de front, pe linia a doua de apărare cum era numită, alcătuind rezerva Comandamentului Suprem.

În dimineața zilei de 6 octombrie am primit ordin să pun batalionul în stare de alarmă și să-l conduc la cea mai apropiată gară. Vagoanele de marfă și platformele ne așteptau. Ne-am îmbarcat și am pornit chiar în aceeași noapte.

Încotro ? Nici eu, comandant de batalion, nu trebuia să știu nimic pînă într-o anumită clipă. Nu mi se părea că ne apropiem de front ; dimpotrivă, aveam impresia că ne îndepărtăm de el. Trenul aluneca spre nodul de cale ferată Bologoe, fără să oprească în stații.

În timpul mersului am fost înștiințat că la Bologoe o să ni se dea mîncare caldă. Dar parcă o mînă nevăzută ne gonea din urmă eșaloanele, așa că n-am mai apucat să primim mîncare caldă. Locomotiva fusese schimbată în cîteva minute. Un șuierat și — înainte !

Toți erau nerăbdători să știe încotro o vom lua de la Bologoe. Curînd ne-am dat seama că mergem spre Moscova.

Întreaga noastră divizie de infanterie, divizia 316, se îndrepta într-acolo îmbarcată în trenuri ce se succedau la intervale de o oră şi jumătate sau două, fără să încetinească mersul prin staţii.

În ce scop sîntem trimişi ? Pentru ce ?

Mister.

Pentru ce graba asta ? Încotro trebuie s-o apucăm de la Moscova ? Unde ne vom opri ?

Mister... mister.

Viteza cu care mergeam îi arunca pe oameni într-un fel de exaltare, de nelinişte. Ne gîndeam : acum o să înceapă, în sfîrşit, şi pentru noi adevăratul război, lupta, focul !

3

La 7 octombrie am debarcat într-o pădure aproape de Volokolamsk, la 120 de kilometri spre vest de Moscova.

Am fost chemat la comandantul regimentului, la staţia de cale ferată.

Îmi amintesc de nişte turnuri scunde, nituite, aliniate în apropierea terasamentului, vopsite pentru camuflaj în verde şi cenuşiu. Erau rezervoare de benzină şi petrol.

De unde să-mi treacă prin minte că în curînd voi vedea, pe fondul unui cer posomorît de octombrie, turnurile astea de fier ridicîndu-se deodată încet, rămînînd parcă o clipă suspendate în aer şi apoi prăbuşindu-se fără zgomot ; abia mai tîrziu s-a auzit un tunet asurzitor şi orizontul a fost cuprins de fum şi flăcări.

Apropiindu-mă de clădirea gării — mai tîrziu n-a rămas din ea decît o cutie de cărămizi descoperită, cu dîre lungi de funingine deasupra ferestrelor fără urmă de geamuri — zării de departe un convoi lung de vagoane, de platforme, toate încărcate cu tunuri.

Mă strigă cineva. Lîngă tren îl văzui pe colonelul Malinin, comandantul regimentului de artilerie al diviziei noastre.

— Priveşte-le şi admiră-le, renegatule ! Nu-i aşa că-s frumoase ?

Îmi spunea renegat de cînd aflase că eu, artilerist, comandant de baterie, cerusem singur să fiu dat la infanterie.

Tunurile erau acoperite cu un strat gros de unsoare uşor înnegrită pe deasupra, aşa cum ieşiseră din uzină. Fuseseră aduse chiar atunci, ca întărire pentru artileria diviziei noastre.

— Oho ! Sînt şi tunuri grele — spusei eu.

— Hipopotamii ăia o să-i instalăm ca tunuri de cetate.

— O să rămînem aici multă vreme ?

— Cred că toată iarna.

Eram dezamăgit — iarăşi în spate, iarăşi în rezervă.

Nu ştiam că departe înaintea noastră, lîngă Veazma, nemţii străpunseseră frontul care apăra Moscova şi că Hitler vestise lumii cu patru zile mai înainte, prin radio : „Armata Roşie este nimicită. Drumul spre Moscova ne este deschis !"

În vremea asta, Moscova organiza cu încordare un nou front la vreo sută douăzeci sau o sută cincizeci de kilometri depărtare de capitală, aliniamente care aveau să intre mai tîrziu în istorie sub numele de „căile îndepărtate de acces spre capitală". Batalioane de comunişti se îmbarcau în gările Moscovei, fără discursuri, fără muzică, în haine civile, şi îşi primeau armele şi echipamentul abia pe drum. Cu o zi sau două înaintea sosirii noastre, şcoala militară de infanterie „Sovietul Suprem" fusese transportată în camioane prin Volokolamsk spre Marea Moscovei [1] ; puţin după aceea şcoala militară de artilerie din Moscova, distinsă cu ordinul „Drapelul roşu", luase acelaşi drum, cu toate tunurile de instrucţie de care dispunea. Moscova — cînd rostesc numele acesta măreţ mă gîndesc la Comandamentul suprem, la Kremlin, la Patrie — Moscova, zic, trimitea în întîm-

[1] Bazin artificial, situat pe cursul superior al fluviului Volga, regiunea Kalinin din R.S.F.S.R. (n. r.).

pinarea inamicului rezerve proaspete de oameni şi material, printre care şi tunurile acestea.

La statul major al regimentului mi se confirmă că divizia noastră avea ordinul să ia în primire şi să construiască lucrări de apărare în raionul Volokolamsk. Acolo mi se indică şi fîşia batalionului meu.

4

În aceeaşi seară pornirăm într-un marş de noapte spre rîul Ruza, la 30 de kilometri depărtare de Volokolamsk.

Ca fiu al Kazahstanului meridional, eram obişnuit cu ierni tîrzii, pe cînd aici, lîngă Moscova, dimineţile erau geroase chiar din primele zile ale lunii octombrie. În zori, mergînd pe un drum întărit de ger, prin glodul îngheţat aşa cum îl brăzdaseră roţile vehiculelor, ne-am apropiat de satul Novleanskoe, localitatea cea mai importantă din întregul sector încredinţat batalionului nostru.

Am zărit numaidecît silueta unei clopotniţe, nu prea înaltă, care se profila, neagră, pe un cer leşios.

Lăsînd batalionul în pădurea de lîngă sat, plecai în recunoaştere împreună cu comandanţii de companie.

Batalionului meu i se încredinţase un sector de şapte kilometri, pe malul şerpuitor al rîului Ruza. Dacă ar fi fost să judecăm după regulamente, în luptă un sector ca ăsta era prea mare chiar şi pentru un regiment. Dar nu mă nelinişteam pentru atîta lucru. Eram sigur că dacă inamicul ar izbuti vreodată să ajungă într-adevăr pînă aici, nu unul — ci poate cinci, sau chiar zece batalioane îl vor întîmpina în sectorul nostru. Socoteam că întregul meu sistem de lucrări de apărare trebuia să se sprijine pe acest calcul.

Nu te aştepta să-ţi descriu natura ca un artist. Nici măcar nu ştiu dacă priveliştea din faţa noastră era frumoasă sau nu.

Pe oglinda, cum se spune în topografie, întunecată a îngustei şi liniştitei Ruza, pluteau frunze mari, decupate parcă, pe care vara înfloreau probabil nuferi albi. S-ar putea să fi fost frumos, dar pentru mine Ruza era un rîuşor prăpădit, prea puţin adînc, pe care inamicul ar fi putut să-l treacă foarte uşor.

Totuşi, în partea noastră panta malului o făcusem inaccesibilă tancurilor inamice. Un taluz abrupt, care păstra în lutul lucios, proaspăt tăiat, urme de lopată, cobora drept ca un perete pînă la suprafaţa apei, formînd ceea ce în limbaj militar se numeşte „escarpă".

Privirea descoperea departe, de cealaltă parte a rîului, cîmpii şi desişuri răzleţe sau, cum se mai spune, limbi de pădure. Într-un loc, pe celălalt mal, cam pieziş faţă de satul Novleanskoe, pădurea ajungea aproape pînă la rîu. Acolo ai fi descoperit, probabil, tot ceea ce îi trebuie unui pictor dornic să înfăţişeze pădurea rusă toamna. În ceea ce mă priveşte pe mine, bucata aceea înaintată de pădure mi se părea nesuferită ; era un adăpost ideal pentru inamic, care ar fi putut să-şi concentreze acolo, în voie, forţele pentru un atac, ferindu-se de focul nostru.

La naiba cu toţi brazii şi pinii ăştia ! La pămînt cu ei ! Pădurea să fie cît mai departe de rîu !

După cum îţi spuneam, nici unul din noi nu se aştepta să se întîlnească aici prea curînd cu inamicul ; cu toate acestea, primisem misiunea să organizăm o poziţie de apărare şi trebuia s-o îndeplinim conştiincios, aşa cum se cuvine să facă nişte ofiţeri şi soldaţi ai Armatei Roşii.

5

Primii vestitori ai retragerii se iviră chiar a doua zi. Erau civili care-şi părăsiseră pe undeva tot avutul ; printre ei se aflau grupuri mici de soldaţi scăpaţi din încercuire.

I-am întîlnit pentru prima oară pe aceşti pribegi în mantale soldăţeşti lîngă bucătăria de campanie a batalionului.

Tocmai se încălzeau la foc. Comandantul plutonului de gospodărie, locotenentul Ponomariov, un om mai în vîrstă, care condusese înainte de război o mică întreprindere de construcţii, îi privea curios. Toţi bucătarii şi oamenii de serviciu la bucătărie se strînseseră în jurul lor.

Locotenentul Ponomariov comandă: „Drepţi!" şi veni să-mi dea raportul.

Mă uitam pieziş la oamenii care şedeau în jurul focului. Unii se ridicară, alţii abia se mişcară.

— Ce-i cu oamenii ăia? — întrebai.

Un ostaş mărunt, cu obrazul ciupit de vărsat, se depărtă de lîngă foc.

— Am scăpat din încercuire, tovarăşe locotenent major.

Auzeam pentru prima dată cuvîntul ăsta.

— Care încercuire? De unde?

— De lîngă Veazma, tovarăşe locotenent major... şi acum a pornit-o încoace...

— Cine?

— Ei, cine? Neamţul, de bună seamă...

— L-ai văzut?

— Parcă-l poţi vedea? Toarnă cu obuze, sau o porneşte pe şosea cu tancurile şi trage în toate părţile...

— Ai văzut tancuri?

— Astea se pot vedea în linişte numai la cinema, tovarăşe locotenent major... Aici nu-ţi arde de asta! Totul se încurcă, de vezi numai negru înaintea ochilor cînd vine şi trage în toate părţile.

— Unde ţi-e puşca?

— Aici, e în ordine... Dar să mă iertaţi, tovarăşe locotenent major, e necurăţată...

— Şi încotro ai pornit-o?

— La Moscova, ca să ne verse la alte unităţi... Am mers repede, pe mulţi i-am lăsat în urmă. Am luat comanda grupului, tovarăşe locotenent major, ca să-i scot din încurcătură... Se spune c-or să se dea lupte pentru Moscova. Într-acolo mergem acum... Nu-i vreme de pierdut — neamţul n-o să mai întîrzie mult... Ne daţi

voie să ne ospătăm la bucătăria dumnevoastră, tovarăşe locotenent major ?

Simplitatea cu care micul soldat ciupit de vărsat îşi mărturisea fuga din faţa inamicului era de-a dreptul înspăimîntătoare. Soldaţii mei ascultau cu gura căscată.

Aruncai iarăşi o privire asupra „unităţii" lui. Oamenii ăştia nu se spălaseră şi nu se bărbieriseră de multă vreme, din care pricină toţi aveau feţele acoperite parcă de o mască cenuşie. Căldura focului le usca noroiul de pe cizme şi moletiere. Nici unul nu avea grade pe manta.

— Sînteţi toţi soldaţi ? — întrebai eu.

După cîteva clipe de stînjeneală se ridică unul dintre ei, un vlăjgan cu privirea tristă şi şovăielnică. Să tot fi avut douăzeci şi doi de ani.

— Sînt locotenent, comandant de pluton — mărturisi el.

Nu ştiu, poate că faţa mea nu arăta ce simţeam, dar mă cutremurai în sinea mea, ca şi cum mi-ar fi dat cineva o palmă. Cum ? Locotenentul ăsta, comandant de pluton, ofiţer din Armata Roşie, era în stare să fugă de pe front împreună cu ostaşii lui şi să se pună sub comanda unui soldat vechi ?

În clipa aceea bucătarul puse în faţa „încercuiţilor" un castron plin cu supă, din care ieşeau aburi.

— Hai, băieţi, mîncaţi... Acum aţi scăpat, doar sînteţi la ai voştri ! Ospătaţi-vă !

Nu m-a mai răbdat inima şi am strigat :

— Drepţi ! Locotenent Ponomariov, arestează-i pe dezertorii ăştia ! Să li se ia armele !

— Nu dau puşca ! — se împotrivi soldatul ciupit de vărsat.

— Gura ! Locotenent Ponomariov, executarea !

Abia apucai să rostesc ultimul cuvînt şi băgai de seamă că locotenentul Ponomariov îşi aţintea privirea undeva, dincolo de mine, ridicînd mirat din sprîncene.

Mă întorsei. Vreo zece soldaţi se tîrau obosiţi spre bucătăria batalionului. Unii erau înarmaţi, alţii nu mai aveau puşcă. Cîţiva îşi ridicaseră gulerul mantalei şi îşi înfundaseră mîinile în buzunare. Aşa ceva nu se vedea

niciodată la oamenii mei. Era limpede — nu erau din batalionul meu.

Se apropiară.

— Cine sînteţi ? — îi întrebai.

Mi se răspunse :

— Încercuiţi, tovarăşe locotenent major.

6

În ziua aceea inspectam raionul de apărare al batalionului, ca de obicei, de la un capăt la celălalt.

Era frig şi sufla un vînt puternic. Ningea rar şi tăios. Fulgi mărunţi şi îngheţaţi se cerneau în iarbă, se prindeau de bulgării de pămînt arat, formînd movilițe albe. Se apropia ora mesei. Soldaţii mîncau, adăpostiţi în tranşeele neisprăvite sau pe după grămezile de pămînt săpat.

Înaintînd de-a lungul şanţului, cu lopeţile înfipte pe margine ca nişte jaloane, auzii :

— Nu, băieţi, nu loveşte dincotro îl aştepţi... Nu-i place să se bage pe acolo pe unde-i aşteptat...

Se auzea clinchetul lingurilor. Soldaţii mîncau într-o groapă, adăpostiţi de un mic mal de pămînt.

— Dar ce-i place ?

După accent, recunoscui pe cel care pusese întrebarea : era un kazah.

— Te înconjoară şi gata... Atunci să vezi ce-i place.

— Şi ce-i de făcut atunci ?

A cui era tranşeea ? Care dintre kazahi se afla acolo ? Încercai să-mi amintesc. Ah, da ! Barambaev, aici e grupa lui de mitraliere. Sau poate Galiulin... De altfel sînt amîndoi servanţi la aceeaşi mitralieră... La naiba, şi aici îi hrănesc pe fugari !

— Atunci o-ntinzi la fugă — rosti vocea necunoscută. Altfel te-ai dus pe copcă...

— Te ascunzi în pădure ! Nu-i place să meargă în pădure.

Din nou zgomot de linguri. Cei scăpați din încercuire mîncau cu ostașii mei. Auzii un alt glas, pe care nu-l cunoșteam :

— Cînd te gîndești că și sacul de spate mi-a rămas acolo, și gamela... Ședeam și mîncam, uite, ca acuma, cînd deodată...

„...deodată v-ați sculat și ați fugit, ticăloșilor !" — era să strig eu, dar mă opri un gînd.

Foarte aproape de locul acela zărisem lucind mat țeava de oțel brunat a unei mitraliere pitită după brazde de pămînt cu iarbă pe ele, așezate cu grijă. Lîngă ea, mitraliorul de serviciu. În magazia armei era băgat capătul unei benzi de cartușe.

— Gata de tragere ? — întrebai eu.

— Da, tovarășe comandant. Trebuie numai să apeși pe trăgaci.

Mă lăsai într-un genunchi, îndreptai țeava mitralierei spre rîu și apăsai pe trăgaci. Mitraliera răpăi, cutremurîndu-se toată. În sectorul nostru, unde se săpau tranșee, nu răsunaseră încă împușcături ; astea erau primele focuri de armă care se auzeau aici.

Un om sări afară din groapă.

— Alarmă ! — strigai — La arme !

Și numaidecît o voce răspunse, ca un ecou deformat.

— Nemții !

Glasul era ciudat de înăbușit, ca și cum omul n-ar fi rostit cuvîntul ci ar fi oftat, la gîndul că nemții sînt foarte aproape.

În clipa următoare cineva o rupse la fugă. După el, alții. Și totul se petrecu atît de repede, încît n-am putut băga de seamă cum se întîmplase.

Pădurea nu era departe — să tot fi fost pînă acolo o sută cincizeci sau două sute de pași. Alergau într-acolo...

Urcai pe o movilă de pămînt și-i urmării, tăcut, cu privirea.

Un strigăt mînios răsună lîngă mine :

— Stai ! Opriți-vă !

Apoi, un potop de înjurături.

Era mitraliorul Bloha, care răsărise nu știu de unde. Cînd mă văzu, se repezi spre mine, spre mitralieră. Am simțit cum urcă în mine un val uriaș de dragoste. Nici o femeie nu-mi fusese atît de dragă cum îmi era în momentul acesta mitraliorul Bloha, alergînd spre mine.

Galiulin, un kazah uriaș, ambalator de meserie, în stare să ridice cu cea mai mare ușurință pe umerii lui lați o mitralieră cu afet cu tot, se opri și el. Venea spre mine în urma lui Bloha, cu capul plecat și cu mîinile pe piept, și toată făptura lui părea că cere iertare.

Apoi veni rîndul lui Murin „ochelaristul", un aspirant la Conservator, care scrisese pe vremuri articole despre istoria muzicii. Se oprise, dar cineva îl împinse, arătîndu-i pădurea din apropiere, și el începu să alerge din nou ca un iepure. Din nou întoarse capul, apoi se opri. Capul asudat, înșurubat pe un gît subțire, se sucea cînd spre pădure, cînd spre mine. În cele din urmă își șterse repede ochelarii cu degetele și veni în fugă spre mine.

Erau de față toți servanții mitralierei ; nu mai lipsea decît comandantul lor, sergentul Barambaev.

Încercasem adesea un simțămînt de adîncă mulțumire privind cum el, kazahul Barambaev, își demonta și-și monta mitraliera, găsind dintr-o privire, ca un mecanic, cauza incidentului în funcționarea armei. „Uite că și noi kazahii începem să devenim un popor de mecanici, ca rușii" — îmi spuneam uneori, văzîndu-l.

Și acum o șterse, trecînd pe lîngă mine, pesemne fără să se încumete să-mi arunce măcar o privire.

Îmi întîmpinam în tăcere oamenii care se înapoiau, pentru că știam că ostașii mei erau flăcăi cinstiți și că rușinea începuse să-i chinuie... Dar ce trebuia să fac ca să-i cruț în viitor de acest simțămînt chinuitor, cum să-i scap de o asemenea umilință ? Oare puteam să fiu sigur că nu vor mai fugi iarăși, ca după aceea să se întrebe cum de fusese cu putință să li se întîmple una ca asta ? Ce să fac cu ei ?

Să încerc să-i conving ? Să le vorbesc frumos ? Să-i ocărăsc ? Să-i bag la arest ?

Spune-mi dumneata : ce trebuie să fac ?

JUDECĂ-MĂ!

I

Şedeam în adăpost, cu ochii pironiţi în pămînt, cu capul în mîini — aşa (Baurdjan Momîş-Ulî îmi arătă poziţia), dus pe gînduri.

— Pot intra, tovarăşe comandant ?

Încuviinţai din cap, fără să ridic privirea.

Era politrucul[1] companiei de mitraliere, Djalmuhamed Bozjanov.

— Aksakal — îmi spuse el încet, în limba kazahă.

Aksakal înseamnă în traducere „barbă cărunt㔠; aşa i se spune la noi celui mai în vîrstă din familie, sau tatălui. Bozjanov îmi spunea uneori aşa.

Ridicai capul. Obrazul rotund, plin de bunătate, al lui Bozjanov era amărît.

— Aksakal... S-a întîmplat în companie ceva nemaipomenit : Sergentul Barambaev şi-a tras un glonţ în mînă.

— Barambaev ?

— Da...

Parcă cineva îmi strînse inima într-un cleşte ; îndată începu să mă doară tot trupul : pieptul, gîtul, pîntecele. Barambaev era kazah, un kazah cu mîini dibace, comandant al unei grupe de mitraliere — tocmai acela pe care-l aşteptasem zadarnic.

— Ce-ai făcut cu el ? L-ai ucis ?

— Nu, am pus să-l panseze... şi...

— Şi ce ?

— L-am arestat şi l-am adus aici.

— Unde e ? Să vină numaidecît !

[1] Instructor politic în Armata Roşie pînă în octombrie 1942 (n. r.).

Aşadar... iată că se ivise în batalionul meu primul trădător, primul automutilat, şi acesta era Barambaev!

Intră mişcînd cu greu picioarele. În prima clipă nici nu-l recunoscui. Faţa îi era pămîntie şi părea încremenită ca o mască. Alienaţii au astfel de feţe. Îşi ţinea mîna stîngă legată de gît cu o faşă; pansamentul era pătat de roşul sîngelui proaspăt. Cu dreapta încercă să facă un gest dar, întîlnindu-mi privirea, Barambaev nu îndrăzni să mă salute milităreşte. Braţul îi căzu înapoi, şovăi.

— Vorbeşte! — îi ordonai eu.

— Tovarăşe comandant, nu ştiu cum s-a întîmplat... N-am făcut-o anume... Nici eu nu ştiu cum...

Repeta cu încăpăţînare aceleaşi vorbe.

— Vorbeşte!

Pe cît se vedea, se aşteptase la înjurături şi era mirat că nu le aude. Dar sînt clipe în care înjurăturile nu mai au nici un rost. Barambaev îmi povesti că, fugind spre pădure, se împiedicase şi glonţul pornise singur.

— Minţi! Eşti un laş! Un trădător! Patria îi nimiceşte pe cei de felul tău.

Mă uitai la ceas, era aproape ora trei.

— Locotenent Rahimov!

Şeful de stat major al batalionului se ridică.

— Locotenent Rahimov, cheamă-l pe soldatul Bloha. Să vie imediat!

— Am înţeles, tovarăşe comandant!

— Peste o oră şi un sfert, la ora patru precis, adunarea batalionului în poiana din marginea pădurii. Asta-i tot! Executarea!

— Ce aveţi de gînd cu mine? Ce aveţi de gînd cu mine? — interveni Barambaev gîfîind, ca şi cum s-ar fi temut că n-o să-i las timp să-şi termine fraza.

— Voi pune să te împuşte în faţa întregului batalion!

Barambaev căzu în genunchi. Mîinile sale, cea teafără şi cealaltă, pe care o însîngerase o faptă ruşinoasă, se întinseră spre mine.

— Tovarăşe comandant, voi spune adevărul... tovarăşe comandant... Am făcut-o... dinadins.

— Ridică-te ! Arată cel puțin că știi să mori altfel decît ca un vierme !

— Iertare !

— Ridică-te !

— Barambaev, Barambaev — murmură blînd Bozjanov. — Ia spune la ce te-ai gîndit cînd ai făcut una ca asta ?

Crezui o clipă că eu însumi vorbisem, ca și cum celălalt eu al meu, căruia îi poruncisem să tacă, ar fi izbucnit din mine.

— Nu m-am gîndit la nimic — mormăi vinovatul. Nici o clipă nu m-am gîndit... Nu știu cum s-a întîmplat.

Se agață cu deznădejde de fraza asta, cum se agață de un pai omul care se înecă.

— Să nu minți, Barambaev — zise Bozjanov. — Spune comandantului adevărul !

— Dar ăsta-i adevărul... nimic altceva decît adevărul... Numai după împușcătură, cînd am văzut sînge, mi-am venit în fire. De ce am făcut asta ? m-am întrebat... Pesemne că m-a ispitit diavolul... Nu mă împușcați ! ... Iertare, tovarășe comandant...

Poate că spunea adevărul în clipa aceea. Poate că fusese într-adevăr victima unei rătăciri trecătoare, a uneia din acele prăbușiri fulgerătoare ale sufletului apăsat de frică.

Dar oare nu tot așa dezertează cineva de pe cîmpul de luptă ? Nu tot așa devine cineva trădător de Patrie, pentru ca mai apoi să se întrebe cum de s-a întîmplat una ca asta ?

Îi spusei lui Bozjanov :

— Comanda grupei lui o va lua Bloha. Și această grupă, oamenii în mijlocul cărora a trăit și de la care a dezertat îl vor împușca în fața batalionului.

— Aksakal, avem oare dreptul s-o facem ?

— Da. Voi răspunde după aceea în fața oricui, dar în răstimp de o oră voi executa ceea ce am spus. Iar dumneata pregătește raportul.

În adăpost intră soldatul Bloha, trăgîndu-şi greu răsuflarea. Mi se prezentă nu tocmai reglementar, mormăind într-una şi mişcînd din sprîncenele sale decolorate, care de-abia se observau.

— Ştii de ce te-am chemat ? — îl întrebai.

— Nu, tovarăşe comandant.

— Priveşte-l pe omul ăsta... îl recunoşti ?

I-l arătai pe Barambaev.

— Vai de tine ! ... — spuse Bloha. — În glasul său era şi milă şi dispreţ. — Şi mutra ţi-a devenit scîrboasă !

— Voi o să-l împuşcaţi ... — am spus eu — grupa voastră...

Bloha păli, oftă adînc şi spuse :

— Vom executa ordinul, tovarăşe comandant.

— Vei lua comanda grupei. Pregăteşte oamenii, te va însoţi politrucul Bozjanov.

Apropiindu-mă de Barambaev, i-am smuls galoanele şi steaua roşie.

El stătea nemişcat, cu faţa pămîntie, încremenită, cu braţele atîrnînd de-a lungul trupului.

2

La ora patru fix apărui în faţa batalionului adunat în careu. Barambaev stătea în mijloc, în faţa camarazilor săi, îmbrăcat în manta, dar fără centură.

— Batalion, drepţi ! — comandă Rahimov.

Un zgomot sec sfîşie tăcerea, un zgomot din acelea pe care le prinde întotdeauna urechea comandantului : toate armele se mişcară ca una singură şi încremeniră.

Un licăr de bucurie îmi lumină pentru o clipă bezna din suflet. Oamenii din faţa mea nu erau o bandă în uniformă, ci soldaţi, un batalion, o forţă !

— Batalionul este adunat conform ordinului dumneavoastră ! — raportă scurt Rahimov.

În acest ceas, pe această cîmpie rusă, unde un om stătea în faţa camarazilor lui, fără stea şi fără centură, cu

mîna înfăşurată într-un pansament care atesta o faptă ruşinoasă, fiecare cuvînt, fiecare frază — pînă şi formula regulamentară a raportului — totul zguduia inimile.

— Comandantul de grupă Bloha ! La mine cu toată grupa ! ordonai eu.

Străbătură cîmpul în tăcere. În frunte veneau Bloha cel scund şi lunganul Galiulin, urmaţi de Murin şi Dobreakov — chiar cel care fusese de serviciu ieri la mitralieră. Mergeau în cadenţă, prin flanc, foarte gravi, fără să ţină seamă de vîntul care le biciuia obrajii, ridicîndu-şi fără voie frunţile sub privirile sutelor de oameni.

Dar erau emoţionaţi.

Bloha comandă : „Grupă, stai !" Puştile coborîră la picior, toate în acelaşi timp ca una. El privi la mine, uitînd să-mi dea raportul.

Făcui un pas spre el şi dusei mîna la căciulă. El făcu la fel şi, nu tocmai legat, repetă după formula regulamentară că s-a prezentat cu grupa.

O să mă întrebi : pentru ce toate acestea, mai ales într-un astfel de moment ? Da, tocmai în acel moment voiam să subliniez prin fiecare amănunt că eram o armată, o unitate de luptă.

La comanda mea, grupa trecu în linie cu faţa la batalion.

Şi am spus :

— Tovarăşi soldaţi şi comandanţi ! Oamenii pe care îi vedeţi în faţa voastră au fugit în clipa în care am dat alarma şi am comandat „La arme !" Dar şi-au venit în fire aproape numaidecît şi s-au întors — afară de unul, afară de comandantul lor. Acesta s-a automutilat ca să nu mai meargă pe front. Acest laş, acest trădător de Patrie va fi împuşcat acum din ordinul meu. Iată-l !

Mă întorsei spre Barambaev şi-l arătai cu degetul. Ochii lui erau aţintiţi asupra mea, numai asupra mea, şi pîndeau o licărire de nădejde.

Urmai :

— Omul ăsta iubeşte viaţa şi ar vrea să se bucure de aer, de cer, de pămînt. Şi atunci ce şi-a spus : „Voi,

ceilalţi, duceţi-vă să muriţi, eu n-am chef să mor". Aşa trăiesc paraziţii — pe socoteala altora.

Oamenii ascultau într-o tăcere adîncă.

Sutele de oameni înşiraţi în faţa mea ştiau că nu toţi vor scăpa cu viaţă, că pe mulţi îi va secera moartea. În clipele acelea ei treceau un anumit hotar, iar eu exprimam prin cuvinte ceea ce le frămînta sufletele.

— De bună seamă, vor muri oameni în luptă, dar Patria îşi va aminti de acei care şi-au jertfit viaţa cu arma în mînă. Fiii şi fiicele lor vor putea să spună cu mîndrie : „Tatăl meu a fost un erou al Războiului pentru Apărarea Patriei!" La fel vor spune şi nepoţii şi strănepoţii lor... Dar nu vom pieri toţi. Nu ! Soldatul nu intră în luptă ca să moară, ci ca să-şi ucidă duşmanul. Şi cînd se va întoarce acasă, cu datoria îndeplinită, se va spune şi despre el că este un erou al Războiului pentru Apărarea Patriei. Cît de dulce, cît de mîndru sună acest cuvînt : erou ! Noi, luptătorii cinstiţi, vom gusta din bucuria gloriei, pe cînd tu — urmai eu întorcîndu-mă iar spre Barambaev — tu vei rămîne aici ca un stîrv, fără cinste şi fără glorie, renegat şi de copiii tăi.

— Iertare... — şopti el în limba cazahă.

— Aha ! Ţi-ai amintit de copiii tăi... Ei sînt acum copiii unui trădător... Le va fi ruşine de tine şi nu vor spune că le-ai fost tată. Soţia ta va fi văduva unui laş, a unui trădător împuşcat în faţa camarazilor săi. Ea îşi va aminti cu silă de ziua în care a primit să-ţi fie nevastă. Vom scrie consătenilor tăi, ca să ştie şi ei că noi te-am ucis.

— Iertare... Trimiteţi-mă în foc...

Glasul îi era sugrumat, dar simţeam că-l auziseră cu toţii.

— Nu ! — îi răspunsei. — În foc vom merge noi, întregul batalion ! Vezi oamenii pe care i-am scos din rînduri ? îi recunoşti ? E grupa pe care o comandai. Au fugit cu tine, dar s-au întors şi şi-au păstrat cinstea de a putea merge la luptă. Tu trăiai laolaltă cu ei, mîncai

din aceeaşi gamelă, dormeai cu ei sub aceeaşi manta, ca un soldat cinstit... Ei se vor duce la luptă — şi Bloha, şi Galiulin, şi Dobreakov, şi Murin — se vor duce toţi înfruntînd gloanţele şi obuzele. Dar mai întîi te vor împuşca pe tine, un laş care ai fugit din luptă.

Şi comandai :

— Grupă, la stînga-mpre-jur !

Executară mişcarea, îngălbenindu-se deodată cu toţii ; simţeam că şi mie îmi fuge sîngele din obraji.

— Ostaşul roşu Bloha ! Scoate-i trădătorului mantaua !

Cel chemat se apropie posomorît de Barambaev, care începu să-şi descheie singur mantaua, cu mîna teafără. Asta mă uimi. Iată că el, aparent mai lacom de viaţă decît toţi ceilalţi, se arăta fără voinţă în faţa morţii.

I se luă mantaua. Bloha o aruncă la o parte şi se alătură din nou grupei sale.

— Trădător, la stînga-mprejur !

Barambaev îmi aruncă o ultimă privire implorătoare şi-mi întoarse spatele.

Comandai :

— Asupra dezertorului, trădătorului de Patrie şi de jurămînt, grupă...

Puştile se ridicară şi încremeniră. Numai una tremura. Murin avea buzele albe şi îl treceau fiori.

Şi deodată mă cuprinse o milă sfîşietoare de Barambaev.

3

Arma care tremura în mîinile lui Murin părea că-mi spune : „Cruţă-l, iartă-l".

Şi oamenii aceştia, care nu primiseră încă botezul focului, care nu ştiau ce înseamnă să-l urăşti pe laş şi care aşteptau cu încordare să ordon „Foc", parcă se rugau şi ei : „Nu, nu face asta ! Iartă-l".

Şi deodată vîntul se opri, văzduhul încremeni, ca şi cum ar fi vrut să mă facă să aud mai bine rugămintea lor mută.

Vedeam spatele uriaş al lui Galiulin, care îi întrecea cu un cap pe toţi ceilalţi din rînd. Gata să execute ordinul meu, el, un kazah, ţinea în bătaia puştii pe un alt cazah care aici, departe de ţinutul natal, fusese pentru el abia cu cîteva ore mai înainte fiinţa cea mai apropiată ; dar aşa întors cu spatele cum era, parcă şi el striga : „Nu mă sili să fac asta ! Iartă-l !"

Îmi amintii de ceea ce preţuiam la Barambaev : îndemînarea cu care monta şi demonta mitraliera, îndemînarea unui armurier de meserie, care mă făcea să-mi spun cu mîndrie : „Uite că şi noi, kazahii, începem să devenim un popor de mecanici".

...Sînt un om, nu o fiară. Şi am strigat :

— La loc comanda !

Parcă în loc să coboare lin, armele căzură grele, ca de plumb. Ai fi zis că de pe inimile oamenilor se ridicase o greutate uriaşă. Strigai :

— Barambaev !

El se întoarse, aţinti asupra mea o privire neîncrezătoare, dar care începea să prindă viaţă.

— Ia-ţi mantaua !

— Eu ?

— Îmbrac-o ! Treci în front ! La grupă !

Îmi zîmbi, zăpăcit, apucă mantaua cu amîndouă mîinile şi îmbrăcînd-o în mers, nimerind cu greu mînecile, alergă la grupa lui.

Murin, bunul Murin, „ochelaristul", în mîna căruia puşca tremura, îi făcu un semn, abia văzut, cu mîna : „Vino lîngă mine". Apoi îi dădu un ghiont prietenesc. Barambaev era iar un soldat, un tovarăş.

Mă apropiai de el şi-l bătui pe umăr.

— Ei, acum o să mergi la luptă ? Hai ?

Barambaev dădu din cap, rîzînd. Şi toţi zîmbeau uşuraţi în jurul lui...

Cred că şi dumneata te simţi uşurat, cum se va simţi şi cititorul dumitale care va răsufla şi el uşurat cînd va ajunge la ordinul meu „La loc comanda !"

Dar lucrurile nu s-au petrecut aşa. Toate astea le-am văzut numai în gînd, ca un vis.

Realitatea a fost alta :

...Văzînd că puşca lui Murin tremura, i-am strigat :

— Murin, tremuri ?

Murin tresări, strînse patul puştii mai puternic : braţul său deveni mai hotărît. Repetai comanda :

— Asupra dezertorului, trădătorului de Patrie şi de jurămînt... grupă... foc !

Şi laşul fu împuşcat.

Judecă-mă !

Într-o zi, în deşert, tatăl meu, care era nomad, fusese muşcat de un păianjen veninos. Era singur în mijlocul nisipurilor. Nici o vietate afară de cămila sa. Muşcătura păianjenului este ucigătoare. Tata a luat pumnalul şi şi-a tăiat o bucată de carne din locul unde fusese muşcat.

Iată că şi eu făcusem la fel, tăiasem o bucată din propria mea carne.

Sînt om, şi tot ce e în mine omenesc striga : „Nu, nu face asta ! Fie-ţi milă de el ! Iartă-l !" Dar nu l-am iertat.

Eram comandant de batalion, tatăl batalionului. Ucideam un fiu, dar în faţa mea aveam sute de fii. Aveam datoria să scriu cu litere de sînge în sufletele lor : pentru un trădător nu e şi nu va fi îndurare !

Voiam ca fiecare soldat să afle că dacă va fi laş, dacă va trăda, nu va fi iertat, oricîtă milă mi s-ar face de el.

Să scrii asta, să citească toţi cei care au îmbrăcat mantaua de soldat sau se pregătesc s-o îmbrace, ca să ştie : poate că ai fost bun, poate că mai înainte ai fost iubit şi preţuit de semenii tăi, dar oricum ai fi fost, pentru o crimă militară, pentru laşitate, pentru trădare, vei fi pedepsit cu moartea.

NU MOARTEA, CI VIAȚA!

I

A doua zi dimineața am inspectat iar sectorul.

Ca și în ziua precedentă, oamenii continuau să sape tranșee.

Dar erau posomorîți. Nu se auzeau nicăieri rîsete, nu întîlneai un zîmbet.

Este greu să fii comandantul unei trupe posomorîte.

Mă apropii de tranșee și ce văd : un soldat își acoperise locașul cu ramuri, presărate cu cîteva lopeți de pămînt.

— Ce faci acolo ?

— Un locaș de tragere, tovarășe comandant.

— Și ce ai deasupra ?

— Niște lemne, tovarășe comandant.

— Ieși de acolo ; o să-ți arăt eu ce fel de lemne sînt astea. Omul ascultă. Scot pistoletul și trag cîteva gloanțe în parapet.

— Coboară și vezi dacă l-am străpuns.

După un minut, îl aud strigînd vioi :

— Străpuns, tovarășe comandant !

— Păi ce-ai construit tu acolo ? O colibă de bostănari din Asia Centrală ? Un umbrar ?... Nu răspunzi nimic ?

Ostașul îmi răspunse cam cu jumătate de gură :

— Ea te găsește peste tot...

— Care „ea" ?

Tace. Am înțeles. — Îi e frică de moarte.

Atunci îl întreb :

— Spune, nu vrei să trăiești ?

— Ba da, tovarășe comandant !

— Atunci dă-le dracului toate beţele astea şi du-te de caută bîrne groase cît stîlpii de telegraf. Pune-le unele peste altele, pe cinci rînduri, ca să nu le poată străbate nici chiar un proiectil de tun, dacă va nimeri aici.

Soldatul se uita mîhnit cînd la locaş, cînd la pădure. Să se ducă tocmai în inima pădurii ca să taie şi să care de acolo bîrne grele?

— Poate că nu va nimeri — rosti el.

Acest „poate", obiceiul de a gîndi astfel, se păstrase pînă şi în armată, deşi mai ales aici nu-şi avea de loc rostul. Nu era o vorbă de ostaş gata de luptă.

— Dărîmă toate astea! — îi strigai eu... — N-am să te las pînă cînd n-ai să pui cinci rînduri de trunchiuri groase unul peste altul.

Omul oftă, îşi luă lopata şi se apucă să azvîrle pămîntul de deasupra.

Mă uit la el în tăcere. Nu, omului ăsta nu-i vine să creadă că, adăpostit în locaşul său, îi va snopi pe nemţi. Nu-i vine să creadă că ei vor cădea sub gloanţele lui. În sinea sa gîndeşte altfel.

2

În aceeaşi zi, conform programului, unele plutoane executau trageri de luptă.

Pe celălalt mal al rîului, de unde putea să apară inamicul, fuseseră aşezate ţinte apropiate şi depărtate, reprezentînd fascişti în picioare sau în genunchi.

Voiam ca fiecare soldat să se obişnuiască să tragă din locaşul său, din sălaşul său de pămînt, şi să cunoască bine toate reperele de pe terenul din faţa lui şi distanţa pînă la ele.

Trăgeau în ţinte cu puşca şi cu mitraliera. Eu coboram în tranşee şi mă ocupam de fiecare în parte.

— N-ai nimerit! Gîndeşte-te puţin şi întreabă-te dacă n-ai apreciat cumva distanţa greşit, sau n-ai fixat

bine arma în umăr... Ia controlează înălțătorul... Așa, acum hai să tragem încă o dată...

Pînă la urmă soldatul lovea, cu două gloanțe din trei, în silueta de fascist măzgălită, care se afla în fața lui. Nu era un rezultat de disprețuit, și în astfel de cazuri soldatul cu greu își ascundea mîndria, dar...

— Și de ce stai posomorît ? Uite, tot așa o să-i cureți cînd or să vină spre tine.

— Parcă poți să-i dobori cu un glonte ? Și apoi, tovarășe comandat, nici n-au să vină din partea asta !

— Dar de unde au să vină ?

— Știu și eu ?

Mai auzisem cuvintele astea. Era frica de necunoscut.

3

Și iar rămîneam pe gînduri.

De altfel mă gîndeam într-una : în timp ce inspectam sectorul meu de șapte kilometri, în drum spre adăpost, la punctul de comandă, cînd mîncam, pînă adormeam.

Ce se întîmplase oare cu batalionul meu ? În ajun pusesem să fie împușcat un trădător care dezertase ca să-și salveze viața. Dar nu cumva ucisesem în același timp și dragostea de viață și instinctul de conservare, atît de adînc înrădăcinate în oameni ?

Îmi aminteam de un fragment dintr-un articol pe care îl citisem cîndva : „Pe cîmpul de bătaie, în sufletul soldatului se dă o luptă între două forțe puternice — conștiința datoriei și instinctul de conservare. Intervine o a treia forță — disciplina — și atunci conștiința datoriei învinge".

Așa să fie oare ? Generalul nostru, Ivan Vasilievici Panfilov, vorbea despre aceasta cu totul altfel. O dată la Alma-Ata, pe cînd stăteam de vorbă cu el într-o noapte (nu mă întrerupe, fii atent, o să-ți povestesc mai tîrziu amănuntele convorbirii noastre), l-am auzit spunînd : „Soldatul merge la luptă nu ca să moară, ci ca să trăiască !"

Cuvintele astea mi-au plăcut și le repetam uneori. Acum, pregătindu-mă pentru prima noastră luptă și gîndindu-mă la batalionul meu, căruia îi revenise cinstea să lupte lîngă Moscova, îmi aminteam de Panfilov, de aceste cuvinte ale lui.

E oare cu putință ca voința de a trăi, instinctul de conservare, acest impuls primordial care pune în mișcare toate vietățile, să nu se manifeste decît prin fugă?

Oare nu instinctul ăsta, ațîțat la culme, e cel care acționează cu o furie și cu o putere sălbatică în clipa în care vietatea luptă, zgîrie, mușcă, se apără și atacă, într-o încleștare pe viață și pe moarte?

Ei bine, în războiul acesta fără precedent în istorie și care are o însemnătate atît de covîrșitoare pentru viitorul Patriei noastre, pentru viitorul fiecăruia dintre noi, dragostea de viață, voința de a trăi, instinctul indestructibil al conservării trebuie să devină aliatul și nu dușmanul nostru.

Dar cum să-l trezesc, cum să-l încordez?

4

La o anumită oră, conform programului, în fiecare companie se organizau convorbiri sau se citeau cu glas tare ziarele.

M-am hotărît să mă duc pe la unități, să ascult și eu ce le spun politrucii soldaților.

Compania întîi făcea pregătirea politică cu politrucul Dordiia. Oamenii ședeau grămadă lîngă tranșee, sub cerul liber, cu armele la ei.

Fulgi de zăpadă cădeau rar și primele pete albe, încă străvezii, începeau să se contureze pe cetina întunecată.

De jur împrejur era tăcere, dar fiecare privea în depărtare cu un simțămînt deosebit: fiecare se aștepta ca dintr-o clipă în alta undeva să răsune bubuitul tunului; obuzele și minele să treacă în zbor pe deasupra capului, cu șuieratul lor pătrunzător, despre care știau numai din auzite. Se așteptau să se ivească tancurile, la celălalt

cavăt al cîmpiei, rostogolindu-se spre noi, lăsînd în urma lor brazde late, negre pe zăpada timpurie, şi scuipînd foc din mers ; să vadă ieşind în pas alergător din pădure, apoi culcîndu-se la pămînt, ridicîndu-se şi pornind iarăşi înainte, oamenii aceia îmbrăcaţi în mantale verzi, care veneau să ne ucidă !

Dordiia ţinea o cuvîntare, privind din cînd în cînd pe o hîrtie. Tot ce le spunea era foarte just : era purul adevăr. L-am auzit declarînd că fasciştii germani ne atacaseră mişeleşte Patria, că inamicul ameninţă Moscova, că Patria ne cere să murim, dacă va fi nevoie, dar să nu-l lăsăm pe inamic să treacă mai departe, şi că noi, ostaşi ai Armatei Roşii, trebuia să luptăm, jertfind ceea ce aveam mai de preţ — viaţa.

Priveii oamenii. Şedeau ghemuiţi, strînşi unul lîngă altul, cu capetele plecate sau privind în gol, întunecaţi, obosiţi.

„Ehei, politruc Dordiia !" Institutor în viaţa civilă, simţea şi el că nu e ascultat, şi suferea. Dordiia nu era musafir în batalion ; şi el mergea la luptă — prima lui luptă - - împreună cu oamenii cărora le vorbea.

Poate mîine-poimîine va trebui să sară dintr-o tranşee în alta, sub ploaia de gloanţe, cu inima zbătîndu-i-se, în timp ce obuzele vor muşca adînc pămîntul. Şi va trebui să le vorbească oamenilor şi atunci, dar nu ca acum, sub cerul acesta liniştit.

Mai tîrziu am avut prilejul să-l văd în asemenea împrejurări : avea şi un zîmbet al său, şi cuvinte proprii, nescrise pe hîrtie.

Dar în ziua aceea, trăind ca şi toţi ceilalţi ceva negrăit de mare, nu putea sau nu se pricepea să-i facă pe ascultătorii săi să simtă ca el. Repeta într-una : „Patria cere", „Patria ordonă..." Iar cînd declara : „Vom rezista pînă la unul", „Vom muri, dar nu vom da înapoi", puteai să-ţi dai bine seama că exprimă gîndurile sale adevărate, o hotărîre care crescuse în el, şi totuşi...

Pentru ce, politruc Dordiia, te foloseşti de fraze gata făcute ? Nu ştii oare că nu numai oţelul, ci şi vorbele — chiar cele mai sfinte - se banalizează, îşi pierd tăria,

cum se toceşte o roată zimţată dacă nu-i mai ascuţi dinţii ?

Şi de ce repeţi mereu : „să murim, să murim" ? Oare asta trebuie să le spui ? Ştiu ce gîndeşti : socoţi că în război moartea este o necesitate crudă, că trebuie s-o privim în faţă, fără să ne plecăm ochii, şi să-i facem şi pe alţii să înţeleagă asta.

Nu, Dordiia, nu-i adevărat, nu asta e necesitatea crudă a războiului.

5

Am aşteptat să isprăvească. Apoi am întrebat pe unul dintre soldaţi :

— Ştii ce e Patria ?

— Da, tovarăşe comandant.

— Te ascult...

— Uniunea noastră Sovietică, teritoriul nostru.

— Stai jos.

Îl întrebai pe altul :

— Tu ce crezi ?

— Patria... de bună seamă, e locul unde m-am născut... Cum să vă spun, în sfîrşit, locul unde...

— Stai jos. Tu ?

— Patria ? E ocîrmuirea noastră sovietică... este... Să luăm bunăoară Moscova... sîntem aici ca s-o apărăm. N-am fost niciodată la Moscova... N-am văzut-o niciodată, dar e Patria...

— Atunci, nu ţi-ai văzut niciodată Patria ?

Omul tăcu.

— Aşadar, ce este Patria ?

Începură să mă roage : lămuriţi-ne !

— Bine, să vă lămuresc... Tu, de pildă, vrei să trăieşti ?

— Da.

— Dar tu ?

— Da.

— Dar tu ?

— Şi eu.

— Cine nu vrea să trăiască să ridice mîna.

Nu se ridică nici o mînă. Dar ochii lor nu mai priveau în pămînt: soldaţii începeau să ciulească urechile. Li se vorbise atîta despre moarte de cîteva zile încoace şi iată că eu vorbeam de viaţă.

— Toată lumea doreşte să trăiască. Bine.

Mă întorsei spre unul din ei:

— Însurat?

— Da.

— Îţi iubeşti nevasta?

Omul păru încurcat.

— Spune, o iubeşti?

— Păi se-nţelege, dacă n-aş fi iubit-o nu mă însuram cu ea.

— Foarte just. Copii ai?

— Da, un băiat şi o fată...

— Casă?

— Da.

— Frumoasă?

— Aşa cum e, mă simt bine în ea.

— Ai vrea să te întorci acasă, să-ţi strîngi în braţe nevasta şi copiii?

— Nu-i vreme acum de asta... Trebuie să luptăm...

— Bine... Dar după război ai vrea?

— Păi, cred şi eu!

— Ei bine, tu nu doreşti asta!

— Cum aşa?

— Nu depinde decît de tine să te întorci sau nu. Vrei să rămîi în viaţă, n-ai decît să-l ucizi tu mai întîi pe cel care se pregăteşte să tragă în tine. Dar ce-ai făcut ca să ştii să te aperi în luptă şi să te întorci acasă după război? Ştii să ochieşti bine?

— Nu...

— Păi vezi... Aşadar, n-o să poţi să-l ucizi tu pe neamţ, şi o să te ucidă el pe tine... N-o să te întorci teafăr acasă... Ştii să foloseşti terenul?

— Ştiu şi... nu prea...

— Să te tîrăşti pe burtă ştii?

— Nu...

— Atunci, nici nu mai încape îndoială că neamțul o să te nimerească... Cum de ți-a mai venit să-mi spui că ai vrea să trăiești ? Știi să arunci grenada ? Să te maschezi ? Să-ți sapi un locaș ?

— Să sap știu !

— Nu-i adevărat ! Ești leneș. De cîte ori a trebuit să-ți refaci acoperișul locașului de tragere...

— Numai o dată...

— Și după toate astea mai spui că vrei să trăiești ! Nu spui adevărul. Așa e, tovarăși ? Judecați și voi, vrea să trăiască ?

Am surprins cîteva zîmbete. Cîte unii oftau ușurați. Dar ostașul îmi răspunse :

— Vreau, tovarășe comandant.

— Nu-i destul să vrei... Trebuie s-o dovedești cu fapta... Pretinzi, cu gura, că dorești să trăiești, dar tot ce faci tu te trage în mormînt. Iar eu te scot de acolo cu cîrligul.

Un hohot de rîs — primul rîs din toată inima pe care-l auzeam de două zile încoace. Continuai :

— Dă-ți bine seama că ori de cîte ori îți ordon să strici adăpostul șubred, asta numai pentru tine o fac. Nu eu o să mă adăpostesc în el. Și cînd te pedepsesc fiindcă ți-e pușca murdară, asta tot în folosul tău o fac — doar nu eu o să trag cu ea. Tot ce cer de la tine, tot ce-ți ordon se face pentru tine. Ai înțeles acum ce e Patria ?

— Nu, tovarășe comandant.

— Patria ești tu. Ucide-l pe cel care vrea să te omoare. Pentru ce ? Pentru cine ? Chiar pentru tine însuți, pentru nevasta ta, pentru copiii și părinții tăi !

Oamenii mă ascultau. Politrucul Dordiia se așezase lîngă mine și mă privea cu capul dat puțin pe spate, clipind din ochi de cîte ori i se lipeau de gene fulgi de zăpadă. Un zîmbet involuntar îi lumina fața din cînd în cînd.

Mă adresam celorlalți dar și lui, căci voiam ca el, politrucul Dordiia, care se pregătea ca și ceilalți pentru prima luptă, să înțeleagă un lucru : necesitatea crudă

a războiului nu e în cuvîntul „a muri", ci în cuvîntul „a ucide".

Nu foloseam termenul „instinct", dar asta nu mă împiedica să apelez la instinctul lor de conservare, căutînd să-l trezesc și să fac din el pîrghia victoriei.

— Inamicul vine să ne ucidă și pe mine și pe tine — urmai eu — iar eu te învăț, îți cer : ucide-l, să știi să-l ucizi, căci și eu doresc să trăiesc. Și o dată cu mine, fiecare din noi îți ordonă : ucide-l, căci vrem să trăim ! Iar tu, la rîndul tău, trebuie să ceri, ești dator să ceri același lucru tuturor camarazilor tăi, dacă vrei într-adevăr să trăiești, ucide-l. Patria ta ești tu, familiile, mamele, soțiile și copiii noștri. Patria e întregul nostru popor ! S-ar putea să fii lovit de un glonț, dar înainte de a fi lovit trebuie să ucizi tu mai întîi, și cît mai mulți cu putință ! Căci în felul acesta vei salva viața lui, pe a lui, și pe a lui (îi arătai cu degetul pe cei de lîngă el), pe a tuturor camarazilor tăi din tranșee, a tovarășilor tăi de arme ! Eu, comandantul vostru, vreau să execut ordinele mamelor și ale soțiilor voastre, ale întregului nostru popor, și să vă conduc în luptă, dar nu la moarte, ci la viață ! Ai înțeles ? Asta-i totul ! Comandant de companie : Toți oamenii să treacă la posturi !

6

Se auziră comenzile : „Plutonul întîi, adunarea !", „Plutonul doi, adunarea !..."

Oamenii se ridicau dintr-un salt, alergau la locul lor, își îndreptau umerii. Linia mișcătoare a baionetelor se alinia la repezeală. Se simțea că erau soldați : o forță condusă și disciplinată. În intervalele dintre plutoane ceva, ca un clește nevăzut, ținea subunitățile strîns legate unele de altele.

Se înțelege, cuvîntarea mea nu fusese poate lipsită de naivitate ; dar în momentul acela eram încredințat că-și atinsese scopul pentru că, fără a știrbi cu ceva onoarea și datoria, oamenii fuseseră eliberați de cuvîntul „a muri", care îi apăsa, care îi obseda.

GENERALUL IVAN VASILIEVICI PANFILOV

I

Sosi în ziua următoare, la 13 octombrie.

Nu ne aşteptam să vină, dar parcă într-adins toţi comandanţii de companie erau adunaţi la statul major.

Să-ţi fac o descriere a „localului" statului major? Priveşte împrejur: acolo, în pădurea de lîngă Moscova, sălaşul nostru era un adăpost la fel cu acesta: o cutie mare, construită din trunchiuri de copac, îngropată în pămînt, umedă şi mustind de răşină de nu te puteai sprijini de pereţi. Înăuntru ardea zi şi noapte o lampă. Cabluri negre porneau în toate direcţiile, ca şi cum le-ar fi ţinut cineva, aici, la noi, strînse în pumn.

Comandanţii de companie îşi notau pe hărţi schema cîmpurilor de mine pe care trebuiau să le planteze în aceeaşi noapte. Pentru circulaţie rămînea deschis numai drumul cu podul de lîngă satul Novleanskoe; toate celelalte căi de acces spre aliniamentul nostru erau minate.

Pe masă, lîngă lampă, fusese întinsă o foaie de hîrtie aspră Watman, iar Rahimov, şeful meu de stat major, un minunat desenator, executase în culori schema dispozitivului nostru de apărare.

Am păstrat planul. Vrei să-l vezi? Frumos, nu-i aşa?... Şi, mai ales, exact!

Panglica asta albastră şi şerpuitoare este Ruza: linia frîntă, de-a lungul malului, reprezintă escarpa antitanc. Petele acestea verzi, întunecate, sînt păduri. Punctele negre, de cealaltă parte, marchează cîmpurile de mine. Liniile astea curbate, colorate cu roşu, cu zimţişori îndreptaţi spre vest, reprezintă apărarea noastră. Dife-

ritele semne mici, tot roşii şi ele, marchează tranşeele puşcaşilor, cuiburile de mitralieră, tunurile antitanc şi tunurile de cîmp afectate batalionului.

După cum ţi-am spus, ni se încredinţase un sector prea lung pentru un batalion — şapte kilometri. Ne-am întins, cum spunea Panfilov, ca un „fir de aţă". Ne aflam în 13 octombrie şi încă nu ne venea să credem că „firul ăsta de aţă" va fi singura linie de apărare în calea nemţilor în regiunea Volokolamskului, cînd ei, înaintînd spre Moscova, vor ajunge pe „căile îndepărtate de acces", în faţa aliniamentului nostru.

Dar...

Comandanţii de companie şedeau lîngă lampă şi îşi notau pe hărţile topografice cîmpurile de mine.

Se făceau glume pe seama numărului „13".

— Ăsta-i un număr care-mi poartă noroc, declară locotenentul Kraev, comandantul companiei de mitraliere. — M-am născut într-o zi de 13, m-am însurat tot într-o zi de 13. Izbutesc în tot ce întreprind sau îmi doresc într-o zi de 13.

Avea un fel deosebit de a vorbi, mormăind cuvintele, şi nu ştiai aproape niciodată dacă glumeşte sau e serios.

— Şi ce-ai dori pe ziua de azi? — întrebă unul.

Toate privirile se îndreptară pline de curiozitate spre locotenentul Kraev, a cărui faţă slabă, mare şi osoasă, se lăţea în partea de jos. Obiceiul său de a „închide gura" celor cu care vorbea ajunsese de pomină.

— O sticlă de coniac — mormăi el, izbucnind în rîs.

Intră şeful de stat major, Rahimov. Se mişca întotdeauna repede şi fără zgomot, de-ai fi crezut că umblă cu cipici, nu cu cizme.

— Tovarăşe comandant, ordinul a fost executat — raportă cu glasul lui liniştit dintotdeauna.

Îl trimisesem în cercetare, departe, în faţa poziţiei, ca să văd ce distanţă ne separă de linia pe care se dau lupte. La statul major al regimentului nu se ştia nimic precis.

Şi iată că Rahimov se întorsese mult mai repede decît m-aş fi aşteptat.

— Ai aflat ?

— Da, tovarăşe comandant.

— Raportează !

— Îmi permiteţi să vă raportez în scris ? — întrebă el, întinzîndu-mi o foaie de hîrtie împăturită.

Pe hîrtie erau scrise numai cinci cuvinte : „Nemţii sînt în faţa noastră".

Mă înfiorai fără voie. Sosise oare pentru noi ora hotărîtoare ?

Deştept, foarte deştept Rahimov ăsta ! Aflînd de la santinelă că nu eram singur, hotărîse să aştearnă cuvintele acestea pe hîrtie, pentru ca nici prin înfăţişarea, nici prin tonul lui să nu-i neliniştească pe cei de faţă.

Îmi dădui deodată seama că şi eu doream să trec ştirea sub tăcere, ca şi cînd prin asta aş fi putut schimba realitatea, îndepărtînd-o, respingînd-o.

Aruncai o privire asupra hărţii întinse în faţa mea, pe care erau trecute cîmpurile de mine, rîul cu escarpa antitanc, locaşele de tragere acoperite cu cîte patru-cinci rînduri de grinzi, tunurile şi mitralierele. Şi mă oprii cu gîndul la omul cu mantaua cenuşie, la ostaşul luptător.

Îl întrebai pe Rahimov, în limba cazahă :

— I-ai văzut chiar tu ?

Aveam în el o încredere deplină, şi totuşi l-am întrebat.

— Da.

— Unde ?

— Cam la douăzeci sau douăzeci şi cinci de kilometri de aici ; în satul Sereda şi în alte sate.

— Şi pe distanţa dintre noi şi ei ce este ?

— Nimic. Ţara nimănui.

— Foarte bine — spusei eu în ruseşte — cred că dorinţa îţi va fi împlinită, Kraev, căci ne sosesc o mulţime de sticle de coniac...

Toţi mă priveau întrebător.

— ...şi de rom — adăugai eu. — Nemţii sînt în faţa noastră. Rahimov, prezintă situaţia.

Îl ascultară în tăcere, numai Kraev mormăi :

— Foarte bine.

— Ce bine vezi tu în asta ? — sări cineva.

— E mai bine să stăm cu mîinile-n sîn ? Am stat destul pînă acum.

În clipa aceasta Sincenko, soldatul meu de la cal, năvăli înăuntru fără să mai ceară voie.

— Tovarăşe comandant ! Vine generalul... — îmi şopti el destul de tare.

Îmi pusei repede căciula, îmi potrivii bluza şi dădui să ies în întîmpinarea generalului.

Dar uşa se şi deschise. Era comandantul diviziei noastre, generalul-maior Ivan Vasilievici Panfilov.

2

Luai poziţia de drepţi şi îi dădui raportul :

— Tovarăşe general-maior ! Batalionul execută lucrări de consolidare a poziţiei de apărare. Comandanţii de companie copiază schema cîmpurilor de mine. Raportează comandantul de batalion, locotenentul-major Baurdjan Momîş-Ulî.

Panfilov întrebă :

— Nimic important de semnalat ?

„Ştie", mă gîndii eu fără voie, şi am răspuns :

— Ba da, tovarăşe general, un laş care-şi trăsese un glonţ în mînă a fost împuşcat în faţa frontului.

— De ce nu l-ai trimis în faţa tribunalului militar ?

Încurcat şi emoţionat, mă pierdui în explicaţii.

I-am spus că în alte împrejurări l-aş fi trimis în faţa tribunalului militar, dar aici trebuia să acţionez imediat şi am hotărît, în consecinţă, să-mi iau toată răspunderea.

Panfilov nu mă întrerupse.

Era prima dată cînd îl vedeam purtînd o scurtă îmblănită, o scurtă de piele albă, moale, care răspîndea un miros plăcut şi uşor de gudron. Neajustată, scurta îi venea largă pe corp ; atîrna în falduri, scoţîndu-i în evidenţă pieptul scobit, brăzdat de o diagonală, şi spatele

ușor adus. Mă asculta cu privirea ațintită în pămînt, încovoindu-și gîtul acoperit de zbîrcituri. Mi s-a părut că mă dezaprobă.

— L-ai împușcat chiar dumneata ? — întrebă el.

— Nu, tovarășe general, l-au împușcat oamenii din grupa pe care o comanda, dar ordinul l-am dat eu.

Panfilov ridică fruntea.

Sprîncenele lui dese, frînte energic deasupra ochilor mici, puțin oblici, erau încruntate.

— Ai procedat just — rosti el.

Apoi, după o clipă de gîndire :

— Ai procedat just, tovarășe Momîș-Ulî. Să-mi faci un raport scris.

Părea că abia atunci băgă de seamă că toți ceilalți ofițeri stăteau în picioare în jurul lui.

— Stați jos, tovarăși. Stați jos — îi pofti el, desfăcîndu-și centura ca să-și scoată blana.

Bluza, cu stelele de culoare kaki aproape confundîndu-se cu postavul, îi scotea și mai mult în evidență spatele adus.

— Dar e cam frig aici, tovarășe Momîș-Ulî... De ce nu faceți foc ? De bună seamă că nici ceai fierbinte nu aveți...

Se apropie de soba de tablă, atinse cu mîna burlanul rece, aruncă o privire după sobă, ca și cum ar fi căutat ceva, văzu toporișca, o luă, se așeză pe vine și începu să facă surcele, cu o mînă dibace, dînd lovituri precise și ușoare.

Rahimov sări numaidecît :

— Tovarășe general, îngăduiți-mi să...

— De ce ? Îmi face plăcere... Bineînțeles, altă dată o să ai grijă singur de comandantul dumitale.

Așa era felul lui Panfilov : îi plăcea să facă observații pe ocolite, nu de-a dreptul.

Voind parcă să-și îndulcească spusele, se grăbi să adauge cu glas prietenos :

— Stai jos, tovarășe Rahimov, stai jos... Uite, colo, pe buștean.

Nu mai văzusem niciodată pe cineva să aşeze surcelele ca generalul Panfilov, în formă de cort. Pe cele mai mari, înainte de a le băga în sobă, le cîntărea în mînă. Ba pe una o aşează în sobă, apoi, după o clipă de şovăială, o scoase înapoi.

Oi fi crezînd, poate, că un general nu trebuie să şovăie nici chiar cînd e vorba de făcut un foc în sobă, dar a fost de ajuns să pună nişte coajă de mesteacăn şi să scapere un chibrit, pentru ca flacăra să izbucnească zglobie.

Mai rămase o clipă ghemuit lîngă foc. Licăriri roşcate jucau pe chipul său zbîrcit, de om de cincizeci de ani, dar care nu trăda de loc oboseală.

— Iacă — zise el ridicîndu-se. — Aşa e mai vesel! Eşti gata, tovarăşe Momîş-Ulî?

— Da, tovarăşe general.

I-am înmînat un raport scurt. Îl citi lîngă lampă, puse hîrtia pe masă, muie un toc în cerneală, apoi oftînd scrise: „Aprob".

3

După cum am mai spus, pe masă era întinsă o schemă, minunat desenată, a dispozitivului nostru de apărare.

Dînd la o parte raportul meu, Panfilov se plecă asupra schemei şi o cercetă îndelung.

— Mi se pare că nu v-aţi zăvorît tocmai rău, dar...

Se scărpină după ceafă, cu un gest specific rusesc.

— Am să dau o raită cu dumneata, tovarăşe Momîş-Ulî... Aşa, un fel de recunoaştere pe teren... Cunoaşteţi situaţia, tovarăşi?

Am răspuns toţi cu oarecare şovăială.

Panfilov descheie portharta şi scoase o hartă cam uzată şi roasă pe la îndoituri. O întinse pe masă, peste schema noastră.

— Apropiaţi-vă puţin să vedeţi mai bine, tovarăşi... Priviţi, inamicul a pătruns pe aici şi pe acolo.

Ne arătă cîteva puncte în apropiere de Veazma, apoi

ne cercetă fețele, ca să se convingă că vedeam și înțelegeam toți, și continuă :

— Trupele noastre dau lupte la Gjatsk și Sîciovka. Iată principalele centre de rezistență.

Cu capătul bont al creionului schiță ușor cîteva rotocoale neregulate în diferite locuri pe hartă. Apoi ne privi din nou :

— Ați crezut, poate, că „luptătorii" pe care i-ați văzut trecînd zilele acestea pe lîngă noi reprezentau armata noastră, nu-i așa ?

Zîmbi și colțurile ochilor mici i se încrețiră ușor în formă de labă de gîscă. Nici unul din noi nu îndrăzni să încuviințeze ; numai Kraev făcu un semn din cap.

— Ați crezut-o, așa-i ? Hai, mărturisiți.

Nici un răspuns. Panfilov pusese degetul tocmai pe ceea ce ne durea pe toți.

— Nu, tovarăși, armata luptă. Credeți oare că nemții ne-ar fi dat un răgaz atît de lung dacă n-ar fi avut de-a face cu unitățile noastre de luptă ? În clipa asta dușmanul înaintează spre linia apărării noastre, dar cu efective neînsemnate, pentru că e încătușat de trupele noastre care luptă în spatele său... Firește, divizia noastră e întinsă pe un front foarte lung, dar...

Tăcu o clipă.

— ...dar ne-au fost afectate cîteva regimente de artilerie antitanc. Nu vă spun cîte sînt : unitățile astea fac parte din artileria Comandamentului Suprem.

Luînd creionul, Panfilov începu să privească din nou harta ; capul său cu părul tuns scurt, în care firele negre și albe păreau că se amestecă în părți egale, se aplecă. Ochii, care-i alunecau cercetător asupra semnelor topografice, se strînseră puțin, căutînd parcă să vadă ceva nelămurit.

— Și acum, care este sarcina noastră ? — spuse el în cele din urmă, încet, ca și cum s-ar fi întrebat pe sine. — Sarcina noastră este să-i întîmpinăm pe nemți cu această artilerie tocmai acolo unde ei au să ne dea lovitura principală. Dacă se va întîmpla ca lovitura principală să fie dată aici, în sectorul vostru, aici va fi și

artileria Comandamentului Suprem. Puteți comunica aceasta oamenilor voștri, tovarăși... De altfel... în cît timp îți poți aduna batalionul, tovarășe Momîș-Ulî ?

— Pentru alarmă, tovarășe general ?

— Ba nu, de ce pentru alarmă ?... O oră îți ajunge ?

— Da, tovarășe general.

De cîte ori venea la noi, după ce controla în ce măsură sîntem gata de luptă, Panfilov avea obiceiul să stea de vorbă cu soldații. Își scoase ceasul din buzunar și căzu pe gînduri, mîngîind geamul cu degetul cel mare.

— Nu-i nevoie, tovarășe Momîș-Ulî, n-am să pot... Nu mă lasă „plutonierul" ăsta mititel — spuse el, arătînd ceasul. Așadar, tovarăși comandanți, începem lupta... Dacă vine neamțul, îl doborîm... Dacă vine din nou — iar îl doborîm... Îi vom măcina...

Panfilov se ridică ; ne ridicarăm și noi.

— Îi vom măcina...

Era un cuvînt pe care partidul îl adresase Armatei Roșii. Panfilov îl repeta ca și cum ar fi vrut să-și dea seama cum sună.

— M-ați înțeles, tovarăși ?

Avea obiceiul să încheie orice discuție cu aceste cuvinte, cercetînd fețele celor cu care vorbise.

— Și acum... cred că un pahar de ceai ar fi binevenit... Ți-am cam dat să înțelegi, mi se pare, tovarășe Momîș-Ulî ?

Strigai numaidecît :

— Sincenko ! Samovarul ! Fuga !...

— Ce, aveți și un samovar ? Bravo !

Toți zîmbeau, cîștigați de siguranța firească a generalului.

Lăsînd pe comandanții de companie să plece, Panfilof își reîmpături harta și o puse înapoi în porthartă.

4

Sincenko intră în fugă cu samovarul clocotind.

— Ușor, ușor — spuse Panfilov — cu un samovar nu se aleargă.

— E război, tovarăşe general — răspunse vioi ostaşul.

— Crezi că războiul e făcut pentru alergătură ?

Sincenko aşează cu îndemînare samovarul pe masă.

— Eu alerg cu socoteală, tovarăşe general !

Asta îi plăcu lui Panfilov.

— Bine, bine ! — exclamă el. — Însă acum, tovarăşe, cît ne-om bate n-o să mai fie vorba numai de o socoteală.

— Cum aşa, tovarăşe general ?

— Va trebui să facem trei — Panfilov izbucni în rîs. — N-aveţi ceai verde ?

Trăise multă vreme în Asia Centrală şi se obişnuise cu ceai de acest fel.

— Nu, tovarăşe general.

— Păcat... Ia să văd şi eu ce beţi voi.

Sincenko îi întinse pachetul desfăcut. Panfilov examină ambalajul, mirosi.

— Nu-i rău... Dar şi-a cam pierdut aroma... Aţi face bine să-l ţineţi într-o cutie de metal... Dă-mi ceainicul, mă ocup eu de asta.

După ce clăti de două ori ceainicul alb, nu prea mare, cu apă clocotită, luă ceai între două degete şi-l aruncă înăuntru, se uită în ceainic, clipi şi mai adăugă puţin. Apoi puse vasul pe samovar, fără apă.

— Acum se încălzeşte şi se întăreşte aroma — lămuri el.

În faţa noastră erau nemţii, îndărătul nostru, Moscova... iar Panfilov, în prima linie, îşi prepara tacticos ceaiul ca un cunoscător rafinat.

— Nu strînge schema, tovarăşe Momîş-Ulî ; o s-o cercetăm puţin împreună... Mi se pare că dumneata, tovarăşe Momîş-Ulî, nu prea eşti vesel.

Rostise cuvintele acestea cu blîndeţe, dar eu era să cad jos, atît de tare mă izbiseră ; nu spusesem şi eu acelaşi lucru, în ajun, unuia din oamenii mei ? Oare şi eu oi fi ca el ?

— Ce ai pe suflet, tovarăşe Momîş-Ulî ? Nu, nu te ridica ; stai jos, te rog stai jos.

— Să vedeți, tovarășe general... — Simțeam, cam înciudat, în glasul meu acea nesiguranță pe care căutam s-o alung din ceilalți. — Tovarășe general, e cu putință ca batalionul nostru să aibă singur de apărat fîșia asta de șapte kilometri?

— Nu...

Tăcu și strînse din ochi zîmbind.

— Nu, tovarășe... Astăzi iau de la regimentul vostru o companie și s-ar putea ca mai tîrziu să mai iau una. Prin urmare, va trebui să vă mai întindeți vreun kilometru, poate chiar unul și jumătate.

— Încă un kilometru?

— Păi altceva ce-i de făcut, tovarășe Momîș-Ulî?... Dă-mi un sfat.

Spusese ultimele cuvinte fără cea mai mică umbră de ironie, apropiindu-și scaunul cu vioiciunea lui obișnuită, ca și cum eu, un locotenent-major, aș fi putut într-adevăr să-i dau un sfat lui, generalului.

— Ce-i de făcut? — repetă el. — Frontul nostru nu e decît o ață, care poate fi ruptă foarte ușor. Să zicem că o rupe cineva... Și atunci?

Mă privi iscoditor, așteptînd un răspuns. Eu tăceam.

— Tocmai din cauza acestui „atunci" mai iau din companii. Nu e prudent, vrei să-mi spui?

Mă întrebă, ca și cum ar fi răspuns unei întrebări puse de mine. Dar eu ascultam fără să deschid gura.

— Acum n-avem dreptul să fim numai prudenți, tovarășe Momîș-Ulî... Acum trebuie să fim... — clipi din ochi șiret — de trei ori prudenți. Numai așa cred că-i vom putea face să bată pasul pe loc în zona asta, pînă la Volokolamsk, vreme de vreo lună de zile.

— Pînă la Volokolamsk? Să ne retragem, tovarășe general?

— Mă cam îndoiesc că vom putea să rămînem pe loc... Dar trebuie să acționăm în așa fel, încît ei să se izbească de trupele noastre oriunde ar izbuti să pătrundă. M-ai înțeles?

— Da, tovarășe general, dar...

— Hai, hai spune, ce te neliniștește ? Oamenilor dumitale le e cam frică de nemți ? Da ?

— Da, tovarășe general.

Începui să-i raportez, străduindu-mă să fiu cît mai scurt. De altfel cuvîntul nu e bine ales, căci Panfilov te asculta întotdeauna cu un interes atît de viu, încît aveai, fără voie, impresia că-i spui ceva foarte substanțial și inteligent. Raportul meu deveni pe nesimțite o povestire a tot ceea ce observasem și simțisem.

Cînd am terminat, el a rămas cîtva timp pe gînduri.

— Ei, da ! tovarășe Momîș-Ulî — murmură el în cele din urmă — ăsta-i singurul lucru de care trebuie să ne temem acum... singurul.

Se ridică, se apropie de samovar, turnă apă clocotită în ceainic, îl puse înapoi și se întoarse la locul său.

Rămase în picioare, se aplecă peste schema dispozitivului nostru și spuse iar, ca atunci cînd o privise pentru prima dată :

— V-ați zăvorît bine.

Dar nu părea că ne aprobă.

— Poate puțin cam strîns — urmă el. — Nu vi se pare că ați lăsat prea puține coridoare ? — Luă creionul și arătă cîmpurile de mine. — Nu v-ați închis cumva și pe voi înșivă, tovarășe Momîș-Ulî ?

— Da, dar numai în față, tovarășe general... răspunsei eu mirat.

— Tocmai asta e ! Nu poți să mai faci nici o mișcare... Prea înghesuit...

„Prea înghesuit ! îmi zisei eu în gînd ; un singur batalion pe șapte kilometri și sînt prea înghesuit ? Ce tot spune ?"

Panfilov schiță ușor, din cîteva linii, cîteva culoare prin cîmpurile de mine. Tot nu izbutisem să înțeleg unde voia să ajungă. Iar el trasa într-una linii fine cu creionul său negru — alte creioane nu-i plăceau — brăzdînd frumoasa schemă a apărării noastre cu o săgeată îndreptată în direcția inamicului.

Nu puteam pricepe ; ce voia ? Voia să trecem la ofensivă și să atacăm concentrările de trupe nemțești ? Și

asta după ce spusese că ia o companie și mă anunțase că batalionul va trebui să se întindă încă un kilometru sau un kilometru și jumătate ? Și după ce-mi declarase că trebuie să fim de trei ori mai socotiți și mai prudenți ? După ce spusese „pînă la Volokolamsk ?" În sfîrșit, era vorba de un ordin ? Dar, oare, așa se dau ordinele ?

— Iată la ce m-aș fi gîndit, dac-aș fi fost în locul dumitale... — spuse el hașurînd ușor săgeata.

Din vîrful săgeții îndreptate spre inamic desenă cu creionul o linie sinuoasă, marcînd înapoierea pe poziții, apoi se uită la mine.

— Iată la ce m-aș fi gîndit... dar pe frumosul dumitale desen nu se vede nici o aluzie la așa ceva.

Panfilov scoase ceasul din buzunar și se apropie de samovar.

— Văd că și domnul ăsta pretinde să nu-l uităm. Un pahar de ceai și — la drum !

— Vă petreceți noaptea aici, tovarășe general ? — întrebă Sincenko.

— Nu, tovarășe : acum nu mai există noapte. Acum și nopțile sînt zile.

Zîmbi, ridică ceainicul, dădu capacul la o parte, mirosi și declară :

— Ăsta da ceai !

Întinzîndu-mi un pahar, clipi din ochi, șiret :

— Știi că azi e un fel de aniversare : divizia noastră împlinește trei luni de existență... Ar fi trebuit să serbăm evenimentul cu ceva mai mult fast, dar... s-o lăsăm pentru mai tîrziu. Sînt exact trei luni de cînd ne-am văzut pentru prima dată, tovarășe Momîș-Ulî... Îți amintești cît de voinicește ai defilat prin fața mea ?

Și zîmbi din nou.

TREI LUNI MAI INAINTE

I

Sigur că-mi aminteam. Asta fusese exact cu trei luni mai înainte, la 13 iulie 1941.

La comisariatul militar din Kazahstan, unde eram instructor, aveam o oră liberă pentru prînz : de la ora 12 pînă la 1. Tocmai ieşisem de la popotă, cînd observai în curte un bărbat de statură potrivită, cam adus de spate, îmbrăcat în uniformă de general şi însoţit de doi maiori.

Mă uitai mai atent ; la Alma-Ata întîlneam rar un general.

Stătea cu spatele la mine : ţinea mîinile la spate şi picioarele puţin depărtate. Faţa lui, pe care o vedeam dintr-o parte, îmi părea foarte oacheşă, aproape tot atît de neagră ca şi a mea. Îşi ţinea capul plecat, ascultînd ce-i spunea unul dintre maiori. Deasupra gulerului înalt de general îi observai gîtul pîrlit de soare şi brăzdat de cute adînci.

Purtam pinteni, ca un artilerist ce eram... O mărturisire : pintenii mei nu erau din cei obişnuiţi, ci de argint la capete, şi aveau un sunet cu totul deosebit, de-ţi mîngîia auzul, nu alta.

Trecînd prin faţa generalului, pornii în pas de front : un picior înainte — ding ! al doilea — iarăşi ding !

Generalul se întoarse, mă privi şi duse mîna la cozoroc. Firele cărunte nu-i năpădiseră încă mustaţa tunsă englezeşte, în forma unor pătrate mici. Umerii obrajilor îi erau ieşiţi în afară. Avea ochii înguşti, puţin oblici, ca mongolii. „Un tătar" — îmi spusei.

Intrînd în birou mi-am întrebat tovarăşii :

— Ce-i cu generalul ăstă ? Ce caută la noi ?

Mă lămuriră că era generalul Panfilov, comisarul militar al Kirghiziei.

Știi ce este un comisar militar de republică ? Este șeful comisariatului militar — al instituției sovietice însărcinate cu evidența celor supuși obligațiunilor militare și cu organizarea pregătirii lor înainte de încorporare. Cele două comisariate ale noastre — cel kazah și cel kirghiz — încheiaseră un angajament de întrecere socialistă și angajamentul se reînnoia o dată sau de două ori pe an. Toți eram convinși că generalul Panfilov venise în acest scop.

M-am așezat la birou, am luat un dosar și l-am deschis. Îmi amintesc că în ziua aceea eram ocupat cu întocmirea planului unui cros la care participau comsomoliștii. Bineînțeles că era un lucru necesar și important, totuși... mă frămînta o nemulțumire chinuitoare.

Războiul începuse de aproape o lună : ziarele menționau denumiri de noi sectoare de front, de orașe ocupate de inamic, iar eu, locotenent-major în Armata Roșie, stăteam la Alma-Ata, la trei mii de kilometri depărtare de front, și întocmeam planul unui cros.

„Asta nu-i de tine, Baurdjan, nu-i de tine."

2

Ușa se deschise și intră generalul, împreună cu cei doi maiori. Ne ridicarăm în picioare.

— Stați jos, tovarăși, stați jos — spuse generalul... Spuneți-mi, care dintre dumneavoastră este locotenentul-major Momîș-Ulî ?

Oare ce se întîmplase ? De ce întreba de mine ? Mă ridicai foarte emoționat... Generalul îmi zîmbi :

— Stai jos, tovarășe Momîș-Ulî, stai jos.

Vorbea în șoaptă, puțin răgușit. Veni lîngă mine, trase un scaun mai aproape, se așeză, apoi își scoase șapca de general, cu paspol roșu, și o puse pe masă. Pă-

rul său negru, tăiat scurt, era presărat din belşug cu fire cărunte.

Nu avea nimic autoritar în toată înfăţişarea lui, în felul de a se purta şi a vorbi. Numai sprîncenele, frînte aproape în unghi drept, contraziceau straniu această impresie. Nici sprîncenele, nici mustaţa nu-i erau cărunte.

— Să facem cunoştinţă — îmi spuse el. — Mă numesc Ivan Vasilievici Panfilov... Ştii că aici, la Alma-Ata, se va forma o nouă divizie?

— Nu, tovarăşe general.

— Ei bine, eu am fost numit comandant al acestei divizii. Din ordinul Regiunii Militare a Asiei Centrale eşti repartizat la mine şi ţi se încredinţează comanda unui batalion.

Scoase din buzunar ordinul şi mi-l înmînă.

— Cît timp îţi trebuie ca să-ţi predai lucrările?

— Foarte puţin. În două ore sînt la dispoziţia dumneavoastră.

Generalul rămase pe gînduri.

— Nu-i nevoie... Eşti căsătorit?

— Da.

— Ia-ţi rămas bun de la familie şi prezintă-te la mine mîine la ora douăsprezece.

3

A doua zi, la ora douăsprezece fără cinci, urcam scările largi ale Casei Armatei Roşii. Mi se arătă camera unde se instalase generalul.

Puţin adus de spate, cu capul tras între umeri, generalul şedea în faţa unui birou mare, cercetînd nişte hîrtii. L-am văzut de mai multe ori după aceea, dar niciodată cu hîrtii în mînă : singurul document de care n-avea să se despartă nici o clipă mai tîrziu, lîngă Moscova, era harta topografică.

Harta era întinsă şi atunci în faţa lui. O recunoscui îndată, era planul oraşului Alma-Ata cu împrejurimile

lui. Ceasul de buzunar al generalului, cu cureaua desfăcută, zăcea pe hartă.

Panfilov se uită la ceas, se ridică repede şi, împingînd îndărăt fotoliul greu, se sculă de la birou. Mersul îi era vioi şi tinerese.

Vorbirăm în picioare. Din cînd în cînd, Panfilov făcea cîţiva paşi prin cameră şi se oprea cu mîinile la spate şi cu picioarele puţin depărtate.

— Uite ce e, tovarăşe Momîş-Ulî, în clipa asta divizia noastră nu există încă. N-avem nici stat major, nici regimente, nici batalioane... Cu alte cuvinte, n-ai ce comanda. Dar vine şi asta, o să organizăm tot. Pînă atunci o să mă ajuţi pe mine, şi tocmai voiam să-ţi cer părerea...

Se apropie de masă, scotoci printre hîrtii, găsi documentul pe care-l căuta, luă un creion mare, roşu, îl suci în mînă şi întorcîndu-se spre mine, spuse în cele din urmă :

— Priveşte-l bine, tovarăşe Momîş-Ulî, ăsta e creionul cel mai neghiob din cîte sînt pe lume.

— Cum aşa, tovarăşe general ?

— Pentru că serveşte la scris rezoluţii — glumi el... — Cu ajutorul creionului ăsta e foarte uşor să rezolvi în două minute orice problemă fără măcar s-o cunoşti. O linie pe o hartă, o rezoluţie pe un raport — şi gata, problema e rezolvată ! Ia-l, nu vreau să-mi mai cadă în mînă... Şi dumneata însuţi, comandant de batalion, foloseşte-te de el cît mai puţin — adăugă el.

Îmi dădu creionul cu un zîmbet, apoi întrebă îngrijorat :

— Ia spune, unde crezi că ar trebui să ne adresăm pentru spoitul cazanelor noastre, într-un timp cît mai scurt ?

Pesemne că aveam un aer mirat, căci generalul mă lămuri :

— Trebuie să-ţi spun că divizia noastră va fi un fel de divizie de miliţie populară ; se organizează peste prevederile planului. Aşa că nu trebuie să ne aşteptăm să

ni se dea echipament nou. De altfel, nici n-o să cerem aşa ceva.

A trebuit să mai răspund la multe întrebări de felul acesta, cele mai multe din ele tot atît de ciudate, şi nu puteam scăpa de impresia că Panfilov se preocupă de chestiuni care, după părerea mea, n-ar fi trebuit să-l intereseze pe un general.

În cele din urmă îmi înmînă o foaie de hîrtie şi-mi dădu o însărcinare.

— Iată o listă a clădirilor care ne sînt date ca puncte de adunare. Inspectează-le şi vezi dacă sînt corespunzătoare. Să ai grijă de curţi : cercetează dacă e loc destul ca să te mişti, dacă există bucătării, plite şi cazane.

Iar mă cuprinse mirarea : se cuvenea oare ca un general să se ocupe de asemenea lucruri ?

Întinzîndu-mi lista, Panfilov mă privi pătrunzător şi întrebă :

— M-ai înţeles bine ?

— Da, tovarăşe general.

Se uită la ceas :

— Cît timp îţi trebuie ca să faci toate astea ?

— Pînă deseară, tovarăşe general.

Ridică sprîncenele lui frînte, nemulţumit :

— Ce înseamnă — pînă deseară ?

— Pînă la ora şase, tovarăşe general.

Se gîndi cîteva clipe :

— Pînă la ora şase... Nu, îmi vei raporta de executare la ora opt.

4

Zilele treceau ; generalul îmi încredinţa sarcini neînsemnate. Şi în timpul ăsta divizia noastră începea să se alcătuiască. Soseau şi comandanţii de unităţi şi subunităţi.

O dată, în timp ce plecam de la Panfilov, văzui un colonel de artilerie venind spre mine. Avea picioare lungi, iar faţa prelungă îi era brăzdată de două cute adînci la colţurile gurii.

Mă dădui la o parte, ca să-l las să treacă. Colonelul îşi aţinti scurt privirea la nasturii bluzei mele şi se opri.

— Artilerist ? — mă întrebă repezit.

— Da, tovarăşe colonel.

— La dispoziţia mea ?

— Nu ştiu. Am fost numit comandant de batalion.

— La infanterie ? Cum aşa ? Hai la general !

Din discuţia care avu loc la general înţelesei că aprigul colonel, care abia sosise, era comandantul regimentului de artilerie al diviziei noastre.

— Tovarăşe general, ordonaţi-i să treacă imediat la dispoziţia mea. Vreau să-i încredinţez chiar azi un divizion.

Panfilov se întoarse spre mine :

— Ce spui de asta, tovarăşe Momîş-Ulî ? Te crezi în stare să comanzi un divizion ?

— Nu, tovarăşe general, nu sînt în stare...

Panfilov se aşeză mai confortabil în fotoliu. În ochii lui mici de mongol licări o expresie de curiozitate. Trebuie să spun că aceasta era una din caracteristicile personalităţii lui : o curiozitate pe care anii nu o micşoraseră cîtuşi de puţin şi care te uimea la vîrsta lui. Părea că aşteaptă cu interes : „Ia să vedem, colonele, ce-o să răspunzi la asta ?"

— Cum nu eşti în stare ? — întrebă colonelul, supărat... — Doar ai fost comandant de baterie ?

— Da.

— Păi atunci ?... Sau ţi-oi fi închipuind c-o să pun în fruntea divizionului un maior ? Şi încă absolvent al Academiei Militare ?... Dintr-ăştia n-o să ne fie repartizaţi nouă. Tovarăşe general, vă rog să consideraţi problema ca şi rezolvată.

Răspunsei respectuos, dar ferm :

— Tovarăşe general, cred că sînt dator să fiu cinstit. Nu mă simt în stare să comand un divizion, pentru că nu am pregătirea necesară.

Ştii cine purta vina încăpăţînării mele ? Profesorul universitar Diakonov care, fără îndoială, nici nu bănuieşte măcar că exist. El, autor al unei lucrări capitale

în trei volume — *Teoria tragerilor de artilerie* — este o autoritate consacrată pentru toți artileriștii. În ce mă privește, cum nu cunoșteam matematicile superioare și cum după cursul mediu nu făcusem decît un curs de artilerie de nouă luni, nu-i puteam asimila lucrarea. Cum aș fi putut lua comanda unui divizion, cum aș fi putut să conduc focul concentrat al bateriilor, dacă nu știam să calculez focul de artilerie după metoda lui Diakonov, dacă nu știam să dau o salvă exactă „după Diakonov" ?

Mai tîrziu, după ce am văzut artileria și pe artileriști în război, am înțeles că nu eu aveam dreptate, ci colonelul, pentru că nu există școală mai bună decît războiul, și că după ce aș fi luptat un timp nu m-aș fi descurcat mai prost decît altul și n-aș fi făcut artileria de rușine.

— Și atunci ce vrei ? — stărui colonelul.

— O baterie.

— Cum așa ? Bateriile mele sînt comandate de sublocotenenți. Vrei să fii locțiitorul șefului meu de stat major ?

— Să mă ferească sfîntul ! — exclamai eu fără voie.

Panfilov, care urmărise cu interes convorbirea noastră, izbucni în rîs.

— N-ai dreptate, tovarășe Momîș-Ulî, n-ai dreptate... Statul major nu înseamnă neapărat hîrtoage și creion roșu...

— Ce creion roșu ? — vru să afle colonelul.

— Asta-i ceva care mi se pare că te privește și pe dumneata — răspunse în glumă generalul. — O să mai vorbim noi.

Apoi, iar serios :

— Am să mă mai gîndesc. Poți pleca, tovarășe Momîș-Ulî.

5

Urmarea avu loc chiar în noaptea aceea.

Eram ofițer de serviciu la comandament. Panfilov lucra pînă noaptea tîrziu și avea obiceiul să cheme fără întrerupere comandanții de unități.

Divizia începea să se înfiripeze. În fiecare zi se vedeau sosind în curţile şcolilor, care nu funcţionau în timpul verii şi erau acum puncte de adunare, grupuri de mobilizaţi din oraş şi de prin colhozurile din apropiere : toţi mai vîrstnici, oameni de 30-35 de ani ; cei mai mulţi nici nu făcuseră serviciul militar.

Viitorii soldaţi ai lui Panfilov dormeau la ora aceea.

În cele din urmă şi în marea casă de piatră a statului major se stinse orice zgomot.

O uşă scîrţîi. Un zvon de paşi pe coridor. Mă ridicai şi-mi potrivii bluza, căci recunoscusem mersul generalului.

Acesta băgă capul prin uşa întredeschisă :

— Eşti de serviciu, tovarăşe Momîş-Ulî ?

Era fără tunica de general, în cămaşă albă şi cu un prosop în mînă. Avea faţa obosită.

Odaia era plină de fum de tutun. Panfilov deschise fereastra şi se aşeză pe pervaz.

— M-am gîndit mult la dumneata, tovarăşe Momîş-Ulî — spuse el. — Sfătuieşte-mă ce să facem cu dumneata ?

— Bineînţeles, tovarăşe general, c-o să mă duc acolo unde mi s-o ordona, dar, dacă vreţi să ştiţi care e părerea mea...

— Stai jos, stai jos... M-ai întrebat dacă mă interesează părerea dumitale...

— ...Aş fi cerut comanda unei baterii sau a unui batalion, dar nu pe aceea a unui divizion.

— Un batalion ? Dar ştii dumneata că nici batalionul nu se comandă atît de uşor ?... Cunoşti tactica infanteriei ? Ai citit ceva în legătură cu asta ?

Îi înşirai cîteva titluri.

— De lupta în retragere te-ai ocupat ?

— Nu, tovarăşe general...

— Păi vezi ?! Cred că n-o să-ţi fie prea uşor să comanzi un batalion — repetă Panfilov.

Şi-mi aruncă o privire de m-am roşit tot. În mine începu să clocotească ambiţia.

— Se poate — răspunsei eu cu aprindere, dar voi ști să mor ca un om de onoare.

— Împreună cu batalionul dumitale ?

— Împreună cu batalionul.

Pe neașteptate generalul izbucni în rîs.

— Mulțumesc de așa comandant !... Nu, tovarășe Momîș-Ulî, învață să știi să dai zece lupte, douăzeci de lupte, treizeci de lupte cu batalionul dumitale și să mi-l păstrezi întreg. Soldatul îți va fi recunoscător.

Generalul sări de pe pervazul ferestrei și veni să se așeze lîngă mine, pe canapeaua acoperită cu mușama.

— Și eu sînt soldat, tovarășe Momîș-Ulî. Soldatul nu vrea să moară. Soldatul merge la luptă nu ca să moară, ci ca să trăiască. Și are nevoie de comandanți care să fie de aceeași părere. Iar dumneata îmi spui cu atîta ușurință : „Voi muri cu batalionul meu !" Un batalion, tovarășe Momîș-Ulî, are sute de oameni. Cum pot să ți-l încredințez ?

Tăceam... Panfilov tăcea și el și nu-și lua ochii de la mine. În sfîrșit, grăi :

— Ei ! ce spui de asta, tovarășe Momîș-Ulî ? Primești să-i conduci la luptă nu ca să moară, ci ca să trăiască ?

— Da, primesc, tovarășe general.

— Bravo ! Iată un răspuns demn de un soldat ! Și știi ce-ți trebuie în acest scop ?

— Dați-mi voie să vă rog să mă lămuriți dumneavoastră, tovarășe general...

— Șiret, foarte șiret... În primul rînd, tovarășe Momîș-Ulî, asta... — se lovi cu palma peste frunte, aruncă o privire șugubeață în juru-i și, ridicîndu-se puțin, îmi șopti :

— Îți voi dezvălui un secret : și la război există proști.

Și, încetînd să mai zîmbească, urmă :

— Apoi e nevoie de un lucru foarte aspru, crud : disciplina.

Fără voie, lăsai să-mi scape :

— Totuşi, chiar dumneavoastră... — şi mă oprii la jumătatea cuvîntului.

— Haide, haide, ce voiai să spui de mine ?

Nu îndrăzneam să spun mai departe.

— Spune. Nu cumva vrei să-ţi ordon ?

— Voiam să spun, tovarăşe general, că şi dumneavoastră sînteţi atît de blînd...

— Eu ? De fel ! Ai o părere greşită despre mine.

Pesemne vorbele mele îl atinseseră. Se ridică, luă prosopul, făcu vreo cîţiva paşi.

— Eu sînt blînd ? Să ştii, tovarăşe Momîş-Ulî, că nu se comandă cu ţipete... Blînd... Ba nu, nu sînt blînd !... Ei, ce spui de divizion, îl iei ? Da sau ba ?

Nu răspunsei nimic ; doar mă uitai în ochii lui.

— Ar fi trebuit să te trimită la Academia Militară... Ei, fie ! N-am ce face... Colonelul o să mi-o ia în nume de rău, dar o să ştiu eu să execut o retragere strategică... Vei comanda un batalion !

— Am înţeles, tovarăşe general !

Iată cum eu, artilerist, am ajuns comandant de batalion.

6

Mi-am mai petrecut încă vreo cîteva zile la comandament, pe lîngă Panfilov, observîndu-l şi întrebîndu-mă cum putea un om atît de blînd şi de bun, care părea lipsit de dîrzenie, să comande o divizie.

Dar am băgat de seamă că nu era întotdeauna blînd.

O dată, obişnuit de bună seamă cu al lui „stai jos, dar stai te rog", un ofiţer de stat major şi-a îngăduit să intre la el şi să se aşeze, înainte de a fi fost poftit s-o facă.

— Sculaţi-vă — ordonă Panfilov cu glas aspru. — Ieşiţi afară şi gîndiţi-vă puţin în faţa uşii, apoi intraţi din nou.

Cînd dădea ordine, generalul avea grijă să verifice întotdeauna dacă ordinele fuseseră executate la timp.

Făcea adesea un gest pe care-l cunoşteam cu toţii — îşi trecea degetul mare peste geamul bombat al ceasornicului de buzunar, de ai fi crezut uneori că mîngîie o fiinţă scumpă. Cînd întîrzia cineva, cerea întotdeauna lămuriri, şi o dată am avut prilejul să asist la o „săpuneală" pe care i-a tras-o unui comandant care nu executase o însărcinare la timp.

— Nu eşti conştiincios şi nici disciplinat! Nu te cunosc decît de cîteva zile, dar din nefericire mi-ai şi dovedit că eşti un leneş!

Sprîncenele lui ciudate se îmbinaseră, arcuindu-se şi mai mult; nu striga, însă vorbea cu un glas ceva mai tare şi mai răspicat ca de obicei. Iar cuvintele cădeau cu atît mai grele.

Un incident fără însemnătate mi-a rămas întipărit în minte.

Conform ordinului lui Panfilov, am luat în primire şi am transportat în magazia noastră, împreună cu un ostaş, primul aruncător de mine care sosise la divizie. Generalul vru să vadă şi el aruncătorul.

Am strigat pe fereastră soldatului care mă ajutase:

— Adu-l aici. Dar repede! În cinci minute să fii gata.

Cînd mă întorsei, îl văzui pe Panfilov care se uita la mine cu ochii mijiţi; era aceeaşi privire plină de ironie, care mă făcuse o dată să roşesc.

— N-o să poată fi gata în cinci minute, tovarăşe Momîş-Ulî.

N-a spus nimic mai mult, dar observaţia asta simplă m-a izbit.

De cîte ori nu mi se întîmpla să ordon, fără să mă mai gîndesc: „În cinci minute să fii gata!" Dar Panfilov se gîndea.

IAPA LÎSANKA ŞI O POVESTE CU ÇAI

I

Veni, în sfîrşit, ziua cînd mi-am luat rămas bun de la general şi am plecat să-mi iau în primire batalionul. Dar mai înainte de aceasta avu loc o altă întîmplare, pe care trebuie să ţi-o povestesc.

Cînd mă duceam în oraş, aveam obiceiul să iau unul din caii statului major al diviziei.

Era o iapă frumoasă, înaltă, pintenoagă, cu o stea albă în frunte şi foarte ascultătoare, răspundea la numele de Lîsanka.

În timpul celor vreo zece zile, pe care le petrecusem la statul major, avusesem timp s-o învăţ cîteva figuri de călărie.

Pentru a ajunge la batalionul meu, cantonat la douăzeci şi cinci de kilometri de Alma-Ata, în satul Talgar, trebuia să iau o maşină care pleca în acea direcţie.

Mă sculasem pe la cinci ; peste tot domnea încă liniştea adîncă. După ce îmi făcusem bagajele, coborîsem în curte.

Cum maşina mea se lăsa aşteptată şi eu doream mult s-o mai văd ultima dată pe Lîsanka, mă dusei în grajd şi începui s-o dezmierd. Buzele umede ale iepei se întinseră spre mîna mea, pentru că era obişnuită să-i dau zahăr sau pîine ca răsplată pentru supunerea ei. Nu-i dădui — căci n-aveam de ce. Atunci ea execută pe loc un pas spaniol, cu picioarele dinainte, cum o învăţasem eu. Am zîmbit, am înşeuat-o numaidecît şi am scos-o din grajd.

După cîteva ocoluri la trap, am pus-o să treacă la galop mic, de manej, apoi să facă paşi spanioli ; dar gîndul îmi zbura aiurea.

Aşa cum am mai spus, era foarte devreme şi curtea părea pustie.

Deodată aud :

— Ai să fii tot atît de priceput şi în arta militară, tovarăşe Momîş-Ulî ?

Generalul stătea în pragul uşii. Sării jos de pe cal, încurcat.

— Continuă, continuă — spuse Panfilov — te urmăresc cu plăcere.

Se apropie de mine.

— Aşadar, iată ce ştii dumneata !... Ai să fii tot atît de priceput şi acolo ? — mă întrebă el, arătîndu-mi orizontul.

— Tovarăşe general, mi s-a mai spus o dată tot aşa, adică nu, nu chiar acelaşi lucru, dar...

— Spune, spune...

— O întîmplare care m-a preocupat un an întreg...

— Foarte interesant... Povesteşte-mi...

Mă şi căiam. De ce naiba mă apucase mîncărimea de limbă ? Se cădea să-l fac pe general să-şi piardă vremea povestindu-i întîmplări care nu erau interesante decît pentru mine ? Căutînd să fiu scurt, i-am mărturisit că, pe cînd eram sublocotenent, obişnuiam să răspund grosolan superiorilor mei, să-i reped pe inferiori, fără să fiu totuşi în stare să păstrez disciplina în plutonul meu. Eram pedepsit, trimis la arest, pînă cînd într-o bună zi comandantul regimentului nostru mă chemă şi-mi ţinu un discurs ciudat despre felul cum trebuie conduşi caii. „Ştii ce înseamnă să conduci ? — mi-a spus el. — Fiindcă eşti un om al stepei, n-o să-ţi vorbesc de locomotivă sau de felul cum trebuie condus un automobil, ci o să iau ca pildă calul..." Mi-a vorbit despre cai şi vorbele lui şi-au atins scopul...

— Nu, vreau amănunte : exact, ce ţi-a spus ? — stărui Panfilov.

— Lucruri pe care le cunoaşte toată lumea, tovarăşe general, şi pe care le ştiam şi fără să mi le spună el...

— Bine, bine...

— Mi-a vorbit despre ceea ce înseamnă a fi un bun călăreț. Un bun călăreț, mi-a spus el, poate oricînd să pună calul să cabreze, să meargă în pas spaniol și chiar în pas de dans. Apoi mi-a vorbit de diferitele mijloace de a conduce un cal : în primul rînd dîrlogii, zăbala, zăbăluța ; o simplă mișcare a degetului mic înseamnă deja conducere...

— Da, da... Foarte interesant...

— M-a lămurit că un bun călăreț nu mișcă mîna, nici pumnul... Că numai porcarii smucesc de dîrlogi... și apoi, o mulțime de lucruri de acest fel...

— Zi, zi mai departe... Ce ți-a mai spus ?

Panfilov părea foarte interesat. Zîmbea, și la colțurile ochilor îi jucau cute mici și foarte fine.

— Mi-a vorbit de diferite alte metode de conducere... Schimbarea punctului de sprijin pe spinarea animalului, atît de ușoară, încît privirea nici n-o poate prinde, face parte de asemenea din conducere... Dar piciorul călărețului ?... Sînt douăzeci de feluri de a conduce calul numai cu ajutorul pintenului — lovitura directă, lovitura oblică etc... Totuși un bun călăreț nu se folosește aproape niciodată de pinteni ; îi ajunge o atingere de pulpă pentru ca fugarul său să-l înțeleagă... Dar cum să izbutești așa ceva ?

— Spune, spune, cum să izbutești ?

Curiozitatea lui Panfilov era atît de comunicativă, încît începui să vorbesc cu mai mare căldură :

— Cum trebuie să faci calul să înțeleagă numaidecît chiar și cea mai mică intenție a călărețului ? Principalul e să stărui mereu, să-l pedepsești întotdeauna cînd nu se supune și să-l răsplătești cînd e ascultător. Și trebuie s-o faci nu de o sută, ci de o mie de ori... Toate astea mi le-a expus cu o voce foarte liniștită... „Acum poți pleca", mi-a spus el terminîndu-și sfaturile.

— Și dumneata ?

— La început n-am înțeles de ce mă chemase, apoi am făcut stînga-mprejur dar, ajungînd în prag, parcă m-a izbit cineva cu măciuca : „Cum, adică el socotește

că omul e un cal ? Şi eu sînt pentru el un cal ?" Eram gata să mă întorc şi să-i strig : „Eu nu sînt calul dumitale !"

Panfilov izbucni în rîs. Niciodată nu-l mai văzusem atît de bine dispus. Îşi scoase batista şi, ştergîndu-şi ochii umeziţi, îmi declară :

— E o poveste cu tîlc, cu mult tîlc. Va să zică numai porcarii smucesc de dîrlogii cailor !

Rîzînd, o dezmierdă pe Lîsanka şi mă întrebă :

— Îţi place iapa asta, tovarăşe Momîş-Ulî ?

— Foarte mult, tovarăşe general !

— Ia-o. Ca dar din partea mea... S-o ai în batalionul dumitale...

— Vă mulţumesc, tovarăşe general !

Fără să mai aştept maşina, pornii călare pe Lîsanka spre batalionul meu.

2

Ne-am înţeles să nu descriem natura : o vor face alţii mai bine.

După război să vii să petreci o vară la mine : atunci o să poţi admira frumuseţea Kazahstanului, o să poţi descrie împrejurimile Almei-Ata, satul Talgar şi Talgarca, năbădăiosul nostru rîu de munte.

Ajuns în sat, am căutat clădirea Institutului agronomic, repartizată batalionului nostru, şi l-am cunoscut pe Rahimov, un cazah slab şi vioi, agronom în viaţa civilă, care nu apucase încă să îmbrace uniforma. La butoniera hainei sale civile strălucea o insignă de alpinist : dar şeful meu de stat major nu ştia să ia poziţia de drepţi, nici să-mi dea raportul conform regulamentului.

Făcui cu el o primă inspecţie prin clădire. Toate încăperile erau pline de oameni, dar numai eu purtam uniformă. Unii se învîrteau fără rost pe coridoare, alţii cîntau prin încăperi, în sfîrşit, stînd pe coridor, vorbeau

cu femeile pe ferestrele deschise. Nimeni nu comandă „drepți!" și nu salută pe comandantul batalionului.

Pe jos, numai mucuri de țigări. Oftai din greu și dădui ordin să fie adunat batalionul.

Adunarea a durat mult și s-a făcut cam anevoie. Eu stăteam deoparte, pe gînduri. Închipuiește-ți o trupă ca asta: erau oameni în flanelă, în papuci, cei mai în vîrstă purtau haină. Unii aveau șepci, dar alții erau cu capul gol.

Alpinistul îi alinie de bine de rău, comandă „drepți!" și rămase cu ochii la mine, în loc să-mi dea raportul. Oftînd din nou, m-am apropiat de oameni.

Îi salutai. Fiecare îmi răspunse în felul său.

După ce m-am prezentat, le-am spus că sînt comandantul batalionului și le-am ținut o scurtă cuvîntare:

— Mai purtați încă haine civile, dar Patria v-a și pus în front. Unii dintre voi sînteți îmbrăcați cu haine bune, alții cu haine mai simple... Ieri mai erați oameni cu ocupații și situații diferite: unii dintre voi erați muncitori, colhoznici, alții directori. Cu începere de azi sînteți toți soldați și mici comandanți din Armata Roșie. Iar eu sînt comandantul vostru. Eu dau ordine, iar voi vă supuneți. Eu vă dictez voința mea, iar voi trebuie s-o executați.

Vorbeam dinadins cu un ton răstit.

— Fiecare din voi va face ceea ce voi ordona eu. Ieri mai aveați încă dreptul să discutați cu șeful vostru, să vă întrebați: dacă are dreptate, dacă a procedat conform cu legea sau nu. Începînd de astăzi, Patria vă ia dreptul ăsta. Începînd de astăzi nu veți mai cunoaște decît o singură lege — ordinul comandantului.

Am băgat de seamă că unii mă priveau pieziș: dintr-un condei, desființasem „democrația". Am continuat:

— Cine este de altă părere poate să și-o scrie pe o bucată de hîrtie, s-o pună într-un plic și să și-o trimită acasă, pînă nu sîntem încă departe de casă! Ordinea militară este aspră, dar fără asta nu poate exista armată! Vreți să-l goniți pe inamicul care a dat năvală ca să ne

cotropească Patria? Da? Atunci țineți minte că așa trebuie să ne purtăm pentru a cîștiga victoria.

După aceea le-am mai spus cîteva cuvinte despre credință față de Patrie, despre sentimentul datoriei și despre onoare. A fi credincios Patriei, guvernului și comandantului său, iată cea mai înaltă calitate a unui soldat! Un adevărat soldat este acela care are sentimentul datoriei.

— Nu voi ține seama nici de cunoștințele și nici de talentele omului, nici de îndemînarea și nici de deșteptăciunea lui; nu-l voi cruța dacă voi descoperi că n-are sentimentul datoriei!

În sfîrșit, onoarea. I-am lămurit în felul meu. Cazahii au două proverbe în legătură cu onoarea: unul spune că „iepurele moare numai cît aude trestiile foșnind; eroul, însă, nu moare decît pentru onoare", iar celălalt, că „onoarea este mai tare decît moartea".

Le-am spus proverbele în limba cazahă, apoi le-am tradus în rușește, pentru că numai o treime din batalion era alcătuit din cazahi; ceilalți erau ruși și ucraineni.

După ce am terminat ce aveam de spus, se auzi din rînduri un glas tînăr și îndrăzneț.

— Tovarășe comandant de batalion, îngăduiți-mi să vă spun ceva.

Un flăcău înalt și voinic, cu obrajii rumeni, ieși din front; purta o cămașă neagră, subțire.

— Nu îngădui! răspunsei... Aici nu sîntem la miting... Comandanți de companii, duceți subunitățile la locurile lor!

Asta a fost prima mea cuvîntare, prima mea întîlnire cu batalionul!

3

Străbăteam coridorul spre odaia care-mi fusese pregătită.

— Tovarășe comandant de batalion, dați-mi voie să vă spun ceva!

Era tot voinicul de adineauri, care-mi spusese cel dintîi „tovarăşe comandant de batalion". Părul neatins încă de maşina de tuns era tăiat scurt pe ceafă ; un moţ creţ îi ieşea de sub cozorocul şepcii.

— Cum te cheamă ?

— Soldatul Kurbatov.

Stătea în poziţia de drepţi, ca un adevărat soldat.

— Ai făcut armata ?

— Nu, tovarăşe comandant de batalion, dar am făcut parte dintr-o unitate militarizată de pază feroviară.

— Uite ce, tovarăşe Kurbatov, înainte de a te adresa comandantului de batalion trebuie să ceri voie comandantului de companie. Du-te la el.

— El nu vrea să mă asculte... E în legătură cu paza... Poarta din spate nu e păzită... cea de la grădină, nici atîta... Şi dacă s-ar întîmpla...

„Bravo" îmi spusei în sinea mea. Îmi plăcea dîrzenia şi stăruinţa lui, privirea deschisă, umerii săi drepţi, dar pronunţai cu totul altceva :

— Stînga-mpre...jur !

Omul se aprinse ; ochii i se încruntară, privirea îi era fixă. O susţinui cu îndrăzneală, deşi înţelegeam foarte bine sentimentele care-l însufleţeau. După o clipă de şovăială, Kurbatov făcu un stînga-mprejur regulamentar şi se îndepărtă. Chiar şi gîtul său roşu părea jignit.

Îi spusei lui Rahimov, care se afla lîngă mine :

— Tovarăşe şef de stat major, soldatul Kurbatov să fie numit comandant de grupă.

Cineva mă atinse cu palma pe spate : mă întorsei şi văzui o mînă care se retrăgea cu frică.

— Eu m-am adresat comandantului de companie şi mi-a spus să vin la dumneavoastră, tovarăşe comandant...

Omul purta ochelari. Era prima mea întîlnire cu Murin. Era în haină şi cu cravata cam strîmbă ; îmi vorbea zîmbind şi se vedea cît de colo că nu ştia să-şi ţină mîinile subţiri care, ca şi faţa lui lungă şi palidă, nu erau aproape de loc arse de soare, deşi ne aflam în luna iulie.

— Eu sînt necombatant, tovarăşe comandant, dar m-am înrolat voluntar în batalion — mă încunoştinţă el, foarte mîndru... — Le-am dovedit că ochelarii nu mă împiedică să văd foarte bine... Uitaţi-vă, colo pe tavan e o muscă, tovarăşe comandant, şi o văd foarte bine!

— Bine, tovarăşe, m-ai convins, şi ce-i cu asta?

— La batalion m-au repartizat tot la necombatanţi; mi s-a încredinţat o căruţă şi un cal, dar eu habar n-am ce-i aia un cal... Nu pentru asta m-am înrolat... Aş vrea să lupt... Aş vrea să fiu mitralior, tovarăşe comandant!

L-am întrebat cum îl cheamă şi i-am spus:

— Bine, tovarăşe Murin. Am să te mut la mitraliere. Du-te la companie.

Dar el nu credea că situaţia lui putea fi atît de repede lămurită, aşa că se grăbi să-mi dea asigurări în plus:

— Am ascultat cuvîntarea dumneavoastră, tovarăşe comandant, şi sînt cu totul de aceeaşi părere. Vă făgăduiesc că orice ordin veţi da va fi lege pentru mine.

— Du-te la companie — repetai.

Murin îmi aruncă o privire mirată şi urmă, ca şi cum eu n-aş fi spus nimic:

— Eu sînt muzicant, tovarăşe comandant. Aspirant la Conservator. Dar socot că astăzi toată lumea trebuie să ia puşca în mînă.

Dădea din mîini ca să fie mai convingător.

Strigai:

— Ce ţinută-i asta? Aşa se ţin mîinile?

Buimăcit, luă poziţia de drepţi.

— Ţi-am spus de două ori să pleci! Şi dumneata? Crezi că lucrul cel mai greu e să mînuieşti arma? Te înşeli, tovarăşe Murin, cel mai greu lucru, cel mai dificil lucru în armată e să asculţi!

El deschise gura să-mi răspundă, dar nu i-am lăsat vreme s-o facă:

— O să ţi se pară de multe ori că comandantul n-are dreptate; o să vrei să-i răspunzi şi el îţi va striga: taci! Asta ţi-o făgăduiesc. Pleacă!

Murin plecă.

Îmi petrecusem ziua făcînd cunoştinţă cu comandanţii mei de companii şi de plutoane, întocmind ordinea de bătaie, ocupîndu-mă de organizarea gărzilor, transmisiunilor şi de gospodăria batalionului. Seara, foarte tîrziu, rămăsei în fine singur.

Scoţînd din porthartă Regulamentul de luptă al infanteriei, pe care-l primisem de la statul major, începui să citesc, apoi l-am pus deoparte şi am căzut pe gînduri.

Ne aflam în toiul Războiului pentru Apărarea Patriei. Hitleriştii pătrundeau zilnic tot mai adînc pe teritoriul nostru. Acum, după o lună de ofensivă, ajunseseră pînă la Smolensk, trecuseră Niprul şi, judecînd după cum arăta harta, voiau să ocupe repede Leningradul, Moscova, Donbasul. Miza, tactica şi credinţa lor se bazau pe conceptia războiului-fulger. Socoteau că ne vor învinge definitiv înainte ca noi să avem timpul să ne aruncăm rezervele în luptă.

Cînd avea de gînd Marele stat major al Armatei Roşii să trimită pe front divizia noastră? Cîte zile, cîte săptămîni o să ne acorde pentru instrucţie?

Judecînd după rapiditatea cu care se desfăşurau evenimentele şi după situaţia încordată de pe toate fronturile, se putea foarte bine ca după trei sau patru săptămîni Comandamentul Suprem să fie nevoit să ne trimită în foc.

Cum să instruiesc într-un timp atît de scurt şapte sute de oameni sănătoşi, cinstiţi, devotaţi Patriei, dar care habar n-aveau de armată şi de disciplina militară? La ora asta dormeau neliniştiţi, cu capul pe boccele; erau civili, netunşi încă! Putea-voi oare să fac din ei o forţă de luptă organizată, în stare să reziste inamicului şi să-l înfricoşeze?

O să ţi se pară foarte straniu că în noaptea aceea, cînd mă gîndeam la acest mare război, la lupta în care trebuia să intru curînd împreună cu batalionul meu, la viaţă şi la moarte — lucrul cel mai mare şi mai important, asupra căruia gîndul nu stăruie prea des — mi-am amintit

„povestea cu caii". Generalul Panfilov izbucnise în rîs auzind-o, şi eu rîsesem împreună cu el ; cu toate acestea...

Îmi amintii cum se străduiseră superiorii mei să facă un soldat din mine, care eram un cazah liber, aidoma unui cal de stepă ce nu poate suferi frîul. Primele luni fusese greu, foarte greu... Parcă toate mă umileau : pasul alergător şi încremenirea în poziţia de drepţi în faţa comandantului. Ordinul care nu îngăduie nici o împotrivire : „Fără discuţie ! La stînga-mpre-jur !" În astfel de prilejuri, mi se răzvrătea întreaga fiinţă : „De ce fără discuţie ? Ce, sînt sclavul lui ? Nu e şi el om ca şi mine ?"

Mă răzvrăteam nu numai în sinea mea... Păleam, mă-nroşeam, răspundeam obraznic, refuzam să mă supun.

Şi ştii ce au făcut cu mine ? M-au trimis într-o şcoală de ofiţeri, transformîndu-mă într-un comandant, într-un ofiţer al Armatei Roşii.

Şi încet-încet, am sfîrşit prin a înţelege cît de absolut necesar este ca ostaşii să se supună voinţei comandantului.

Asta este temelia armatei. Fără asta chiar şi oamenii care iubesc cu cea mai mare înflăcărare Patria n-ar putea învinge vreodată pe cîmpul de luptă.

Dar cum să-mi disciplinez mai repede oamenii ? N-aveam decît cîteva săptămîni de instrucţie, socotite cu zgîrcenie... Cum să fac din ei, în acest termen, o forţă disciplinată, instruită — care să bage spaima în inamic — un batalion ?

MARŞUL PRIN TUTUN

I

Nu voi povesti cu de-amănuntul cum mi-am instruit oamenii.

Îţi voi descrie un singur marş, acela care a fost numit în analele batalionului nostru — pe care încă nu le-a scris nimeni — „Marşul prin tutun".

Trecuseră şapte sau opt zile de cînd luasem comanda batalionului. Primisem şi arme şi uniforme, oamenii mei învăţau să mînuiască arma, să se îngroape la pămînt, să execute salturi, să se tîrască pe burtă, să mărşăluiască.

Într-o seară am primit ordinul să pornim în zori într-un marş de cincizeci de kilometri, pînă într-un anumit punct al văii, şi să ne petrecem noaptea acolo, iar a doua zi să pornim înapoi spre Talgar, parcurgînd aceiaşi cincizeci de kilometri. Celelalte batalioane primiseră itinerarii tot atît de grele ca şi al nostru : Panfilov începea să-şi antreneze divizia în marşuri.

Oamenii se pregătiră încă din ajun, se odihniră în timpul nopţii şi înainte de revărsatul zorilor batalionul era aliniat în curte, gata de plecare.

Dumneata, care n-ai fost niciodată soldat, ne-ai fi luat probabil drept o unitate militară gata de luptă. Rîndurile erau perfect aliniate, baionete noi-nouţe sclipeau la ţevile puştilor ; toţi oamenii, ca unul, erau în ţinută de campanie, toţi cu mantalele făcute sul, cu masca de gaze la şold, cu lopeţile în porturi verzi, încă nedecolorate, cu casca de oţel prinsă de sacul de spate, cu centura uşor îngreunată de grenade şi de cartuşierele

pline : cîte o sută douăzeci de cartuşe de război de fiecare soldat.

Centura uşor îngreunată... am băgat de seamă numaidecît că la unii nu era chiar aşa. Am văzut mantale prost făcute sul, umflate, saci de spate cu curelele strînse slab ; saci de grenade care atîrnau pe burtă. Foarte puţini aveau o adevărată ţinută ostăşească. Printre aceştia se afla şi Kurbatov.

L-am chemat pe Kurbatov din front şi am spus :

— Tovarăşi, iată un comandant de grupă care a ştiut să-şi pregătească echipamentul pentru marş, aşa cum se cuvine s-o facă un soldat, şi pentru el marşul acesta va fi mai uşor decît pentru ceilalţi. Priviţi cît de bine sînt ajustate toate, cît de bine strînsă este centura lui. V-am explicat şi v-am arătat de douăzeci de ori toate acestea, dar n-aţi înţeles nimic. Pesemne că nu am limba destul de ascuţită. Nu vă voi mai spune nimic, ci voi da cuvîntul acum mantalei, lopeţii şi sacului de spate. Să vorbească ele cu voi. Credeţi poate că n-au limbă ? Aflaţi că au, şi încă una mai ascuţită decît a mea ! Soldatul Garkuşa, la mine !

Cu nasul cîrn, veşnic surîzător, Garkuşa veni în fugă. Sacul de grenade îi alunecase în faţă şi se bălăbănea pe burtă.

— Gata de marş ?

— Da, tovarăşe comandant.

— Treci lîngă Kurbatov ! Soldatul Golubţov, la mine !

Golubţov îşi făcuse mantaua sul în aşa fel încît îi acoperea obrazul ; sacul de spate îi cobora pe partea posterioară, în loc să stea pe spate.

— Gata de marş ?

— Da, tovarăşe comandant !

— Treci lîngă Garkuşa !

După ce am strîns astfel vreo zece oameni, cei mai neglijent echipaţi, i-am pus în capul coloanei.

— Batalion, drepţi ! La dreap-ta ! După mine, marş! Şi iată-ne plecaţi.

Mergeam pe lîngă cei pe care îi chemasem şi-i priveam mereu cu coada ochiului. Vreo zece, cincisprezece minute, ei păşiră uşor. Sacul de grenade bătea toba uşurel între picioarele lui Garkuşa, care-l apucă după cîtva timp şi-l trase într-o parte.

Golubţov încercă să-şi mute mantaua, lîna aspră începuse să-i roadă gîtul.

Pe altul, lopata îl lovea fără încetare peste picior.

Încercau să le aşeze în mers, dar asta nu le era de nici un folos.

Mai trecură zece minute. Garkuşa se aplecă pe spate şi scoase burta în afară, ca să-şi împiedice sacul să se mai legene. Întîlnindu-mi privirea, se strădui să zîmbească. Golubţov îşi împingea mereu mantaua cu obrazul, sucind gîtul, dar sacul de spate îl jena şi el, lăsa că începu să tragă pe furiş de curea ca să-l mai salte. Între timp Garkuşa nu mai scotea burta în afară, ci se îndoia de mijloc şi încetinea pasul.

Îi strigai:

— Garkuşa! Pasul mai mare! Nu rămîne în urma lui Kurbatov!

Sacul blestemat începu să-l lovească din nou.

Mărşăluirăm în felul acesta vreo şase kilometri. Îl arătai din nou oamenilor pe Kurbatov, apoi strigai:

— Garkuşa, la mine!

Veni în fugă, frînt în două. Din rînduri se auziră rîsete.

— Garkuşa, raportează! Eşti gata de marş?

Omul tăcea posomorît.

— Ai stat de vorbă cu sacul tău de grenade?

— Am stat...

— Ia povesteşte soldaţilor ce ţi-a spus.

Garkuşa tăcea.

— Hai, nu te sfii, povesteşte!

— Ce vreţi să le spun? Omul nostru nu crede în vorbe, ci numai în ce atinge cu mîna lui.

— Ei, şi ai atins cu mîna?

— Păi, eu n-am atins, dar el...

Urmară cîteva cuvinte care nu se pot scrie. Toată lumea izbucni în rîs. Răcorit, rîdea şi el.

Îl chemai pe Golubţov ; era leoarcă de sudoare şi cu gîtul ros aproape pînă la sînge.

— Uitaţi-vă acum la ăsta, tovarăşi... Mi se pare că şi tu ai pălăvrăgit cu sacul de spate şi cu mantaua... Ia spune-ne ce te-au învăţat ?!

L-am pus şi pe Golubţov să vorbească în faţa oamenilor. După aceea veniră pe rînd toţi aceia care suferiseră mai mult de pe urma echipamentului. Apoi le-am vorbit aşa :

— Cine merge greu atunci cînd mantaua nu este bine strînsă, cînd sacul de spate e prost pus, sau sacul de grenade atîrnă în altă parte decît la locul lui ? Soldatul sau comandantul batalionului ? Se înţelege că soldatul ! V-am explicat asta de douăzeci de ori, dar voi, probabil, vă gîndeaţi : „Bine, facem aşa pentru el, numai să ne lase în pace !" şi aţi făcut-o de mîntuială. Dar s-a dovedit că n-aţi făcut-o „pentru mine", ci în folosul vostru. Sacii de spate, mantalele, lopeţile şi căştile v-au şi convins pe unii dintre voi de acest lucru. Fiecare să folosească halta pentru a-şi ajusta din nou echipamentul, căci dacă o să mai văd oameni care n-au înţeles încă, o să-i scot din rînduri şi o să-i las să vorbească cu lucrurile lor, în faţa mea, ca să vadă că limba lor este mai ascuţită decît a mea.

După această haltă n-am mai fost nevoit să scot oamenii din front : nimeni nu mai voia să stea de vorbă cu echipamentul.

2

Batalionul porni iar.

Un marş de cincizeci de kilometri sub arşiţa soarelui de iulie nu e treabă uşoară, mai ales pentru nişte oameni neantrenaţi.

De la o vreme, am băgat de seamă că companiile mele începeau să se întindă şi că unii ostaşi rămîneau

în urmă. Am atras atenţia comandanţilor în subordine. Peste cîtva timp inspectai din nou coloana. Observaţiile mele nu avuseseră efect. Coloana se resfira din ce în ce mai mult. Devenii mai aspru: degeaba, n-am ajuns la nici un rezultat. Comandanţii de companie erau obosiţi şi ei, iar unii şchiopătau.

Am trecut înainte şi am strigat:

— Transmiteţi pe coloană: comandantul companiei de mitraliere să vină în capul coloanei!

După un sfert de oră, lunganul Kraev sosi abia trăgîndu-şi sufletul:

— Tovarăşe comandant, m-am prezentat la ordinul dumneavoastră.

— De ce e atît de răsfirată compania dumitale? De ce nu păstrezi distanţa? Atîta vreme cît nu faci ordine, te voi chema mereu în capul coloanei. Asta-i tot. Poţi pleca!

Nu e de loc uşor să fii nevoit să depăşeşti întregul batalion; asta înseamnă cam un kilometru în pas alergător.

Am făcut la fel şi cu Sevriukov, comandantul companiei a doua. Acesta era un om mai în vîrstă, care înainte de a fi mobilizat fusese contabil-şef la fabrica de ţigări din Alma-Ata. Ajungîndu-mă din urmă, izbuti cu greu să-şi capete respiraţia normală.

După ce mă ascultă, Sevriukov răspunse:

— Oamenii nu mai pot, tovarăşe comandant. Nu s-ar putea să-i uşurăm de o parte din echipament, pe care să-l încărcăm în căruţe?

— Să nu mai aud prostiile astea — i-am răspuns.

— Atunci ce să fac cu cei rămaşi în urmă? Cum să-i silesc, dacă într-adevăr nu mai pot?

— Dacă nu mai pot? Anume ce nu mai pot? Să execute ordinul?

Sevriukov tăcu.

Am chemat aşa, pe rînd, toţi comandanţii de companie.

Dar lui Sevriukov nu-i ajunsese lecţia asta; la capătul companiei lui se tîrau cei rămaşi în urmă.

Mă uitai la omul ăsta de 40 de ani, obosit, care mergea în fruntea companiei. Şiroaie de sudoare i se prelingeau pe tîmplele-i cărunte şi pe obrajii plini de praf. Să-l mai fac să alerge încă o dată ? Îi era atît de greu ! Dar cum să procedez ?

Lui îi este milă de oameni, mie mi-e milă de el, şi ce-am făcut atunci ?... Ce va fi cînd vom intra în luptă ?

Pornii calul la trap, ajunsei în fruntea batalionului şi strigai :

— Comandantul companiei a doua, la mine !

Veni, şi de data asta procedeul a dat rezultate.

Lăsînd să treacă coloana prin faţa mea, văzui că Sevriukov nu mai mergea în fruntea oamenilor, ci în urma lor. Privirea îi era mai aspră, mai energică, şi l-am auzit strigînd cu glas sever, cu glas de comandant.

Ordinea fusese restabilită ; distanţele erau egale între toate plutoanele şi nimeni nu mai rămînea în urmă...

Am ajuns la destinaţie, aşa cum am pornit, în ordine perfectă, şi fără ca un singur om să fi rămas în urmă.

Oamenii erau însă frînţi de oboseală, şi cînd auziră comanda : „Rupeţi rîndurile — marş !", se prăbuşiră în iarbă. Toţi se gîndeau : „în curînd se va da masa, şi apoi — la culcare".

Dar se înşelau.

3

După cum şi trebuia, adusesem cu noi mai multe bucătării de campanie, dar ajungînd la destinaţie am dat ordin să nu se pregătească lemne pentru bucătării, să nu se gătească hrană şi să se împartă fiecăruia, nepreparată, raţia ce i se cuvenea : carne — atîtea grame, grăsime — atîta, griş — atîta şi aşa mai departe.

Oamenii mei şi comandanţii holbară ochii de uimire: ce să facă ei cu alimentele crude ? Mulţi dintre ei nu gătiseră niciodată şi nu ştiau să prepare nici măcar o supă. Se auziră murmure :

— Avem bucătării de campanie. Trebuie să ni se gătească mîncare la bucătării.

Strigai :

— Tăcere ! Faceţi ce vi s-a ordonat ! Fiecare soldat să-şi pregătească singur masa !

Şi iată că pe malul rîului Ili, din nesfîrşita stepă cazahă, se aprinseră sute de focuri. Unii dintre oamenii mei erau atît de obosiţi, atît de vlăguiţi, încît nu se mai apucară de gătit şi se culcară flămînzi. La alţii, crupele s-au ars şi supa a dat în foc ; mai mult au risipit decît au mîncat. Ce vrei, era prima lor lecţie de artă culinară !

A doua zi, la deşteptare, experienţa se repetă : din ordinul meu nu se făcu foc la nici un cazan, şi fiecare om îşi primi din nou raţia de alimente crude.

După ce mîncară, am adunat batalionul şi le-am vorbit oamenilor cam aşa :

— În primul rînd, tovarăşi, sînteţi nemulţumiţi că marşul e prea lung şi prea greu. Asta am făcut-o dinadins. Va trebui să luptăm şi să parcurgem nu cincizeci, nu o sută, ci multe sute de kilometri. În război, pentru a-l înşela, pentru a-l surprinde pe inamic, va trebui să facem marşuri şi mai grele, şi mai lungi. Asta-i floare la ureche, greul vine abia de aci înainte. Aşa îşi oţelea ostaşii, supranumiţi eroii-legendari, vestitul comandant rus Alexandr Vasilievici Suvorov. Şi iată deviza pe care ne-a lăsat-o : „Greu la instrucţie — uşor în luptă !“ Vreţi să luptaţi ca ostaşii lui Suvorov ? Cine nu vrea, să facă doi paşi înainte !

Nimeni nu ieşi din front. Am urmat :

— În al doilea rînd, sînteţi nemulţumiţi că vi s-a dat carne crudă şi v-am pus să vă fierbeţi singuri supa în gamele, deşi eraţi obosiţi şi avem bucătării de campanie. Asta am făcut-o tot dinadins. Credeţi oare că atunci cînd veţi fi în luptă, bucătăriile vor fi întotdeauna sub nasul vostru ? Nu ! În timpul luptelor ele vor rămîne în urmă, n-au să poată veni la timp. Vor fi zile cînd veţi fi flămînzi... Aţi auzit-o cu toţii ? Nimic de mîncat, nimic de fumat — de asta vă asigur. Aşa e războiul, aşa e viaţa de soldat ! Azi ghiftuit, mîine cu stomacul gol ! Şi trebuie să înduri fără să-ţi pierzi măcar o

clipă onoarea de soldat. Trebuie să ţii capul sus ! Trebuie ca fiecare din voi să ştie să-şi facă singur de mîncare. Cine nu-i în stare să-şi pregătească singur masa, acela nu e un adevărat soldat ! Da, desigur, ştiu : sînt printre voi unii care n-au gătit niciodată singuri, sînt mulţi care se duceau seara la restaurant şi strigau : „Băiete ! O bere şi un şniţel vienez." Şi, deodată, în loc de şniţel un marş de cincizeci de kilometri, cu un echipament de peste treizeci de kilograme în spinare, şi să vă mai fierbeţi şi supa într-o gamelă ! Cînd o fierbeaţi, mă uraţi — aşa e ?

Se auziră voci : „Da, tovarăşe comandant de batalion, aşa este !"

Parcă un curent electric ţîşnise între mine şi oamenii mei. Îi înţelegeam şi ei îl înţelegeau pe comandantul lor.

4

Porniram la drum, înapoi.

Drumul spre tabăra noastră din Talgar era uşor : o şosea admirabilă, acoperită cu pietriş.

Uşor ? Nu, aşa nu ! La dracu şoseaua ! Cît mai departe de şosea ! Oare în război vom merge pe pietriş ?

Am dat ordin ca oamenii să meargă cam la o sută, două sute de metri depărtare de şosea, să treacă pe acolo unde terenul era plin de bolovani, să străbată rîpele, să mărşăluiască prin nisip... Nici o adiere ; un soare arzător ; din pămîntul încins ca un cuptor se ridica un val de căldură ; văzduhul tremura parcă, aşa cum se întîmplă uneori pe arşiţă.

Oamenii mei înaintau anevoie ; îmi dădeam bine seama de asta. Ştiam că le era greu, dar mai ştiam, de asemenea, că aşa trebuie să fie pentru a putea lupta şi învinge.

Pe o colină arsă de soare dădurăm de o mare plantaţie de tutun. Soldaţii o luară pe o potecă de-a curmezişul cîmpului. Tutunul — mahorcă de Kazahstan —

era înalt cît omul și nici o adiere nu mișca frunzele mari, fierbinți, care răspîndeau un miros pătrunzător.

Ostașii înaintau mereu. Trecuseră de jumătatea cîmpului, se înfundaseră în desișul de tutun, cînd deodată oamenii începură să cadă.

Ce se petrecea? Oamenii se prăbușeau unii după alții: unul, doi, zece... M-am speriat. Parcă dăduse peste ei o molimă îngrozitoare, care acționa fulgerător. Oamenii cădeau, fără să scoată un strigăt, și rămîneau nemișcați, ca morți.

În mare grabă am descărcat din căruțe mitralierele, aruncătoarele de mine și muniția, ca să transportăm oamenii pe o movilă, lîngă canalul de irigație. Acolo, departe de miasmele tutunului, începură să se învioreze.

Dar batalionul se dezorganizase; companiile se amestecaseră, oamenii ședeau sau zăceau pe pămînt, gemeau, își udau fruntea cu apă rece; unii aveau vărsături.

Dădui cu ochii de felcerul nostru, moș Kireev, un omuleț cu ochi albaștri și bun ca pîinea caldă. Împărțea medicamente, ajutat de politrucul Bozjanov. Acesta făcuse rost de o căldărușă, scotea apă din canalul de irigație și se ducea împreună cu sanitarul s-o împartă bolnavilor.

Mă apropiai de un grup, dar nimeni nu se sculă.

— Drepți! — comandai eu.

Se ridicară numai cîțiva; printre ei era și Kurbatov, care gemea.

— Și tu, Kurbatov...

— Oh, da, tovarășe comandant... oh... oh!

Acesta era oare Kurbatov, mîndria mea, pe care-l dădusem drept pildă celorlalți? În ce hal era!

— Ce-i cu tine? Așa se stă în fața unui superior?

Kurbatov făcu o sforțare, se îndreptă și luă poziția de drepți, cum se cuvine unui soldat.

Mă adresai altuia.

— De ce nu te ridici? Drepți! Unde ți-e arma?

— Oh, tovarăşe comandant... Nu ştiu, tovarăşe comandant...

— Cum ? Să te prezinţi la mine cu arma !

— Unde s-o caut ? Nici de mers nu...

— Executarea !

— Am înţeles, tovarăşe comandant ! Nu ştiu unde mi-am pierdut ochelarii...

Ia te uită, Murin ! Îşi puse numaidecît pe nasul său lung o pereche de ochelari ce-i avea de rezervă şi plecă şchiopătînd să-şi caute arma.

Dădui ordin comandanţilor să-şi adune companiile pe şosea, pentru plecare.

După un sfert de oră au fost gata. Am ieşit călare în faţa batalionului. Ce ţinută ! Capetele plecate, ochii sticloşi, unii se sprijineau în arme, ca nişte moşnegi în baston.

— Batalion, drepţi ! Pe umăr — arm' ! Înainte — marş !

Companiile porniră. Dar oamenii abia mergeau : fără cadenţă, fără aliniere ; unii şchiopătau ; oamenii nu mergeau, ci se tîrau. Nu, în felul ăsta n-o să mai ajungem niciodată.

Depăşind coloana, am strigat :

— Batalion, stai ! Din locul unde sînteţi, pînă la copacul de colo veţi defila în pas de front ! Nu vom porni din acest loc pînă nu veţi defila cum trebuie. Compania întîi, v-aliniaţi !

Ştii ce înseamnă pasul de front ? Pasul cu care se defilează în Piaţa Roşie. Toţi oamenii ridică piciorul în acelaşi timp şi-l bat de pămînt cu putere.

Pînă la copac erau cam două sute de metri.

Compania întîi se puse în mişcare.

— Nu e bine ! La loc comanda ! Repetaţi !

Compania se întoarse şi porni din nou.

— Nu-i bine ! La loc comanda ! Repetaţi !

Eram furios, cum de altfel erau şi ostaşii.

A treia încercare... Dacă i-ai fi văzut ! Băteau talpa cu atîta putere, încît ai fi crezut că vor să desfunde şoseaua.

Cu un minut mai înainte îi urîsem pe oamenii aceştia muiaţi ca nişte babe, iar ei la rîndul lor erau furioşi pe mine, dar acum un val de iubire îmi năvălea în suflet...

— Bravo, băieţi ! Bravo !

Strigătul de bucurie îmi scăpase fără voia mea.

— Servim Uniunea Sovietică ! — răspunseră ei în cor... bătînd pe stîngul.

Şi tălpile lor răpăiră cu şi mai mare putere.

Puternici, mîndri, energici, ei defilau ca în Piaţa Roşie.

Astfel trecură toate companiile. Compania a doua şi a treia au fost nevoite şi ele să se întoarcă pe locurile de plecare pînă n-au străbătut în pas de front cele două sute de metri.

Veni rîndul mitraliorilor, care porniră din loc energic, în cadenţă. Lunganul Murin mergea în rîndul întîi ; tălpile lui izbeau pămîntul cu toată puterea ; braţul său drept părea că bate măsura, ochelarii îi străluceau în soare, iar pe faţă i se citea o adevărată mulţumire.

5

Apropiindu-ne de Talgar, l-am zărit pe generalul Panfilov, care venea spre noi călare pe micul său roib de Ural. Întîmpina batalioanele ce se întorceau.

Rînd pe rînd, toţi oamenii ridicară capul şi, la comanda comandanţilor de companii, trecură din nou în pas de front prin faţa generalului. Feţele le erau obosite, dar capetele ridicate cu mîndrie : iată cum sîntem noi !

Panfilov zîmbi. Micile zbîrcituri care i se formau pe la colţurile ochilor îi brăzdară obrazul ars de soare. Se ridică în scările şelei şi strigă :

— Bravo, tovarăşi ! Mulţumesc !

— Servim Uniunea Sovietică !

Strigătul țîșni cu atîta putere, încît calul generalului sări în lături. Panfilov trase fără voie de frîu, clătină din cap și rîse.

Eu strigasem împreună cu toți oamenii mei. Și nu era un simplu răspuns la mulțumirea generalului ; oricărui soldat sau oricărui superior, precum și propriei mele conștiințe, oricui m-ar fi întrebat, din ochi sau cu glas tare : „De ce ești atît de aspru ?“ i-aș fi dat cu mîndrie același răspuns : — Servesc Uniunea Sovietică !

Sosisem la ora stabilită.

Privii companiile adunate în careu în jurul meu. Fețele erau negre, supte ; oamenii mei erau sleiți de puteri, cu capetele leoarcă de sudoare și cu bocancii grei acoperiți de praf, cu arma la picior. Erau istoviți, picioarele îi dureau, n-aveau decît un singur gînd, să se odihnească, dar așteptau cu răbdare ordinul meu de rupere a rîndurilor ; nu se sprijineau bătrînește în arme, își țineau trupul drept, privindu-mă în ochi.

Nu mai erau oamenii pe care-i adunasem în același loc, pentru prima oară, cu o săptămînă înainte : civilii împestrițați, unii purtînd haină, alții flanelă, unii cu capul gol, alții cu șapcă. Nu mai erau nici oamenii care se pregătiseră chiar în ajun pentru primul lor marș, cu echipamentul nou ajustat ca vai de lume. În fața mea aveam soldați care își trecuseră cu cinste primul examen în armată.

„RĂU, TOVARĂȘE MOMÎȘ-ULÎ"

I

Aș fi vrut să-ți povestesc mai amănunțit pregătirile noastre pentru luptă, vizitele generalului Panfilov, convorbirile lui cu oamenii și cu mine, cînd repeta: „Victoria se făurește înainte de bătălie..."

Dar... să trecem peste asta.

Ne apropiam, în sfîrșit, de ceea ce ne-a făcut să luăm armele în mîini, să învățăm meseria de soldat, să stăm „drepți" în fața comandantului și să-l ascultăm fără a crîcni: — Ne apropiam de clipa intrării în foc.

Sosind în regiunea Moscovei, ocuparăm un aliniament în apropierea Volokolamskului. În ziua aceea de 13 octombrie, coloanele inamice — o armată de bandiți motorizată și bine instruită — ajunseseră în fața acestui aliniament, după ce rupseseră frontul nostru departe, spre apus, și acum își îndreptau atacul asupra Moscovei, crezînd că aceasta era lovitura decisivă a „războiului fulger".

În această zi, la 13 octombrie, cînd cercetașii ne-au informat pentru prima oară că în fața noastră erau nemții, cum ți-am mai spus, generalul Panfilov venise la noi.

După ce bău două pahare cu ceai tare, își privi ceasul și spuse:

— Mulțumesc, tovarășe Momîș-Ulî. Ajunge. Hai să inspectăm poziția.

Ieșirăm. Mașina generalului aștepta în apropiere, la marginea pădurii. Roțile din spate aveau lanțuri, și în verigile de oțel se strînsese zăpada înnegrită și îndesată.

Totul în jur era acoperit de zăpadă — în ultimele zile se făcuse drum de sanie. Începuse să dea înghețul, abia simțit. Pe cerul acoperit cu nori se stinsese pata palidă, în dosul căreia ghiceai ziua soarele de iarnă. La orizont se zărea pierdută o licărire gălbuie, dar în albul zăpezii seara părea luminoasă.

După cinci minute am ajuns în dispozitivul companiei a doua.

Panfilov sărea ușor în tranșee, se băga în locașele de tragere, scruta depărtarea prin creneluri, inspecta sectoarele de tragere, lua o pușcă, ochea, pentru a-și da seamă el însuși dacă oamenii puteau să tragă în voie, și punea întrebările obișnuite: „E bună hrana?", „Tutun aveți destul?"... Cei întrebați îi răspundeau, privindu-l nerăbdători.

Știrea apropierii nemților se răspîndise prin tranșee. Panfilov stătea de vorbă, glumea, dar privirile ostașilor rămîneau întrebătoare, ca și cum ar fi așteptat ca generalul să spună dintr-o clipă în alta vreun cuvînt deosebit, pe care trebuie să-l știi cînd mergi în luptă și care te apără de dușman.

După ce inspectă cîteva tranșee, Panfilov porni, îngîndurat, cu capul în jos, de-a lungul malului Ruzei, ale cărei unduiri întunecoase nu fuseseră încă prinse de îngheț. Ținea privirea ațintită în jos, ca întotdeauna cînd se adîncea în gînduri.

Sevriukov îl ajunse din urmă, în pas alergător, îndreptîndu-și din mers căciula de sub care i se vedeau tîmplele cărunte, tunse cu grijă. Era urmat de cîțiva ostași, la o depărtare de trei sau patru pași.

După ce primi raportul, Panfilov îl întrebă:

— Ce e cu suita asta după dumneata?

— Agenții mei de transmisiuni, tovarășe general.

— Și aleargă pretutindeni după dumneata?

— Da, tovarășe general, căci se poate oricînd întîmpla să...

— Foarte bine, foarte bine... Și trebuie să-ți mai spun că tranșeele voastre sînt foarte bine făcute, tovarășe Sevriukov.

Fostul contabil-şef roşi de mulţumire.

— Credeam, tovarăşe general, că veţi dori, poate, să adun compania, să staţi de vorbă cu oamenii — spuse el cu glas cumpănit... De aceea mi-am şi adus agenţii cu mine. Să vedeţi ce repede se mişcă. În zece minute, toţi soldaţii mei vor fi aici, dacă doriţi.

Panfilov scoase ceasul, îl privi şi se gîndi :

— Aici ? În zece minute ?

— Da, tovarăşe general.

— Foarte bine, foarte bine... Acum spune-mi, tovarăşe Sevriukov, cît timp ţi-ar trebui ca să-ţi grupezi compania acolo ?

Şi, întorcîndu-se repede, îi arătă pădurea de pe celălalt mal al Ruzei.

— Acolo ? — întrebă Sevriukov.

— Da, acolo.

Privirea lui Sevriukov alunecă în linie dreaptă de la degetul generalului la punctul arătat, pe malul celălalt al rîului. Noaptea era destul de luminoasă ca să poată zări obiectivul — pădurea de pe malul celălalt ; totuşi, Sevriukov crezu de cuviinţă să mai întrebe o dată :

— De cealaltă parte a rîului ?

— Da, da, de cealaltă parte, tovarăşe Sevriukov.

Cel întrebat privi suprafaţa neagră şi lucitoare a apei, întoarse capul în direcţia podului ascuns de o ieşitură a malului, la un kilometru şi jumătate mai la vale, scoase batista, îşi şterse nasul cu un aer încurcat, apoi privi din nou spre Ruza.

Panfilov aştepta în tăcere.

— Nu ştiu... Ar trebui să trecem prin vad, tovarăşe general, şi pe la mijlocul rîului apa ajunge pînă la brîu... Oamenii mei s-ar uda.

— Păi tocmai, de ce să-şi ude picioarele... Nu sîntem în timpul verii... Ia să vedem dacă n-am putea cumva să luptăm fără a face baie în rîu... Aştept răspunsul dumitale, tovarăşe Sevriukov...

— Nu ştiu, tovarăşe general, în orice caz, de bună seamă că nu mi-ar mai ajunge cîteva minute.

Panfilov se întoarse spre mine :

— Rău, tovarăşe Momîş-Ulî ! — rosti el tăios.

Îmi spunea pentru prima oară „rău", ceea ce nu se mai întîmplase înainte şi nu s-a mai întîmplat nici mai tîrziu, în timpul luptelor de lîngă Moscova.

— Rău — repetă el. — De ce n-ai pregătit punţi, bărci, plute ? V-aţi întărit pe poziţii, v-aţi întărit bine, cum scrie la carte ; acum nu mai aşteptaţi decît să vină inamicul peste voi. Asta nu mai e bine. Presupune o clipă că se va ivi prilejul să daţi voi peste el — v-aţi pregătit pentru asta ? Inamicului i-a intrat în cap că poate orice. Noi trebuie să profităm de asta. Dumneata nici nu te-ai gîndit la acest lucru, tovarăşe Momîş-Ulî !

Vorbea sever, fără obişnuita lui blîndeţe ; de data asta nu căuta să-şi ascundă asprimea. Eu roşisem şi îi ascultam mustrările încremenit în poziţia de drepţi.

2

Panfilov se întoarse din nou spre Sevriukov :

— Aşadar, tovarăşe Sevriukov, n-ai putea să-ţi concentrezi oamenii de cealaltă parte, în timpul cel mai scurt ? Rău, foarte rău ! Gîndeşte-te puţin la asta... Dar cîtă vreme ţi-ar trebui pentru regrupare la unul din flancuri ?

— Regrupare la unul din flancuri ? Pe ce linie, tovarăşe general ?

Panfilov îi arătă marginea pădurii unde se găsea punctul de comandă al batalionului, de unde venisem pînă aici cu maşina lui, lăsînd pe zăpada neatinsă o urmă neagră, abia vizibilă în noapte.

— Între pădure şi rîu ; ai ca misiune să asiguri flancul batalionului.

Sevriukov se gîndi o clipă.

— Cincisprezece pînă la douăzeci de minute, tovarăşe general.

Panfilov se însufleţi :

— Eşti sigur de asta? Ia să vedem... Dă-i drumul, tovarăşe Sevriukov, eu voi cronometra.

Sevriukov salută, făcu stînga-mprejur şi se îndreptă spre agenţii săi, fără să se grăbească. Rămase vreo treizeci de secunde cercetînd terenul. Eu îi strigam cu privirea: „Hai! Ce aştepţi? Mai repede, mai repede!" Deodată auzii un murmur răguşit.

— Bravo! Se gîndeşte! — îmi şopti Panfilov zîmbind.

Asprimea îi dispăruse de pe faţă şi urmărea curios mişcările lui Sevriukov.,

Acesta începuse să arate agenţilor de transmisiuni direcţia pe care trebuiau s-o urmeze:

— Plutonul de mitraliere face acoperirea şi apoi se retrage ultimul... Muratov, fuga!

Panfilov nu se putu stăpîni să nu încuviinţeze dînd din cap. Fără îndoială că-i plăcea fostul contabil-şef al fabricii de ţigări din Alma-Ata, acum locotenent şi comandant de companie, la patruzeci de ani.

Muratov, un tătar voinic şi sprinten, alergă de-a lungul malului, aruncînd în urmă zăpada cu cizmele. Un altul îl urmă, iar al treilea o luă în altă direcţie. Lunganul Belviţki, care înainte de război studiase la un institut pedagogic, se repezi spre pădure. Ajunse la locul hotărît, se opri şi rămase ca un jalon, pe linia arătată de general. Fără voia mea, îmi spusei: „O greşeală gravă; nu se stă aşa sub focul inamicului". Dar Sevriukov îi şi făcea semne furioase cu mîna, să se lase în jos. Celălalt nu-l înţelegea. Locotenentul se ghemui el însuşi. Belviţki, în sfîrşit, înţelese.

În aceeaşi clipă, în amurgul ce se lăsa, se zări o primă grupă de oameni, care alergau prin flanc cîte unul în direcţia pădurii, şi-l recunoscui pe uriaşul Galiulin, care, deşi fugea aplecat cu mitraliera în spate, era totuşi mai înalt decît ceilalţi.

Mitraliorii se culcară la pămînt.

Trecînd pe lîngă ei, puşcaşii se repeziră spre marginea pădurii, ţinînd în mîini armele, care de pe locul unde ne aflam păreau nişte linioare orizontale abia vizibile.

Iată-i, cad în zăpadă, şi pe cîmpul alb se conturează punctată o nouă linie de apărare.

Tic-tacul ceasului pe care Panfilov îl ţinea în mînă, aruncîndu-i din cînd în cînd cîte o privire scurtă, răsuna parcă în propria mea fiinţă. Parcă fiecare bătaie a ceasornicului îmi spunea : „Bine ! Foarte bine !" Nu ştiu dacă mă poţi înţelege : era batalionul meu, creaţia mea, despre care, conform regulamentului, aveam dreptul şi datoria să spun... „eu", şi în care pusesem tot ce aveam mai bun în mine. Dar, deodată, mă străfulgeră gîndul : „Vom şti noi oare să facem la fel şi sub focul inamic, în şuierul gloanţelor şi în exploziile asurzitoare ale obuzelor şi minelor ?" Dacă cineva, cuprins de panică, ar striga : „Ne încercuiesc" şi ar zbughi-o în pădure, ceilalţi s-ar molipsi de la el şi l-ar urma ? Asta nu este cu putinţă : ofiţerii, soldaţii chiar l-ar doborî pe loc. Şi ceasul generalului — sau inima mea — repeta parcă mereu : „Eşti sigur de asta ? Sigur ? Sigur ?" iar eu îi răspundeam, încleştînd fălcile... „Da, da, da !"

Oamenii alergau acum foarte aproape de noi, se trîntеau la pămînt şi începeau numaidecît să-şi pună în acţiune lopeţile şi să-şi clădească în faţă movilite de zăpadă. Agenţii se întorseseră la locul lor, lîngă Sevriukov.

Umbre violete jucau pe zăpadă. Îl zării din nou pe voinicul Galiulin cu mitraliera în spate. Plutonul de mitraliere, după ce descoperise mişcarea companiei, se ducea să-şi ocupe locul hotărît. Un singur soldat, rămas în urmă, străbătea terenul în fugă. Sevriukov îl urmări cu privirea, apoi, încredinţîndu-se că şi acesta s-a trîntit în zăpadă, se apropie de general.

— Tovarăşe general ! Compania a executat regruparea pe flanc şi se află pe noua linie de apărare, conform ordinului dumneavoastră.

Panfilov îşi privi ceasul, strîngînd puţin pleoapele ca să vadă mai bine.

— Minunat ! — exclamă el. — Optsprezece minute şi treizeci de secunde. Excelent, tovarăşe Sevriukov ! Bravo, tovarăşe Momîş-Ulî ! Acum nu vreau să plec

pînă nu voi mulțumi oamenilor. Mă întreb la ce mai sîntem buni dacă nu izbutim să-i batem pe nemți cu voinici ca acei pe care îi avem sub ordinele noastre! Ce pretenții mai putem avea! Adună-i, tovarășe Sevriukov.

Agenții porniră din nou în goană și în scurtă vreme compania încolonată pe plutoane se adună în fugă în fața generalului. Sevriukov verifică alinierea, comandă „Drepți!" și dădu raportul. În întuneric nu se puteau deosebi fețele, dar conturul formației se vedea bine.

Lui Panfilov nu-i plăcea să țină cuvîntări: prefera să stea de vorbă în chip familiar cu oamenii, strînși roată în jurul lui; dar de data asta se adresă companiei — e drept, în cîteva cuvinte scurte: vorbi doar două-trei minute.

Lăudă pe ostași fără să-și ascundă bucuria.

— Vă vorbește un soldat bătrîn și vă spun că un general care are oameni ca voi poate să nu se teamă de nimic.

Cu toate că nu i se vedea fața, ghiceai după voce că zîmbește. După o scurtă pauză, urmă ca și cum ar fi vorbit cu sine însuși:

— Ce este un soldat? Este omul care ascultă de toți, stă drepți în fața superiorilor și execută toate ordinele. Un grad inferior, cum se spunea odinioară. Dar ce înseamnă ordinul dacă nu există soldatul care să-l execute? Un vis, o închipuire, o plăsmuire a minții. Ordinul cel mai bun, cel mai înțelept, rămîne un vis, o fantezie, dacă soldatul nu este destul de pregătit pentru executarea lui. Gradul de pregătire și forța combativă a unei armate se măsoară după soldați, tovarăși. Soldatul este forța care hotărăște soarta războiului!

Simțeam cu cîtă atenție era ascultat Panfilov.

— Dacă companiile se poartă așa cum v-ați purtat voi adineauri, dacă execută ordinele în felul acesta, neamțul nu va vedea Moscova. Vă mulțumesc, tovarăși, pentru minunata voastră pregătire de luptă.

Un bubuit ca de tunet răsună peste cîmp:

— Servim Uniunea Sovietică!

Apoi din nou tăcere adîncă.

— Mulțumesc, tovarășe — spuse generalul strîngînd mîna lui Sevriukov. — Cu șoimi ca ai dumitale am și eu impresia că sînt șoim !

Toți îl auziră în tăcerea ce domnea, și se putea ghici din nou că zîmbise. Dar oamenii ? Ei zîmbeau ? Se întîmplă cîteodată să simți un zîmbet prin întuneric și tăcere dar, din nefericire, în seara aceea, după observațiile pe care le făcuse Panfilov și care mă chinuiau, pierdusem minunatul sentiment al legăturii strînse cu oamenii, sentiment despre care ți-am mai vorbit, pe care-l încercasem și care însemna pentru mine cea mai bună răsplată, cea mai mare fericire. Nu puteam vedea fețele. Poate că zîmbeau, poate că erau tot frămîntați, posomorîți, poate că tot mai așteptau din partea generalului un cuvînt magic, care să-i ajute în luptă, fără să-și fi dat seama că generalul îl și rostise.

Nu auzeam suflarea companiei, nu-i vedeam chipul. Asta era o pedeapsă, ca și cuvintele aspre ale generalului, pentru o greșeală mare pe care o săvîrșisem. Dar care era greșeala ?

Cumpăneam din nou în minte cuvintele aspre ale lui Panfilov. „Dumneata nici nu te-ai gîndit la asta", îmi spusese el, indicînd printr-o săgeată posibilitatea de a trece la ofensivă. Nici măcar nu mă gîndisem !... Fără îndoială, era ceva la care nu mă gîndisem destul, ceva ce-mi scăpase din vedere, nu numai în legătură cu amplasarea cîmpurilor de mine sau cu mijloacele de trecere peste rîu, ci și în legătură cu sufletul soldaților mei. Dar ce anume ? Ah, o victorie, o singură victorie în luptă — iată ce ne trebuia.

Îl însoții pe general pînă la mașină.

— Ai grijă de cercetare, îmi spuse el, punînd un picior pe scară. — Trimite oamenii înainte, neîncetat. Nu trebuie să rămînă tot timpul chirciți în tranșeele lor. Lasă-i să vadă inamicul cu care se vor bate.

Îmi strînse mîna, ținîndu-mi-o într-a sa.

— Știi ce-i mai lipsește încă batalionului dumitale, tovarășe Momîș-Ulî ? Să le tragă nemților o chelfăneală bună !

Tresării. Tocmai asta doream şi eu cu toată aprinderea.

— În clipa aceea nu va mai fi un batalion, ci un pumnal tare, ştii, de oţel de Damasc, oţel ale cărui unduiri nimic nu le poate toci ! Ai înţeles ?

— Da, aksakal.

Spusesem cuvîntul fără să-mi dau seama, dîndu-i lui Panfilov un nume pe care noi, cazahii, nu-l dăm decît celui mai bătrîn din neam, părintelui.

Şi simţii strîngerea de mînă.

— Să nu aştepţi să ţi se dea prilejul, ci să-l cauţi. Iar atunci chibzuieşte bine şi loveşte. Gîndeşte-te la asta, tovarăşe Momîş-Ulî.

Apoi mă întrebă încă o dată, plecîndu-se înainte pentru a mă vedea mai bine în semiîntuneric :

— M-ai înţeles ?

— Da, tovarăşe general !

Îmi strînse mîna cu mîinile lui amîndouă, cum e obiceiul la cazahi. Era o mîngîiere.

Portiera se închise în urma lui. Maşina, cu luminile camuflate, se puse în mişcare şi se afundă în cîmpia înzăpezită.

Rămăsei multă vreme nemişcat, privind în urma generalului.

3

În timpul nopţii întocmirăm un grafic.

Cu meticulozitatea lui obişnuită, Rahimov făcu un tabel.

În zori, trei grupe — cîte una din fiecare companie de puşcaşi — porniră în cercetare pe drumuri diferite. Apoi, după grafic, la fiecare două ore cîte o grupă plecă dincolo de rîu, în direcţia de unde înaintau nemţii. Oamenii aveau misiunea să observe mişcările inamicului — deocamdată atît. Să vadă neamţul viu şi să se întoarcă.

Voiam să aibă prilejul să-şi dea seama singuri că făpturile care veneau spre noi nu erau balauri cu platoşe

de solzi, sau monştri fabuloşi care suflă flăcări pe gură, ci oameni. Oameni cu suflete hîde de bandiţi, dar cu trupuri ca ale noastre, cu o piele omenească, în care pătrund cu uşurinţă glonţul şi baioneta — fiinţe care pot fi ucise.

Ţinîndu-se cu prudenţă pe lîngă marginea pădurilor, soldaţii se strecurau spre sate, îi chemau încet pe colhoznici şi aflau de la ei unde sînt nemţii, cîţi sînt. Apoi se furişau mai departe, ca să-i vadă la chip. De după tufişuri, de după garduri, din gropi, de pe mirişti, din grădini ei priveau cum arată cei care veneau să ne ucidă.

Grupele se înapoiau una după alta. Oamenii ne raportau, care mai de care, că-i văzuseră pe nemţi plimbîndu-se pe uliţele satului vecin, spălîndu-se, mîncînd, împuşcînd orătănii, rîzînd şi trăncănind pe limba lor.

Rahimov îi interoga cu grijă pe comandanţii de grupă, pentru a culege informaţii precise în legătură cu efectivul, armamentul şi deplasările inamicului, notîndu-le cu de-amănuntul. Eu ascultam aceleaşi rapoarte, cercetînd expresia feţelor şi „luînd pulsul" batalionului. Mulţi din oamenii mei se întorceau foarte bine dispuşi, dar erau şi cîte unii care mai păstrau în adîncul ochilor un fel de tristeţe. Pe aceştia nu-i părăsise încă frica.

Grupa comandată de Kurbatov sosi deosebit de veselă.

Salutîndu-mă semeţ şi lovindu-şi călcîiele, privindu-mă cu ochii săi negri şi rîzători, Kurbatov spuse:

— Îmi permiteţi să raportez, tovarăşe comandant, ordinul dumneavoastră n-a fost executat!

— Cum aşa?

— Ne-aţi ordonat să nu tragem, dar eu nu m-am putut ţine. Am slobozit două gloanţe... Şi soldatul Garkuşa a făcut la fel.

— Şi?

— Am culcat doi, tovarăşe comandant... Nu m-am mai putut abţine. Cei doi friţi tocmai voiau să ia cu sila purcelul unei femei... Ea se agăţase de unul, zăcea la pămînt, ţipa. El a început s-o lovească în obraz cu

cizma... N-am mai putut răbda. Am făcut pac-pac ! şi soldatul Garkuşa, la fel... Cei doi s-au întins pe jos, ţepeni.

Soldatul Garkuşa — cel care suferise atîta la primul marş, din pricina sacului de grenade prost atîrnat — nu se putu reţine să nu spună şi el o vorbă.

— Eu, tovarăşe comandant, aveam şi alte motive.

— Care ?

Garkuşa se uită la tovarăşii săi şi le făcu cu ochiul.

— Omul nostru nu crede în vorbe, ci numai în ce atinge cu mîna lui.

— Ei ? I-ai atins ? Ţi-ai dat în sfîrşit seama că-i poţi curăţa cu un glonţ ?

— Asta nu-mi ajunge, tovarăşe comandant. Am poftă să-i ating altfel.

Şi trînti una, de nu îndrăznesc s-o repet.

Toată lumea izbucni în rîs. Eu ascultam toate acestea plin de mulţumire.

Trei mitraliori se apropiară de mine : Bloha, un om cumpănit, Galiulin şi Murin.

— Tovarăşe comandant, îngăduiţi-ne să vă întrebăm ceva, spuse Bloha.

Le-am îngăduit. Bloha îi dădu cu cotul lui Galiulin. Murin îi trase un ghiont în spate. Uriaşul cazah, cu chipul negru şi strălucitor, era vădit intimidat :

— Tovarăşe comandant...

— Ce vrei ?

— Tovarăşe comandant, sînteţi supărat pe noi ?

— Nu sînt supărat.

— Păi atunci cum se face, tovarăşe comandant, că toată lumea se duce să-l vadă pe neamţ, numai mitraliorii nu... Toţi i-au văzut, numai noi nu. Soldatul Garkuşa a tras în ei, iar noi nu.

— Unde vreţi să vă trimit cu mitralierele ? Am nevoie de voi aici.

— O, numai puţin, tovarăşe comandant, numai cît ne-om duce, şi ne şi întoarcem.

Pe Murin nu-l răbdă inima :

— Tovarăşe comandant, ne ducem şi ne întoarcem într-o noapte. Îi putem vedea şi noaptea. Le punem foc, undeva, ei ies toţi, şi atunci... daţi-ne voie, tovarăşe comandant, să tragem în ei.

Hotărît lucru, se schimbase ceva în batalion!

Murin era un om interesant: am observat că era primul care-şi pierdea firea cînd spiritul combativ al batalionului scădea şi primul care se înviora de îndată ce lucrurile mergeau mai bine. Exprima întotdeauna spiritul combativ al batalionului, care uneori părea că dispare, iar alteori se contura foarte precis. De bună seamă, batalionul nu se desăvîrşise, nu devenise încă pumnalul de oţel de Damasc, ale cărui unduiri nimic în lume nu le poate toci.

Îţi aminteşti că despre pumnal îmi vorbise Panfilov. Cu cît mă gîndeam mai adînc la cele ce ne spusese atunci, cu cît îi cercetam mai cu băgare de seamă pe soldaţii mei şi ascultam rapoartele patrulelor, analizîndu-le cuvintele şi intonaţiile, cu atît mai limpede mi se preciza un gînd, o idee.

Răspunsei mitraliorilor:

— Foarte bine, Galiulin. N-ai să rămîi în pagubă; mîine veţi avea de lucru.

ÎNCERCAȚI SĂ VĂ MĂSURAȚI CU NOII

I

Planul meu era următorul :

Ne aflam cam la douăzeci de kilometri de satul Sereda. Șeful meu de stat major, Rahimov, care fusese în cercetare cu plutonul de cercetași călări, îi descoperise acolo pe nemți pentru întîia oară la 13 octombrie. Satul acesta este așezat la răscrucea de drumuri care duceau spre Volokolamsk, Kalinin și Mojaisk.

Comparînd rapoartele soldaților și ale ofițerilor plecați în cercetare și interogîndu-i pe civilii care fugeau la apropierea cotropitorului, ajunsesem să mă încredințez că nemții înființaseră în Sereda un fel de centru de popas. Acolo se aflau depozite de alimente, muniție și combustibil. Trupele poposeau tot acolo noaptea înainte de a porni, pe de o parte spre nord, în direcția Kalinin, iar pe de altă parte spre sud, în direcția Mojaisk, executînd în felul acesta o vastă mișcare dublă de învăluire a apărării noastre.

Îmi pusesem întrebarea : ce-ar fi să lovim inamicul în acest punct, fără a-i aștepta ofensiva, și să încercăm un scurt atac de noapte ?

Panfilov însă spusese : „Chibzuiește ! Chibzuiește bine și lovește !"

Am trimis în recunoaștere cîțiva ofițeri, sub comanda lui Rahimov. Acesta, un cazah de treizeci și doi de ani, era un sportiv și un excursionist înnăscut : cred că ți-am spus că în Kazahstan se bucura de o oarecare faimă ca alpinist. Știa să meargă repede, fără să-ți dea impresia că se grăbește. Rahimov nu-și pierdea niciodată cumpătul și executa ordinele primite cu o con-

ştiinciozitate exemplară. Şi mai avea o calitate, foarte preţioasă în război : un extraordinar simţ al orientării. S-ar fi putut crede că vedea în întuneric ca o pisică.

Îi aşteptam întoarcerea cu nerăbdare. Plecase în seara de 14 octombrie şi lipsise toată noaptea şi dimineaţa următoare.

În sfîrşit, către amiază se întoarse. Toate se confirmau. Într-adevăr, era un punct de popas la Sereda, iar paza neînsemnată ; pesemne nemţii erau foarte siguri că n-o să îndrăznim să-i atacăm.

Am luat hotărîrea de a lovi chiar în noaptea aceea.

Seara am alcătuit un detaşament de o sută de oameni, aleşi cîte unul sau doi din fiecare grupă, dintre cei mai îndrăzneţi, mai conştiincioşi şi mai rezistenţi. Participarea la acest atac era privită ca o distincţie.

Misiunea era următoarea : se va pătrunde în miez de noapte, prin trei puncte, în localitatea Sereda ; nemţii vor fi ucişi cu baionetele şi cu foc de armă, depozitele vor fi incendiate, se vor lua prizonieri şi, dacă va fi timp, se vor mina drumurile care duc spre sat. Nu era nevoie ca detaşamentul să-şi păstreze poziţia acolo, aşa că spre dimineaţă urma să se întoarcă în dispozitivul batalionului.

Comandantul regimentului îmi aprobă planul, dar nu mă autoriză să plec cu oamenii. Am numit la comanda detaşamentului pe Rahimov, iar ca politruc pe Bozjanov.

La căderea nopţii, cei o sută de soldaţi se adunară la marginea pădurii, în apropiere de punctul meu de comandă. Dominînd şirul neregulat al căciulilor, se înălţa capul lui Galiulin, iar alături se desluşea silueta voinică a lui Bloha. Îmi ţinusem făgăduiala : mitraliorii luau şi ei parte la atacul de noapte, ducînd mitralierele pe cărucioare.

Nici de data asta nu vedeam feţele, dar parcă un curent electric străbătea bezna. Aveam un tremur nervos şi, fără să-i ating pe ostaşi, ştiam că şi ei aveau aceeaşi senzaţie. Nu era fiorul fricii, ci exaltarea luptei. Îmi veni în minte un vechi proverb cazah.

— Duşmanul te înfricoşează numai atîta vreme cît nu i-ai simţit mirosul sîngelui... Mergeţi, tovarăşi, şi vedeţi din ce material e făcut neamţul. Este glonţul vostru destul de tare ca să-l sîngereze şi baioneta voastră destul de ascuţită ca să-l facă să urle de durere?... Cînd va crăpa, gura lui va muşca oare pămîntul? Daţi-i să mănînce din pămîntul nostru! Generalul Panfilov v-a numit şoimi. Înainte, şoimilor!

Rahimov dădu semnalul de plecare. Am urmărit coloana cu privirea pînă se pierdu în noapte. Kraev se apropie de mine.

— De ce nu m-aţi lăsat să plec, tovarăşe locotenent-major? — mormăi el.

— Nici pe mine nu m-au lăsat să plec, Kraev.

În seara aceea, amîndoi ne invidiam soldaţii.

Începu noaptea de 15 spre 16, noaptea primei noastre lupte.

2

În noaptea aceea n-am putut de loc să închid ochii, nici să stau în adăpost; ieşeam mereu afară, mă duceam pînă la marginea pădurii, mergeam pe potecă sau pe alături, priveam spre vest, în direcţia în care plecaseră oamenii mei, şi ciuleam urechea, ca şi cum aş fi putut auzi, la douăzeci de kilometri, zgomotul unei împuşcături sau vreun strigăt.

Toată ziua auzisem dinspre sud vuietul înăbuşit al unei canonade îndepărtate. Încă nu ştiam că în ziua aceea nemţii îşi trimiseseră coloanele de tancuri în direcţia Moscovei şi că se străduiau să întoarcă flancul stîng al diviziei noastre, iar la sovhozul Bulîcevo (notează-ţi denumirea asta: într-o zi va fi gravată cu litere de aur pe placa de marmură a palatului în care va fi instalat clubul diviziei noastre) soldaţii lui Panfilov şi intraseră în luptă.

O dată cu noaptea, şi acolo se lăsase tăcerea.

O santinelă era postată la capătul potecii care ducea spre adăpostul meu. Privea în aceeaşi direcţie ca şi

mine. Întreg batalionul știa : o sută de șoimi au plecat la luptă. Întreg batalionul aștepta cu înfrigurare rezultatele primei încăierări cu dușmanul.

Eu mă uitam mereu la ceas. Acele luminoase arătau ora trei, trei și jumătate, patru... Ca și mai înainte, de jur împrejur ochiul nu întîlnea decît întuneric, urechea încordată încerca zadarnic să prindă un zgomot cît de mic în liniștea aceea adîncă.

O lumină țîșni deodată la orizont... Nu, mă înșelasem... Dar iată altă lumină, îndepărtată și palidă... Ce să fie ? Zorile ?... Dar soarele nu răsare din partea aceea !... O amăgire ?... Și din nou cerul rămase întunecat... Apoi iar clipi o străfulgerare... S-a stins. Pe urmă apăru din nou ; și acum nu mai pierea, ci tremura, cînd lățindu-se, cînd strîngîndu-se... Avea nuanțe roșietice... Priveam, priveam mereu, vrăjit... Pîlpîind, de parcă era viu, un pîrjol uriaș cuprindea cerul, ca și cum l-ar fi întețit o suflare nevăzută.

Santinela rosti într-o suflare :

— Sînt ai noștri. Îi ciomăgesc și-i pîrjolesc !

Voiam să spun ceva, dar n-avui putere să răspund : bucuria îmi strîngea gîtlejul ; ea pulsa în mine o dată cu pîrjolul și părea că sîngele o duce în toate ungherele trupului meu. În clipele acelea am cunoscut pentru prima oară bucuria arzătoare a loviturii date dușmanului.

3

Detașamentul nostru se înapoie dimineața.

În frunte goneau trei cai înhămați la o sanie mare, frumoasă. Acești cai nu-i văzusem niciodată la regiment. Îi capturaseră oamenii la Sereda, de la nemți. De sanie erau legate cu frînghii groase două motociclete cu ataș și mitraliere. Tot trofee de război. Soldații mei se instalaseră pe motociclete, pe portbagaje și în atașuri.

În spate venea o întreagă procesiune de sănii : oamenii mei, care plecaseră pe jos, se întorceau în sănii.

Din tranşeele apropiate şi mai îndepărtate veneau în fugă soldaţii. Întîmpinînd plini de bucurie pe ai lor, priveau curioşi figura jalnică a unui prizonier neamţ, care fusese adus împreună cu celelalte trofee. În tunică verzuie şi bonetă tot verzuie, el şedea încruntat într-o sanie, sucindu-şi cînd la stînga, cînd la dreapta gîtul vînjos, cu mărul lui Adam proeminent.

Bozjanov îi făcu semn să se ridice.

— Se poate vorbi cu el — explică politrucul — înţelege puţin ruseşte. — Cum te cheamă ?

Prizonierul mormăi ceva.

— Mai tare — se răsti Bozjanov.

Mîinile neamţului se întinseră pe cusătura pantalonilor şi, stînd drept în faţa cazahului, răspunse lămurit. Toată lumea îl privea cu o curiozitate încordată : un neamţ adevărat, în carne şi oase.

— Căsătorit ?

— *Nein... Kavalier...* — îngăimă neamţul.

Bozjanov izbucni într-un hohot de rîs. Chipul lui blajin păru că se rotunjeşte cu totul, iar ochişorii se ascunseră între cutele obrazului. Toţi rîdeau în cor : „Un cavaler : ia uită-te la el, ce mai cavaler !" Prizonierul întorcea ochii în toate părţile, vădit năucit. O voce rosti :

— Tăcere ! Ascultaţi ce vă spune politrucul.

Bozjanov ridică mîna. Toţi tăcură.

— Politrucul spune : rîdeţi ! — rosti el.

Şi atunci, fără s-o fi ticluit dinainte, spuse o frază care mai tîrziu a fost de multe ori repetată în batalion :

— Pe front nu există nimic mai serios decît rîsul.

Apoi începu să-l interogheze pe prizonier despre planurile comandamentului german, străduindu-se să vorbească rar şi răspicat. Prizonierul nu-l înţelese imediat, dar sfîrşi prin a răspunde, stîlcind cuvintele ruseşti :

— *Luat gustare de dimineaţă Voliokolamsk, cinat Moskau.*

O spuse foarte serios, în poziție de drepți, fără să se îndoiască o clipă că așa va fi într-adevăr, deși fusese luat prizonier.

Un nou hohot de rîs.

Din clipa aceasta simții cum oamenii mei au început să scape de frică.

Smucind din gît, neamțul își rotea mereu ochii în toate părțile, întrebîndu-se, fără îndoială, ce i-a apucat oare pe rușii ăștia. Parcă noi știam ?

Prima bătălie fusese cîștigată, și generalul Frică fusese învins în sectorul nostru.

4

Rahimov și Bozjanov îmi raportară amănuntele incursiunii.

Bineînțeles poți fi sigur că odată atacul dezlănțuit, acțiunea nu se desfășurase întru totul conform prevederilor noastre.

Una din grupe, întîlnindu-se cu o patrulă inamică, fusese nevoită să deschidă focul înainte ca satul să fie împresurat în întregime. Soldații năvăliseră în case, trăgînd și ucigîndu-i pe nemți ; totuși nemților le mai rămăseseră cîteva ieșiri libere și mulți izbutiră să fugă și să se organizeze mai repede decît prevăzusem noi.

Ai noștri omorîseră vreo două sute de hitlerișți, minaseră drumurile, incendiaseră mai multe camioane și cîteva depozite, printre care unul de benzină, dar nemții reușiseră să se mențină într-un sector la marginea satului.

Totuși, obiectivul principal fusese atins : oamenii mei văzuseră dușmanul fugind, îl auziseră urlînd ca din gură de șarpe înainte de a muri, îi încercaseră rezistența la glonț și la baionetă.

Mergeam de-a lungul tranșeelor, însoțit de Rahimov și Bozjanov. Soldații care se bătuseră în timpul nopții se reîntorseseră la grupele și plutoanele respective. Din ordinul meu, munca și exercițiile fuseseră întrerupte

pentru două ore. Peste tot se vedeau grupuri strînse roată în jurul eroilor care-i snopiseră pe nemți.

Se auzeau rîsete... Trebuie să-ți spun că, în general, această neuitată zi de 16 octombrie 1941 a fost pentru noi ziua rîsului. Mai tîrziu mi-am amintit, și nu numai o dată, vorba lui Bozjanov : „Pe front nu există nimic mai serios decît rîsul". Într-adevăr, de cîte ori rîsul își face apariția pe cîmpul de luptă, în linia întîi, frica o ia la sănătoasa.

La apariția mea se auzea comanda „Drepți !". Numai după strigătul ăsta, după tonul cu care era pronunțat, puteai să ghicești starea sufletească a soldatului. Cît de vesel răsuna în ziua aceea !

Apropiindu-mă de un grup strîns în jurul lui Garkușa, băgai de seamă cum unul dintre oameni ascundea ceva la spate. Privirea lui Garkușa se întîlni cu a mea.

— Dă încoace ! — porunci el.

Celălalt îi dădu un bidon german.

— E rom, tovarășe comandant, îmi destăinui Garkușa... Nemțesc, dar nu-i nimic ; nu e rău... Tocmai voiam să le țin o cuvîntare și să le dau și lor să guste, ca să-și dea seama și ei... Gustați, tovarășe comandant.

Îmi întinse bidonul. Am înghițit o dușcă de alcool.

— Garkușa s-a bătut bine — observă scurt Rahimov.

Măgulit, Garkușa adăugă cu mîndrie, agitînd bidonul :

— Dacă aș fi luat cîte unul de la fiecare neamț pe care l-am curățat, aș fi adunat vreo două duzini. Nici nu le-aș fi putut aduce ! Dar vezi că aveam altceva de făcut !

Garkușa tot povestea și povestea...

Ne continuarăm plimbarea de-a lungul tranșeelor. Îl întîlnirăm pe Murin, care luase și el parte la incursiune cu o grupă de mitraliere. Părea să fie grozav de grăbit, ceea ce nu-l împiedică să ia pas de front, de la vreo zece metri distanță înainte de a trece pe lîngă noi. Eram în prima linie a frontului, nimic nu ne mai despărțea de nemți, afară de „țara nimănui", cum se spune de obicei și, totuși, Murin bătea voinicește talpa,

trecînd prin fața comandantului său. Deodată, privindu-mă, Murin zîmbi ; făcui la fel. Și aceasta a fost tot. Nu ne-am oprit, n-am schimbat nici o vorbă, dar am simțit, ca și noaptea trecută, cum inima mi se umple de o bucurie nemărginită. Îl iubeam pe Murin și simțeam că și el mă iubește. Trăiam din nou minunatele clipe de fericire — fericirea deosebită a comandantului cînd simte că formează un singur trup cu batalionul său. În afară de asta știam, eram stăpînit de convingerea neclintită, că de aci înainte oamenii nu vor mai ști ce este frica.

Părea că nimic nu se schimbase. Aceleași cîmpii acoperite de zăpadă se întindeau dincolo de panglica neagră, încă neînghețată, a rîului Ruza. Prin zăpada timpurie se ivea pe alocuri cîte un colț de pămînt arat. Se zărea marginea întunecată a pădurii. Știam că dintr-un minut în altul puteau răsări din pădurice tancuri uriașe care, făcînd zgomot infernal, se vor tîrî, lăsînd în urma lor brazde adînci. Știam că puteau să apară oameni în mantale verzui, cu automate, alergînd, culcîndu-se la pămînt, pentru ca apoi să sară din nou, avîntîndu-se spre noi ca să ne ucidă... Nu se schimbase nimic, dar inima, făptura mea spuneau : „Încercați să vă măsurați cu noi !“ Și în toate privirile, vorbele și rîsetele oamenilor mei deslușeam acum aceeași hotărîre și dîrzenie : „Încercați să vă măsurați cu noi !“

Așa era în ziua aceea batalionul nostru, pumnalul nostru. Aș fi vrut să mă exprim plastic, de pildă așa : batalionul nostru devenea un ascuțit pumnal de oțel călit, de Damasc, cu ale sale unduiri, pe care nimic în lume nu le poate toci și care e în stare să despice și fierul. Dar s-o spunem mai modest. În ziua aceea terminasem ucenicia soldatului ; ultima ei etapă era lovitura, sau — folosind un termen militar — împungerea cu baioneta, împlîntată nu într-un manechin, ci în trupul viu al dușmanului. Această lovitură, care ne-a eliberat de frică, am dat-o cu destulă ușurință, într-un temerar atac de noapte.

Ne aşteptau lupte grele, încercări teribile pentru curajul nostru. Marea bătălie pentru Moscova abia începea.

În timpul celor două luni cît a durat această bătălie, batalionul nostru — batalionul întîi al regimentului din Talgar — a luat parte la treizeci şi cinci de lupte ; un timp, batalionul nostru a constituit rezerva generalului Panfilov, fiind aruncat în luptă în momentele cele mai grele ; ne-am bătut la Volokolamsk, Istra şi Kriukov ; am învins şi i-am pus pe fugă pe nemţi.

Mai tîrziu îţi voi povesti şi despre aceste treizeci şi cinci de lupte... Dar deocamdată — încheie Baurdjan Momîş-Ulî — pune un punct mare şi scrie : „Sfîrşitul primei părţi".

PARTEA A DOUA

IN AJUNUL PRIMEI LUPTE

E greu pentru un om să devină soldat, pentru un comandant să-şi disciplineze trupele; dar şi mai greu este războiul.

— Partea a doua — urmă Baurdjan Momîş-Ulî — este şi mai însemnată decît prima. Pînă acum am vorbit despre pregătirea soldatului. Acum vom pătrunde pe cîmpul de luptă.

1

În ziua de 16 octombrie 1941 — urmă Baurdjan Momîş-Ulî — şedeam lungit pe patul de campanie în adăpostul meu, la o sută treizeci de kilometri de Moscova.

De departe se auzea canonada: cînd bubuituri rare şi înăbuşite, cînd salve susţinute. Zgomotul venea cam de la 20-25 kilometri dinspre flancul stîng al diviziei noastre. Am aflat mai apoi că nemţii încercaseră să străpungă acolo dispozitivul nostru, întreprinzînd atacuri masive cu tancuri.

În sectorul nostru era linişte. Inamicul nu se apropia de poziţia batalionului, de sectorul central al aşa-numitului raion fortificat al Volokolamskului.

Stăteam culcat şi mă gîndeam.

Soldatul meu de la cal, Sincenko — singurul om din tot batalionul căruia îi era îngăduit să mormăie în faţa mea cînd nu-i plăcea ceva — mă sîcîia în fiecare clipă: ba că masa era gata, ba că mi-a încălzit apa pentru baie. Eu îl goneam:

— Mai tîrziu... Lasă-mă-n pace !...

— O ţineţi una şi bună : „lasă-mă-n pace !“ şi toată ziulica aţi stat, fără să faceţi nimic !

— Sînt ocupat, mă gîndesc. Ai înţeles ?... Mă gîndesc !

— Da' ce, poate un om să-şi piardă atîta vreme cu gînditul ?

— Bineînţeles. Dacă ai să fii cumva ucis din prostia mea, ce-o să-i spun nevesti-ti ?... Şi nu eşti tu singurul !

Poate şi dumneata crezi că un comandant de batalion e dator — mai ales în clipe ca astea, în ajunul luptei, să facă ceva deosebit : să vorbească mereu la telefon, să-şi cheme subordonaţii, să inspecteze tranşeele şi să împartă ordine şi dispoziţii la tot pasul ? Află că generalul nostru, Ivan Vasilievici Panfilov, ne-a spus de multe ori că prima datorie a comandantului este să gîndească şi iar să gîndească.

2

După cum ştii, în noaptea de 15 spre 16, o sută de oameni din batalionul meu făcuseră o incursiune la inamic, la o depărtare de douăzeci de kilometri, şi se înapoiaseră victorioşi.

Această primă izbîndă transformase sufletul fiecărui soldat, transformase întreg batalionul.

Şi apoi ?

Fireşte că îndrăzneala noastră nu putea schimba nimic din situaţia generală. Noi, cei 700 de oameni din batalionul întîi al regimentului din Talgar, continuam să ţinem un front de opt kilometri pe căile de acces spre Moscova, spre care se îndreptau diviziile nemţeşti.

Şi iarăşi aceleaşi gînduri din ultimele două-trei zile îmi reveneau în minte.

Cînd luasem în primire sectorul nici nu-mi trecuse prin minte — după cum ţi-am mai spus — că aici, pe această poziţie, pe această fîşie de opt kilometri, un singur batalion avea să ţină piept inamicului şi mă

aşteptam ca în spatele noastru să apară o a doua linie de apărare, poate chiar o a treia, unde se vor desfăşura alte unităţi din Armata Roşie. Îmi închipuisem că după ce vom fi susţinut primul atac al adversarului, oprindu-l în loc, ne vom replia spre forţele principale.

Dar de două-trei zile ştiam că armata hitleristă ajunsese în faţa noastră, după ce străpunsese frontul lîngă Veazma, că nu mai exista o altă linie în spatele nostru şi că singura apărare a oraşului Volokolamsk şi a şoselei care duce drept la Moscova — a acestui sector de cîţiva zeci de kilometri de front — era divizia noastră, întărită cu cîteva regimente de artilerie antitanc.

Aceasta era situaţia. Armata Roşie avea în acel moment misiunea de a opri inamicul în faţa Moscovei, cu forţe reduse, pînă cînd aveau să ne vină întăriri.

3

Dă-mi voie să nu folosesc expresii ca „aşa a vrut Patria", sau „aşa a ordonat Patria". Cînd e vorba de iubirea de Patrie, întrebuinţez cuvintele cu zgîrcenie.

Poţi fi sigur că simt tot atît de mult ca şi dumneata ce înseamnă Patria noastră socialistă, ce este ţara în care trăim şi pe care o apărăm...

În aceste zile, toată puterea iubirii mele, toată pasiunea, toate forţele sufletului meu năzuiau spre un singur scop : să îndeplinim misiunea dată batalionului, de a ne menţine poziţiile.

Întins pe patul de campanie, vedeam în gînd cum duşmanul străbate în cîteva ore fîşia pustie de doisprezece sau cincisprezece kilometri, care ne mai despărţea în momentul acela, şi apărea pe malul Ruzei, în apropierea tranşeelor noastre. Întîmpinînd rezistenţă şi descoperind linia noastră de apărare, îşi va concentra în ascuns, sub protecţia întunericului, undeva în pădure, într-un punct pe care şi-l va alege singur, o grupare de izbire ; va aduce artileria şi apoi, bine pregătit, cu forţele rînduite în dispozitivul lui preferat — triunghi

cu vîrful înainte — avea să se arunce asupra noastră, pe un front îngust de o jumătate de kilometru sau de un kilometru ; şi ficcare kilometru din raionul batalionului era apărat numai de un pluton de puşcaşi şi o grupă de mitraliere.

Rezerve n-aveam. Şi din calculul distanţelor reieşea limpede că nemţii, dezlănţuind un atac fulgerător, prin surprindere, puteau foarte bine să străpungă frontul, mai înainte ca forţele din alte sectoare să ne poată veni în ajutor în punctul ameninţat.

Însă n-aş fi putut oare, analizînd situaţia prin prisma inamicului, să-mi dau seama ce punct trebuia să-i pară mai potrivit, mai favorabil pentru atac ? Dar vezi, nici el nu este dobitoc, şi în timp ce eu judec prin prisma lui, judecă şi el printr-a mea.

Şi de bună seamă nu-i va fi prea greu să-mi ghicească gîndurile şi să-mi vină de hac. Desigur, va da un atac într-un punct şi, în timp ce eu îmi voi concentra acolo companiile, aruncătoarele de mine şi tunurile, o altă grupare a lui va pătrunde fără întîrziere prin sectorul rămas descoperit.

Poate chiar în clipa asta el îmi ghiceşte gîndul şi rîde de mine, la douăzeci de kilometri de aici.

Mi-l închipuiam pe comandantul grupării inamice care se concentra împotriva noastră : o faţă rasă şi trufaşă de neamţ, epoleţi de colonel, poate chiar de general.

Împotriva batalionului meu, singur, risipit pe un front de opt kilometri, el dispunea, sau poate va dispune mîine-poimîine, de cel puţin o divizie, adusă din interior. Şi în timp ce-mi închipuiam duşmanul — pe comandantul neamţ pe care trebuia să-l învingă chiar de aici, de pe culcuşul meu, într-o luptă mută dintre două minţi — îmi repetam fără încetare : „Baurdjan, băiete, nu te aştepta ca duşmanul tău să fie un neghiob !"

Dar ochii pe care îi vedeam în închipuire, ochi pătrunzători, cruzi, îmbătrîniţi, în care doar patima războinică putea aprinde o scînteie, şi care se aplecau,

poate, pe o hartă timp de ore întregi, ochii aceştia, zic, nu erau însufleţiţi de jocul minţii ; în ei nu licărea flacăra unui gînd. Adversarul meu, colonel sau general, mă dispreţuia cu batalion cu tot : ia, cîteva sute de oameni acolo, care aveau pretenţia să bareze un front de opt kilometri pe căile de acces spre Moscova. Era plictisit. În închipuirea lui, războiul din răsărit era cîştigat şi drumul spre Moscova deschis. Pe noi ne dispreţuia şi nu ne socotea vrednici de un efort cerebral.

Dar nu mă înşelam oare ? Lecţiile războiului, rezistenţa eroică a grănicerilor noştri, luptele de la Smolensk, apărarea Odesei şi a Leningradului nu-l învăţaseră oare să gîndească ? Şi incursiunea de noapte, această provocare a noastră, nu-l făcea să înţeleagă că lupta pentru Moscova ar putea să fie crîncenă ?

E greu de crezut... El, cotropitorul, care străbătuse în patru luni, împreună cu armata hitleristă, o mie de kilometri de la frontieră pînă în regiunea Moscovei, care comandase o divizie în operaţia de la Veazma, unde fusese străpuns frontul nostru central, era fără îndoială încredinţat că va putea vedea peste cîteva zile din maşină străzile şi pieţele Moscovei, şi socotea incursiunea de noapte a unei sute de soldaţi roşii ca un atac al partizanilor, care vor mai apărea deseori şi în viitor, dar cărora le vor face faţă Gestapoul şi Feldjandarmeria.

Instinctul meu îmi şoptea : „ai ghicit, ai învăţat să-i citeşti gîndurile". Creierul îmi fu năpădit de ură. Ne dispreţuieşti ? Te plictiseşti ? Aşteaptă, te vom sili noi să cazi pe gînduri !

Pînă atunci... pînă atunci, acest „învingător de profesie", care nici nu-şi dădea osteneala să gîndească, avea să acţioneze după şablon. Acesta era bine cunoscut : să străbată în cîteva ore fîşia „ţării nimănui", dînd peste cap siguranţa noastră de luptă... Am zîmbit. Citind gîndurile duşmanului meu, nu făcusem mare lucru : mă întorceam, după ce descrisesem un cerc, la punctul de plecare.

Am spus: şablonul era bine cunoscut... Aşa să fie oare?

Cunoşteam războiul numai din literatură, din manuale, din regulamente, din convorbirile cu oamenii care fuseseră în luptă; participasem la aplicaţii, îmi instruisem oamenii şi îi condusesem pînă în prima linie dar, cu toate acestea, războiul rămînea o taină pentru mine, ca şi pentru toţi cei care nu primiseră încă botezul focului.

Hitleriştii demonstraseră în Polonia, apoi în Franţa maniera lor de a lupta: după ce străpungeau frontul în mai multe locuri, înaintau cu toată viteza, pe tancuri, motociclete şi camioane, apoi nimiceau grupurile răzleţe încercuite, care mai opuneau rezistenţă. Tot în felul acesta încercau să procedeze şi la noi.

Tot gîndindu-mă, ajunsesem să repet cuvinte-şablon: a izbi, a străpunge, a nimici... Dar care era înţelesul exact al acestor termeni? De ce „a nimici?" Cum se întîmplă asta?

Fără să-mi arunc măcar privirea pe hartă (căci o cunoşteam pe de rost), vedeam malurile şerpuite ale îngustei şi liniştitei Ruza, şiragul nostru de cuiburi de mitralieră şi locaşe de tragere. În spate, în pădure, erau instalate cele opt tunuri afectate batalionului nostru; în faţă, de-a lungul malului, taluzul antitanc abrupt, denumit în limbaj militar escarpă.

Privirea mea alunecă mai departe, de cealaltă parte a rîului, spre inamic. Vedeam cele mai mici detalii din fîşia intermediară pe care noi o părăsisem şi pe care nemţii nu o ocupaseră încă; vedeam drumurile care duceau de la punctele de concentrare duşmane spre poziţiile noastre, viroagele şi pădurile, parcă anume făcute pentru a servi la ambuscade. Inima mi se strîngea cînd mă gîndeam cum coloanele nemţeşti vor depăşi fără greutate aceste obstacole naturale, care astăzi ne erau încă accesibile şi ar fi putut servi drept ascunzişuri companiilor noastre.

În mintea mea se năştea ideea unui atac din spate, a unei lovituri din ambuscadă, asupra ariergărzilor inamicului, care nu-şi va fi desfăşurat încă forţele, astfel încît să fie prins între două focuri.

Mă gîndeam la planul unei lupte de întîlnire — să atac prin surprindere inamicul în marş. Dar cu ce mijloace ? Scoţîndu-mi oamenii de pe poziţiile ocupate ?

Cînd fusese ultima dată la noi, generalul Panfilov îmi atrăsese de mai multe ori atenţia asupra posibilităţii unui atac dezlănţuit de noi într-un moment prielnic.

Totuşi nu aveam decît 700 de oameni pentru apărarea unui front de opt kilometri, şi nu puteam să scot tot batalionul de pe poziţie, descoperind întregul sector. Cum aş putea să-ţi arăt tristeţea negrăită a comandantului : prea puţine forţe, prea puţine forţe !

Închipuindu-mă în locul inamicului, vedeam multe posibilităţi de a rezolva problema străpungerii liniei noastre de apărare. Eu, însă, nu puteam alcătui un plan, nu puteam găsi un mijloc de a împiedica străpungerea sectorului nostru.

Mă învinuiam, mă ocăram. Simţeam o durere în tot trupul, de parcă aş fi fost schingiuit.

5

Spre seară, am primit ordin să mă prezint a doua zi dimineaţă, la ora cinci, în sectorul vecinului din stînga, la punctul de comandă al batalionului vecin.

O ORĂ CU PANFILOV

1

Am plecat călare la vecinul meu din stînga.

Subliniază cuvîntul: din stînga. Aş vrea să te poţi orienta în linii generale, dar clar. Închipuie-ţi încă o dată frontul batalionului nostru, întins de-a lungul Ruzei. Întoarce-te cu faţa spre inamic. E neapărat nevoie să-ţi dai bine seama de-acum încolo: asta se petrece înainte, în faţa frontului batalionului, asta — pe mîna dreaptă; asta — în stînga, unde alte batalioane, la fel cu al nostru, ocupau sectoare tot atît de întinse.

După o perioadă de iarnă timpurie, neobişnuită pentru octombrie, cînd în zece-cincisprezece zile se făcuse drum de sanie, acum vremea se schimbase. Gerul se muiase, zăpada se topea, începuse o zloată ca toamna; nopţile erau negre, întunecoase.

Temîndu-mă să nu cad împreună cu iapa mea în vreo rîpă, din cauza întunericului, hotărîsem să nu pornesc de-a dreptul pe lîngă mal, ci pe un drum de ţară ocolit.

Lîsanka înainta greu, chiar mergînd la pas. Dînd din cap, abia izbutea să-şi smulgă copitele din clisa care plescăia. Înfipt greoi în şa, mă adîncisem în gînduri.

Trecui pe lîngă nişte infanterişti, care mergeau în aceeaşi direcţie ca şi mine. Am tresărit. Cine erau? Rezerve? Întăriri? Din cînd în cînd lanterna mea de buzunar spinteca bezna cu o fîşie luminoasă.

Erau oare rămaşi în urma coloanei? Cu arma la umăr, oamenii înaintau cîte doi, cîte trei, în foile lor de cort scorţoase, pe care ploaia răpăia monoton, prelingîndu-se în şiroaie. Unul din ei mă întrebă:

— Mai e mult pînă la Sipunovo, tovarăşe comandant?

I-am răspuns cu o întrebare :

— Cine sînteţi ? De unde veniţi ?

Aflai că pe aici trecuse un batalion de rezervă venit din Volokolamsk ; iar ostaşii ăştia erau din cei rămaşi în urmă.

Mă întrebară iarăşi cît mai era pînă la Sipunovo. Le-am răspuns şi am pornit mai departe. Acum drumul era pustiu şi tăcut ; peste noapte bubuitul îndepărtat al tunurilor amuţise.

Dar iată alţi doi-trei oameni înaintînd cu greu. Desigur, eram fericit că ni se trimeteau întăriri, dar, la naiba, ce jalnică înfăţişare mai aveau ! Nu se simţea instrucţia aspră pe care o făcusem noi cu Panfilov : la noi, oamenii nu se înşirau în halul ăsta, nu rămîneau în urmă.

Speriată, Lîsanka făcu o mişcare într-o parte. Lanterna mea lumină o căruţă, împotmolită pînă la osii : calul zăcea la pămînt, iar conducţorul, amărît, stătea ghemuit în ploaie.

Mai încolo, cîţiva ostaşi se trîntiseră istoviţi pe marginea drumului, cu ţigara-n gură, nesimţitori la umezeală.

Şi mereu aceeaşi întrebare : Mai e mult pînă la Sipunovo ?

Şi eu mergeam tot într-acolo. În pădurea din apropierea satului Sipunovo se găsea punctul de comandă al batalionului vecin.

2

Am coborît treptele ude care duceau în adăpostul unde era instalat punctul de comandă.

— Ah, dumneata, tovarăşe Momîş-Ulî. Hai, intră...

Un glas răguşit şi familiar.

Îl văzui pe generalul Ivan Vasilievici Panfilov.

Stătea lîngă mica sobă de tablă ; tocmai îşi schimba încălţămintea. Îşi ţinea întins la căldura focului un picior mic şi negricios. Aproape de el şedea adjutantul

său, un locotenent tînăr, cu obrajii rumeni. Un căpitan pe care nu-l cunoşteam se afla în celălalt colţ al adăpostului.

Luai poziţia de drepţi şi mă prezentai de sosire. Panfilov se uită la ceas.

— Scoate-ţi mantaua şi vino lîngă foc.

Ridicîndu-se pe jumătate, întinse pe jos o obială umedă la un capăt, puse piciorul pe partea uscată şi-l înfăşură repede, ca un adevărat infanterist, fără să facă măcar o cută. Apoi se încălţă.

Mantaua lui, udă de ploaie şi pe care se vedeau modeste steluţele kaki, se usca lîngă foc. Panfilov stătuse pesemne multă vreme în ploaie, luînd în primire unitatea nou-sosită; poate că nici nu dormise în noaptea aceea. Totuşi faţa lui zbîrcită, de om de cincizeci de ani, foarte smeadă, împodobită de mustăcioara neagră, tăiată scurt, nu trăda nici cel mai mic semn de oboseală sau de proastă dispoziţie.

— Ne-ai auzit astăzi, tovarăşe Momîş-Ulî? — mă întrebă el cu un zîmbet, închizînd ochii pe jumătate.

Nu-ţi pot spune bucuria care mă cuprinsese auzindu-i glasul liniştit, prietenos, şi văzîndu-i zîmbetul şiret. Nu mă mai simţeam singur în faţa unui inamic ce poseda un secret al războiului pe care eu, ca unul ce nu fusese încă în luptă, nu-l cunoşteam. Căci îmi spuneam că generalul nostru trebuie să-l cunoască, el care, după ce fusese simplu soldat în timpul primului război mondial, devenise după revoluţie comandant de batalion, de regiment, de divizie...

Panfilov urmă:

— Au fost respinşi... Uf... — oftă el în glumă. — Mi-a fost frică, tovarăşe Momîş-Ulî, mărturisi el, dar să nu spui nimănui. Tancurile lor izbutiseră să străpungă liniile noastre.

Apoi, arătînd spre adjutant:

— Şi el a văzut ceva; era acolo cu mine... Hai, povesteşte cum i-am primit.

Adjutantul strigă vesel:

— Cu pieptul înainte!

Panfilov își ridică nemulțumit sprîncenele negre și ciudat arcuite.

— Cu pieptul înainte ?... Nu, domnule, un piept se străpunge ușor cu orice obiect tăios, nu numai cu gloanțe. Iaca, ai zis-o, cu pieptul înainte. Ce-ar fi fost dacă aș fi încredințat o companie unui caraghios ca ăsta în uniformă militară ? Mi-ar fi trimis-o împotriva tancurilor cu pieptul înainte ?... Nu cu pieptul l-am întîmpinat pe inamic, ci cu foc ! Cu lovituri de tun au fost primiți... Sau te pomenești că nici n-ai văzut ?

Tînărul se grăbi să încuviințeze, dar Panfilov repetă caustic :

— Cu pieptul înainte... Du-te și vezi dacă s-a dat fîn cailor... Peste o jumătate de oră să le pună șeile.

Adjutantul salută cu un aer încurcat și ieși din adăpost.

— E tinerel ! — observă cu blîndețe generalul.

Ne privi, pe mine și pe căpitan, pe care nu-l cunoșteam, și începu să bată toba, cu degetele, pe masă.

— În lupta împotriva inamicului nu se pune la bătaie pieptul infanteriei — mormăi el în cele din urmă... Mai ales acum, tovarăși. Nu avem trupe prea numeroase care să apere Moscova... Trebuie să cruțăm soldații.

Îl ascultam încordat pe general, nădăjduind să găsesc în vorbele lui un răspuns la întrebările care mă frămîntau, dar răspunsul întîrzia.

După ce se gîndi cîteva clipe, adăugă :

— Și nu prin vorbe, ci prin fapte și puterea focului.

3

Apoi Panfilov spuse :

— Acum ai un vecin nou, tovarășe Momîș-Ulî : căpitanul Șilov... Faceți cunoștință.

Căpitanul se afla lîngă masă. Un bărbat înalt, chipeș, tînăr pentru gradul său — cel mult douăzeci și șapte de ani — purtînd o șapcă de culoare kaki cu vipușcă

roşie, de infanterist, în locul căciulii pe care o purtam noi toţi, soldaţii şi comandanţii din divizia lui Panfilov. Încă nu rostise nici un cuvînt şi maniera asta de a nu vorbi înainte de a nu fi invitat de superior, ca şi întreaga lui ţinută, vădeau un ofiţer din cadrele active. Ne salutarăm.

— Ai venit pe drum, tovarăşe Momîş-Ulî? — mă întrebă Panfilov.

— Da, tovarăşe general.

— Mulţi oameni rămaşi în urmă?

— Da.

Generalul îşi arătă nemulţumirea printr-un „eh" rostit cu ciudă şi se întoarse către căpitan.

Şilov luă poziţia de drepţi, înroşindu-se ca racul. Dar în loc să-l mustre, Panfilov se mulţumi să-i spună:

— Da, da, căpitane... Ştiu la ce te gîndeşti. Tocmai îţi spuneai: dracu ştie cine i-a instruit şi educat în halul ăsta, iar Şilov trebuie să plătească oalele sparte... Nu-i aşa?

Panfilov zîmbi. Şilov făcu la fel. Atmosfera se mai înseninase.

— Nu, tovarăşe general!

— Nu?

Generalul se aplecă înainte, cu vioiciune; ochii îi ardeau de curiozitate. Şilov răspunse cu hotărîre:

— Nu la mine mă gîndesc, tovarăşe general, ci la oamenii mei... N-aş vrea ca ei să plătească pentru greşelile altora... Îmi daţi voie să ies, pentru a lua unele măsuri?

— Vrei să-i mustruluieşti pe întîrziaţi?

— Nu, tovarăşe general, comandanţii lor sînt cei care merită o săpuneală. Şi vreau să aflu cui i se cuvine o porţie dublă.

Panfilov izbucni în rîs.

— Bine, bine, căpitane!

— Pot pleca?

— Aşteaptă puţin.

Panfilov tăcu, se gîndi o clipă, apoi continuă:

— Iată dar... Acum ai un vecin nou, tovarăşe Momîş-Ulî... Un batalion destul de slab şi de prost pregătit. Aşa-i, căpitane?

— Da, tovarăşe general-maior.

Întorcîndu-se spre mine, Panfilov mă lămuri că diviziei noastre i se repartizase un batalion de rezervă, cantonat la Volokolamsk, pe care căpitanul Şilov îl luase în primire abia de cîteva zile.

— Fostul lor comandant a trebuit să fie destituit. A lăsat oamenii să-şi facă de cap, fiindu-i milă de ei. Om ciudat... Hotărît lucru, a avea milă de oameni înseamnă să fii nemilos! M-ai înţeles, nu-i aşa, căpitane?

— Da, ştiu asta, tovarăşe general.

Panfilov cercetă cîteva clipe chipul tînăr dar grav al căpitanului, apoi se întoarse spre mine:

— Uite de ce te-am chemat, tovarăşe Momîş-Ulî...

Eram numai ochi şi urechi, dar el se mulţumi să-mi spună că trebuie să mă duc cu căpitanul Şilov să vedem cum stau lucrurile la joncţiune şi în intervalul dintre noi.

— Dacă inamicul va pătrunde la joncţiune, loviţi-l împreună. Pregătiţi-vă pentru asta. În tot ceea ce priveşte legăturile şi cooperarea, să vă înţelegeţi la faţa locului. Dacă unul e atacat, celălalt să-i vină în ajutor.

După ce-l mai privi o dată cu atenţie pe căpitan, îi dădu permisiunea să plece.

Dar eu nu eram mai lămurit decît înainte şi mă chinuiau aceleaşi întrebări, cărora nu le putusem răspunde singur... „Loviţi-l împreună!"... Dar cum?... Cu ce forţe?... Scoţînd oamenii din tranşee, descompletînd frontul? Dar dacă în acelaşi timp inamicul va ataca în alt loc? „Loviţi-l împreună!" Dar şi inamicul ne va ataca, ne va lovi cu forţe superioare, în diferite puncte şi din diferite direcţii.

Pîndind fiecare vorbă a lui Panfilov, îmi dădeam seama că secretul luptei, secretul victoriei, continua să-mi scape.

Uşa se închise în urma căpitanului.

— Cred că are un cap bun, spuse Panfilov gînditor. Totuşi... Cei rămaşi în urmă sînt într-adevăr atît de numeroşi, tovarăşe Momîş-Ulî ? Foarte numeroşi ?

— Da, tovarăşe general.

— Da ! La ce poate fi de folos un cap bun dacă soldatul nu e înstruit cum se cuvine ?

Generalul îmi păru pentru o clipă întunecat şi obosit, dar îşi ridică numaidecît fruntea, mă privi şi-mi zîmbi. Ochii mici, cu zbîrcituri fine împrejur, i se înviorară.

— Hai, tovarăşe Momîş-Ulî... istoriseşte-mi ce-aţi făcut voi...

Îi raportai pe scurt despre reuşita incursiunii noastre de noapte, dar el mă întrerupea mereu, cerîndu-mi amănunte, şi din nou, ca de atîtea ori, nu mai fu un raport, ci o discuţie.

Panfilov îmi spuse, făcîndu-mi semn cu ochiul :

— Ştii ce ? Spune-i toate astea lui Şilov, iac-aşa, ca să-l înfierbînţi un pic... Aş vrea să facă şi el mîine ca dumneata.

Generalul nu mă felicita, nu-mi strîngea mîna, nu-mi spunea „Bravo ! Foarte bine !", ci avea altfel de laudă, exprimată prin acţiune.

— Acum — urmă el — aţi învăţat să-i burduşiţi pe nemţi.

Îi răspunsei cu tristeţe :

— Ba, tovarăşe general, n-am învăţat nimic.

Sprîncenele i se arcuiră.

— Cum aşa ?

— Astăzi toată ziua mi-am bătut capul : cînd mă închipui în locul inamicului înving fără greutate, dar cînd mă gîndesc la propia mea situaţie, nu mai ştiu ce să fac ca să-l înving şi să-l resping.

Panfilov îşi încruntă sprîncenele şi mă privi cîtva timp fără să spună nimic. Apoi ordonă :

— Raportează mai amănunţit ! Scoate harta !

5

Am întins harta pe masă. Linia noastră de apărare, pe care luptele n-o ştirbiseră încă în nici un punct, era însemnată cu roşu. De o parte şi de alta a raionului batalionului nostru se întindea frontul batalioanelor vecine. Cuiburi rare de mitraliere şi locaşe de tragere, asta era tot ce apăra Moscova de inamic.

Am mărturisit cinstit că oricîte socoteli îmi făcusem nu descoperisem mijlocul prin care să-l pot împiedica pe inamic să pătrundă în raionul de apărare al batalionului. Îmi venea greu — orice comandant mă va înţelege — totuşi am mărturisit-o generalului. Panfilov mă aprobă cu un semn din cap, îndemnîndu-mă să vorbesc mai departe. Îi împărtăşii ceea ce mă tulbura mai mult : nu aveam în rezervă nici măcar un pluton şi în cazul unei lovituri prin surprindere nu aveam cu ce să intervin şi să parez lovitura.

— Am convingerea, tovarăşe general, că batalionul meu nu va bate în retragere şi că va şti să moară pe poziţie, dacă va fi nevoie, dar...

— Nu te grăbi să mori. Mai întîi învaţă să lupţi — mă întrerupse Panfilov. — Continuă, te ascult...

— Mă tulbură încă ceva, tovarăşe general... În clipa asta sîntem despărţiţi de inamic printr-o fîşie de teren, care are o lăţime maximă de 15 kilometri.

Îi arătai pe hartă fîşia de teren. El încuviinţă din nou.

— Ei bine, tovarăşe general, trebuie oare să cedăm de bunăvoie aceşti 15 kilometri ?

— Cum adică să cedăm ?

I-am explicat :

— De îndată ce inamicul va da peste cap siguranţa noastră de luptă el se va apropia repede...

— De ce să o dea peste cap ?

Pînă atunci mă ascultase atent şi cu interes, dar acum, pentru prima oară de la începutul convorbirii noastre, părea nemulţumit. Repetă cu o voce tăioasă :

— De ce să o dea peste cap ?

N-am răspuns. Ce puteam răspunde ? Mi se părea că e un lucru clar ca bună ziua : siguranţa de luptă — o grupă-două de puşcaşi, adică vreo zece-douăzeci de oameni — nu putea opri un inamic numeros şi bine înarmat.

— Mă uimeşti, tovarăşe Momîş-Ulî... Nu spuneai că aţi şi izbutit să-i bateţi pe nemţi ?!

— Da, tovarăşe general, dar atunci noi am fost cei care am atacat. Şi încă în plină noapte, cu avantajul surprizei...

— Mă uimeşti — spuse el din nou... — Credeam că ai înţeles că soldatul nu trebuie să stea şi să aştepte moartea. Trebuie să trimiţi moartea inamicului. Trebuie să ataci. Să iei iniţiativa şi să-l faci să joace după planul tău. Altfel, te va sili să joci tu după pofta lui.

— Unde-l mai putem ataca ? Tot la Sereda ? Cred că acolo a luat măsuri de siguranţă ?

— Dar asta ce-i ?

Panfilov îşi scoase, cît ai clipi, creionul şi-mi arătă pe hartă „ţara nimănui".

— Ai toată dreptatea să spui că dacă inamicul ajunge pînă sub nasul nostru nu-l putem opri ; dar mai întîi trebuie să ajungă acolo. Pretinzi că el va da peste cap siguranţa noastră de luptă... Eu aş vrea să înţelegi că tocmai în această „ţară a nimănui" trebuie să ducem lupta... ; ia iniţiativa ; loveşte-i cu foc... Unde ţi-ai instalat siguranţa de luptă ?

Îi arătai pe hartă. De la inamic spre noi treceau două drumuri, unul de ţară şi o şosea, pe care instalasem siguranţa de luptă, la vreo trei sau patru kilometri de frontul nostru. Panfilov scoase un „hm" nemulţumit şi mă întrebă :

— Ce efective ai acolo ?

— Cîte o grupă de puşcaşi.

— Nu ajunge, tovarăşe Momîş-Ulî. Aici trebuie plutoane întărite. Dă-le mai multe puşti-mitraliere. Nu mitraliere. Oamenii dumitale trebuie să se mişte uşor şi mai ales cu îndrăzneală : trimite-i cît mai departe

spre inamic. Să-l ia în primire cu foc, să-l lovească de îndată ce descoperă că a început înaintarea.

— Dar, tovarăşe general... inamicul îi va depăşi pe flancuri... îi va învălui din două părţi.

Panfilov zîmbi.

— Dumneata gîndeşti : „Pe unde trece cerbul trece şi soldatul ; pe unde trece soldatul trece toată armata ?“ [1] Asta, tovarăşe Momîş-Ulî, nu este valabil pentru nemţi. Ştii care-i regula lor acum ? Pe unde trece un camion trece o armată. Şi ia să vedem pe unde ar putea să treacă un mijloc de transport auto prin toate rîpile astea, cînd drumurile sînt barate ? Ce zici, tovarăşe Momîş-Ulî, pe unde ?

— În acest caz, vor încerca să dea peste cap...

— Crezi ?... De ce e atît de uşor să dai peste cap un pluton cu trei sau patru mitraliere ?... Trebuie să-şi desfăşoare forţele, să angajeze o luptă : o bună jumătate de zi pierdută... Că veţi fi învăluiţi, n-are nici o însemnătate : principalul e să nu vă lăsaţi încercuiţi. Trebuie s-o ştergeţi în clipa prielnică, uite-aşa...

Cu o uşoară trăsătură de creion, Panfilov tăie de-a curmezişul unul din cele două drumuri, în apropierea satului ocupat de nemţi, apoi creionul făcu un salt într-o parte, descrise o buclă şi reveni pe drum, într-alt punct, mai apropiat de poziţia batalionului. Generalul ridică ochii să vadă dacă-l urmăream şi dacă-i înţelegeam intenţia, după care repetă mişcarea încă de două ori, apropiindu-se din ce în ce mai mult de aliniamentul ocupat de batalion.

— După cum vezi, e vorba de o spirală, de un arc. Ia spune acum, de cîte ori vei sili inamicul să atace în gol ? Cît timp îl vei face să piardă ? Ce mai spui de asta, domnule inamic ?

Eu chibzuiam. Înainte de convorbirea noastră gîndisem şi eu la ceva asemănător dar, stăpînit de hipnoza fortificaţiilor, nu crezusem că aş avea dreptul să-mi scot oamenii din tranşee.

[1] Una dintre maximele vestitului comandant de oşti rus Suvorov (n. r.).

Intră adjutantul generalului.

— Caii sînt gata, tovarăşe general.

Panfilov îşi privi ceasul.

— Bine... Dă un telefon la statul major şi anunţă-i că în zece minute plecăm.

Pipăi gulerul şi umerii mantalei, care se usca lîngă sobă, se aplecă, băgă cîteva bucăţi de lemne în foc şi rămase aşa cam un minut, lîngă sobiţa deschisă. Şi din nou simţii, ca şi data trecută cînd îl văzusem, o încredere desăvîrşită, de neclintit, pînă şi în gesturile lui cele mai neînsemnate. Omul ăsta se pregătise să lupte temeinic, cu chibzuială, îndelung.

Apoi generalul se întoarse spre hartă, o privi, îşi învîrti creionul între degete.

— Se poate, bineînţeles, tovarăşe Momîş-Ulî, ca lupta să nu se desfăşoare conform prevederilor noastre. Nu creioanele şi hărţile, ci oamenii duc războiul.

După obiceiul lui, parcă vorbea cu sine însuşi.

— Alege pentru plutoanele întărite comandanţi curajoşi, care să aibă ceva aici...

Şi se bătu pe frunte.

— Dintre cei care au luat parte la incursiunea de noapte, tovarăşe general?

Panfilov îşi strînse pleoapele.

— N-am de gînd să iau comanda batalionului dumitale, tovarăşe Momîş-Ulî. Îmi ajunge divizia. E treaba dumitale să-ţi alegi poziţiile intermediare ale siguranţei de luptă şi comandanţii.

Totuşi, după cîteva clipe de gîndire, răspunse:

— Ba nu! Nu cred că ar trebui să trimiţi tot oamenii care au mai fost în foc. Să ia şi alţii contact cu inamicul. Să-nveţe toţi să se bată. Un lucru însă să-ţi intre bine în cap, tovarăşe Momîş-Ulî: trebuie făcut totul pentru ca inamicul să nu folosească drumurile. Nu-l lăsaţi să se apropie de aliniamentul vostru. Azi e la 15 kilometri; asta nu înseamnă nimic dacă nu i se opune rezistenţă,

dar înseamnă foarte, foarte mult, cînd fiecare pădurice, fiecare movilită se apără şi rezistă.

Generalul privi iarăşi harta, tăcu un timp şi continuă :

— Încă ceva, tovarăşe Momîş-Ulî... Verifică mobilitatea batalionului ; veghează în permanenţă ca toţi caii, căruţele, harnaşamentul să fie gata... La război, se poate întîmpla orice şi trebuie să fii în stare, în orice clipă, ca la primul ordin să-ţi aduni oamenii şi să te deplasezi în altă parte.

Mi se păru că nu vorbea destul de lămurit. Pentru ce-mi spunea asta ? Hotărîi din nou să-mi exprim pe faţă nedumerirea :

— Tovarăşe general, daţi-mi voie să vă pun o întrebare.

— Spune, spune, doar pentru asta sîntem aici.

— Nu înţeleg ceva, tovarăşe general. Presupun că admiteţi ca şi mine că inamicul, la un moment dat, va ajunge totuşi la poziţia de apărare... De altfel, chiar dumneavoastră mi-aţi spus că în cazul acesta nu vom izbuti să rezistăm. Îmi permit să întreb, ce trebuie să facem atunci ? Cum trebuie privită situaţia ? Pentru ce anume trebuie să fiu gata, în calitatea mea de comandant de batalion ? Pentru o retragere ?

Panfilov bătu toba pe masă cu degetele, încurcat.

— Dumneata ce crezi de asta, tovarăşe Momîş-Ulî ?

— Nu ştiu, tovarăşe general.

— Vezi dumneata — spuse el în sfîrşit — un comandant trebuie să se gîndească întotdeauna la ce poate fi mai rău. Misiunea noastră este să menţinem drumurile. Dacă izbuteşte să străpungă linia noastră de apărare, trebuie să acţionăm aşa încît să se izbească iarăşi de apărarea noastră, pe orice drum ar apuca-o. Tocmai de aceea am luat de aici un batalion întreg. Mă gîndisem să-l iau pe al dumitale, dar am renunţat, pentru că voi apăraţi o şosea prea importantă.

Îmi arătă pe hartă şoseaua de la Sereda la Volokolamsk, întretăiată de dunga roşie ce marca batalionul nostru.

— Nu linia frontului vostru are însemnătate, tovarăşe Momîş-Ulî, ci şoseaua. Dacă e nevoie, scoate fără şovăială oamenii din tranşee, concentrează-i, dar menţine şoseaua. M-ai înţeles?

— Da, tovarăşe general.

Panfilov îşi luă mantaua şi, îmbrăcînd-o, mă întrebă:

— Cunoşti ghicitoarea asta? „Ce e pe lume lucrul cel mai lung şi mai scurt, cel mai încet şi mai repede, mai disprețuit şi mai regretat?"

Nu înţelesei dintr-o dată. Mulţumit că m-a pus în încurcătură, Panfilov îşi scoase ceasul şi mi-l arătă zîmbind:

— Ăsta e! Timpul! Acum avem misiunea să luptăm pentru a cîştiga timp, pentru a-l sili pe inamic să piardă timp! Hai, condu-mă...

Ieşirăm împreună din adăpost.

7

Zorile începuseră să mijească. Ploaia încetase, umbrele copacilor abia se zăreau prin ceaţă. Se aduseră caii. Panfilov privi în jurul lui.

— Dar unde e Şilov? Să mergem puţin pe jos, ca să ne poată ajunge.

Pe drum mă întrebă despre lucrările de amenajare a poziţiei în sectorul nostru. I-am raportat că batalionul tocmai săpa şanţuri de comunicaţie. Generalul se opri.

— Cum le săpaţi?

— Cum? Păi cu lopata, tovarăşe general.

— Cu lopata? Săpaţi-le mai bine cu mintea şi chibzuinţa — glumi Panfilov cu obişnuita-i blîndeţe. Sînt sigur că aţi rîmat tot pămîntul. Acum, tovarăşe Momîş-Ulî, trebuie să săpaţi o poziţie falsă. Trebuie să fim şireţi, să înşelăm inamicul.

Eram surprins, pentru că din convorbirea noastră de mai înainte rămăsesem cu impresia că generalul nu atri-

buia prea mare importanţă liniei noastre de apărare, şi iată că acum părea să spună tocmai contrariul. Nu putui răspunde decît :

— Am înţeles, tovarăşe general ! Vom săpa o poziţie falsă !

Şilov ne ajunse în pas alergător.

Un băiat de vreo douăzeci de ani, cu ochii cenuşii şi gînditori, stătea de santinelă la capătul cărării pe care mergeam noi. Santinela dădu generalului onorul, nu tocmai corect, dar cu multă sîrguinţă.

— Cum îţi merge, soldat ?

Cel întrebat se tulbură. În epoca aceea, denumirea de „soldat" nu era folosită în armata noastră, se spunea „luptător" sau „ostaş" al Armatei Roşii. I se spunea, poate, pentru prima dată „soldat". Panfilov băgă de seamă că era tulburat şi-i spuse :

— Soldat e un cuvînt mare, toţi sîntem soldaţi. Ei, spune, cum îţi merge ?

— Bine, tovarăşe general.

Panfilov mormăi un „hm" şi privi în jos. Acoperind şireturile, noroiul clisos se lipise de bocancii grei ai santinelei. Urmele noroiului de pe drum, pe care omul îl răsese cu un beţişor sau cu o aşchie, se vedeau pînă şi pe moletierele ude şi mai sus. Mîna care ţinea arma era învineţită de frigul dimineţii.

— Hm... Eşti sigur de asta ? Şi cu marşul a mers bine ?

— Da, tovarăşe general.

Panfilov se întoarse către Şilov.

— Cum a fost cu marşul, tovarăşe Şilov ?

— Foarte prost, tovarăşe general.

Panfilov zîmbi.

— Auzi ?... Păi atunci m-ai minţit, soldat... Hai, spune-mi, cum îţi merge ?

Celălalt repetă cu încăpăţînare :

— Bine, tovarăşe general.

— Nu. În război nimănui nu-i merge bine. Să umbli mereu noaptea prin noroiul ăsta, pe ploaie, ce bine e în

asta ? Ai dormit după marş ? Nu !... Ai mîncat ? Nu !... Şi totuşi trebuie să stai aici rebegit, îngheţat, pe vînt, sau să sapi pămîntul, iar mîine-poimîine să mergi în luptă, unde va curge sînge. Ce bine vezi în toate astea ?

Omul zîmbea încurcat.

Generalul urmă :

— Nu, dragul meu, în război nimeni n-o duce bine... Dar vezi că străbunii şi părinţii noştri au ştiut să ţină piept tuturor acestor încercări şi să-l învingă pe inamic. Tu nu l-ai întîlnit încă pe duşman în luptă, dar şi pentru a învinge frigul, oboseala, lipsurile trebuie să dai o adevărată luptă, în care e nevoie de curaj. Iar tu nu te plîngi, nu pleci capul. Foarte bine, soldat. Cum te cheamă ?

— Polzunov, tovarăşe general... Toate astea voiam să le spun şi eu...

— Polzunov... e numele unui mecanic celebru... Voiai să spui... De ce n-ai făcut-o ?

— Iertaţi-mă, nu m-am gîndit, tovarăşe general.

— Un bun soldat trebuie să se gîndească întotdeauna... Un soldat trebuie să lupte cu cap. O să-mi amintesc de tine, Polzunov. Aş vrea să mai aud de tine. M-ai înţeles ?

— Da, tovarăşe general.

Panfilov mergea încet înainte, îngîndurat, cu ochii pironiţi în jos. Apoi se opri şi ne privi, pe Şilov şi pe mine.

— Grea e viaţa de soldat... foarte grea. Hotărît că-i grea. Nu trebuie să te fereşti să i-o spui şi să i-o reaminteşti ostaşului numaidecît, cînd începe să mintă spunînd că-i uşoară.

După o clipă, adăugă :

— Să nu-ţi fie niciodată milă de oamenii dumitale înainte de bătălie, tovarăşe Şilov, dar în luptă cruţă-i cît poţi.

Nu era un ordin, ci cu mult mai mult : un imperativ. Mă străbătu un fior pînă-n adîncul fiinţei mele. Dar

după aceea, Panfilov urmă pe un ton aspru, de comandant :

— Trebuie să-i cruţaţi... Sînt singurele trupe pe care le avem acum pentru apărarea Moscovei. Dacă-i pierdem cumva, nu vom avea cu ce să-l oprim pe neamţ.

Îşi luă rămas bun de la noi, apucă frîul, încălecă şi porni la trap pe marginea drumului.

O LUPTĂ PE DRUM

1

Conform dispoziţiilor lui Panfilov, am plecat împreună cu Şilov în sectorul joncţiunii dintre batalioanele noastre. După ce am studiat terenul, am stabilit un plan de acţiuni comune, înţelegîndu-ne ca să ne venim unul altuia în ajutor.

Despărţindu-mă de căpitan, mă întorceam la punctul meu de comandă, urmînd malul rîului Ruza. Oricît de ciudat ar părea, cu toate că nu dormisem o noapte întreagă din cauza gîndurilor, după convorbirea cu Panfilov, în timpul căreia fusesem într-o stare de mare încordare nervoasă, mă simţeam totuşi uimitor de bine dispus. Nu mai stăteam greoi în şa ca în noaptea trecută, nu mă mai simţeam împovărat de gînduri. Şi chiar Lîsanka părea să meargă cu paşi mai sprinteni decît la venire.

În jurul meu era o tăcere adîncă : nu se auzeau bubuituri de tun nici de aproape, nici de departe. În ziua de 17 octombrie tăcerea domnea chiar şi la flancul nostru stîng, pe unde inamicul încercase să pătrundă în ajun cu tancurile şi unde se dăduse o luptă dîrză.

Şi acum îmi aduc aminte de tăcerea asta. Un cer negru ca grafitul, un pămînt moale şi lipicios, acoperit de băltoace cu reflexe de culoarea plumbului ; grămezi de argilă gălbuie din regiunea Moscovei, pe care soldaţii o aruncau cu lopeţile pe marginea tranşeelor şi a şanţurilor de comunicaţie.

Din pricina acestor grămezi de argilă tocmai primisem observaţii de la Panfilov : ele trădau dispozitivul cuibu-

rilor de foc ; argila trebuia îndepărtată, împrăştiată pe cîmp. Dar în clipele acelea de tăcere tulburătoare şi neliniştită le priveam, priveam acest pămînt, straturile de lut, căutînd să mi le întipăresc în minte, pentru totdeauna.

De cealaltă parte a rîului zării drumul, negru şi lucitor, care se pierdea în pădurea din apropiere. Urcînd panta, acest drum, străjuit de stîlpi de telegraf, tăia linia frontului nostru şi, după ce depăşea căsuţele din sat, ude de ploaie, şi bisericuţa scundă de cărămidă, ducea spre obiectivul inamicului : şoseaua spre Volokolamsk, spre Moscova.

Tot ce am văzut în dimineaţa aceea mi s-a întipărit în suflet : privirea unei femei, întrebătoare şi neliniştită, pe care am întîlnit-o o clipă, cînd Lîsanka trecea în trap uşor prin satul întins de-a lungul rîului, un chip de femeie nu prea tînără, înnegrită de soare, vînturi şi muncă, brăzdat de o reţea de zbîrcituri mărunte, cu doi ochi albaştri, puţin spălăciţi — faţă de ţărancă rusă. Părea că-mi spune : „Unde te duci ? Ce veste aduci ? Ce ne aşteaptă ?" Ea se ruga parcă : „Spune-mi numai o vorbă, linişteşte-mă".

Calul alerga însă mereu mai departe şi ochii mei dădură de un ostaş cu o gamelă în mînă ; tocmai se apleca spre un ştrengar din sat. Omul se ridică şi recunoscui faţa blîndă şi veselă a mitraliorului Bloha : grupa lui era instalată în apropiere. Devenit deodată serios, încruntîndu-şi sprîncenele abia vizibile, Bloha se grăbi să mă salute ; copilaşul îl imită cu aceeaşi gravitate.

Scenele acestea erau ceva cu totul obişnuit, altădată nici nu le luam în seamă, dar în dimineaţa aceea toate îmi păreau foarte emoţionante, pînă şi copilaşul, „un ţăran mare cît degetul", atît de prietenos cu soldatul.

Altă imagine : pe o ulicioară, lîngă un gard, stătea o fată, ţinîndu-se cu mîinile de uluci, pălăvrăgind şi rîzînd cu cineva. Politrucul mitralierilor, Djalmuhamed Bozjanov, cobora din cerdac şi se îndrepta spre ea zîmbind. În ochii lor strălucea tinereţea. Zărindu-mă, Boz-

janov luă poziția de drepți, vădit încurcat, și mă salută. Fata privi, de asemenea, spre mine. Chipul ei se schimbă într-o clipită ; pe el citii neliniștea, ca și pe fața femeii de mai înainte.

Și privirea aceasta făcu să mi se strîngă din nou inima.

2

Lăsînd în urmă satul, mă dusei să inspectez în grabă plutonul locotenentului Brudnîi.

Ca și în alte plutoane, oamenii erau ocupați cu săpatul șanțurilor de comunicație. Unul din ostași, gol pînă la brîu în ciuda frigului și a umezelii pătrunzătoare, sfărîma cu lovituri de cazma pămîntul tare. Umerii săi bombați și asudați luceau ca și cum ar fi fost dați cu lac. Era Kurbatov, ajutorul comandantului de pluton.

— M-am apucat și eu, tovarășe comandant... Pămîntul e pietros aici, trebuie să dau o mînă de ajutor. Și apoi te mai încălzești.

Voinic, mușchiulos, își lăsa pieptul gol în bătaia vîntului de octombrie. Simțisem adesea admirație și mîndrie pentru acest ostaș al meu de o frumusețe deosebită, de soldat. Dar acum i-am spus :

— Ce-i cu movila asta ? Se vede de la trei kilometri. Răspîndește-o imediat, să nu se mai cunoască. Unde-i locotenentul ?

Locotenentul Brudnîi, mărunțel, iute, într-o manta bine ajustată, strînsă pe corp, venea în fugă spre mine. După ce-mi dădu raportul într-o suflare, i-am spus :

— Termină lucrările și vezi ca mascarea să fie perfectă. Ai grijă de asta, tovarășe locotenent. După aceea, vino fuga la punctul de comandă al batalionului.

— Am înțeles, tovarășe comandant.

Locotenentul Brudnîi era unul din cei doi oameni pe care-i alesesem pentru a le încredința misiunea schițată, cu vîrful creionului, de către general pe hartă.

La punctul de comandă eram aşteptat de micul meu stat major : locotenentul Rahimov şi al doilea adjutant al meu, locotenentul Donskih.

Rahimov îmi dădu raportul : nimic de semnalat ; inamicul nu se mişcă şi nu trimite nici măcar patrule în cercetare. Cu Rahimov m-am ocupat de unele chestiuni urgente. Schema poziţiei false era făcută de cîteva zile ; am dat ordin să fie săpate fără întîrziere, părăsind deocamdată toate celelalte lucrări, afară de lucrările de mascare.

— Am înţeles, tovarăşe comandant ! — răspunse Rahimov. — Pot pleca ?

— Da.

Rahimov se uită la Donskih.

— Tovarăşe comandant, aveţi nevoie în clipa aceasta de locotenentul Donskih ?

— Da.

Rahimov mă salută şi ieşi.

Numai cîteva clipe după plecarea lui apăru Brudnîi, gîfîind şi cu obrajii îmbujoraţi. Ochii săi vioi şi inteligenţi făcură ocolul adăpostului şi se opriră asupra mea, curioşi şi atenţi. Donskih scria ceva la masă.

— Donskih, vino aici. Adu şi harta !

Hotărîsem să încredinţez cel de al doilea pluton întărit tînărului meu adjutant, comsomolistul Donskih.

3

Fără îndoială, ţi se pare — aşa cum mi se părea cîndva şi mie — că un om care a fost o dată în foc a devenit o fiinţă extraordinară, aureolată parcă de o taină. În tot cazul, Brudnîi şi Donskih nu luaseră parte niciodată la nici o luptă.

Amîndoi comsomolişti, după ce terminaseră şcoala medie urmaseră cursurile şcolii militare, ajungînd astfel locotenenţi.

La început, în perioada de organizare a diviziei, Donskih fusese numit comandant de companie, dar tre-

buise să-l înlocuiesc pentru lipsă de severitate. Era sfios şi roşea la orice prilej ; nu ştia să fie aspru cu un om prins în greşeală ; exigenţa, stricteţea, obligatorii pentru un comandant, nu erau în firea lui. Faptul că i se luase comanda companiei îl duruse şi-l întristase pentru multă vreme. Înţelegeam : îşi spunea că superiorii nu-i acordau încrederea de a-l trimite să conducă oamenii în foc. Mîndria şi orgoliul lui sufereau.

Cu două zile în urmă, la 15 octombrie, pe cînd se alegeau oamenii pentru incursiunea de noapte, el venise la mine cu ochii în pămînt.

— Tovarăşe comandant, îngăduiţi-mi şi mie să merg cu detaşamentul.

Dar cum îl alesesem pentru acest îndrăzneţ atac de noapte pe Rahimov, adjutantul superior al batalionului şi şef de stat major, nu-i puteam răspunde decît nu... Donskih nu plecă imediat de lîngă mine. Desigur, văzîndu-l că nu se decide să plece, ar fi trebuit să adaug :

— Aşteaptă, Donskih, nu te grăbi, căci te vei bate şi tu ; va veni şi ziua cînd vom avea nevoie de tine !

Dar nu spusesem nimic. Şi nici el.

De cînd îl cunoşteam avusesem timp să-mi studiez adjutantul şi să-i preţuiesc mîndria, firea tăcută, punctualitatea şi seriozitatea cu care îndeplinea însărcinările primite.

Acum stătea din nou în faţa mea, întinzîndu-mi harta pe care i-o cerusem. Simţi întotdeauna nevoia să vezi privirea omului căruia îi încredinţezi o misiune. Stăteam în acelaşi adăpost de multă vreme, totuşi nu mă putui stăpîni să nu cercetez cu atenţie faţa locotenentului, o faţă foarte curată, neînăsprită, cu pielea fină, ca de fecioară.

Ţineam şi la Brudnîi. La urma urmei era poate cel mai bun comandant de pluton din cîţi aveam. Inteligent şi îndemînatic, ştia întotdeauna să se descurce mai bine decît ceilalţi, mai ales cînd era vorba să facă rost prin apropiere de diverse materiale ; plutonul lui avea întotdeauna lopeţile, topoarele şi ferăstraiele bine ascuţite. La executarea lucrărilor de apărare, oamenii lui

erau gata cei dintîi, iar Brudnîi — cine nu păcătuieşte ? — dorea mereu ca eu să remarc asta. În asemenea cazuri, acest omuleţ şiret dădea dovadă de multă naivitate ; ochişorii lui negri parcă mă rugau : „Hai, laudă-mă !"

În afară de asta, avusesem prilejul să-mi dau seama că nu era un fricos. Oamenii săi terminaseră de amenajat locaşele de tragere înaintea celorlalte plutoane. Inspectîndu-le, mi se păru că parapetele nu erau destul de groase. Îl întrebai pe Brudnîi :

— Crezi că e bine ?

— Da, tovarăşe comandant.

— Şi îţi vei băga oamenii aici ?

— Da, tovarăşe comandant.

Luai o puşcă de la un ostaş :

— Brudnîi, coboară în tranşee.

El înţelese şi îngălbeni. Urmai :

— Ai vrut să-ţi bagi oamenii acolo în bătaia gloanţelor. Intră chiar tu. Iar eu voi trage.

După o secundă de şovăire salută, făcu stînga-mprejur şi sări în locaş. Atunci îi strigai :

— Stai ! Dă-te la o parte !

Brudnîi execută ordinul. Glonţul se înfipse în parapetul de pămînt, fără a-l străbate. Locotenentul avea tot dreptul să fie mîndru, iar privirea lui triumfătoare părea că-mi spune : „Ei, ce mai aştepţi ? Laudă-mă !"

De atunci, din clipa acelei întoarceri militareşti, începuse să-mi fie drag locotenentul ăsta vioi şi negricios.

— Stai jos, Brudnîi... Stai jos, Donskih.

4

Donskih întinse harta. Îmi şi fixasem în minte punctele unde oamenii trebuiau să se instaleze în ambuscadă, dar voiam să mă verific încă o dată cu harta. Apoi le arătai ce aveau de făcut : trebuiau să se „pitească" la marginea celor două drumuri, să se consolideze şi să se menţină acolo, împiedicînd coloanele auto şi artileria

inamicului să treacă pe drum; grupele de cercetare mici vor fi lăsate să treacă, fără a se trage nici un foc; în schimb coloanele vor fi luate în primire cu salve de puşcă şi rafale de puşcă mitralieră. După ce îl vor fi zăpăcit pe duşman cu focul lor neaşteptat, plutoanele instalate în ambuscadă vor putea să se retragă cu uşurinţă.

— Dar să ştiţi, tovarăşi, că scopul vostru nu este numai să dezorientaţi inamicul. Dimpotrivă, trebuie să aşteptaţi pînă se reculege şi angajează lupta. Ţineţi-vă bine! Ţineţi drumul. Siliţi-l să desfăşoare împotriva noastră forţele sale. Asta în primul rînd! M-aţi înţeles?

— Păi, da — răspunse Brudnîi, destul de nedumerit.

Faţa lui, de obicei însufleţită, căpătase un aer grav şi îngîndurat. Donskih nu spunea nimic.

— Şi tu, Donskih, ai înţeles?

— Da, tovarăşe comandant. Trebuie să rezistăm pînă la moarte...

— Nu, Donskih, nu e vorba numai să rezistaţi. Trebuie să acţionaţi, să manevraţi, să loviţi voi inamicul.

— Să lovim? — întrebă Brudnîi.

— Desigur! Să-l loviţi din ambuscadă, să-i loviţi pe hitlerişti cu foc şi să ucideţi cît mai mulţi din ei. Apoi aşteptaţi să se desfăşoare, să angajeze lupta, în fine, să trimită forţe pentru a vă încercui... în clipa aceea vă desprindeţi de ei şi vă instalaţi înaintea lor în alt punct al drumului, pentru a-i bara din nou calea.

Schiţai pe hartă spirala lui Panfilov.

— În felul ăsta vom sili inamicul să se desfăşoare înainte de vreme, să atace în gol şi să se lase păcălit. Iar apoi, de îndată ce va relua înaintarea, îl veţi lovi din nou.

— Să-l lovim? — întrebă din nou Brudnîi.

Faţa îi era din nou însufleţită. Ochii îi străluceau. Donskih zîmbea şi el fără să spună nimic; înţelesese ce voiam.

Cuvîntul acesta, „a lovi", pe care-l învăţasem de la Panfilov, era cu adevărat magic, căci lămurea dintr-o dată problema, îi transfigura pe oameni, dîndu-le

curaj şi isteţime. Mi-am zis atunci că aceasta nu era numai o tactică, ci ceva mult mai cuprinzător şi mai adînc.

Discutarăm împreună amănuntele organizării luptei plutoanelor întărite. Brudnîi era cuprins de înfrigurare : impulsul primit îi pusese gîndirea în mişcare ; îşi imagina deja cum îşi va instala oamenii şi cum va realiza o mascare perfectă.

Continuai :

— Ostaşii voştri trebuie să se îngroape la pămînt şi să se mascheze cu grijă. Spun asta mai ales pentru tine, Donskih. În această privinţă, nici o milă.

Cum mă privea fără să-mi răspundă, îi repetai cuvintele lui Panfilov.

— A avea milă de oameni înseamnă să fii nemilos. Ai înţeles ?

Donskih răspunse cu glas hotărît :

— Am înţeles, tovarăşe comandant.

Ochii săi albaştri-închis nu mai arătau ca acum o jumătate de oră ; acum erau întunecaţi şi severi.

N-am pomenit nici cuvîntul patrie, nici Moscova, dar acestea se subînţelegeau în fiecare vorbă a noastră şi trăiau în inima fiecărui dintre noi.

5

Cei doi locotenenţi se duseră să-şi pregătească plutoanele pentru drum, iar eu am căzut din nou pe gînduri. Te miră asta ? Problema fusese rezolvată, ordinul dat, iar cei ce trebuiau să-l execute îl pricepuseră. Ce mai rămînea ?

Mai rămînea lupta.

Cînd vei vorbi despre război, ai grijă să nu pierzi din vedere un mic amănunt : în război există un inamic. Şi oricît ar părea de ciudat, inamicul nu face totdeauna ceea ce ai dori să facă.

Simţeam că astăzi lupta care se dădea între două minţi fusese cîştigată de noi, adică de Panfilov. Dar

după aceea ? Oare nemţii au să se poarte ca o turmă de oi, punîndu-şi prosteşte pieptul în bătaia gloanţelor o dată, de două ori, de trei ori ? Ce va întreprinde inamicul după ce domnul trufaş, exponentul „Germaniei Mari", ne va face cinstea unei clipe de gîndire ?

La război există totdeauna două ordine, două planuri. Unul din ele rămîne neexecutat pe cîmpul de bătaie. De ce ? Te întreb : de ce ?

6

La căderea nopţii, cele două plutoane erau gata de plecare.

Grupul locotenentului Donskih se adunase lîngă podul de peste Ruza. Mă dusei acolo călare. Nu erau mulţi : cincizeci şi patru oameni, împovăraţi de echipament. Patru din ei aveau puşti-mitraliere ; ceilalţi duceau în sacii de spate cutii de zinc sudate, încărcate cu cartuşe de mitralieră şi de puşcă ; telefoniştii îşi puseseră în spate bobinele de cablu ; împreună cu ei plecau şi doi sanitari.

La flancul drept, înarmat cu o puşcă la fel ca şi ceilalţi, se afla ajutorul comandantului de pluton, sergentul Volkov, de profesie lăcătuş, veşnic încruntat, posomorît, sever în serviciu. Cu două zile mai înainte fusese la Sereda printre cei o sută şi mi s-a povestit că omorîse mulţi duşmani fără să scoată un cuvînt.

I-am trimis dinadins împreună, pe tînărul Donskih şi pe Volkov, sergentul în vîrstă de patruzeci de ani, pentru că-l ştiam pe acesta hotărît să doboare chiar şi pe unul dintre ai săi dacă ar fi fugit în faţa nemţilor.

În penumbra amurgului deosebeam fără greutate chipurile oamenilor. Mulţi dintre ei urmau să tragă pentru întîia oară în nemţi şi de bună seamă că inima multora va tresări la primul schimb de focuri.

Ce le puteam ura oamenilor mei ? Le spusesem totul. Dăduserh tot ce le puteam dărui. Dar la despărţire...

— Drepți ! Jumătate la stîn-ga ! Încărcați-arm ! Asupra bradului izolat, la vîrf, salvă... Pluton...

Cele cincizeci de închizătoare, unse cu îngrijire, țăcăniră ușor, dar înfricoșător. Ostașii duseră armele la umăr. Pe o moviliță de pe mal se contura, ca dăltuită, pe cerul cuprins de înserare, silueta neagră a unui brad falnic, înalt. Ostașii așteptau comanda săvîrșitoare. Strigai :

— Foc !

Un răpăit prelung... Un șirag de sclipiri roșietice lumină baionetele și vîrfurile țevilor... Un trosnet de ramuri rupte căzînd în zăpadă. Închizătoarele țăcăniră din nou și iarăși armele încremeniră la umăr. Cetina neagră nu mai era atît de deasă : prin locurile unde căzuseră crengi se și zăreau petice de cer.

— Foc !

Din nou izbucniră sclipiri roșietice, din nou bubuit de salvă și ramuri căzînd grele.

— Foc !

După a treia salvă, vîrful coroanei copacului se îndoi ca sub o lovitură de secure, apoi se ridică tremurătoare, se aplecă din nou, într-un unghi obtuz, care se închidea încet ; atîrnă cîteva secunde, se prăbuși peste ramurile de jos și, rupîndu-le, căzu la pămînt. La orizont, în locul vîrfului ascuțit nu se mai văzu decît un con negru trunchiat.

Am comandat : — La picior arm ! și am spus : — Bine trageți !

Oamenii îmi răspunseră într-un glas, așa cum și trăseseră :

— Servim Uniunea Sovietică !

— La fel să trageți și în nemți. În salve, la comandă. Gloanțele voastre să fie nu o ploaie mărunță, ci o grindină ! Aveți încredere în puștile voastre, tovarăși ! Locotenent Donskih, puteți pleca !

Făcui la fel și cu plutonul lui Brudnîi.

Mă aşteptam ca încă a doua zi, la 18 octombrie, unul dintre plutoane să ia contact cu inamicul, dar nici în ziua de 18, nici în 19, nemţii nu se mişcară în sectorul nostru.

Cele două ambuscade se pitiseră la margine de pădure, construindu-şi adăposturi, ca pentru o luptă de mai lungă durată.

Observatorii căţăraţi în vîrful pinilor stăteau mereu cu privirea îndreptată spre inamic. Dar amîndouă drumurile rămîneau pustii şi cei doi locotenenţi îmi telefonau de mai multe ori pe zi, la ore stabilite, comunicîndu-mi că nemţii tot nu fuseseră văzuţi.

În timpul acestor cîteva zile a domnit liniştea în întregul sector central al raionului fortificat Volokolamsk ; nu numai noi, dar şi frontul batalioanelor vecine n-a simţit nici o presiune din partea inamicului ; nemţii nu trimiteau nici măcar grupuri de cercetare.

În schimb la stînga noastră, de după pădurea în care se pierdea Ruza, se auzea un bubuit neîntrerupt. Acolo lupta artileria noastră antitanc. Acolo, la flancul stîng al diviziei, Panfilov concentrase toate mitralierele antiaeriene, inclusiv piesele afectate batalionului nostru. Tot acolo trimisese în ajutor o companie luată de la batalionul vecin din dreapta şi ordonase ca subunităţile rămase să completeze golul pricinuit de plecarea companiei. Ziua bubuitul tunurilor şi noaptea lumina exploziilor ne îngăduiau să urmărim deplasarea liniei frontului. Zgomotul nu venea spre noi ; dimpotrivă, părea că se îndepărtează, afundîndu-se în interiorul frontului nostru, răsfrîngîndu-se tot mai mult în spatele nostru.

Cunoşteam situaţia în linii mari. Axul loviturii germanilor rămăsese acelaşi ca şi la 16 octombrie ; ei îşi grupaseră forţele şi izbutiseră să înainteze, aruncînd în luptă două sau trei divizii, printre care una de tancuri, astfel încît pătrunseseră pe drumul care duce de la Mojaisk la Volokolamsk, pe aşa-numita „linie de ro-

cadă", care se afla în spatele nostru (notează, în paranteză, că „linia de rocadă" este un drum paralel cu frontul). Au pătruns şi s-au îndreptat spre Volokolamsk.

Batalionul nostru acoperea flancul şi spatele unităţilor care luptau pe linia de rocadă. Dar nemţii nu se apropiau de noi. Ca şi înainte, între noi şi inamic se afla o fîşie pustie de doisprezece-cincisprezece kilometri.

8

În ziua de 20 octombrie, Donskih îmi telefonă la o oră neobişnuită.

— Tovarăşe comandant, văd venind un camion cu infanterie germană.

— Un singur camion ?

— Da.

— Lasă-l să treacă.

După cîteva minute un nou telefon :

— Tovarăşe comandant, a apărut o coloană întreagă de maşini cu infanterie.

— Cîte maşini ?

— Încă nu le văd pe cele din urmă. Zece poate... ba nu, douăsprezece : tocmai mi s-a comunicat.

— Ei, Donskih...

— ...nu te pierde cu firea — termină el în locul meu, şi-l auzii respirînd adînc la celălalt capăt al firului — asta voiaţi să spuneţi, tovarăşe comandant ?

— Da, asta.

— Am înţeles, tovarăşe comandant ! Nu vor fi lăsaţi să treacă !

Donskih plecase de la telefon, dar eu continuam să ţin receptorul la ureche.

La celălalt capăt al firului, ascuns sub pămînt, rămăsese un telefonist, care-mi raporta tot ce se petrecea. Eram atît de încordat, încît percepeam pînă şi intonaţiile omului de la telefon. La opt kilometri depărtare, în

adăpostul punctului de comandă, aveam impresia că văd ceea ce vedea din locaşul său transmisionistul.

Camioanele lungi, deschise înaintau încet pe drumul întărit din nou în zilele din urmă de îngheţ şi acoperit cu un strat uşor de zăpadă timpurie de octombrie. Soldaţii nemţi erau instalaţi pe bănci aşezate pe marginile şi la mijlocul maşinii, înarmaţi cu puşti şi automate. Acum pare poate de necrezut, dar în perioada aceea, în luna octombrie 1941, nemţii înaintau de multe ori pe frontul Moscovei fără o cercetare prealabilă, fără patrule, fără flanc-gărzi, cu tot confortul, în camioane descoperite, încredinţaţi că-l vor pune pe fugă pe „der Russe" la prima ciocnire.

Dar „der Russe" se ascunsese la marginea pădurii, pîndind oamenii aceştia cu manta şi bonetă verde, care se plimbau ca nişte stăpîni pe pămîntul nostru. „Der Russe" stătea ascuns cu arma la ochi şi nu aştepta decît comanda : „Foc !"

Un clinchet în membrana receptorului.

— Ce se petrece acolo ? — mă repezii eu.

Acelaşi zgomot uşor.

— Ce se petrece ? — întrebai încă o dată.

— Trag ai noştri, tovarăşe comandant... şi trag şi eu.

— În salve ?

— Da, la comandă.

— Şi nemţii ?

O tăcere prelungită, aproape de neîndurat.

— Nemţii o şterg ! — strigă telefonistul. — Pe cinstea mea, au luat-o la sănătoasa !

Mă cuprinse entuziasmul. Nemţii fugeau ! Iată dar cum se întîmplă : iată cum se fuge în luptă ! Deci, dispunem şi noi de o forţă în stare să le îngenunche trupul şi spiritul, să-i facă să dea uitării disciplina şi îngîmfarea, să uite că sînt o rasă „superioară", o armată de neînvins, cuceritorii lumii !*Ah ! Dacă am fi avut cavalerie care să se avînte după ei, să-i lovească, să nu le dea răgaz, să-i măcelărească pînă nu şi-au venit încă în fire, pînă fugeau !

Fremătam, ameţit de triumf şi mai ales de descoperirea secretului victoriei. Avem o forţă al cărui nume era...

Nu, în momentul acela nu ştiam încă să-i spun pe nume.

9

După cîtva timp, Donskih îmi comunică la telefon că în primele minute fuseseră doborîţi vreo sută de hitlerişti, ceea ce însemna însă numai o treime sau un sfert din efectivul lor ; ceilalţi se retrăseseră la o oarecare distanţă, unde se reorganizaseră, se culcaseră la pămînt şi deschiseseră focul împotriva noastră.

— Foarte bine ! E tocmai ceea ce trebuia dovedit — spusei eu. Distrează-te cu ei un pic. Fă-i să piardă timpul. Adăposteşte-ţi oamenii. Bagă de seamă să nu te împresoare.

Continuai să urmăresc la telefon desfăşurarea luptei. După ce răspunseră cu focuri de puşcă, automate şi de mitralieră, nemţii au pus în acţiune aruncătoare de mine, care reprezentau pe atunci unul din avantajele lor. Infanteria motorizată a inamicului transporta cu ea aruncătoarele, încărcate în camioane aproape în stive, ca butucii.

Oamenii noştri se retraseră în adăposturi. După două ore, o patrulă de cercetare germană se apropie de pădure şi fu primită cu un foc susţinut. Plutonul rezista şi apăra bine drumul.

Îi informai telefonic pe comandanţii de companii şi le ordonai să le comunice numaidecît oamenilor, ca să ştie şi ei că tovarăşii lor îi băteau pe nemţi în clipele acelea.

Sevriukov, comandantul companiei a doua, locotenentul în vîrstă de patruzeci de ani, care nu era niciodată grăbit, îmi răspunse :

— Au şi aflat, tovarăşe comandant.

— Cum asta ?

— Au fost informaţi prin telegrafia fără fir a soldaţilor.

Simţeam că Sevriukov vorbeşte cu zîmbetul pe buze.

— Ce telegrafie fără fir ?

— Primii răniţi care ne-au sosit au istorisit tovarăşilor lor totul... Şi sînt mirat, tovarăşe comandant...

Se opri. Şovăia, pesemne, să-mi spună tot ce gîndeşte. Eu aşteptam, zîmbind la rîndul meu.

— Sînt mirat ; oamenii ăştia sînt răniţi, suferă, dar asta nu-i împiedică să fie veseli... „Le-am arătat noi lor" spun ei... Şi s-ar părea că gîndul ăsta le alină durerile. N-aş fi crezut niciodată că răniţii ar putea ridica moralul celorlalţi...

— Cîţi răniţi au venit ?

— Patru... Au fost pansaţi, dar vreau să-i trimit mai repede la punctul medical... Numai că ei nu vor să plece, tot povestesc şi povestesc cum au luptat.

Închisei telefonul, bine dispus ; mă cucerise şi pe mine veselia care fremăta în glasul lui Sevriukov.

Rahimov, şeful meu de stat major, cel mai expeditiv şi mai puţin vorbăreţ dintre oameni, se ridică :

— Îmi îngăduiţi, tovarăşe comandant, să văd răniţii, ca să aflu amănunte asupra situaţiei ?

— Da. Du-te.

10

După cîtva timp, Donskih îmi telefonă din nou, anunţîndu-mă că de pe flancurile lanţului de trăgători nemţi se desprinseseră două grupuri, cam cîte patruzeci de oameni fiecare, cu intenţia vădită de a manevra şi încercui plutonul. Locotenentul părea alarmat şi îl înţelegeam ; era neliniştit, ar fi vrut să mă întrebe dacă nu venise clipa să se retragă, dar timidul şi mîndrul meu Donskih nu-mi pusese totuşi această întrebare.

— Nu-i nimic, Donskih... Trimite oameni să-i supravegheze şi la primul prilej să tragă în ei. Nu te teme : le este frică de tine !

Iată cum suna următorul raport telefonic al lui Donskih :

— Tovarăşe comandant, trag în noi din trei părţi şi strigă să ne predăm !

— Şi voi ?

— Noi tragem...

— Foarte bine. Mai ţine-i aşa.

De data asta nu se mai putu stăpîni :

— Tovarăşe comandant, putem fi încercuiţi...

— Nu te teme, Donskih. Noaptea nu e departe. O să vă strecuraţi sub protecţia întunericului. Ţine-te bine, dragul meu.

Fără să vreau, uitasem de termenii regulamentari şi îi vorbeam ca de la suflet la suflet.

Te întrebi poate : de ce era Donskih emoţionat ? Poate îl găseşti slab, sau chiar fricos ? Ia aminte bine : nu se afla nici la masa lui de lucru, nici la un strung paşnic, nici pe un teren de aplicaţii. Moartea îl înconjura din toate părţile şi el o auzea şuierînd, ba o vedea chiar, căci nemţii trăgeau cu gloanţe trasoare care zburau din diferite părţi ca nişte licurici roşii şi albaştri. Moartea trecea mereu pe lîngă el, aproape că-l atingea, şi inima lui zvîcnea în ciuda judecăţii şi a voinţei sale. Donskih nu era un robot, un butuc de lemn inert sau o bucată de fier, ci un om care îşi trăia prima sa luptă — moment critic, neobişnuit în viaţa oricărui om.

Îi simţeam inima bătînd de la o depărtare de opt kilometri, dar forţa sufletească pe care căutam s-o fac să trăiască în el — mai mult instinctiv decît cu bunăştiinţă — se transmitea oamenilor săi.

Şi deodată am primit o veste cu totul neaşteptată ! Donskih mă înştiinţă, cu o voce emoţionată, că nemţii se retraseseră. În prima clipă nu-mi venea să cred. Dar mica deschizătură, care ţinea loc de fereastră în adăpostul meu, se întunecase ; se lăsase noaptea. Curînd, tînărul locotenent îmi confirmă cele raportate cu puţin timp înainte. După ce trăseseră cîteva salve şi urlaseră, nemţii

se retrăseseră și, profitînd de întuneric, își adunaseră morții.

Nu fusese decît o mică încăierare, dar eu tremuram de fericire. Îmi venea să rîd, să sar în șa și s-o pornesc în galop pînă acolo, la Donskih, la eroii noștri.

În timpul nopții, plutonul locotenentului Donskih trecu pe altă poziție.

„TU AI PREDAT MOSCOVA!"

1

A doua zi, în zori, bubuitul surd al artileriei se auzi din nou, departe, în spatele nostru.

Dar în fața batalionului era liniște. Donskih și Brudnîi îmi raportau, la orele stabilite, că drumurile erau pustii. Acolo în față, ca și în ajun, observatorii îl pîndeau pe neamț din copacii înalți.

Așteptam o comunicare telefonică neobișnuită. Ea sosi în sfîrșit și telefonistul de serviciu mă anunță :

— Tovarășe comandant, e de acolo !

Telefonistul trăia și el aceeași viață ca și noi toți; nu era nevoie de lămuriri ; am înțeles de unde.

— Ascult...

— Tovarășe comandant, se petrece ceva ciudat : călăreți nemți pe drum.

Recunoscui vorba repezită a lui Brudnîi. Acum era rîndul său. După cum știi, plutonul lui stătea la pîndă pe marginea celuilalt drum.

— Cîți sînt ?

— Vreo douăzeci.

— Lasă-i să treacă.

După călăreți, venea un grup de motocicliști ; astăzi inamicul dădea dovadă de mai multă prudență și trimitea înainte patrule de cercetare. Soldații noștri erau bine ascunși în pădurice.

Pădurica de pe marginea drumului, unde se adăpostise detașamentul lui Brudnîi, nu era mare ; dar prin apropiere, la vreo cinci sute de metri, se găsea o altă pădu-

rice, pînă la care, alegînd momentul, oamenii ar fi putut face un salt, pentru ca, scăpînd de dușman, să iasă din nou la drum.

După o oră, motocicliștii și călăreții făceau cale-ntoarsă : drumul părea liber pînă la rîu.

Peste cîtva timp, Brudnîi îmi raportă că o coloană de autocamioane cu infanterie venea pe drum. Nemții, care socoteau că cercetaseră bine drumul, înaintau cu flancurile descoperite, ca și în ajun.

— Ești gata ?

— Da, tovarășe comandant, sîntem gata.

— Lasă-i să se apropie și lovește-i ! Acționează cu calm.

Vocea locotenentului sună fermă și gravă în receptor :

— Am înțeles, tovarășe comandant !

Transmisionistul îmi comunica din nou tot ce se petrecea, și povestea de ieri se repetă și pe acest drum. O salvă din ambuscadă. A doua. A treia. Și din nou, sărind jos din mașini, nemții fugiră care-ncotro, uitînd într-o clipă tot ce învățaseră, uitînd de ordin, de disciplină, transformîndu-se într-o gloată cuprinsă de panică.

Și ceream mereu amănunte telefonistului, care îmi raporta din pădurea îndepărtată cum se desfășura lupta.

— Ce fac, au luat-o la sănătoasa ? Ori s-au culcat la pămînt ? Răspunde precis !

— Fug, tovarășe comandant... și pe legea mea că le sfîrîie călcîiele !... Acum i-am plesnit din nou, să se sature !...

Încă de ieri mă gîndeam : ce ar trebui să facă nemții dacă vor nimeri pe neașteptate sub un foc de salve ? Să se arunce neîntîrziat la pămînt și să răspundă cu un foc susținut. S-ar părea că instinctul de conservare ar fi trebuit s-o dicteze, chiar fără ordin. Numai că o forță necunoscută le paraliza judecata, le întuneca mintea și făcea din ei simple jucării, o pradă ușoară a morții.

Pe vremea aceea, în primele noastre lupte, căutam să înțeleg ce înseamnă... Nu te grăbi ; va veni timpul să-i spunem pe nume, să vorbim pe larg despre ea.

Deodată, chiar de la începutul luptei, se întrerupse legătura cu plutonul lui Brudnîi.

Telefoniştii trimişi să controleze linia s-au întors, deoarece dăduseră peste nemţi. Îi năpădii cu întrebările, neînţelegînd ce se petrecuse. Duşmanul deschisese focul împotriva lor din satul de la marginea drumului. Oamenii nu puteau să spună cîţi nemţi erau acolo şi dacă izbutiseră să treacă şi cu camioanele.

Ciudat şi foarte neliniştitor. Unde era plutonul nostru ? Ce se petrecea cu el ? Să fi fost oare încercuiţi, şi un băiat atît de inteligent şi isteţ ca Brudnîi să fi scăpat momentul de a se desclesta de inamic ?

Ce era de făcut ? Nu puteam să-mi părăsesc oamenii. Dar cum să-i ajut ? Cu ce ? Eram foarte ispitit să iau un pluton şi să mă furişez eu însumi să dau o mînă de ajutor ostaşilor mei. Dar nu aveam dreptul. Eram răspunzător de întreg batalionul şi de cei opt kilometri de front. Trebuia să rămîn acolo.

Mă străduiam să gîndesc cu sînge rece. Presupunînd că plutonul a fost încercuit, se putea oare ca cei cincizeci de flăcăi ai mei să se fi predat fără luptă ? Să fi ridicat mîinile ? Desigur că nu : aveau să lupte pe viaţă şi pe moarte, eram convins de asta. Aveam încredere în ostaşi şi în comandant. Aveau puşti, patru puşti mitraliere, muniţie destulă — duşmanul n-avea decît să-ndrăznească !

Le trimisei oamenilor mei în ajutor jumătate din plutonul de cercetaşi călări. O jumătate de pluton ! — Cu asemenea forţe luptam noi pe atunci. Dădui comandantului următorul ordin : „Apropie-te pe furiş, fără să te laşi descoperit ; fii şiret şi stăpîn pe tine, aşteaptă să se facă întuneric, şi atunci ia legătura cu Brudnîi şi ajută-l".

În acelaşi timp i-am spus să transmită locotenentului ca, odată scăpaţi din încercuire, să iasă din nou cu plutonul la drum, după cum îi ordonasem ; iar a doua zi să deschidă focul asupra nemţilor dintr-o nouă ambuscadă.

3

După plecarea comandantului cercetaşilor călări am ieşit din adăpost. Cerul era întunecat şi apăsător. Mai erau încă două ore pînă la căderea nopţii. Nu voiam să văd pe nimeni, nici să stau de vorbă cu nimeni şi nu puteam să mă gîndesc la altceva decît la cei cincizeci de oameni ai mei, care luptau izolaţi într-o pădurice de la marginea drumului.

Păşeam încet spre rîu. Soldaţii răscoleau pămîntul şi cărau trunchiuri de copaci, amenajînd poziţia falsă. Nu am simţit nici cea mai mică dorinţă să mă apropii de ei, deşi de departe păreau că sapă alene, că abia se mişcau... Mai repede ! Mai repede ! Dincolo cincizeci de oameni se bat, rezistă, ca să cîştige pentru noi aceste ceasuri, aceste clipe, ţinîndu-l în loc pe duşman... Simţeam că dacă mă voi apropia, încordarea va izbucni şi voi ţipa atît la cei vinovaţi, cît şi la cei nevinovaţi.

Urechea mea încerca să prindă pocnetul aruncătoarelor de mine germane, de cealaltă parte a rîului. Nu — era o tăcere desăvîrşită. Oare s-a sfîrşit totul ? N-o să-i mai văd niciodată — pe Brudnîi al meu, pe Kurbatov, nici pe ceilalţi ?

Mai tîrziu, inima mea înăsprită de război nu m-a mai chinuit şi nu m-a mai durut de fiecare dată atîta.

M-am întors în adăpost, aşteptînd înapoierea cercetaşilor. Aşteptam o veste.

— Tovarăşe comandant, e pentru dumneavoastră, spuse telefonistul...

Mă chema comandantul companiei a doua, locotenentul Sevriukov. El îmi raportă :

— Tovarăşe comandant, plutonul locotenentului Brudnîi a izbutit să scape din încercuire.

4

Îl întrebai repede :

— De unde ştii ?

— Cum de unde ? Sînt aici, tovarăşe comandant.

— Unde ?

— Vă raportez că sînt aici. — Sevriukov vorbea cu încetineala lui de totdeauna, care era uneori un chin pentru mine. — Sînt aici, în dispozitivul companiei noastre.

— Cine ?

Tot nu înțelegeam. Adică înțelesesem eu, dar... Dar, poate că îndată, chiar în clipa asta, se va lămuri totul, dovedindu-se că nu e așa cum gîndeam eu. Sevriukov îmi răspunse :

— Locotenentul Brudnîi... și oamenii săi... Cei care s-au întors. Au șase morți.

— Și nemții ? Și drumul ?

Întrebarea îmi scăpase fără voie, o întrebare de prisos, pentru că era limpede... Sevriukov confirmă : drumul era în mîinile dușmanului. Tăcui și atunci el mă întrebă :

— Allo, mă auziți, tovarășe comandant ?

— Da.

— Vreți să vi-l dau pe Brudnîi ?

— Nu.

— Să vină mai bine la dumneavoastră ?

— Nu, e de prisos !

— Ce să fac atunci ?

— Așteptați-mă.

Am pus receptorul în furcă, dar am șovăit cîtva timp înainte de a mă ridica.

5

Așadar, se întîmplase lucrul cel mai îngrozitor.

Nu-mi era că pierdusem drumul. Mă așteptam la una ca asta. După planul nostru, lucrul acesta trebuia să se întîmple peste o zi sau două.

Dar astăzi locotenentul meu, plutonul meu, oamenii mei, se retrăseseră, părăsiseră drumul, fără să fi primit ordin. Fugiseră !

Cîteva minute mai tîrziu ajungeam călare la punctul de comandă al companiei a doua. Nu departe de acest

loc, cu trei zile mai înainte, în acel amurg de neuitat, îi petrecusem la plecarea în ambuscadă. Şi acum cădea amurgul. Dar atunci avusesem în faţa mea o formaţie de militari într-o ţinută şi atitudine ostăşească perfecte. Astăzi nu mai vedeam decît nişte oameni istoviţi, aşezaţi sau culcaţi pe pămîntul acoperit de zăpada timpurie.

Lîngă adăpostul punctului de comandă — la vedere o moviliţă care se pierdea între neregularităţile malului — stătea un grup de comandanţi. Unul dintre ei, măruntel de statură, se desprinse de grup şi alergă să mă întîmpine, comandînd în fugă:

— Drepţi!

Era Brudnîi. Ajunse în faţa mea, lipi călcîiele şi salută regulamentar.

— Tovarăşe comandant... — începu el emoţionat.

L-am întrerupt:

— Locotenentul Sevriukov la mine!

Sevriukov veni greoi, în pas alergător.

— Cine e mai mare aici?

— Eu, tovarăşe comandant.

— De ce nu comanzi dumneata? De ce nu-i adunat plutonul? Ce e dezordinea asta? Adunarea! Toată lumea! Şi comandanţii!

Bozjanov se apropie de mine şi-mi spuse încet, în limba cazahă:

— Aksakal, ce s-a întîmplat?

I-am răspuns în ruseşte:

— N-ai auzit comanda, tovarăşe politruc? Treci în front!

Bozjanov şovăi cîteva clipe, cu faţa lui plină ridicată spre mine, dorind vădit să-mi vorbească şi neîndrăznind s-o facă, deoarece îşi dădea seama că nu eram în stare să ascult vorbe împăciuitoare.

Oamenii se adunară cît ai clipi; plutonul încremenit se contura negru pe albul zăpezii. Era linişte. Numai un bubuit înăbuşit de tun se auzea din depărtare, dinspre răsărit. Mă apropiai călare. De astă dată, Sevriukov

dădu raportul. Lîngă el stătea Brudnîi, înlemnit în poziţie de drepţi. Mă întorsei spre el.

— Raportează !

Începu să vorbească grăbit.

— Tovarăşe comandant, plutonul nostru întărit, sub comanda mea, a nimicit astăzi aproape o sută de fascişti, dar am fost încercuiţi. Am hotărît să-i atac, ca să ne croim drum.

— Foarte bine. De ce nu aţi ieşit din nou la drum ?

— Tovarăşe comandant, ne urmăreau...

— Vă urmăreau ?

Strigasem cît mă ţinea gura, înecat de ură şi furie.

— Vă urmăreau. Şi îndrăzneşti să-mi spui asta ca să încerci să te dezvinovăţeşti ? Duşmanul a declarat că ne va urmări pînă în Urali — după părerea ta, aşa va fi ? Vrei să părăsim Moscova şi tot teritoriul nostru, să fugim acolo unde sînt familiile noastre, la bătrîni si la femei, şi să le spunem că am fost urmăriţi ? Da ? Răspunde-mi !

Brudnîi tăcea.

— Păcat că nu te aud femeile — continuai eu. — Ele te-ar fi pălmuit şi scuipat în obraz. Nu eşti comandant din Armata Roşie, eşti un laş.

Din nou bubuit surd de tunuri în depărtare.

— Îi auzi ? Nemţii sînt acolo, în spatele nostru. Duşmanul îşi croieşte drum spre Moscova. Acolo se bat fraţii noştri. Noi sîntem aici ca să le apărăm flancul, şi ei au încredere în noi, cred că vom rezista, că nu vom lăsa duşmanul să treacă. Şi eu am avut încredere în tine. Tu ţineai drumul, îl barai. Şi ţi-a fost frică. Ai fugit. Crezi că ai părăsit numai drumul ? Nu, tu ai predat Moscova !

— Eu... eu credeam că...

— Ţi-am spus tot ce aveam să-ţi spun, poţi pleca !

— Unde ?

— La locul tău, acolo unde ţi-am dat ordin.

Îi arătai rîul. Schiţă o mişcare cu capul, ca şi cum ar fi vrut să-şi întoarcă privirea în direcţia arătată, dar se stăpîni şi rămase ţeapăn în poziţia de drepţi.

— Dar, tovarăşe comandant, acolo... — începu el cu o voce uşor răguşită.

— Da, acolo sînt nemţii. Ei bine, du-te, du-te la ei. Treci sub ordinele lor, dacă ai chef. Sau omoară-i ! Nu ţi-am dat ordin să vii aici. N-am nevoie de fugari ! Pleacă !

— Cu plutonul ? — întrebă el sfios.

— Nu, singur ! Plutonul va avea un alt comandant.

Un comandant de batalion dispune de mai multe mijloace ca să pedepsească un ofiţer care nu şi-a îndeplinit misiunea. Poate să-l trimită înapoi în foc, să-i ia comanda, să-l înainteze la tribunalul militar, sau, dacă împrejurările o cer, chiar să-l execute pe loc... şi eu judecata o făceam pe loc. Nu era o execuţie fizică, era o execuţie în faţa frontului — nefizică — executarea comandantului care, uitînd de onoarea lui de militar, a fugit împreună cu ostaşii din faţa duşmanului. Pentru lipsă de onoare îl pedepseam cu dezonorarea.

Şi Brudnîi era tot acolo, nemişcat în faţa tovarăşilor săi, ca şi cum n-ar fi înţeles că discuţia s-a terminat cu adevărat, că-l goneam din batalion. Pentru el aceasta era o clipă îngrozitoare. Era comsomolist şi, desigur, s-a gîndit de multe ori la război, la moarte ; ştia că în lupte va trebui poate să-şi dea viaţa pentru Patrie. Fără îndoială că visase să fie un viteaz, visase la marea fericire a victoriei şi, pe lîngă aceasta, la decoraţii, distincţii, la fericirea lui proprie, mică dar negrăit de scumpă.

Însă venise adevăratul război, începuse adevărata luptă şi el, comsomolistul Brudnîi, locotenent, comandant de pluton, fugise cu plutonul său. Şi sentinţa fusese dată, fără dezbateri, fără vot, nu la şedinţa biroului comsomolist, ci pe cîmpul de luptă — în baza principiului conducerii unice — de către comandantul său de batalion.

Toate visurile sale fuseseră spulberate dintr-o trăsătură de condei ; îşi scăpase viaţa, dar asta nu mai era viaţă pentru el, pentru că i se spusese în faţa tuturora

cuvîntul ruşinos de „laş" ; sentinţa fusese dată : alungat din batalion.

Brudnîi mai stătea acolo, ca şi cum toate astea — poate mai rele decît moartea — nu pătrunseseră încă în conştiinţa sa, ca şi cum s-ar fi aşteptat ca eu să mai spun un ultim cuvînt. Dar eu tăceam şi-l priveam ţintă. Eram de piatră. În suflet nu era loc pentru milă. Toţi cei care au luptat mă vor înţelege fără greutate ; în astfel de clipe ura arde ca fierul roşu orice alt sentiment.

Locotenentul înţelese, în sfîrşit, că nu mai era nimic de spus, dar avu puterea să ridice mîna şi să salute.

— Am înţeles, tovarăşe comandant !

Făcu stînga-mprejur regulamentar şi se depărtă în direcţia rîului, iuţind pasul, ca şi cum ar fi fost grăbit să treacă podul peste Ruza, în bezna nopţii în care duşmanul stătea tăcut, ascuns.

6

O umbră se desprinse din masa neagră a plutonului şi fugi după Brudnîi. Toţi îl auziră strigînd :

— Tovarăşe locotenent, merg şi eu cu dumneavoastră!

Recunoscui uşor spatele lat al omului cu automatul la umăr, vocea lui.

— Kurbatov, înapoi !

Se opri.

— Tovarăşe comandant, sîntem tot atît de vinovaţi ca şi el.

— Cine ţi-a dat voie să ieşi din front ?

— Tovarăşe comandant, nu se poate să plece singur tovarăşul locotenent... acolo sînt...

— Cine ţi-a dat voie să ieşi din front ? Treci la loc ! Dacă ai ceva de spus n-ai decît să mi te adresezi conform regulamentului !

Kurbatov execută ordinul, trecu la loc.

— Tovarăşe comandant, vă rog să-mi daţi voie să spun — mi se adresă el.

— Nu, nu-ţi dau voie! Nu sîntem la miting. Ştiu că aţi fugit toţi, o dată cu comandantul vostru, dar el poartă răspunderea pentru voi. Dacă vă dă ordin să fugiţi, sînteţi datori să fugiţi. Mă auziţi? Dacă vă ordonă să fugiţi — sînteţi obligaţi s-o faceţi. El răspunde. Dacă vă ordonă „Stai!" atunci atît el, cît şi fiecare dintre voi, fiecare soldat cinstit este dator să împuşte pe loc pe cel care ar încerca să fugă. Comandantul vostru n-a ştiut să vă ţină în frîu, să vă oprească, să-i împuşte pe cei care nu l-ar fi ascultat. El a plătit pentru asta.

O umbră neagră se desprinse din întuneric şi înaintă spre mine, ca o nălucă. Era Brudnîi. Valul de ură mă cuprinse din nou, dar acum era amestecată cu dispreţ. Pentru ce mai venea? Să se milogească? Iar îi pierise curajul?

— Ce vrei?

— Tovarăşe comandant, vreau să predau actele.

— Ce acte?

Poticnindu-se în vorbe, Brudnîi răspunse:

— Carnetul meu de comsomolist, cel de ofiţer şi cîteva scrisori.

Îl chemai pe Bozjanov:

— Tovarăşe politruc, ia actele în primire!

Brudnîi scoase un mic pachet de hîrtii din buzunarul interior al mantalei şi-l dădu lui Bozjanov.

— Aksakal, murmură politrucul.

Nu mai spuse nimic, dar mă implora cu acest singur cuvînt. Brudnîi stătea în faţa mea cu capul plecat; crezui că e o viclenie de om fricos: s-a întors, deci, contînd pe asta, spunîndu-şi că-l voi chema pe Bozjanov, care îi va lua apărarea. Mă gîndeam: vrei să faci pe vicleanul cu mine în loc să-ţi fi întrebuinţat vicleniа ca să-l înşeli pe duşman? Cu atît mai rău pentru tine. Ţi-am dat o posibilitate să-ţi salvezi cinstea, dar dacă laşitatea ta a fost mai puternică, atunci mori ca un ticălos.

— Brudnîi, poţi să-ţi păstrezi actele! E de prisos să te mai duci acolo! Iată, ai alt drum!

Îi arătai poteca ce ducea spre spatele frontului.

— Du-te la statul major al regimentului... Raportează că te-am gonit din batalion și că te-am dat în judecată... Dezvinovățește-te acolo !

Cu un șuierat ușor, asemănător unui suspin, Brudnîi trase aer în piept.

— Tovarășe comandant, vă voi dovedi... Am să ucid...

Acum vocea îi tremura și nu mai era stăpîn pe sine.

— ...Am să le ucid santinela... Am să vă aduc arma și actele lui... Am să dovedesc că...

Pe măsură ce-l ascultam vorbind, ura mea se risipea. Doream să-i șoptesc, așa ca să audă numai el : „Bravo, bravo, asta așteptam !" Sufletul meu tresărea și se umpluse de dragoste, dar nimeni n-a știut vreodată.

— Du-te unde vrei ! Nu mai am nevoie de tine !

— Ia-le, tovarășe politruc — spuse Brudnîi.

Bozjanov își aprinse lanterna ; lumina lunecă pe fata lui Brudnîi, suptă și înnegrită ; ochii îi erau înfundați în orbite, iar umerii obrajilor, cu pete roșii, păreau mai proeminenți. Apoi lanterna lumină pachetul de hîrtii. Bozjanov îl luă. Lanterna se stinse.

Brudnîi făcu stînga-mprejur și se îndepărtă grăbit.

Am strigat :

— Kurbatov, dă locotenentului automatul !

Era tot ce puteam face pentru el. Eram răspunzător de fermitatea batalionului meu, de aliniamentul de pe malul Ruzei și de cel din suflete, care oprea înaintarea inamicului spre Moscova.

ALTĂ LUPTĂ DATĂ PE DRUM

1

Întorcîndu-mă în adăpost, l-am chemat pe Kurbatov. Intră întunecat. Dușmanul izbutise să-l pună pe fugă și pe el, om semeț, voinic, frumos și, pe cît se pare, curajos. Cum se putuse întîmpla asta? Trebuia, era datoria mea să aflu.

— Povestește-mi tot ce s-a întîmplat — îi ordonai eu — și de ce ați fugit?

Kurbatov nu era prea vorbăreț.

În timp ce schimbau focuri de armă cu nemții, care se tupilaseră, oamenii noștri auziseră deodată din spate un răpăit de automate, foarte apropiate. De după copaci, în spatele soldaților, porniră gloanțe trasoare. Brudnîi le strigase: „După mine!", și întreg plutonul se năpustise, cu armele în cumpănire, în păduricea vecină, după cum era prevăzut. Dar iată că și acolo fuseseră întîmpinați cu focuri de automat. Un ostaș căzuse, altul strigase. Oamenii se aruncaseră într-o parte și din clipa aceea nu se mai putură opri. Îi ajungeau mereu gloanțele trasoare; nemții îi urmăreau pas cu pas, trăgînd din mers.

Am întrebat:

— Și cîți erau cei care vă urmăreau?

— Nu știu, tovarășe comandant.

— Poate vreo duzină? Sau și mai puțin?

Kurbatov tăcea privind în jos.

— Poți pleca — i-am spus.

2

Kurbatov plecase.

Ce simțea oare soldatul meu? Se vedea că-i era rușine.

Rușine... Te-ai întrebat vreodată ce înseamnă cuvîntul ăsta? Să știi că dacă în război piere vreodată sentimentul ăsta din sufletul ostașului, dacă amuțește această voce interioară care condamnă, nici instrucția militară, nici disciplina nu vor mai fi în stare să închege strîns rîndurile armatei.

Urmărit de gloanțe, Kurbatov fugea cu ceilalți, și frica îi striga: „Ești pierdut! S-a sfîrșit cu tînăra ta viață; vei fi ucis sau vei rămîne beteag pentru totdeauna! Încearcă să scapi, ascunde-te, fugi!"

Dar un alt glas răsuna poruncitor: „Stai! E rușinos, e josnic să fugi! Vei fi disprețuit ca un laș! Oprește-te, începe lupta din nou, fii un fiu demn al Patriei!"

În clipa aceea de luptă interioară îndîrjită, cînd balanța se înclina cînd într-o parte, cînd în alta, iar sufletul soldatului era sfîșiat în două, cît de multă nevoie era de un ordin!

Un ordin! Glasul puternic, liniștit și autoritar al comandantului, ar fi fost glasul Patriei. Ordinul l-ar fi smuls pe soldat din ghearele fricii, ar fi mobilizat nu numai ceea ce învățase prin instrucție militară și disciplină, ci și toate trăsăturile nobile: conștiința, onoarea, patriotismul. Brudnîi se zăpăcise și lăsase să-i scape clipa cînd ar fi putut, cînd era dator să dea un ordin oamenilor săi. Din această cauză plutonul a suferit o înfrîngere. Și tot din aceeași cauză lui Kurbatov, soldat cinstit, îi era rușine să mă privească în ochi.

3

Comandantul plutonului își plătise greșeala.

Dar eu? Nu sînt eu oare răspunzător de tot ce se întîmplă și se va întîmpla în batalionul meu? Nu răspund eu de fiecare eșec în luptă, de fiecare dezertare, de fie-

care ofiter și soldat ? Plutonul meu nu-și împlinise misiunea ; era ca și cum eu însumi nu mi-aș fi îndeplinit-o.

După ce am telefonat la statul major al regimentului, comunicînd cele întîmplate și dînd lămuririle cerute, am pus receptorul la loc și m-am înfățișat înaintea celui mai aspru judecător : propria mea conștiință, propria mea rațiune.

Eram dator să aflu : în ce consta greșeala mea ? Oare nu în faptul că încredințasem plutonul unui comandant nepriceput ? Că nu înțelesesem la timp că Brudnîi era un laș ? Desigur că nu, deoarece chiar după executarea lui morală, în fața propriilor săi ostași, el știuse să trezească dragostea în inima mea, dovedise că era om de onoare.

Ce se întîmplase oare cu el acolo, sub ploaia de gloanțe ? De ce-și uitase datoria și autoritatea de comandant ? Fusese tîrît, poate, de panica generală ? Nu, căci oamenii mei nu sînt lași. Atunci, poate, îi pregătisem prost pentru luptă ? Nu, nu aveam nici această vină...

Încetul cu încetul, adevărul începea să iasă la suprafață, încă nelămurit, cu forme neprecise.

De cîteva zile, de cînd îi încredințasem locotenentului misiunea aceasta, mă întrebam dacă nemții se vor purta ca o turmă de oi și-și vor pune o dată, de două ori, de trei ori capul în bătaia gloanțelor noastre. Dar atunci nu trăsesem nici o concluzie din această idee abia întrezărită. Îl socotisem pe inamic mai prost decît era în realitate.

Prima luptă dată de oamenii lui Donskih îl pusese, probabil, pe comandantul neamț pe gînduri, chiar mai repede de cum socotisem eu. Și, fără îndoială, concepuse un plan de măsuri și pentru cazul cînd ar fi dat peste o nouă ambuscadă, și planul acesta eu nu știusem să-l ghicesc la timp. El răspunsese surprizei tot prin surpriză și îmi pusese oamenii pe fugă folosind același mijloc : un foc neașteptat deschis de la mică distanță, foc de care fugiseră și oamenii săi, cuprinși de panică.

Astăzi el m-a învins, m-a pus pe fugă pe mine — în gîndurile mele întrebuințam anume cuvintele „pe mine"

— dar nu vitejia sau pregătirea ofițerilor și soldaților săi sau numărul lor hotărîse soarta luptei ; după planul nostru tactic, împotriva superiorității numerice se putea lupta multă vreme cu forțe reduse : mă învinsese prin rațiune, printr-o manevră tactică, prin inteligență.

Deci nu chibzuisem destul în ajun. Fusesem bătut dinainte. Aceasta era vina mea.

4

Cu ochii țintă la hartă îmi imaginam tabloul luptei, tabloul fugii, încercînd să ghicesc felul în care dușmanul meu, comandantul neamț, își pregătise lovitura și cum o înfăptuise pe teren.

Soldații mei fugiseră. Dușmanul îi silise să fugă și îi urmărise. Vedeam și cercetam în gînd toate acestea. Îi vedeam cum se grăbeau cu sufletul la gură, mînați de bicele luminoase ale trasoarelor, mînați de moarte. Vedeam cum nemții îi urmăreau pas cu pas, trăgînd din fugă, gîfîind și asudînd și ei, întărîtați de goana aceea îndîrjită. Și cîte pădurici, rîpe și crînguri nu erau în calea ostașilor mei, unde s-ar fi putut adăposti ușor, unde s-ar fi putut ascunde într-o clipită, ca după aceea, întorcîndu-și armele spre dușmanii triumfători, purtați de avîntul urmăririi și pe care îi lăsaseră să se apropie, să-i curețe pe toți cu sînge rece, cu foc deschis, aproape la gura țevii !

Brudnîi își pierduse sîngele rece. Brudnîi pierduse cîrma propriului său suflet și pe aceea a sufletelor oamenilor săi ; aceasta era crima lui !

Dar eu, în calitatea mea de comandant de batalion, n-ar fi trebuit care să prevăd asta din ajun și să mă gîndesc pentru el ?

Deocamdată, dușmanul cucerise un drum, unul singur ; celălalt se afla încă în mîinile noastre, și plutonul lui Donskih îi pîndea din altă ambuscadă. Mîine inamicul va încerca, într-un mod oarecare, să pună pe fugă, să alunge și acest pluton.

L-am chemat pe Donskih la telefon şi i-am ordonat să vie numaidecît la punctul meu de comandă, împreună cu o escortă.

Sosi după un ceas şi jumătate.

La prima vedere, Donskih părea că nu se schimbase ; pielița obrazului şi a mîinilor era, ca şi mai înainte, de o gingăşie feciorelnică. Cînd intră, se aprinse uşor la faţă, dar, de la primul gest, de la primele cuvinte, mi-am dat seama că aveam de-a face cu un alt om. Cînd privirile noastre se întîlniră, îmi zîmbi cu zîmbetul lui obişnuit, puţin sfios, dar care avea totuşi ceva nou, se vedea în el o forţă interioară, ca şi cum Donskih ar fi arătat că are dreptul să zîmbească. Şi mişcările îi erau mai sigure, mai repezi : salută şi raportă de sosire cu un aer mai degajat ca pînă acum.

— Şezi, Donskih... dă harta încoace.

Locul unde fusese instalată ambuscada nu era însemnat pe harta pe care mi-o întinsese, căci în asemenea cazuri secretele nu pot fi încredinţate unei hărţi. Dar locul unde se petrecuse prima ciocnire nu mai constituia un secret şi Donskih îl încercuise cu roşu, ca şi cum s-ar fi temut să nu-l uite. Am privit acest punct de pe hartă. Ştiam amîndoi că acolo fusese trecut primul mare examen de vitejie, că acolo a fost trăită marea bucurie a primei noastre victorii ; amîndoi o ştiam, dar nici unul din noi nu aminti acest lucru, nici măcar în treacăt.

— Iată despre ce este vorba, Donskih. Cînd am discutat data trecută, spuneam că poţi lăsa inamicul să execute o manevră de învăluire a ambuscadei, dar cu condiţia să nu te laşi încercuit.

Donskih încuviinţă dînd din cap. Citeam în ochii săi limpezi că-mi înţelege perfect gîndurile.

Am urmat :

— S-ar putea, totuşi, ca el să te încercuiască fără ca tu să bagi de seamă... De pildă, aşa... Te va învălui din partea asta. — Îi arătai pe hartă cu capătul neascuţit al creionului. — Îţi mai rămîne o ieşire pe aici, te stre-

cori, pleci, dar... din nou te ciocnești de focul lui, căci el s-a furișat pe la spatele tău, s-a ascuns, îți aține calea, te supraveghează și te ia în primire cu foc. Ce faci atunci ?

— Ce fac ? — întrebă Donskih. — La baionetă !...

— Crezi ?... E prea departe pentru baionetă : vă poate curăța cu focul armelor. N-o să-ți pierzi cumpătul ? N-o să fugi ?

Își ridică fruntea.

— Eu n-o să fug niciodată, tovarășe comandant !

— Nu e vorba numai de tine, ci și de oamenii tăi.

Donskih tăcea, privind harta, gîndindu-se și căutînd un răspuns cinstit.

— Desigur, trebuie să lupți, urmai eu, chiar dacă te găsești într-o situație deznădăjduită... Totuși e mai bine să nu ajungi în situația asta. S-o lăsăm mai bine nemților. Știi — un proverb cazah spune cam așa : cu baioneta ucizi un om ; cu inteligența o mie.

— Dar cum trebuie să fac, tovarășe comandant ?

Ochii săi tineri și albaștri mă priveau cu încredere.

— Trebuie să fugi ! — îi răspunsei. — Fugi în debandadă, așa cum o vor nemții... Luptă, mai întîi, vreo zece-cincisprezece minute, de ochii nemților, apoi... fă-te că ești cuprins de panică. Lasă-i să vă urmărească. Jocul îl vom conduce noi. Nu ei ne vor goni, ci noi îi vom sili s-o facă, prin șiretenie. Caută să te ții aproape de drum. Apoi te trîntești în rîpa asta. — Din nou arătai cu creionul pe hartă. — Sau alege un alt locșor potrivit. Acolo trebuie să te ascunzi cît mai repede. Primul grup îi lasă pe nemți să treacă ; al doilea îi seceră cu pușțile mitraliere și cu salve de pușcă ; ei încearcă să fugă înapoi. Atunci trebuie să-i loviți, de aici, din nou în față. Îi prinzi între două focuri și îi cureți pe toți următorii. Pricepi ?

Trăind în închipuire această luptă, îi zîmbii cu bucurie răutăcioasă. Donskih nu zîmbi. Văzui după ochi că îmi înțelesese ideea, dar în fundul pupilelor, încremenite parcă pentru o clipă, văzui o tresărire spasmodică.

O clipă n-am înțeles ce-l apucase.

Poate că se îngrozea la gîndul măcelului, al băii de sînge pe care trebuia s-o săvîrşească.

Totuşi îmi răspunse ferm :

— Am înţeles, tovarăşe comandant !

Mai discutarăm cîteva amănunte, apoi i-am spus :

— Lămureşte bine oamenilor manevra.

El repetă :

— Manevra ?

Parcă-l mira cuvîntul ăsta : pesemne că era obişnuit să-l pună în legătură cu altceva, nu cu exterminarea duşmanului. Totuşi îmi răspunse îndată :

— Am înţeles, tovarăşe comandant !

— Asta-i tot.

Se ridică.

Tînărul acesta, cu chip şi suflet gingaş, trebuia să atragă mîine duşmanul într-o cursă şi să ucidă oameni care se vor zbate înnebuniţi. Vedeam că el va şti s-o facă.

6

Pe cît se părea, îmi atinsesem obiectivul : experienţa înfrîngerii de azi prevestea victoria de mîine.

Mă simţii mai uşurat. După plecarea lui Donskih mă întinsei pe patul de campanie, mă acoperii cu mantaua şi mă întorsei cu faţa la perete, ca să încerc să dorm. Mintea mea mai lucră un timp, apoi totul se întunecă.

În faţa ochilor mei închişi văzui deodată harta topografică şi figura atentă a lui Donskih. Eu atingeam harta cu capătul neascuţit al creionului şi spuneam : „Vor fugi în partea asta şi noi îi vom primi din nou cu foc !"

Şi deodată — n-o să uit niciodată clipa aceea — „văzui că nu creionul meu atingea harta ; al meu era un creion negru, obişnuit, pe cînd acesta avea faţete roşii, lăcuite, şi vîrful albastru bine ascuţit. Şi mîna care-l ţinea nu era a mea ; era o mînă albă, cu peri roşcat-deschis pe o piele trandafirie, dar care nu mai era tînără.

Privirea îmi alunecă de-a lungul mîinii spre obraz. Era chiar el, inamicul meu, comandantul german cu ochii cruzi și pătrunzători. Adresîndu-se cuiva, care stătea lîngă el, îi spunea cuvînt cu cuvînt, fraza pe care eu tocmai o pronunțasem : „Vor fugi în partea asta și noi îi vom primi din nou cu foc!“ Ciudat — cum se întîmplă adesea în vis sau în nălucirile care preced visul — nu știam limba lui, dar înțelegeam tot ce spunea. Și ceea ce vedeam pe hartă, indicat de creionul său, nu era rîpa de adineauri, cursa de mîine, ci linia frontului batalionului nostru. Îmi încordai privirea, pentru a-mi întipări în minte locul indicat de creion. Mă aplecai cu tot corpul spre hartă și... am deschis ochii.

În adăpost ardea lampa de petrol pe care o cunoșteam atît de bine. Telefonistul ședea în colțul său lîngă telefon.

M-am întors iarăși către perete, încercînd să aținesc din nou. Revăzui figura lui Brudnîi, așa cum o zărisem la lumina lanternei de buzunar: o figură îndurerată, dar mîndră, cu ochii înfundați în orbite, cu umerii obrajilor ieșiți în afară și cu pete roșii. Îi auzii vocea frîngîndu-se în ultima clipă : „Vă voi dovedi... Vă voi dovedi că...“ Apoi încă ceva și, în sfîrșit, totul se topi într-un somn greu și neodihnitor.

7

Dimineața, abia mă sculasem cînd Sincenko veni să mă anunțe cu un aer misterios :

— Tovarășe comandant... locotenentul Brudnîi așteaptă să vă sculați... e colo... la ușă.

— Ce caută aici ?

Inima începu să-mi bată mai tare ; se înapoiase deci ? Se ținuse oare de făgăduială ?

Sincenko îmi răspunse numaidecît :

— A fost pe la nemți... S-a întors cu niște automate... Nu vrea să spună nimănui nimic... Stăruie să vă vadă personal.

— Să intre.

Sincenko dispăru. După un minut, uşa se deschise din nou. Brudnîi intră fără să scoată un singur cuvînt. Se apropie cu buzele strînse de masa la care stăteam şi îmi puse dinainte două automate nemţeşti, două livrete militare, nişte scrisori, un caiet, nişte bancnote şi bani mărunţi. Ochii săi negri, înfundaţi în orbite, mă priveau fără să se ascundă, dar cam pe sub sprîncene şi cu o expresie oarecum sălbăticită.

Doream să-i spun: „şezi", şi deodată simţii că nu puteam vorbi, parcă mi se pusese un nod în gît. Luai o ţigară, mă ridicai şi începui să caut chibriturile în buzunarul mantalei, deşi le aveam la mine. Am rămas un timp nemişcat în faţa ochiului de geam al adăpostului meu, privind la trunchiurile copacilor, la rădăcinile groase, la zăpada pufoasă care acoperea pămîntul pe alocuri.

Apoi m-am întors şi i-am spus cu voce liniştită:

— Şezi, Brudnîi... Ai mîncat?

Nu răspunse, nefiind în stare să scoată o vorbă, ca şi mine mai adineaori. Sincenko îşi vîrî capul prin crăpătura uşii; se apropie de mine şi îmi şopti la ureche:

— Să aduc o vodcă la gustare, tovarăşe comandant?

Sincenko, soldatul meu de la cal, om de treabă, ştia ca toţi ceilalţi din batalion istoria de ieri. Şi acum pricepuse totul.

— Da, toarnă-i locotenentului un păhărel.

Luarăm gustarea împreună. Brudnîi îmi povesti despre expediţia sa de noapte şi cum îi omorîse pe cei doi nemţi. Un licăr de şiretenie îi juca în ochii lucitori din pricina alcoolului.

— Dar cum se face că ieri te-ai retras înainte de a primi ordin?

Încruntă iar sprîncenele, căci nu dorea să mai vorbească de întîmplarea aceea.

— Ştiţi bine, tovarăşe comandant...

— Ba nu, nu ştiu nimic.

Brudnîi rosti în silă:

— Doar dumneavoastră aţi spus că...

— Ţi-a fost frică?

Încuviință din cap. Acum, o dată cuvîntul rostit, îi venea mai ușor să vorbească despre fapta lui.

— Nici eu nu înțeleg nimic, tovarășe comandant... a fost așa, ca o lovitură de măciucă în cap... ca și cum în locul meu ar fi fost un altul... Nu mai eram în stare să gîndesc...

Ridică nervos din umeri.

— O lovitură de măciucă în cap? — repetai.

În sfîrșit, iată că aveam cuvintele pe care gîndul le căuta de atîta timp... Un șoc psihic! În clipa aceea am găsit un nume pentru taina luptei, taina victoriei în luptă.

O lovitură dată psihicului! Dată minții! Dată sufletului!

Lucru ciudat, clipa asta, în care parcă nu se petrecuse nimic deosebit, mi-a rămas întipărită în minte alături de cele mai puternice impresii din tot timpul războiului.

Șoc psihic! Doar nu există nici un fel de raze X în stare să exercite o acțiune directă asupra psihicului luptătorului... Doar războiul este dus cu arme de distrugere fizică, care lovesc, paralizează corpul, și nu sufletul, psihicul. Ba nu, și sufletul! Și după ce i-ai paralizat sufletul, cînd e subminat moralul, poți goni, prinde din urmă, ucide, captura mulțimi întregi de dușmani.

Inamicul vrea să facă acest lucru cu noi. Domnule exponent al „Germaniei Mari", asta ți-a reușit cu mine, cu plutonul meu, numai o dată, dar nu se va mai repeta!

I-am spus lui Brudnîi:

— Ascultă-mă, Brudnîi... În clipa asta nu-ți pot încredința încă un alt pluton, dar bănuiesc că nu-ți mai e frică de nemți. Am să te trimit la ei. Te numesc ajutor al comandantului plutonului de cercetare.

Sări în sus de bucurie:

— Am înțeles, tovarășe comandant!

Îl lăsai să plece.

Șoc psihic! Un procedeu cunoscut încă din antichitate și care din cele mai vechi timpuri se realizează cu ajutorul surprinderii. De altfel ce este întreaga artă de

a învinge ? Este arta de a-l zăpăci pe dușman, atacîndu-l prin surprindere, și de a cruța propriile tale trupe de o astfel de eventualitate.

Aceste idei nu sînt noi și le poți găsi în orice lucrare, dar în timpul războiului am avut impresia că le descopăr din nou, după multă gîndire și frămîntări, după ce am avut succes și insucces în luptă. Pînă atunci abia de întrezărisem ideile astea ; acum ele mi se impuneau. Lămurisem taina luptei !

Cel puțin așa credeam.

Căci în aceeași zi, numai după cîteva ore, dușmanul se însărcină să-mi demonstreze că nu înțelesesem încă totul și că lupta mai are și alte legi. După cum știi, în război legile nu se demonstrează în același fel ca în logică sau matematică. Nu poți să le demonstrezi prin raționamente, ci prin sînge.

8

Iată ce am aflat de la oamenii lui Donskih, cînd s-au întors din luptă.

În ziua aceea de 22 octombrie, inamicul aducea neîncetat artilerie grea și camioane pline ochi pe drumul pe care pusese stăpînire, și în același timp reîncepuse înaintarea pe celălalt drum, unde fusese oprit cu două zile mai înainte de grupul lui Donskih.

De data aceasta nemții înaintau cu mult mai multă precauție, pe jos, răsfirați, cu arma în mînă, mitraliind cel mai mic tufiș de la marginea drumului. Camioanele goale veneau încet în urma soldaților.

Donskih deschisese focul, dar nemții, care se așteptau la asta, se aruncară numaidecît la pămînt, apoi, prin salturi scurte, începură să ne încercuiască plutonul.

Aici intră în acțiune planul nostru. Venise momentul ca oamenii să simuleze panică, să fugă în dezordine.

Nemții îi zăriră pe fugari : „Aha, rusul fuge ! Înainte !" Oamenii fugeau, după cum era prevăzut, fără să se depărteze de drum. Șoferii nemți își puseseră motoa-

rele în funcțiune, soldații se cățărau pe camioanele care porniseră și, stînd în picioare, cocoțați confortabil în mașini, trăgeau din mers și îi goneau pe ai noștri.

Plutonul se rostogolise într-o rîpă și soldații se pitulaseră pe după movilițe și tufișuri, de o parte și de alta a drumului. Apărură mașinile. Înfierbîntați de avîntul urmăririi, nemții continuau să tragă la întîmplare, brăzdînd văzduhul cu trasoarele lor. „Unde-i rusul ? Unde a fugit ? Înainte !"

Deodată, salve de pe flancuri și foc pumnal de pușcă mitralieră. Știi ce-i aia foc pumnal ? E un foc ucigător, deschis de la cîțiva pași, prin surprindere. Cad morți, se aud strigăte. Șoferii sînt uciși pe loc ori sar din mașini fără să fi avut timp să frîneze. Camioanele se ciocnesc. Iar ai noștri trag mereu din flanc.

Nebuni de spaimă, nemții o iau la goană ca o turmă de oi, iar moartea îi urmărește, îi lovește de la spate.

Și deodată, de cealaltă parte, încotro fugeau de gloanțe la adăpostul camioanelor, începe o altă ploaie de gloanțe, alte salve, alt foc pumnal de pușcă mitralieră ; moartea îi seceră din plin.

Atunci s-a întîmplat ceea ce nu prevăzusem : a doua surpriză, în loc să le dea fugarilor lovitura de grație, îi făcu să-și recapete sîngele rece și să se năpustească înainte, ca un val sălbatic, înfuriat, folosind singurul procedeu ce-i putea salva de la măcel.

Nemții nu au baionete ; ei sînt obișnuiți să pornească la atac cu automatul strîns lipit de șold și trăgînd din mers. A fost oare curajul desperării, sau un ordin al ofițerului lor, care știuse să se dezmeticească la timp ? Fapt e că dușmanii și-au amintit dintr-o dată tot ce învățaseră și au trecut la atac vertiginos împotriva rîndurilor noastre rare, nu repezind înainte baioneta, ci împroșcînd rafale lungi de trasoare.

Și totul se schimbă într-o clipă, pentru că intervenise una din legile cele mai simple ale războiului : legea superiorității numerice și a superiorității focului. Vreo două sute de oameni înfuriați năvăleau hotărîți să ucidă

totul în drumul lor, şi ai noştri nu erau decît douăzeci şi cinci, o mînă de oameni, o jumătate de pluton.

După cum mi-am dat seama mai tîrziu, însuşi planul meu fusese greşit, căci nu-i cu putinţă să învăluieşti, să prinzi în cleşte, cu un efectiv atît de mic, un inamic cu mult superior numericeşte. Era o lecţie amară.

Ce putea să facă Donskih ? În împrejurări ca acestea se întîmplă una din două : sau ostaşul îşi pierde cu totul curajul, sau, dimpotrivă, curajul lui creşte nespus de mult.

Donskih dădu ordin oamenilor săi să se refugieze prin vîlcea într-o pădurice din apropiere şi nu păstră cu el decît o puşcă mitralieră şi cîţiva ostaşi pentru a le acoperi retragerea.

Nemţii înaintau trăgînd, dar Donskih îi secera pe capete cu puşca mitralieră, acoperind vîlceaua, acoperind cel mai scurt drum de urmărire. Avea mai multe răni, dar trăgea mereu, fără să-şi dea seama în focul luptei că sîngele-i curgea şiroaie.

O altă puşcă mitralieră a noastră deschise focul în spatele lui Donskih. Era întunecatul Volkov, ajutorul comandantului de pluton, care acoperea retragerea locotenentului său. Donskih izbuti să alerge spre ai săi pînă la o oarecare distanţă, dar căzu, atins din nou de gloanţe. Între timp Volkov trăgea mereu, neîngăduind nemţilor să se apropie de locotenent. Cîţiva oameni se tîrîră pe burtă pînă la el şi-l traseră în pădure. Acolo îi pansară cele şapte răni ; din fericire, nici una nu era mortală. Sergentul Volkov, om tăcut şi sever atît în serviciu cît şi în luptă, „un om dintr-o bucată" după cum îi spuneau soldaţii, căzu la postul său, alături de puşca mitralieră.

9

Astfel au cucerit nemţii „ţara nimănui".

Desigur nu eu, un comandant de batalion, s-ar cuveni să expun situaţia operativă de pe frontul de lîngă Moscova, şi nici măcar din sectorul Volokolamskului.

Totuşi voi călca această regulă a noastră şi am să te lămuresc în cîteva cuvinte. Mai tîrziu, răsfoind documentele referitoare la drumul de luptă al diviziei lui Panfilov, alese pentru muzeu, am dat peste cîteva comunicate ale statului major al armatei lui Rokossovski, care avusese misiunea să apere sectorul Volokolamsk. Comunicatul din 22 octombrie anunţa : „Astă seară inamicul a terminat concentrarea grupării sale principale la flancul stîng al armatei noastre şi a grupării secundare în faţa centrului armatei".

Centrul armatei noastre... Pe atunci, în acest sector nu se găseau decît batalionul nostru şi celelalte două vecine, împreună cu artileria ce ne fusese afectată.

23 OCTOMBRIE

I

În ziua de 23 octombrie, în revărsatul zorilor, văzurăm apărînd deasupra noastră un avion din acelea care corectează tirul artileriei. Aripile sale aveau o formă ciudată, ca ale unui ţînţar ; oamenii noştri îl porecliră „ghebosul".

Mai tîrziu, ne-am deprins cu aceşti „gheboşi" şi ne învăţarăm să-i doborîm, să-i ţinem la respect — nu te apropia, ţînţarule ! — dar în dimineaţa aceea îl vedeam pentru prima oară.

Se învîrtea nestingherit pe sub norii grei de toamnă, agăţînd din timp în timp cu aripa o fîşie de nor cenuşiu sau coborînd în spirale, cu motorul stins, ca să ne observe mai de aproape.

Nu aveam în batalion arme antiaeriene ; ţi-am mai spus că toate mitralierele antiaeriene afectate batalionului fuseseră trimise, din ordinul lui Panfilov, la flancul stîng al diviziei, unde inamicul dezlănţuise un atac de tancuri, introducînd totodată în luptă şi aviaţia. Pe atunci încă nu ştiam că poţi doborî avioane cu foc de puşcă tras în salve — taina asta atît de uşor de dezlegat, ca şi multe altele, a fost descoperită de noi mai tîrziu.

Toată lumea îl urmărea pe „ghebos". Îmi amintesc că la un moment dat avionul se ridică, dispăru o clipă în ceaţă, apoi reapăru — şi deodată în jurul nostru totul prinse să bubuie.

Coloane de pămînt şi flăcări se înălţară pe cîmp. Încă nu se destrămaseră primele, ochiul vedea încă bucăţi muşcate din pămîntul îngheţat căzînd încet, că se şi înălţară altele alături.

După vuietul obuzelor şi caracterul exploziilor, mi-am dat seama că duşmanul dezlănţuise un foc concentrat cu tunuri de diferite calibre. În acelaşi timp, duşmanul trăgea şi cu aruncătoarele de mine. Mă uitai la ceas. Era nouă şi două minute.

Întorcîndu-mă în adăpostul meu ascuns în pădure, ascultai rapoartele de la companii şi raportai telefonic comandantului de regiment că la ora nouă inamicul deschisese un foc intens de artilerie pe frontul întregului batalion. Mi se răspunse că acelaşi lucru se întîmplă şi la batalionul din dreapta.

2

Era limpede: duşmanul începuse pregătirea de artilerie a atacului. Dacă ai şti cît de încordaţi sînt nervii omului în astfel de clipe! Pîndeşti cu urechea loviturile necontenite care fac să vibreze pămîntul; simţi cum se zguduie pereţii adăpostului; din tavanul gros plouă cu bulgări de pămînt îngheţat, care cad pe masă, pe jos, ori de cîte ori un obuz explodează prin apropiere. Dar mai înfiorătoare e liniştea. Toată lumea tace şi aşteaptă noi lovituri. Nu reîncepe... deci... Dar nu, iată, din nou cad obuze... Din nou tunetul exploziilor, din nou se cutremură bîrnele, şi iar aştepţi lucrul cel mai îngrozitor... liniştea.

Nemţii sînt farsori. În ziua aceea se jucau cu nervii noştri, se distrau întrerupînd tragerea două-trei minute, ca să înceapă din nou, mai aprig. Aproape că nu mai puteai îndura. De-ar veni odată atacul!

O jumătate de oră, o oră, două — bombardamentul nu încetă. Ca fost artilerist, n-aş fi crezut niciodată că un foc concentrat împotriva unei poziţii ca a noastră, unde nu erau decît fortificaţii de campanie şi nici o cazemată din beton, putea să ţină atîtea ore. Nemţii ne împroşcau cu vagoane întregi de proiectile — tot ce izbutiseră să aducă din spatele frontului în timpul cît îşi opriseră înaintarea — scormonind pămîntul, socotind să

distrugă la sigur linia noastră, să ne toace, să ne macine, pentru ca printr-un simplu iureş al infanteriei să termine uşor treaba începută.

Telefonam din cînd în cînd comandanţilor de companie. Îmi răspundeau mereu că nu izbutiseră încă să descopere concentrări de infanterie inamică.

Legătura era des întreruptă, schijele rupeau mereu firele, şi telefoniştii de serviciu alergau sub bombardament să restabilească legătura.

Pe la amiază, cînd într-un loc — pentru a nu ştiu cîta oară — firul fusese iarăşi rupt, ieşii cu unul din telefonişti să văd ce se petrece pe afară.

Cîte un obuz nimerea în pădure. Deodată ceva bubui spre vîrfurile copacilor: unul din ei se rupse trosnind, căzură crengi retezate. Simţeam dorinţa să mă întorc sub pămînt, în adăpost, dar, mustrîndu-mă în gînd, mă dusei pînă la marginea pădurii. „Ghebosul" se rotea mereu pe deasupra capetelor noastre. Trîmbe de ţărînă şi de foc se înălţau fără încetare în diferite locuri pe cîmpul acoperit de zăpadă, brăzdat de pîlnii de obuze, învăluit în praf, pe alocuri negru. Cînd cădea cîte o mină, cu vuietul ei tot mai puternic, explozia cu străfulgerări roşii arunca pămîntul în lături. Alteori, cînd exploda un obuz greu, ţărîna se înălţa ca un stîlp negru pînă la vîrfurile copacilor.

După cîteva minute, nervii se mai deprinseră cu exploziile, tremurul involuntar se linişti şi abia dacă mai ciuleam urechea.

Deodată liniştе. Nervii se încordară din nou. Apoi un pocnet surd, sus în văzduh, şi un şuierat pătrunzător care-ţi încreţea carnea pe tine. Din nou un pocnet. Din nou un şuierat strident — astfel explodează şrapnelele. Mă ghemuii lîngă un copac, simţind din nou tremurul acela respingător.

După un minut de întrerupere, nemţii îşi schimbaseră felul tragerii — combinare de explozii, sunete şi efecte vizuale. Acum ne trimeteau şrapnele şi proiectile brizante care explodau în aer, chiar deasupra pămîntului, cu

un trosnet înfiorător şi cu flăcări. Pentru un soldat ascuns în fundul locaşului său de tragere, acest soi de proiectile sînt aproape nevătămătoare, ele nu-i pot atinge corpul, dar nemţii căutau să-i paralizeze moralul, bombardamentul lor viza psihicul. În momentul acela, ghemuit lîngă copac, ghiceam acest lucru, primeam o lecţie de la inamic.

Apoi din nou obuze brăzdară pămîntul, ridicînd trîmbe negre de ţărînă şi fum des, ca de cărbune. O lovitură grea aruncă în aer cîteva bîrne, pînă atunci ascunse de o movilă de pămînt. Pilotul din „ghebos", care bîzîia colo sus deasupra noastră, triumfa desigur în acest moment. Cît despre mine, zîmbeam şi eu răutăcios. Şiretenia noastră militară reuşise. Inamicul distrugea poziţia noastră falsă.

Adăposturile noastre false, în forma unor pălării de ciupercă, acoperite cu pămînt şi zăpadă pe care bătătorisem înadins cărări, rînduite cu dibăcie, se vedeau destul de bine de-a lungul malului.

Cît despre adevăratele noastre adăposturi, unde se ascunseseră soldaţii, după cum ştii, le săpasem mai aproape de rîu, în panta malului, şi aveau un acoperămînt gros de trunchiuri de copaci, puse pe trei-patru rînduri unele peste altele, la acelaşi nivel cu malul.

Nemţii nu se mulţumeau să tragă numai foc ochit, ci bombardau pe suprafaţă tot malul : totuşi, ca să distrugă adăposturile noastre ar fi trebuit să nimerească nu în stratul de sus, ci în partea frontală, mai puţin rezistentă. Pe lîngă aceasta, de nevoie, apărarea noastră era atît de împrăştiată, încît am avut doar pierderi întîmplătoare şi neînsemnate.

3

Spre ora patru după amiază, tragerea artileriei inamicului se înteţi brusc în sectorul companiei a doua, lîngă satul Novleanskoe, pe unde trecea şoseaua Sereda-Volokolamsk.

Dîndu-mi seama numaidecît de noua situație, după auz și după puterea exploziilor, îi telefonai lui Sevriukov, comandantul companiei a doua.

— Nu-i aici...

Recunoscui glasul lui Muratov, unul dintre agenții lui de transmisiuni, un tătar mărunt.

— Unde e ?

— S-a tîrît la punctul de observare.

— De ce nu te-ai dus acolo cu el ?

— A vrut să se ducă singur, ca să nu fie văzut. Cunoaște el tactica, tovarășe comandant.

Muratov vorbea cu glas hotărît. Intonația vocii soldatului este foarte semnificativă în astfel de clipe, citești în ea ca într-un raport asupra situației de pe cîmpul de luptă.

Mă sună un alt telefon. Era Sevriukov.

— Dumneavoastră sînteți, tovarășe comandant ?

— Da. Unde ești ? De unde îmi vorbești ?

— De la punctul de observare al artileriei... Îi supraveghez cu binoclul... E foarte interesant !

Nici acum, în foc, nu-l părăsise liniștea lui obișnuită. Eu îi dădeam ghes cu întrebările.

— Ce e interesant ? Ce vezi ?

— Nemții s-au concentrat la marginea pădurii. Un adevărat furnicar, tovarășe comandant... A apărut și un ofițer, își îndreaptă binoclul spre noi.

— Cîți sînt ?

— Să zic un batalion, ca să nu dau greș. Mi se pare că ar trebui să-i...

— De ce să-ți pară ! Kuhtarenko la telefon ! Repede !

— E tocmai ce-mi spuneam și eu, tovarășe comandant...

Încetineala lui Sevriukov mă scotea de multe ori din fire. Cu toate acestea, nu-mi doream un comandant de companie mai bun decît omul ăsta socotit și întotdeauna cumpănit, care nu șovăise astăzi să se tîrască pe burtă, de mai multe ori, sub ploaia de obuze, ca să inspecteze tranșeele și să se strecoare pînă la punctul de observare.

Mi-l dădură la telefon pe locotenentul Kuhtarenko — observatorul artileriei. Cele opt tunuri ale noastre, adăpostite în pădure, încă nu „deschiseseră gura" toată ziua, ca să nu se descopere înainte de vreme. Acum se apropia clipa hotărîtoare. Ele își reglaseră de mult tragerea asupra marginii pădurii, unde se concentraseră nemții, după cum de altfel făcuseră și reglajul pe întreaga fîșie din fața batalionului nostru. Planul meu era să pun în acțiune artileria ascunsă abia în clipa în care grupul de șoc al dușmanului s-ar fi pregătit să-și dezlănțuie atacul ; era lovitura de măciucă dată în cap pentru a-l zăpăci, a-l împrăștia, a-i zădărnici atacul.

Aș fi vrut să comand : „Asupra concentrării inamicului, cu toate tunurile, foc", dar mai întîi trebuiau trase cîteva lovituri de control pentru ca observînd exploziile să se corecteze ochirea, „să se modifice deriva", cum spun artileriștii, în funcție de direcția și tăria vîntului, presiunea atmosferică și de mulți alți factori variabili.

Pentru asta îmi trebuiau numai cîteva minute.

Îți amintești de ghicitoarea lui Panfilov despre timp ?

Știi dumneata cîte se pot întîmpla, la război, în cîteva minute ?

4

După ce am dat ordinul n-am pus receptorul jos ; telefonul era în legătură cu rețeaua artileriei. Auzeam toate comenzile din poziția de tragere :

— Pe locuri ! Încărcați, gata — raportați !

Apoi Kuhtarenko — ochiul viu al tunurilor ascunse în pădure — transmise coordonatele. Un glas le repetă. Gurile de oțel se învîrtiră încet. Și timpul trecea.

În sfîrșit :

— Gata !

Vocea lui Kuhtarenko :

— Două proiectile, vijelie !

Din nou liniște. Nu se aude răspunsul regulamentar ; clipele zboară... Ceva nu e încă pus la punct... Mai repede, mai repede ! drace...

Şi deodată aceleaşi cuvinte se auziră în receptor :

— Mai repede ! Mai repede ! — striga Kuhtarenko.

Intervin :

— Kuhtarenko, ce se întîmplă ?

— Nemţii se pregătesc... Îşi pun căştile, îşi iau ranitele în spinare.

Apoi strigă :

— Bateria de tragere !

— Aici !

— Mai repede !

— Primeşte comanda ! O lovitură ! Serie !

În potopul de explozii care bubuie neîncetat nu pot deosebi loviturile noastre, dar ştiu că proiectilele au pornit, că zboară — deocamdată sînt de reglaj, sînt numai două. Kuhtarenko va vedea îndată exploziile. Or fi departe de obiectiv ? Sau or fi nimerit în plin ? Se întîmplă şi asta cîteodată !

Nu. Kuhtarenko corectează focul !

— Înălţător mai mult unul. Dreapta, zero...

Un pîrîit sec în receptor. Fraza rămîne neterminată.

— Kuhtarenko !

Nici un răspuns.

— Kuhtarenko !

Tăcere... dreapta zero... Zero nouă ? Zero cinci ? Sau poate zero-zero trei ?

Avem multe obuze, opt tunuri, şi iată că o întîmplare blestemată, cum se întîmplă adesea în luptă, le orbeşte tocmai în clipa cînd trebuiau să ne fie de cel mai mare folos.

Un telefonist de serviciu aleargă să restabilească legătura ; dar timpul trece.

Nu era o ruptură de cablu, nenorocirea era mai gravă.

Sînt chemat la alt telefon. Din nou, de la punctul de comandă al companiei a doua, glasul lui Muratov, tătarul cel mic, care-mi vorbise atît de vesel adineauri. Acum e cu totul zăpăcit.

— Tovarăşe comandant, e rănit comandantul nostru de companie !

— Unde ? E grav ?

— Nu știu... n-a fost încă adus... acolo au fost atinși și ceilalți ; nu știu dacă au fost uciși, sau răniți...

— Unde acolo ?

— La punctul de observare... De aici au plecat toți să-i aducă pe comandant și pe ceilalți. Eu am primit ordin să rămîn aci și să vă telefonez.

— Dar ce s-a întîmplat acolo ?...

Abia îmi ieșeau cuvintele din gîtlej, pentru că știam că se întîmplase o mare nenorocire.

— O lovitură în plin...

Tăceam. După cîteva minute de tăcere, Muratov mă întrebă cu o voce plîngătoare :

— Tovarășe comandant, ce să fac acum ? Cine o să ne comande ?

Era vocea unui soldat orfan, care-și pierduse comandantul.

Îndată o liniște îngrozitoare va urma hărmălaiei... Infanteria nemțească, pregătită de atac, va trece din clipă în clipă rîul... Punctul nostru de observare e distrus, tunurile sînt oarbe, compania a doua n-are comandant...

Ordonai :

— Muratov, adună toți agenții și spune-le să transmită la plutoane că locotenentul Sevriukov a fost rănit ; la punctul de comandă al companiei, în locul lui, vine comandantul batalionului. Voi fi acolo imediat !

Pusei receptorul și-i ordonai lui Rahimov :

— Cheamă-l numaidecît pe Kraev. Să vină să ia comanda companiei a doua.

Apoi strigai :

— Sincenko ! Dă-mi calul !

5

Porniram în galop peste cîmp — eu călare pe Lîsanka, iar după mine Sincenko. Lîsanka își ciulea urechile ei fine, ca o pisică ; o mînam drept înainte, ținînd strîns de dîrlogi, împiedicînd-o să se arunce în lături cînd se sperie de explozii.

Un singur gînd mi se zbătea în creier: „Mai repede! Mai repede! Numai de nu s-ar lăsa liniştea. Numai de n-ar fi prea tîrziu."

O căruţă militară venea de la Novleanskoe înspre noi. Conductorul dădea mereu bici cailor. O şuviţă neagră de sînge se scurgea pe coapsa unuia.

— Stai!

Conductorul nu opri numaidecît.

— Stai!

În fundul căruţei îl recunoscusem pe Kuhtarenko. Firişoare de pămînt i se încrustaseră în obrazul foarte palid. O zgîrietură proaspătă, umflată, cu sînge închegat pe margini, îi brăzda fruntea. Binoclul de artilerie i se bălăbănea pe mantaua mînjită cu lut.

— Kuhtarenko, unde te duci?

— La... la... — bîlbîi el cu greutate. — La baterie, tovarăşe comandant...

— Pentru ce?

— Punctul de observare...

— Da, ştiu! Te întreb unde te duci? O ştergi? Înapoi!

— Tovarăşe comandant, eu...

— Înapoi!

Kuhtarenko mă privi cu nişte ochi măriţi şi parcă neînsufleţiţi, în care se întipărise toată grozăvia trăită.

Şi deodată, sub privirea poruncitoare a comandantului, o flacără de viaţă îi licări în ochi. Sări şi strigă din toate puterile:

— Înapoi!

Apoi trase o înjurătură răsunătoare.

Galoparăm spre sat. Căruţa trasă de cei doi cai de artilerie venea în spatele meu, săltînd peste şanţuri şi gropi.

Biserica dominată de clopotniţă fusese transformată în punct de pansare a răniţilor. Afară, la adăpostul zidului, era instalată bucătăria batalionului. Văzîndu-mă, comandantul plutonului de gospodărie, locotenentul Ponomariov, luă poziţie de drepţi.

— Merge telefonul, Ponomariov ?
— Da, tovarăşe comandant.
— Unde e ?
— Aici, în casa paznicului.
Căsuţa paznicului era la vreo sută cincizeci de metri depărtare de clopotniţă.
— Aveţi cablu ?
— Da.
— Instalaţi numaidecît un telefon în clopotniţă. Nu zăboviţi. Fiecare clipă e preţioasă !
Urcai în fugă treptele pridvorului şi pătrunsei în biserică. Mă izbi un miros acru de sînge. Răniţii erau culcaţi pe maldăre de paie acoperite cu foi de cort.
— Tovarăşe comandant...
Sevriukov mă chemă cu o voce stinsă. Mă apropiai de el şi-i luai mîinile, ciudat de galbene şi grele.
— Iartă-mă, Sevriukov... Nu am timp acum...
Dar el nu-mi dădea drumul. Faţa lui îmbătrînită, cu tîmplele uşor încărunţite, tunse cu grijă, însă, acoperită de o barbă scurtă şi aspră, era suptă şi fără vlagă.
— Cine mă înlocuieşte, tovarăşe comandant ?
— Eu, Sevriukov... Iartă-mă... nu am timp...
Îi strînsei mîinile grele şi i le lăsai pe manta. Rănitul mă urmări cu un zîmbet şters.
Un telefonist se şi căţărase sus, în clopotniţă, trăgînd după el un fir negru şi subţire — cablul.
Krasnenko, medicul nostru, mă opri din drum :
— Tovarăşe comandant, care este situaţia ?
— Ocupă-te de treburile dumitale. Răniţii să fie pansaţi şi evacuaţi. Repede !
Medicul repetă cu neliniştе în glas :
— Repede ?
Mă înfuriai :
— Dacă te mai văd vreodată făcînd mutra asta numai la auzul cuvîntului „repede", te voi trata ca pe un laş ! Ai înţeles ?... Pleacă !...
Mă căţărai pe scara în spirală, pînă-n vîrful clopotniţei. Kuhtarenko se şi afla acolo. Adăpostit după ba-

lustrada de piatră, observa mișcările inamicului. Telefonistul fixa cablul la aparat.

— Cu cît la dreapta? — întrebai eu.

Kuhtarenko mă privi mirat, înainte de a înțelege.

— Zero cinci.

Mă întorsei spre telefonist.

— Mai ai mult?

— O clipă, tovarășe comandant!

Kuhtarenko îmi întinse binoclul său. Îl potrivii după ochi, prinsei linia zimțată a pădurii, care se apropiase brusc, conturîndu-se precis, apoi coborîi lentilele mai jos și-i văzui deodată — foarte limpede, ca și cum ar fi fost la cincizeci de pași — pe nemți. Stăteau în repaus, dar rînduiți în dispozitiv de luptă. Se puteau distinge grupe, pesemne plutoane, la intervale nu prea mari unele de altele, dispuse astfel: o grupă în față și două pe flancuri, puțin mai în urmă.

Ofițerii își puseră căștile și-și deschiseră tocurile pistoalelor pe care le purtau la șold, în stînga; vedeam pentru prima oară așa ceva. Iată-i deci pe „învingătorii de profesie" care se apropiaseră de Moscova și care se pregăteau să treacă Ruza noastră prin vad.

6

— Gata — mă anunță telefonistul. — Legătura e restabilită, tovarășe comandant.

— Cheamă bateria de tragere...

Și iată, în sfîrșit, comanda; răsună iarăși fraza întreruptă — reconstituită.

— Înălțător mai mult unul! Dreapta zero-zero cinci. Două proiectile, vijelie!

Întinsei binoclul lui Kuhtarenko.

Nu-i mai vedeam pe nemți cu ochiul liber, dar priveam țintă, cu încordare, marginea pădurii, așteptînd exploziile. Ceva străluci între copaci, apoi se ridicară două trîmbe de fum, una după alta. Încă nu îndrăzneam să cred, dar mi se părea că ținta fusese atinsă.

— În plin ! — strigă Kuhtarenko, luîndu-şi binoclul de la ochi. Faţa lui stropită cu pămînt, mînjită pe alocuri, cu zgîrietura umflată de-a curmezişul frunţii, strălucea de bucurie. Acum o să-i...

Fără a asculta ce mai spune, apucai receptorul şi strigai :

— Trage, baterie ! Cîte opt proiectile, vijelie !

Kuhtarenko se grăbi să-mi dea binoclul, cu un aer mîndru.

Priveam mereu. Proiectilele de reglaj răniseră pesemne pe cineva, căci vreo cîţiva nemţi, întorcîndu-ne spatele, se aplecau asupra cuiva, dar rîndurile erau tot în picioare.

Acum rugaţi-vă dumnezeului vostru ! În vuietul asurzitor, pe care urechea încetase să-l mai perceapă, am desluşit cum tunurile noastre îşi spuneau cuvîntul. Aplecat peste balustradă, vedeam prin binoclu, la marginea pădurii unde fuseseră adunaţi nemţii, jerbe de foc şi ţărînă ţîşnind brusc, arme şi căşti sărind în aer, copaci doborîţi.

Kuhtarenko mă trase cu putere înapoi.

— Culcat ! — strigă el.

Fusesem descoperiţi. Un „ghebos" trecu pe deasupra clopotniţei, cu un vuiet asurzitor şi dezgustător. Ne mitralia. Cîteva gloanţe loviră un stîlp în patru muchii, lăsînd nişte găuri întunecate. Avionul trecuse atît de aproape, încît putusem să văd faţa pilotului, întoarsă spre noi, plină de răutate. Ochii noştri se întîlniseră pentru o clipă. Ştiam că trebuie să mă trîntesc jos, dar nu mă putui hotărî s-o fac. Nu voiam să mă plec în faţa duşmanului. Mi-am scos pistoletul şi, cu privirea ţintă la duşman, am apăsat, am apăsat mereu pe trăgaci pînă ce mi s-a golit încărcătorul.

„Ghebosul" zburase drept înainte. Nemţii începură să tragă cu tunurile asupra clopotniţei. Un obuz atinse zidăria solidă de piatră de sub noi. Un nor de praf se ridică împrejurul nostru ; cărămida fărîmiţată ne scîrţîia în dinţi. Cu toate acestea, aveam impresia că obuzele inamicului nu erau obuze adevărate ; ele explodau

parcă pe un ecran de cinematograf — lîngă noi şi totuşi în altă lume, pe cînd ale noastre doborau, sfîrtecau trupuri...

„Ghebosul" trecu din nou şi iarăşi şuierară gloanţe. Mă adăpostii după un stîlp de piatră. Telefonistul scoase un geamăt.

— Unde te-a nimerit ? Ai putere să cobori singur ?

— Da, tovarăşe comandant...

Luai receptorul şi-l chemai pe Ponomarev :

— Telefonistul este rănit. Trimite-mi altul, în clopotniţă.

Nu terminasem încă fraza şi îmi auzii vocea ciudat de răsunătoare.

Orice zgomot încetase ; se lăsase o linişte înfiorătoare, care-ţi vuia îngrozitor în timpan. Bubuitul tunului nu se mai auzea decît foarte slab, departe, înapoia noastră. Ai noştri se luptau acolo ; într-acolo se pregăteau nemţii să pornească după ce ar fi trecut zăgazul nostru.

Îi ordonai lui Kuhtarenko :

— Condu focul. Măcelăreşte-i dacă se vor mişca încoace.

— Am înţeles, tovarăşe comandant !

Eu şi coboram treptele, două cîte două, ca să ajung mai repede la companie.

7

Din nou în şa, şi în galop prin sat, spre rîu. Ah, tăcerea, liniştea asta !

De-a lungul malului, presărat cu zăpadă înnegrită pe alocuri de explozii, gonea cineva, aplecat şi cu arma în mînă. Îl ajunsei din urmă. Oprindu-se deodată şi ghemuindu-se imediat, Muratov îşi aţinti spre mine ochişorii săi negri.

— Coborîţi, tovarăşe comandant, coborîţi — rosti el repede.

— Unde te duci ?

— La un pluton... Să anunț că politrucul Bozjanov a luat comanda companiei.

Apoi, ca și cum ar fi vrut să-și ceară iertare, adăugă :

— Dumneavoastră nu mai veneați, tovarășe comandant, și el...

— Foarte bine. Du-te !

Ne despărțirăm.

Oprind calul, am sărit jos aproape de punctul de comandă al companiei, îngropat adînc în pămînt, la cincizeci de pași de linia locașelor de tragere, abia vizibile de aici, din spate, și deslușindu-se numai după dungile rare ale șanțurilor de intrare. Lîsanka nu mai tremura și nu mai ciulea urechile. „Îți mulțumesc". Asta e prima oară cînd am fost amîndoi în foc. Simțeam dorința s-o mîngîi... Nu, n-am timp, draga mea. Dar ea parcă mă ruga. Înțelegea oare ? Aruncai dîrlogii lui Sincenko, care mă ajunsese din urmă, pusei degetele pe zăbală și Lîsanka mi le prinse și le ținu cîtva timp între buzele ei moi. Îi văzui ochiul umed și bulbucat, apoi mă întorsei pe călcîie și coborîi grăbit treptele care duceau în adăpost, strigînd către Sincenko :

— Ascunde-te în rîpă !

Numai cu greu îl recunoscui pe Bozjanov în penumbra din adăpost. Pe jos stăteau cîțiva ostași, rezemați cu spatele de peretele de pămînt. Cînd am intrat, se ridicară în grabă, astupînd o clipă lumina zilei care abia se strecura prin crăpătura din parapet. Chiar înainte de a vedea bine fețele, m-am întrebat de ce erau atît de mulți.

Bozjanov raportă că luase comanda companiei în locul lui Sevriukov, care fusese rănit. El, politrucul companiei de mitraliere care, potrivit planului apărării noastre, era răspîndită pe grupe de-a lungul frontului, în tot cursul zilei trecuse de la un amplasament la altul cînd tîrîș, cînd în fugă, inspectîndu-i pe mitraliori. El se repezise spre satul Novleanskoe, în sectorul companiei a doua, de îndată ce inamicul, cu jumătate de oră în urmă, își concentrase focul aici.

Îl întrebai numaidecît :

— Ce se petrece în faţa frontului companiei ? Ce face inamicul ?

— Nici o mişcare, tovarăşe comandant.

Ochii mi se obişnuiră, în sfîrşit, cu întunericul ; în picioare, într-un colţ, sprijinind grinzile de sus cu capul aplecat, îl zării pe Galiulin.

— Ce fac toţi oamenii ăştia ? De ce sînt aici ?

Bozjanov mă lămuri că în vederea atacului iminent al inamicului, hotărîse să aducă o mitralieră la punctul de comandă al companiei şi de aci s-o trimită acolo unde va fi nevoie, ca să poată face faţă oricărei surprize.

— Bine ! — spusei eu.

Bozjanov era un cazah destul de greoi, cu faţa rotundă, nu prea înalt — un „judecător" se spune la noi, pentru a deosebi acest trib de cel al războinicilor, care sînt oşoşi, zvelţi — dar asta nu-l împiedica să fie foarte vioi, foarte activ. Încremenit într-o perfectă poziţie de drepţi, el îmi da raportul, scurt, conform regulamentului. Încordarea nu i se ghicea decît în privire, în buzele strînse şi după gesturile sale puţine şi socotite. Luase parte şi la războiul cu Finlanda, tot în calitate de lucrător politic, şi intrase în foc de multe ori, fiind decorat cu medalia „Pentru vitejie". Dorea de mult să fie ofiţer de front. Dorinţa îi fusese îndeplinită acum, în ceasul greu al luptei.

Micul Bloha stătea în poziţie de drepţi lîngă mitraliera lui neagră, instalată în ambrazură, gata de tragere ; nu se aşezase jos, cu toate că-i dădusem voie, nici nu se sprijinea de peretele de lemn ; avea o înfăţişare gravă.

Neastîmpăratul Murin se aşezase lîngă observator şi scruta depărtarea prin deschizătura parapetului.

Mă apropiai de el. Neregularităţile malului şi taluzul antitanc îmi ascundeau rîul pe alocuri, dar vedeam bine celălalt mal. Fără binoclu de artilerie nu deosebeam copacii retezaţi, despicaţi în locul unde cu o clipă înainte plouau obuzele noastre. Se zăreau numai cîţiva brazi căzuţi în zăpadă, care serveau acum ca reper ; revenindu-şi, nemţii trebuiau să apară pe acolo, dintr-o

clipă într-alta... Încercați numai ; Kuhtarenko veghează lungit în clopotniță, iar tunurile, mitralierele și puștile noastre sînt îndreptate într-acolo...

Liniște... pustiu... gol...

Bătaia unui tun german, răzleț, sfîșie tăcerea. Fără voie îmi încordai vederea, căutînd să zăresc alergînd siluete îmbrăcate în verde. Dar în aceeași clipă, din nou, parcă sute de ciocane au început să bată într-o tablă de fier. Nemții ciocăneau iarăși prima noastră linie, biserica, unde descoperiseră observatorul, și tunurile noastre care se demascaseră.

— Va să zică n-o să vie acum — rosti Bloha.

Și toată lumea înțelese acest lucru ; primul atac fusese respins mai înainte chiar de a începe, zdrobit de focul artileriei noastre. Nemții nu îndrăzneau să pornească de pe poziția de plecare încadrată de proiectilele noastre. Dar ziua nu se sfîrșise încă. Privii la ceas : era trei și cinci — peste șase ore de bombardament.

Am telefonat la punctul de comandă al batalionului și am dat ordin ca tunurile și observatorul să rămînă pe loc ; un alt observator, cu un telefon de rezervă, să se ducă la biserică pentru a organiza un nou punct de observare pe clopotniță, în cazul unei lovituri în plin. Ostașii și comandanții plutonului de gospodărie, împreună cu sanitarii, să evacueze imediat răniții, prin rîpă, în pădure.

— Kraev vă așteaptă — îmi comunică Rahimov. — Să vi-l trimit ?

— Nu, spune-i să aștepte. În curînd voi fi la punctul de comandă.

8

Înainte de a mă întoarce la punctul de comandă, am hotărît să trec pe la ostași, în locașurile lor de tragere. Ieșind din adăpost, m-am ghemuit în tranșee, privind în jurul meu. Cerul se înseninase. Dincolo de rîu, într-un luminiș albastru, se arăta un colț de soare. Mă-

nunchiuri de raze cădeau pieziș, dar, înnegrită de praf, zăpada nu scînteia. Peste o oră și jumătate sau două, avea să însereze.

Bombardamentul se înteţea : după densitatea focului am înţeles că inamicul avea să-şi dezlănţuie atacul înainte de căderea nopţii, undeva, foarte aproape de aici. Acest ultim ceas al unei zile de luptă nu se putea încheia astfel, numai cu o canonadă.

Vrînd parcă să se răzbune, nemţii răscoleau prima linie a sectorului nostru cu obuze de toate calibrele, din care o parte, spintecînd cu zgomot aerul, zburau acolo unde se aflau tunurile noastre ascunse în adăposturile lor. Altele cădeau în apropiere. Jerbele de ţărînă ţîşneau tot mai rar în mijlocul cîmpului. Ele se apropiaseră de mal, pe povîrnişul căruia erau săpate adînciturile invizibile — locaşele de tragere. Judecînd după deplasarea exploziilor, inamicul descoperise linia noastră de apărare ascunsă, orientîndu-se pesemne după mişcarea agenţilor de transmisiuni şi a comandanţilor.

Ghemuit în fundul şanţului, priveam exploziile. Era frig ; nu-mi luasem mantaua şi purtam numai o scurtă vătuită, strînsă cu centura.

Mă întrebam dacă avea rost să mă duc să-i văd pe ostaşi în locaşele lor, dar abia îmi pusesem întrebarea, că am şi înţeles că-mi era pur şi simplu frică. Parcă mii de gheare mă trăgeau de pulpana scurtei, mii de kilograme mă ţineau parcă în tranşee. Mă smulsei deodată din aceste gheare, de sub miile de kilograme, şi mă repezii afară spre mal.

Mai înainte cînd galopam peste cîmp sau cînd urmăriserm tragerea artileriei noastre din vîrful clopotniţei, nici nu luasem măcar în seamă obuzele, dar acum... Încearcă numai să străbaţi vreo patruzeci-cincizeci de paşi sub un foc susţinut ; cînd te loveşte o răbufnire de aer cald te fereşti din mers, apoi, deodată, te arunci din nou în altă parte, cînd o flacără albă izbucneşte la dreapta. După ce o să încerci, poate vei reuşi s-o şi descrii. Pînă una-alta, dă-mi voie să fiu

scurt și să-ți spun că după zece pași aveam spatele leoarcă de sudoare.

Dar am intrat în locașul de tragere așa cum se cuvine să intre un comandant.

— Să trăiești, ostaș!

— Să trăiți, tovarășe comandant!

O, cît de plăcut era acolo după lumina de afară, în semiîntunericul acestei hrube, acoperită cu bîrne grele! Aceasta era o groapă pentru un singur ostaș — așa-numitul locaș de tragere individual.

Îmi amintesc încă de chipul și numele celui dinăuntru. Notează-l: Sudarușkin, soldat rus, țăran dintr-un colhoz de lîngă Alma-Ata. Era cam palid și îngîndurat; căciula pe care strălucea steaua roșie îi alunecase într-o parte. Asculta de aproape opt ore bubuitul tunului, care-i zguduia locașul, desprinzînd bulgări din pereți. Se afla acolo din zorii zilei, stînd în picioare sau șezînd, singur cu gîndurile lui, privind prin crenel spre rîu și pe celălalt mal.

Am privit prin crenel; avea un cîmp de vedere larg: pe celălalt mal al rîului se vedea bine o fîșie descoperită, cu o mantie de zăpadă imaculată. Ce-i puteam spune soldatului? Totul era limpede; de îndată ce se vor arăta, trebuia să tragă și să ucidă. Dacă noi nu-i vom ucide, ne vor ucide ei pe noi. Pușca îi era pusă în crenel, cu baioneta în afară, gata de tragere. De cîte ori explozia unui obuz zguduia tranșeea, fărîme de pămînt înghețat cădeau peste ea; unele se lipiseră de închizătorul uns.

Îl întrebai sever:

— Sudarușkin, de ce ți-e arma murdară?

— Iertați-mă, tovarășe comandant... o șterg numai-decît și o să fie curată...

Căută repede în buzunar și scoase o cîrpușoară, care nu lipsește niciodată unui soldat. Îi făcea plăcere că în acel moment îl chemasem la ordine, cum o făceam întotdeauna. Se simți mai puternic, mai liniștit sub mîna fermă a comandantului. În timp ce ștergea cu cîrpa praful de pe închizător, mă privea din cînd în cînd, rugîn-

du-mă parcă : „Hai, mai ia-mă la rost, mai găsește o neregulă, dar rămîi aici cu mine !"

Dragă Sudaruşkin, dacă ai şti cum doream să rămîn cu tine şi să nu mai ies afară, unde era un adevărat iad ! Şi parcă din nou mă ţineau în fundul tranşeei gheare de oţel, şi greutăţi de sute de kilograme îmi erau legate de picioare. Căutam singur un motiv să mai întîrzii o clipă. Dar totul era în ordine la tine, Sudaruşkin ; pînă şi cartuşele erau aşezate pe sacul de spate, în loc să stea jos, direct pe pămînt. Privii în jurul meu, deasupra capului... Ce frumoase erau trunchiurile de brad, necojite, cu crengile retezate grosolan ! Sudaruşkin ridică şi el capul şi zîmbirăm amîndoi amintindu-ne cum dărîmasem acoperişurile şubrede, cum sileam oamenii să care bîrne groase şi cum mă răsteam la cei nemulţumiţi.

Sudaruşkin întrebă :

— Tovarăşe comandant, credeţi că ne vor ataca astăzi ?

Dragă Sudaruşkin, aş fi vrut şi eu să întreb pe cineva acelaşi lucru. Totuşi răspunsei cu siguranţă :

— Da, de bună seamă... Astăzi ne vom încerca armele pe pielea lor.

Nu trebuie niciodată să te joci de-a v-aţi ascunselea cu soldatul şi să-i spui oftînd : „Cine ştie ; pînă la urmă s-ar putea să scăpăm..." Soldatul e la război şi trebuie să ştie că e acolo ca să ucidă duşmanul.

— Îndreaptă-ţi căciula pe cap — îi spusei eu. — Deschide bine ochii. Astăzi o să-i culcăm pe mulţi pe malul rîului.

Şi smulgîndu-mă, în gînd, încă o dată din ghearele care mă ţineau, am ieşit din locaşul de tragere.

Notează, însă, că acum îmi fusese mult mai uşor.

Şi mai ia notă de un lucru : un comandant de batalion n-are nevoie să se distreze alergînd de la o tranşee la alta sub focul artileriei. Pentru el acesta e un joc inutil cu moartea. Dar mă gîndeam că în prima luptă am dreptul să-mi îngădui asta, pentru ca oamenii mei să spună mai tîrziu : „Comandantul nostru nu e fricos,

căci nu şovăie să vină la noi sub grindina de obuze, cînd nu-ţi vine să scoţi afară nici măcar vîrful nasului".

Mă gîndeam că o singură încercare de felul ăsta va fi de ajuns pentru ca toţi să o ţină minte şi să aibă încredere în mine. Acesta e un lucru de o mare însemnătate în război. Poţi oare tu, comandant, să spui în faţa conştiinţei tale : cred în soldaţii mei ? Da, poţi, dacă soldatul are şi el încredere în tine !

9

Dar să-ţi povestesc acum un episod care m-a uimit întrucîtva, pe cînd alergam de la un locaş de tragere la altul. Alergam prin ploaia aceea de obuze, cînd deodată văd un om ţîşnind de sub pămînt şi repezindu-se cu toată iuţeala în întîmpinarea mea. „Ce-i asta ? Cine e prostul ăsta (bineînţeles, nu mă refeream şi la mine), cine e prostul ăsta care aleargă sub un foc năprasnic în linia întîi ? Ia te uită, dar ăsta-i Tolstunov..." Mi se pare că n-am vorbit încă despre el.

Cu puţin înainte de începerea luptelor venise la mine şi mi se prezentase : „Sînt instructorul cu propaganda al regimentului. Am venit să lucrez în batalionul dumneavoastră". Drept să spun, îl privisem atunci cam chiorîş.

Tolstunov venise în batalionul nostru pentru un timp nedeterminat şi, ca să fiu sincer, trebuie să mărturisesc că prezenţa lui îmi apărea ca o atingere adusă autorităţii mele. După regulament, noul-venit n-avea nici un drept, nefiind comisarul meu (nu existau comisari de batalion pe vremea aceea), dar... În momentul cînd mi s-a prezentat mi-a spus : „Comisarul regimentului m-a trimis la dumneavoastră". Nu i-am răspuns nimic.

„Bine — mă gîndisem eu — vezi-ţi de treabă. Lupta o să arate cîte parale faci".

Şi, deodată, această întîlnire !

— Comandante ! — Aşa obişnuia el să-mi spună. — Comandante, ce cauţi pe aici ? Culcat !

— Culcă-te şi tu.
— Păi asta am să şi fac.
Ne aruncarăm cu burta la pămînt.
— Comandante, ce cauţi pe aici ?
— Dar tu ?
— În interes de serviciu.
Ochii săi căprui îmi zîmbeau. Ei, drăcie ! Nu cumva ghicise ce gîndeam despre el ?
— Interes de serviciu ?
— Da, oamenii se simt mai bine cînd treci pe la ei, şi-şi spun atunci că nu e chiar aşa primejdios...
Un obuz explodă foarte aproape. Comandantul şi instructorul se făcură mici-mititei, străduindu-se să-şi ascundă capul. O răbufnire de aer cald trecu peste ei. Tolstunov ridică fruntea — era palid — şi spuse cu glas hotărît :
— Iaca, nu-i nici o primejdie... Ai face mai bine, comandante, să nu te mai plimbi pe aici. Treabă asta o s-o facem deocamdată fără tine... Pe curînd... Îmi pare bine de cunoştinţă...
Ridicîndu-se, îmi făcu un semn cu mîna. În clipa următoare ne depărtam unul de altul alergînd cît ne ţineau picioarele. „Îmi pare bine de cunoştinţă..." Ia te uită cum vorbeşte... Da, la drept vorbind, abia acum făcusem cunoştinţă. Nici nu băgasem de seamă cum am ajuns să ne tutuim.
Mai vizitai două sau trei locaşe de tragere, pe unde Tolstunov trecuse mai înainte. În adevăr, oamenii erau mai liniştiţi, mai veseli.
Astfel param noi, comandanţii şi lucrătorii politici, „bombardamentul psihologic" al nemţilor. Astfel se desfăşura lupta, în care nici unul dintre soldaţi nu trăsese încă nici un cartuş.
Dar, într-adevăr, nu alergasem oare destul ?
O luai spre pădure, lăsînd în urmă rîul şi prima linie de tranşee. Cînd am atins marginea pădurii, un proiectil brizant se sparse deasupra capului meu. Mă aruncai la pămînt. Schijele acestor proiectile, care explodează în aer, zboară întotdeauna înainte. Un brad înalt fremăta

lîngă mine, presărîndu-mă cu zăpadă. Urme albe se întipăriră pe coajă. Inima îmi bătea neplăcut de tare.

Credinciosul Sincenko, care mă urmase tot timpul, la distanță, de-a lungul pădurii, cu caii, mi-o aduse îndată pe Lîsanka.

Repede la punctul de comandă. E timpul!

23 OCTOMBRIE, SEARA

1

Kraev, comandantul companiei de mitraliere, mă aştepta la punctul de comandă. Un firicel de sînge i se scurgea de la tîmplă, de-a lungul obrazului, pînă la bărbie. Kraev îl şterse înciudat, mînjindu-şi faţa osoasă, dar peste crusta de sînge închegat apărea îndată o dîră groasă, purpurie.

— Ce ai, Kraev ?

— Naiba ştie... m-a atins...

— Du-te la punctul medical. Rahimov, au fost evacuaţi răniţii din biserică ?

— Sînt în curs de evacuare, tovarăşe comandant. Noul punct medical a fost instalat în casa pădurarului, în mijlocul pădurii.

— Foarte bine. Du-te acolo, Kraev...

— Nu, nu mă duc.

Vorbise încăpăţînat, arţăgos.

I-am strigat :

— Doar n-oi fi vrînd să te trimit să sperii oamenii ! Încearcă, cel puţin, să ai o înfăţişare mai militărească. Spală-te, pune să te panseze. Pe urmă vom sta de vorbă. Sincenko, două gamele de apă pentru locotenentul Kraev !

Kraev se retrase cu un zîmbet întunecat. Dar nu mai apucă să se panseze.

Maiorul Elin, comandantul regimentului, mă chemă la telefon.

— Tu eşti, Momîş-Ulî ? Inamicul a atacat compania a şasea în sectorul Krasnaia Gora. A pătruns în linia

adăposturilor... Ajută-i. Ce oameni ai la îndemînă în apropiere de punctul de comandă ?

Maiorul Elin, care luptase în două războaie, era un om echilibrat şi cu nervi tari, şi respira liniştit chiar cînd îmi spuse : „Ajută-i !"

Satul Krasnaia Gora se afla cu doi kilometri şi jumătate mai la dreapta de Novleanskoe. Ce oameni aveam la îndemînă ? Paza de la punctul de comandă, cîţiva telefonişti şi plutonul de gospodărie. Am raportat asta maiorului.

— Trimite-i numaidecît în ajutorul companiei a şasea. Să ştii că un pluton sub comanda locotenentului Islamkulov a pornit într-acolo, de la nord. Să fiţi cu băgare de seamă, să nu se împuşte unii pe alţii. Să-mi raportezi de executare.

După ce îi ordonai lui Rahimov să dea alarma ca să adune plutonul de aprovizionare şi pe toţi oamenii de pe lîngă punctul de comandă, ieşii din adăpost. În pădure începea să coboare seara. Kraev se spăla la cîţiva paşi de mine. Chipul său colţuros, cu fălcile mari, cu arcadele sprîncenelor joase, era curat, dar apa ce se scurgea de pe el se colorase în roz.

— Kraev !

Veni în fugă. Un firicel de sînge i se prelingea iarăşi pe obrazul ud. Îl şterse înciudat. Avusesem de gînd să-i încredinţez comanda companiei a doua, dar hotărîi să-l trimit la Krasnaia Gora.

Telefonistul sări afară din adăpost.

— Tovarăşe comandant, sînteţi chemat la telefon.

— Cine e ?

— Comandantul regimentului... E foarte urgent.

Acum maiorul vorbea repezit, agitat :

— Tu eşti, Momîş-Ulî ?... La loc comanda !... E prea tîrziu !... Inamicul a pătruns în poziţia noastră şi lărgeşte acum spărtura. Un grup inamic înaintează în direcţia noastră, spre statul major al regimentului ! Eu mă retrag. Un alt grup, nu ştiu cu ce efectiv, înaintează spre tine din flanc. Repliază flancul ! Ţine-te ! Apoi...

Glasul amuți. Legătura fusese întreruptă: în membrana moartă nu se auzea nici un zgomot, nici pîrîitul descărcărilor electrice. Tăcere...

Dădui la o parte receptorul, inutil acum... Liniștea îmi biciuia din nou nervii. Era liniște nu numai în receptor, ci și pretutindeni în jur. Artileria germană tăcuse în sectorul nostru. Ce să fie asta? Momentul atacului? O năvală a infanteriei în scopul de a rupe apărarea companiei a doua? Nu, frontul fusese deja rupt.

2

Frontul fusese deja rupt. Nemții puseseră piciorul pe malul nostru și înaintau în adîncime, dar, în loc să ne atace frontal, în partea unde calea le era barată de tranșee, unde ostașii noștri erau pregătiți să-i întîmpine cu gloanțe, pîndind prin crenelurile parapetelor, unde tot terenul era în bătaia tunurilor și mitralierelor noastre, ei ne cădeau în spate și în flanc, pe un cîmp fără lucrări de apărare, unde nu aveau în față un front.

Căutai să-mi reprezint o clipă imaginea oamenilor mei surprinși în gropile întunecoase, săpate în panta malului și care nu erau prevăzute cu creneluri la spate; apoi mă uitai repede la ceas.

Era ora 15,45.

Rahimov, care mă înțelegea adesea și fără cuvinte, desfășură înaintea mea harta. Întîlnindu-i privirea întrebătoare, dădui din cap afirmativ, fără să rostesc un singur cuvînt.

— În sectorul Krasnaia Gora? — mă întrebă el.

— Da.

Priveam harta, ascultînd tic-tacul ceasornicului. Secundele se scurgeau, simțeam că nu mai aveam dreptul să privesc, trebuia să acționez. Totuși mă sileam să stau aplecat asupra hărții. — Ah, dacă ai putea descrie minutul acela, acel singur minut în care eu, comandantul, trebuia să iau hotărîrea!

Să părăsesc Novleanskoe ? Să predau inamicului satul care se afla pe un drum principal atît de necesar duşmanului pentru a porni de-a dreptul, în camioane, să atace din flanc regimentul nostru care lupta pe linia de rocadă ? Nu era uşor să-mi răspund mie însumi : da, să-l predau... Totuşi, era singurul mijloc de a păstra batalionul, şi păstrîndu-l... Vom vedea atunci al cui va fi drumul.

Pe hartă — deocamdată numai pe hartă — apăru o nouă linie care mergea de-a curmezişul pe cîmp, barînd calea nemţilor ce se apropiau. Comunicai lui Rahimov hotărîrea mea, ordonai ca tunurile să fie împinse la marginea pădurii, pe noua linie de apărare şi, după ce dădui şi alte cîteva dispoziţiuni, ieşii în fugă din adăpostul punctului de comandă.

— Sincenko !

— Aici !

— Calul meu ! Şi calul lui Rahimov, pentru Kraev... Kraev, după mine !

Galopam din nou peste acelaşi cîmp, cufundat acum în tăcere, spre dispozitivul companiei a doua. Norii se retrăseseră de pe o jumătate de cer. Un soare roşu, coborînd spre asfinţit, ne săgeta drept în ochi.

3

Aplecat în şa, galopam pe Lîsanka... Deodată nişte licurici roşii îmi străluciră deasupra capului. Mă ridicai în scări pentru o clipă şi, privind în jur, i-am zărit pe nemţi. Mergeau pe acelaşi cîmp, pe care-l străbăteam noi călare, cam la un kilometru depărtare de noi. Înaintau în lanţ, fără să se aplece, la un interval de doi-trei paşi unul de altul, după cît puteam vedea de departe. Ştiam că purtau mantale verzi şi căşti de aceeaşi culoare, dar acum, pe zăpadă, siluetele lor păreau negre. Ca nişte scamatori, ei căutau să bage frica în noi trăgînd din mers, cu automatele lor, mii de gloanţe trasoare.

Şi buna mea Lîsanka galopa mereu.

Ajungînd la punctul de comandă al companiei, îl văzui pe Galiulin, care-şi luase mitraliera în spinare. Un agent de transmisiuni alerga în direcţia rîului, spre flancul batalionului nostru. Rahimov transmisese deja noua misiune prin telefon.

Bozjanov stătea afară şi dădea ultimele ordine mitralierilor. Lîngă el se aflau agenţii săi, Muratov cel mărunţel şi lunganul Belviţki. Muratov tropăia pe loc, de parcă ar fi îngheţat.

— Bozjanov, du-te cu mitraliorii ! — strigai eu, apropiindu-mă. — Repetă misiunea !

— Să murim — spuse el cu o voce înăbuşită — dar...

— Să trăim ! Cuibul de foc trebuie să trăiască ! Trebuie să rezistaţi pînă cînd vom replia flancul !

— Am înţeles, tovarăşe comandant ! Cuibul de foc trebuie să trăiască !

— Strecuraţi-vă pe fundul rîpei. Acţionează cu sînge rece. Lasă-i să se apropie...

I-am privit pe mitraliori ; Murin, Dobreakov şi Bloha aveau braţele încărcate cu benzi de cartuşe.

— Repede ! Şi doborîţi toate lepădăturile astea ! Kraev, după mine ! Sincenko, după mine !

— Şi noi, tovarăşe comandant ? — întrebă ca un orfan Muratov, apropiindu-se de mine.

— Voi ţineţi-vă după politruc ! Agenţii, telefoniştii, observatorii, toată lumea cu Bozjanov !

Prin luminişul dintre sat şi rîu galoparăm dincolo de Novleanskoe, spre flancul batalionului. Agentul nu ajunsese încă acolo, dar oamenii ieşiseră din tranşeele mărginaşe ; unii şedeau pe treptele de la intrarea în locaşe şi numai capul le apărea deasupra pămîntului, alţii erau adunaţi în grupuri. De aici, de după deal, nu se vedeau încă nemţii care înaintau, dar toţi priveau într-acolo, spre locul de unde porneau punctele roşii, gata să te lovească.

Globul sîngeriu al soarelui în asfinţit arunca raze piezişe.

Comandantul de pluton, tînărul locotenent Burnaşov, alergase cîţiva paşi în întîmpinarea împuşcăturilor şi se oprise năuc, zăpăcit. În luptă, asta se poate vedea într-o ochire. Degetele lui palide strîngeau pistoletul, dar braţul îi atîrna în jos, parcă fără viaţă. Buimăcit, surprins, nu mai ştia ce să facă, ce ordin să dea oamenilor. Îşi pierduse sîngele rece numai timp de un minut, dar în minutul acesta critic ostaşii îşi pierduseră comandantul. Eu nu vedeam grupele, nu-i vedeam pe comandanţii de grupe. Ei erau desigur tot acolo, dar nu se distingeau prin nimic ; se pierduseră printre grupurile de oameni împrăştiate pe cîmp.

Ordinea militară, această osatură a armatei pe care o sezisam întotdeauna dintr-o privire, fusese strivită de neprevăzut, se spulberase. Mi-am dat seama că aşa pier batalioanele.

Nu fugise încă nimeni, dar un ostaş se îndepărta pas cu pas de-a lungul malului, fără a slăbi din ochi dungile roşii care străbăteau văzduhul... Omul se strecura deocamdată încet... Şi era unul singur... Dar dac-ar fi luat-o cumva la fugă, oare ceilalţi nu i-ar fi urmat pilda ?

Şi, deodată, cineva arătă cu un gest autoritar silueta soldatului care se îndepărta. Ciudat... Cine comanda aici ? Cine întinsese braţul înainte, cu atîta hotărîre ? Îl recunoscui de departe pe Tolstunov şi răsuflai uşurat. Nu mi-am mai amintit de ideile mele dinainte, ci mi-am zis, pur şi simplu : bine că e aici !

În aceeaşi clipă răsună un strigăt :

— Încotro ? Fugi ? Ei, lasă că-ţi arăt eu ţie ! Te împuşc, laşule ! Stai că trag !

Era glasul lui Bukeev, organizatorul de partid al companiei, un cazah mărunt, cu nasul ascuţit. Îşi ridicase puşca energic, îndreptînd-o asupra fricosului.

Abia atunci văzui în diferite locuri încă vreo cîţiva inşi care nu se contopiseră cu ceilalţi : de la Tolstunov, care stătea în centru, li se transmisese parcă şi lor atitudinea lui de hotărîre neclintită. Acesta nu era scheletul plutonului meu, cu care eram obişnuit, dar îmi dădeam

seama că ei, aceşti oameni, stăpînesc, unesc acum plutonul. Şi am înţeles, nu chiar în momentul acela, ci altă dată, cînd îmi treceau prin minte evenimentele acelei zile, că intervenise atunci forţa care se numeşte Partidul.

M-am apropiat şi am strigat :

— Burnaşov ! Cine comandă aici ? Ce-i cu mutra asta de cîine plouat ? Unde-ţi sînt comandanţii de grupe ?

El roşi, ruşinat de zăpăceala lui, şi ordonă grăbit :

— Comandanţii de grupe, la mine !

Descălecînd, le comunicai hotărîrea mea pe scurt şi cu voce tare : trebuia să ne repliem flancul şi să părăsim satul.

Apoi am ordonat :

— Comandantul grupei întîi ! Adună-ţi ostaşii ! Fiecare să ştie locul, în ordine numerică. Eu voi conduce grupa întîi, Tolstunov — pe a doua, Burnaşov — a treia ! Kraev, ia comanda companiei... Kraev, adună plutonul următor. Te vei alătura nouă. Vei arunca podul în aer !

— Am înţeles, tovarăşe comandant !

— Tolstunov, treci la grupa ta...

— Comandante, mă întreb dacă...

— Nu e momentul potrivit să-ţi pui întrebări... Păstrează distanţa, cincizeci de metri de mine ! Nimeni nu rămîne în urmă ! Nu vă adunaţi grămadă ! Grupa întîi, ascultă comanda la mine ! După mine pas alergător — marş !

Cu coatele lipite de corp, am pornit în fugă pe urcuşul în pantă lină, peste cîmpul răscolit, spre pădure, lăsînd în urmă casele din sat, în geamurile cărora se oglindea soarele în asfinţit. În spatele meu se auzea tropot de picioare : grupa se ţinea după mine.

4

La jumătatea drumului îi zării din nou pe nemţi. Cît de mult crescuseră şi se apropiaseră siluetele negre ce păşeau prin zăpadă ! În cele cinci-şase minute, cîte tre-

cuseră de cînd îi descoperisem pentru prima oară, din şa, depărtarea dintre ei şi noi se micşorase la o jumătate de kilometru. Înaintau repede : o sută de metri pe minut... Iar noi mai aveam încă mult de alergat... Capătul pădurii părea departe, de parc-ar fi fost la capătul lumii, deşi nu era decît o jumătate de kilometru pînă la primii copaci.

Făcînd un salt, am grăbit pasul.

Nemţii ne văzuseră, şi traiectoriile roşii se încrucişau, străbătînd spaţiul în faţă şi în spate, ne zburau pe deasupra capetelor sau se stingeau cu un şuierat uşor la picioarele noastre.

Trăgeau din mers, fără să ochească, o ploaie de gloanţe. Un om căzu în spatele meu. Un strigăt pătrunzător, care-ţi sfîşia inima :

— Tovarăşi !

Mă întorsei şi strigai :

— Va fi transportat ! După mine !

Conduşi de instinctul urmăririi — aha, rusul fuge ! — nemţii iuţiră şi ei pasul. Dar pădurea nu mai era departe : doar o sută de paşi... Şi deodată simţii cu groază că ajunsesem la capătul puterilor : consecinţa saltului vijelios pe care-l făcusem la mijlocul drumului. Auzeam tot mai aproape gîfîitul şi tropotul oamenilor mei care mă ajungeau din urmă. Le spusesem lămurit să nu se îngrămădească, şi iată-i că veneau buluc ! Da, această goană sub ochii duşmanului, sub focul automatelor, cu strigătul rănitului care-mi stăruia în urechi, toate acestea nu erau o simplă regrupare la un flanc, pe cîmpul de instrucţie.

Trăsei aer în piept şi strigai :

— Grupă ! Stai !

Îţi dai seama ce se petrecea ? În această singură clipă, în această comandă, în acest singur cuvînt : „Stai !" se concentrase întreaga istorie a batalionului de soldaţi ai lui Panfilov. Era aici şi conştiinţa datoriei, şi comanda de „drepţi !", şi acel neîndurător „ordinul nu se discută, se execută" transformat în obicei, adică în a doua natură a soldaţilor, şi moartea laşului împuşcat în faţa bata-

lionului, şi incursiunea de la Sereda, unde îi învinsesem o dată pe nemţi, unde învinsesem în acelaşi timp şi frica noastră de ei.

Dar dacă soldaţii nu s-ar fi oprit, dacă ei din fugă s-ar fi repezit în pădure ? Atunci n-ar mai fi fost loc pe acest pămînt pentru comandantul de batalion Baurdjan Momîş-Ulî... Asta e legea armatei noastre — pentru fuga ruşinoasă a soldaţilor răspunde comandantul dezonorat.

Soldaţii mei se opriseră în jurul meu, cu sufletul la gură.

— Comandantul de grupă !

— Prezent !

— Culcat ! Aici ! Foc ! Primul din flancul drept !

— Prezent !

— Culcat ! Acolo ! Foc ! Următorul !

— Prezent !

— Aici ! Culcat ! Foc ! Răspîndiţi-vă ! Interval : cinci metri ! Unde te culci ?... Mai departe !... Acolo !... Foc !...

5

Făcusem o greşeală. Ar fi fost mai bine ca oamenii să se fi culcat la pămînt fără să deschidă focul, să ochească fără grabă ; ar fi fost bine ca mai întîi să-şi liniştească bătăile inimii şi apoi să tragă salvă după salvă, la comandă.

Oamenii trăgeau la întîmplare, cu înfrigurare şi fără precizie. Trăgînd torente de gloanţe trasoare, nemţii înaintau mereu şi din rîndurile lor nu cădea nimeni.

Soarele, prea viu pentru ceasul acela de seară, îşi arunca razele piezişe în întîmpinarea lor. Acum nu mai păreau negri, nu mai păreau cu toţii la fel. Soarele le redase culorile. Sub căştile lor verzi li se vedeau feţele spîne şi albe. Cîţiva purtau ochelari ce sclipeau în soare. Dar de ce nu cădea nici unul ?

Abia atunci am înţeles că nemţii erau încă destul de departe, la vreo trei sau patru sute de metri, iar noi,

în graba noastră, lăsasem înălţătoarele la o sută de metri !

— Înălţător doi şi jumătate ! — am strigat eu, dominînd vacarmul.

Grupa lui Tolstunov venea pe urmele noastre peste cîmp. A treia grupă apăru de după casele din Novleanskoe.

Din sat ieşeau căruţe încărcate. Conductorii dădeau bice cailor.

Nemţii se apropiau mereu... Unul căzu. Apoi încă unul. Dar şi la noi gemu cineva... Capătul cel mai îndepărtat al liniei inamice dispăru după case. Duşmanul intrase în Novleanskoe... Îl lăsasem să ocupe satul...

Ceilalţi înaintau mereu... Îndată li se va comanda : „Pas alergător !"... Măsurai din ochi distanţa care ne despărţea... Ne vor strivi !... O, dacă ai fi avut vreodată acest presentiment chinuitor, greţos : ne vor strivi ! O mitralieră ! Unde sînt Bozjanov, Murin, Bloha ? Ah, dacă aş avea o mitralieră !

Un om începu să geamă :

— Oh, mor, mor...

Strigătul acesta dureros îţi biciuia nervii, îţi tăia curajul.

Fiecăruia din noi i se părea că acum îi va veni şi lui rîndul. Glonţul care pătrunde în tine, sîngele care ţîşneşte, urletul morţii... Am spus : fiecare din noi... Da, şi eu tresăream la auzul acestor icnituri înfiorătoare, şi eu simţeam urcîndu-mi din stomac în gît frigul acela care te sleieşte de puteri şi-ţi paralizează voinţa.

Mă întorsei în partea dincotro veneau gemetele. Rănitul zăcea într-o rînă pe zăpadă, cu capul gol ; sîngele îi umpluse obrazul şi-i picura de pe bărbie pe manta. Ochii îi erau albi, înspăimîntători, albul ochiului parcă se lărgise în orbitele mărite.

Un altul zăcea lîngă el, cu faţa la pămînt, strîngîndu-şi capul în mîini ca şi cum n-ar fi vrut să mai vadă şi să mai audă nimic. Un mort ?... Nu — mîinile îi tremurau... Puşca semiautomată zăcea în zăpadă... Cine o fi ?... Dar ăsta-i Djilbaev, un cazah, un compatriot de-al

meu ! E nevătămat, l-a cuprins frica, ticălosul ! Da, parcă mie nu-mi venise să mă îngrop în zăpadă, să mă îngrop, şi fie ce-o fi...

Dintr-un salt am fost lîngă el:

— Djilbaev !

Tresări şi ridică spre mine un obraz pămîntiu.

— Trage odată, laşule !

Omul apucă automatul, apăsă pe trăgaci şi trase zorit o rafală.

— Ocheşte calm. Ucide-i — îi strigai.

Djilbaev mă privi cu ochii încă speriaţi, dar în care apăruse o licărire de judecată, şi răspunse încet :

— Am să trag, aksakal.

Şi nemţii se apropiau mereu... Înaintau repede, siguri de victorie, fără să-şi dea măcar osteneala să se aplece, trăgînd din mers cu automatele care păreau să fie prevăzute cu tăişuri de foc ce ajungeau pînă la noi — aşa par gloanţele trasoare cînd zboară neîncetat. Îmi dădeam seama că nemţii căutau să ne asurzească, să ne orbească, pentru ca nimeni să nu ridice capul şi să nu poată trage cu sînge rece. Unde e Bozjanov ? Unde e mitraliera ? De ce tace mitraliera ?

Strigătele rănitului nu mai încetau. Mă apropiai de el în fugă şi-i văzui chipul scăldat în sînge, mîinile roşii şi ude.

— Culcă-te ! Taci !

— Oh-oh...

— Taci ! Muşcă ceva, muşcă-ţi mantaua dacă te doare, dar taci !

Omul tăcu : era totuşi un soldat destoinic.

În sfîrşit !... Mitraliera clănţăni... O rafală lungă : Ta-tac-tac... tac... Bravo, Bozjanov ! Ai ştiut să-i laşi să se apropie pînă în ultimul moment, fără să te trădezi. În schimb acum mitraliera secera fără întrerupere, de la mică distanţă şi în plin.

Primele rafale doborîră centrul liniei inamice. Făcea să vezi ce panică stîrnise. Auzeam pentru prima oară cum urlau nemţii. Mai tîrziu am avut de multe ori prilejul să ne convingem că aceasta era una din particula-

rităţile armatei germane pe cîmpul de luptă : în caz de învălmăşeală sau nereuşită, nemţii răniţi urlă cît îi ţine gura, strigînd după ajutor. Ai noştri nu fac aproape niciodată aşa.

Cu toate acestea, în faţa noastră era o forţă instruită şi organizată. Se auzi o comandă scurtă, într-o limbă pe care n-o înţelegeam, şi întregul lanţ de nemţi, încă neatins de mitraliera noastră, se aruncă la pămînt ca un singur om.

Puteam respira.

După un minut, Tolstunov se apropie de mine tîrîndu-se :

— Ce zici, comandante ?... La baionetă ?

Clătinai din cap, negativ. În Povestirile de război se strigă foarte uşor şi simplu „Ura" — şi nemţii o iau la fugă. În adevăratul război nu merge chiar aşa !

Dar a răsunat totuşi un „ura !" în seara aceea, căci batalionul meu nu era singur pe lume şi nici eu nu conduceam singur lupta. Şi strigătul veni din partea din care nu-l aşteptam nici noi, nici inamicul.

6

Un lanţ răsfirat de oameni ieşi în pas alergător dintr-un colţ de pădure, cam din spatele nemţilor care se pitulaseră.

Ultimele raze de soare ne îngăduiră să vedem că erau soldaţi ai Armatei Roşii. Căciulile, mantalele, baionetele erau de-ale noastre. Nu erau numeroşi — vreo patruzeci-cincizeci — şi am ghicit numaidecît că era plutonul locotenentului Islamkulov, trimis din alt punct în sectorul breşei făcute de duşman.

Acum, nu nouă, ci nemţilor le venise rîndul să guste din plăcerile unui atac din flanc şi din spate. Dar manevra replierii flancului le era cunoscută şi lor, n-avea grijă ! Marginile lanţului lor se ridicară şi duşmanii se înşirară grăbiţi în arc de cerc.

— Comandante ! — vorbi febril Tolstunov.

Am încuviinţat din cap şi am strigat :

— Transmiteţi din om în om ! Pregătirea pentru atac !

Nu-mi recunoşteam vocea, era înăbuşită şi răguşită. Cuvintele : „Pregătirea pentru atac" se transmiteau din gură-n gură ; inima fiecărui om se opri o clipă, apoi începu să bată cu putere.

Dinspre pădure alergau ostaşii care ne veniseră în ajutor ; auzeam de acolo un „ura" înăbuşit ; dar nemţii se regrupau în grabă. În faţa noastră, linia inamică nu mai era atît de înţesată de oameni, dar i se alăturaseră două mitraliere uşoare, care se vede că se ţinuseră pînă atunci la oarecare distanţă. Una din mitraliere începu să clămpănească ; se înteţise şi şuieratul neplăcut al gloanţelor deasupra capetelor noastre.

Oamenii mei nu mai trăgeau ; stăteau întinşi la pămînt, cu mîna încleştată pe armă, şi aşteptau clipa la care se gîndiseră din primele lor zile de serviciu militar, clipa care fiecăruia i se pare cea mai înspăimîntătoare în război : semnalul de atac.

Încetarea tragerii, pe care nu o ordonasem, mă tulbură pentru o clipă : nu trebuia să fie aşa, nu trebuia ; n-aveam timp să mai îndrept lucrurile, căci urma să acţionez cît mai repede, ca să nu-i las inamicului timp să-şi vină în fire.

Strigai :

— Burnaşov !

Locotenentul Burnaşov, comandantul de pluton care roşise mai adineaori ruşinat de a se fi lăsat o clipă pradă zăpăcelii, era întins la vreo cincizeci de metri departe de mine. Ridică şi coborî repede braţul, ca să-mi arate că mă auzea.

— Burnaşov, înainte !

Trecu o secundă. Ai auzit, pesemne, de multe ori vorbindu-se de eroismul de masă al Armatei Roşii. Este adevărul adevărat. Dar ţine minte că nu poate exista eroism de masă atîta vreme cît nu există un comandant care să meargă primul. Nu e de loc un lucru uşor să ridici oamenii la atac ; ei nu vor pleca niciodată dacă

nu e unul care să se ridice primul şi să se arunce înainte, înflăcărîndu-i pe ceilalţi.

Burnaşov se ridică. Silueta lui aplecată înainte şi încordată se profilă pe cerul întunecat. Tăişul unei baionete îi sclipea în dreptul umărului : luase puşca unuia dintre oameni. Vedeam cum i se mişcă buzele. Smulgîndu-se de la pămînt şi executînd ordinul pe care nu numai eu, ci Patria noastră îl dădea unuia din fiii săi, el strigă din toate puterile :

— Pentru Patrie ! Înainte !

Pînă atunci citisem de multe ori prin ziare descrieri de atacuri. Aproape întotdeauna — în aceste reportaje — oamenii se năpusteau la atac cu strigătul acesta, dar în rîndurile din ziar toate păreau nu ştiu cum, prea uşoare, şi mă gîndeam că atunci cînd ne-ar veni rîndul, cînd ne va fi dat să pornim la baionetă, totul va fi altfel decît în gazete. Gîtlejul nostru nu va fi în stare să scoată decît un răcnet de înverşunare şi ură, ceva ca „dă-ă-ă-i !" sau pur şi simplu un „a-aah !..." Şi iată că în clipa asta măreaţă şi înfiorătoare, în clipa cînd se rup miile de legături care ţintuiesc omul de pămînt, Burnaşov pornise înainte prin foc strigînd tocmai :

— Pentru Patrie ! Înainte !

Strigătul se frînse brusc. Burnaşov se poticnise parcă de un fir de sîrmă întins la picioare şi se prăbuşise din fugă. Părea că se va ridica din nou şi va porni mai departe în goană, iar toţi ceilalţi se vor năpusti împreună cu el cu baioneta înainte, asupra duşmanului.

Dar Burnaşov zăcea nemişcat, cu braţele în lături. Toţi îl priveau pe tînărul locotenent, întins pe zăpadă, secerat de la primii paşi, şi păreau că aşteaptă ceva.

O altă secundă trecu plină de încordare. Oamenii nu se ridicaseră.

Un altul sări atunci în picioare, şi din nou prin răpăitul mitralierelor se înălţară peste cîmp aceleaşi cuvinte, aceeaşi chemare :

— Pentru Patrie ! Înainte !

Vocea îi era neobişnuit de piţigăiată, schimbată. Dar după accentul străin şi după silueta uscăţivă şi măruntă toţi îl recunoscură pe Bukeev.

Dar şi el căzu aproape în aceeaşi clipă. Gloanţele îl nimeriseră, pesemne, în cap sau în piept, dar părea că o coasă bine ascuţită îi tăiase picioarele, ca şi lui Burnaşov.

Tot trupul îmi era încordat. Degetele mele se încleştau şi zgîriau zăpada. Se scurse încă o secundă. Oamenii nu se ridicară.

Acum, două mitraliere trăgeau în noi ; în umbra asfinţitului se deosebeau limpede dîrele lungi de foc care ţîşneau pe ţevi, ritmic, şi care-i luminau pe cei ce trăgeau, îngenuncheaţi în spatele scuturilor, acoperind regruparea celorlalţi printr-un foc razant neîntrerupt, pentru a ne împiedica să atacăm la baionetă.

Tovarăşii noştri, cei patruzeci-cincizeci de ostaşi care ştiuseră să aleagă momentul potrivit pentru a-l lovi pe duşman în spate, se apropiau de nemţi ; aceştia îşi formaseră şi acolo o linie de apărare, deschizînd focul ; iar noi rămîneam nemişcaţi, ţintuiţi la pămînt, lăsînd pradă morţii mănunchiul acela de viteji.

Toţi erau încordaţi, ca şi mine, gata să sară, dar nici unul nu sărea.

Ce se petrecea ? Vom rămîne oare aşa culcaţi, ne vom dovedi laşi, îi vom trăda pe fraţii noştri ? Nu se va găsi oare nimeni care să se ridice pentru a treia oară, antrenînd compania după el ?

Deodată am simţit că toate privirile erau aţintite asupra mea, că eu, comandantul batalionului, atrăgeam atenţia încordată a tuturor, ca şi cum aş fi fost punctul central al luptei, deşi eram culcat la un flanc ; mi se părea că toţi aşteaptă să vadă ce va spune, ce va face comandantul batalionului. Avînd conştiinţa faptului că săvîrşesc o nebunie, mă aruncai înainte, pentru a da un exemplu molipsitor.

Dar o mînă puternică mă apucă în aceeaşi clipă de umăr şi mă trase în zăpadă. Tolstunov trase o înjurătură rusească.

— Fără prostii, comandante ! Eu...

Chipul său aspru, dar plăcut, se schimbase cu totul. Toţi muşchii îi erau încordaţi, împietriţi. Făcu o mişcare ca să se ridice, dar acum îl oprii eu de mînă.

Nu voiam să-l pierd şi pe Tolstunov. Îmi venisem în fire şi eram iarăşi un comandant de batalion. Avui aceeaşi senzaţie ca mai înainte, dar mai vie : se părea că toţi, pînă la unul, se uitau la mine cu coada ochiului. Oamenii, de bună seamă, văzuseră cum comandantul batalionului, apoi politrucul voiseră să se arunce înainte şi se opriseră. Un simţ, pe care-l are întotdeauna comandantul în luptă, îmi spunea că tulburasem sufletul soldatului prin gestul meu neterminat : dacă comandantul batalionului se smucise dar nu se ridicase, însemna că nu-i chip să te ridici !

Un comandant trebuie să ştie că în luptă fiecare vorbă a lui, fiecare mişcare, fiecare tresărire a chipului său influenţează pe toţi ; trebuie să ştie că, atunci cînd conduce lupta, nu conduce numai focul, deplasarea soldaţilor, ci şi întreaga lor stare sufletească.

Eram iar stăpîn pe mine. Bineînţeles, nu comandantul batalionului trebuie să pornească în fruntea oamenilor la atac, într-o luptă corp la corp. Mi-am amintit tot ce învăţasem şi mai ales cuvintele lui Panfilov : „Războiul nu se face cu piepturile infanteriştilor... Cruţă soldatul... Cruţă-l prin faptele tale şi prin foc..."

Povestirea mea e lungă, amănunţită, dar acolo pe cîmp totul a durat numai cîteva secunde. În aceste secunde, eu ca şi toţi ceilalţi învăţam cum se face războiul, învăţam şi de la inamic.

Am strigat :

— Foc viu asupra mitraliorilor inamici ! Puştile mitraliere — rafale lungi asupra mitraliorilor ! Ţintuiţi-i la pămînt !

Oamenii pricepură. Acum gloanţele noastre şuierau deasupra capetelor nemţilor care trăgeau. Una din puştile noastre mitraliere se afla în apropiere. Tăcuse şi ea în clipa în care îi ordonasem lui Burnaşov să se arunce înainte. Acum puşcaşul mitralior punea grăbit la

armă un nou încărcător cu cartuşe. Tolstunov se tîrî repede într-acolo. Oamenii trăgeau cu febrilitate. Iată că intră în acţiune şi această mitralieră.

Aha ! mitraliorii nemţi se ascund cu totul după scuturile lor... Aha, uite unul căzut ! Una din mitraliere amuţită... Flacăra ei lungă şi ascuţită se stinsese. Oare nu s-a oprit doar pentru a schimba banda ?... Nu e prea uşor sub un foc susţinut... Bun... Aşteptam clipa prielnică pentru a da comanda, dar Tolstunov mi-o luă înainte şi răcni cu un glas tunător :

— Comunişti !

Această chemare nu se adresa numai membrilor de partid, ci tuturor soldaţilor. Văzurăm următorul tablou : Tolstunov se ridică cu puşca mitralieră ; sprijinindu-şi de piept patul armei, porni în goană înainte, strigînd şi trăgînd din mers. Şi pentru a treia oară răsună aceeaşi chemare plină de pasiune şi mînie :

— Pentru Patrie ! Urra-a-a !

Glasul lui Tolstunov se pierdu în mugetul altor gîtlejuri. Oamenii săreau în picioare, răcnind ca nişte fiare sălbatice, cu feţele schimonosite de furie, năpustindu-se înainte ca să lupte piept la piept, ajungîndu-şi comandantul şi întrecîndu-l.

Am avut timpul să observ patul uriaş al puştii mitraliere ridicat pentru a lovi. Terminînd tot încărcătorul, Tolstunov apucase puşca mitralieră de ţeava fierbinte şi, ridicînd-o cu patul greu deasupra capului, o învîrtea ca pe o măciucă.

Nemţii nu ne primiră provocarea la luptă corp la corp, evitară atacul la baionetă şi fugiră în dezordine.

Urmărindu-i cu îndîrjire, doborîndu-i pe cei rămaşi în urmă, noi — compania noastră şi plutonul lui Islamkulov, care începuse acest contraatac glorios printr-un atac în spatele inamicului — pătrunserăm din diferite părţi în Novleanskoe.

SINTEM AICI

1

Intrai în sat în urma oamenilor mei. Peste tot împuşcături, oameni care alergau. Ostaşii începuseră să cureţe satul de nemţii care nu apucaseră să plece.

Micul Abil Djilbaev trecu pe lîngă mine fără să mă vadă, alergînd cît îl ţineau picioarele cu puşca semiautomată în mînă. Îşi prinsese pulpanele mantalei la centură, iar clapele căciulii i se bălăbăneau ca urechile unui viţel care aleargă speriat pe cîmp.

Abia trăgîndu-şi sufletul, opri un ostaş, cazah ca şi el, şi-i arătă cu degetul undeva :

— Un neamţ... Colo... Trage diavolul... Pe el !...

Schimbară cîteva vorbe şi alergară înapoi împreună. Abil alerga de-a dreptul, hotărît, înfocat, ţinînd puşca gata de tragere ; celălalt rămase în urmă, voind pesemne să-l ia pe neamţ din flanc.

Deodată, Abil se opri din goană, se întoarse spre tovarăşul său şi strigă :

— Ia spune, Monarbek, cum se zice pe nemţeşte... parcă *hult*, ai ?

Mă pufni rîsul. Cu cîteva zile mai înainte, întregul batalion primise ordin să înveţe vreo zece cuvinte nemţeşti : Stai, predă-te, urmează-mă etc... Nu avusesem timp să controlez cum le învăţaseră oamenii mei.

Celălalt se opri şi el, şi urmă un scurt dialog în limba cazahă :

— Cum ai spus ?

— *Hult*. Ai ?

— E bine...

Cei doi prieteni porniră şi mai grăbiţi. Le strigai :
— Nu-i bine, Djilbaev : se spune *„halt !"*

Djilbaev se întoarse, dădu cu ochii de mine şi o luă la sănătoasa, bălăbănindu-şi urechile. Iar mă pufni rîsul.

Mergeam şi rîdeam, uimit eu însumi de rîsul acesta neştăpînit. Era destinderea care urma încordării nervoase din timpul luptei.

— Baurdjan ! Ce-i, te-a apucat rîsul ?

Cine era ? Trecuse multă vreme de cînd nu mă mai chemase nimeni pe numele cel mic. Locotenentul Muhametkul Islamkulov îmi venea în întîmpinare, zîmbind. Alergai spre el. Mă salută milităreşte.

— Tovarăşe locotenent-major ! În situaţia creată sînt la dispoziţia dumneavoastră împreună cu plutonul meu. Am pierdut cinci oameni : un mort şi patru răniţi. Comandantul plutonului, locotenent Islamkulov.

Îi luai mîna într-ale mele şi i-o scuturai fără să spun un cuvînt. Ne cunoşteam de mult, de la Alma-Ata. Muhametkul Islamkulov era ziarist şi colabora la „Soţialistik Kazahstan". Acum îi priveam cu dragoste, cu o duioşie pe care n-o încercasem înainte de război, faţa frumoasă, bronzată şi luminoasă, îi admiram trupul înalt şi zvelt, zîmbetul sincer.

Aici, în clipa hotărîtoare, se dovedise un adevărat ostaş : şiret şi îndrăzneţ totodată. Nu e totdeauna uşor să te strecori în spatele inamicului şi să aştepţi cu sînge rece clipa cea mai potrivită ca să te arunci în tăcere la atac.

I-am spus :

— Du-te de-ţi adună plutonul. Apoi vino la mine, la postul de comandă, să mai stăm de vorbă.

Bătălia era pe sfîrşite. Ultimii nemţi se aruncaseră în rîu şi-l treceau prin vad, muiaţi pînă la brîu, apoi pînă la subţiori, în apa îngheţată. Alţii, care erau departe de rîu, alergaseră în direcţia Krasnaia Gora, şi oamenii noştri îi şi ajungeau din urmă. În amurg răsunau din cînd în cînd focuri de armă, acolo unde rezista cîte un neamţ răzleţ.

Deodată, de pe celălalt mal al rîului, unde nemţii se retrăseseră în mare număr, ţîşniră una după alta mai multe rachete de semnalizare. Nu luminară malurile, dar apa întunecată oglindi tulbure, timp de o clipă, focurile colorate.

Două verzi, una portocalie, una albă, apoi încă două verzi. Iar se făcu întuneric, un întuneric adînc... Şi din nou şase rachete combinate în acelaşi fel.

Era limpede că nemţii comunicau ceva. Dar ce anume? Raportau oare rezultatul luptei, sau cereau ajutoare şi va urma un nou atac ?

Alte rachete ţîşniră în diferite puncte, ca răspuns la cele dintîi.

Cercetai orizontul brăzdat de luminile şerpuitoare. Drace ! Unde a pătruns duşmanul ! Eram în gura lupului.

Rachetele porneau din Ţvetki, Jitaha şi din alte sate de pe celălalt mal al rîului, în faţa tranşeelor noastre, dintre care o parte fuseseră părăsite în urma regrupării pe o lungime de doi kilometri — acolo se căsca frontul străpuns. Pe malul nostru, în susul apei, se vedeau semnale dinspre Krasnaia Gora. Puţin mai oblic în adîncime, se zăreau rachete care se ridicau peste Novoşciurino, unde în cursul zilei se aflase statul major al regimentului. Rachetele ne încercuiau din ce în ce mai mult ; cîteva ţîşniră peste Emelianovo şi Lazarevo... Apoi, un interval negru, un cer liniştit de seară, pe care nu-l brăzda nici o lumină. Un interval ciudat de îngust... Întorcîndu-mă cu spatele spre Krasnaia Gora, priveam nedumerit. Părea că rachetele se înălţaseră şi pe deasupra satului Sipunovo. Asta ce mai era ? ! Acolo se afla doar batalionul căpitanului Şilov, formaţiunile lui de spate.

Împrăştiind scîrnei, steluţele rachetelor se stinseră treptat şi întunericul îmi păru mai adînc decît înainte.

Nu putea fi Sipunovo. Ţinînd seama de timpul scurs şi de spărtura făcută de inamic, orientată spre spatele

nostru, nemţii nu putuseră încă să ajungă acolo. Iarăşi un truc de-al lor : un individ răzleţ, lansat cu paraşuta în spatele frontului nostru, care trage rachete ca să ne sperie. Trebuia să mă duc repede la punctul de comandă, ca de acolo să iau legătura cu Şilov şi să văd ce era cu rachetele astea ciudate în spatele batalionului său, să trimit pe cineva în cercetare. Acţionează, acţionează, comandă fără mine, Rahimov ! Lămureşte mai repede ce se petrece acolo, lîngă Sipunovo.

Noi aveam şi aşa destule necazuri... Aproape toate drumurile care se întîlneau la Novleanskoe erau tăiate de inamic. Dacă inamicul va trimite încoace, din diferite părţi, infanterie în camioane, sau dacă va întreprinde un marş forţat, aici totul se va schimba brusc : duşmanul ne va cădea în spate şi atunci nimic nu-mi va putea salva oamenii, împrăştiaţi pe cîmp, în focul luptei !

Izbutind să dau de Kraev, am ordonat să scoată compania din sat şi să se îngroape la pămînt de-a lungul liniei de unde pornisem la atac. După aceea, mă îndreptai spre punctul de comandă.

Cele opt tunuri ale mele stăteau ascunse după copaci la marginea pădurii, în apropiere de punctul de comandă al batalionului, care se afla puţin mai în fund.

Fuseseră aduse acolo conform ordinului meu, şi gurile lor întunecate erau îndreptate în direcţia drumului care ducea spre Novoşciurino. Îl chemai pe comandantul bateriei.

— Ai executat reglajul asupra drumului ?

— Da, tovarăşe comandant !

— Dacă vin nemţii, lasă-i să pătrundă în Novleanskoe.

— Să-i las să pătrundă ?

— Da... Vezi satul ?

Uliţa principală şerpuia cam la şapte sute de metri de noi, vizibilă datorită siluetelor întunecoase ale caselor care o mărgineau. De acolo ostaşii noştri plecau, strigîndu-se, căutîndu-şi din mers grupele, plutoanele.

— Îl văd.

— Pune tunurile să bată de-a lungul uliței. Dacă inamicul apare cumva, lasă-l să intre în sat și apoi trage asupra lui prin ochire directă, cu mitralii.

— Am înțeles, tovarășe comandant!

Din nou țîșniră rachete la orizont: primele din direcția Novoșciurino, iar celelalte, ca răspuns, din toate părțile. Și, ca adineauri, șiraguri de foc brăzdară cerul departe în spatele pădurii, peste Sipunovo.

Ce se petrecea? Trebuia să mă duc la punctul de comandă. Imediat!

3

La intrarea mea în adăpost, toți se ridicară în picioare. Printre ceilalți îl observai pe Islamkulov.

Un singur om nu se ridicase, ci ședea departe de lampă, cu privirea țintuită în pămînt, părînd indiferent la tot ce se petrece în jurul său. Nu purta căciulă cu clape ca noi toți, ci o șapcă de culoare kaki, cu paspol roșu, cum au infanteriștii.

— Căpitanul Șilov? Dumneata?

Se sculă, sprijinindu-se de marginea mesei, și duse mîna la cozorocul șepcii.

Îmi amintesc de prima mea impresie: „Cît suferă și se străduiește să-și stăpînească durerea! Ce-o fi avînd? E rănit? Ce caută aici?"

— Ce-i cu dumneata, căpitane?

Nici un răspuns. Am repetat întrebarea:

— Ce-i cu dumneata? Ce s-a întîmplat cu batalionul dumitale?

— Batalionul... Colțurile buzelor îi zvîcniră de cîteva ori. Șilov înghiți ceva, apoi rosti: — Batalionul e... nimicit...

Mă privi așteptînd alte întrebări. Îi văzui ochii; sprijinit cu toată greutatea de marginea mesei, căpitanul îmi susținu privirea.

Ce puteam să-l întreb?... „Batalionul nimicit"... și el, comandantul, fugise? Nu, acum nu e timp pentru astfel de întrebări...

„Batalionul nimicit"... Şilov aici, la punctul meu de comandă. Dar atunci, frontul era rupt şi în stînga...

Şilov se aşează iar, cu ochii aţintiţi în pămînt.

— Îmi permiteţi să raportez, tovarăşe comandant ? — întrebă Rahimov.

— Raportează !

4

Rahimov întinse harta. În timp ce vorbea, arăta punctele topografice. Maşinal, îi urmăream cu privirea creionul, ca de obicei foarte bine ascuţit. Îmi raporta, cu voce monotonă, ora şi minutul dezastrului.

Eu nu mai puteam nici gîndi, nici înţelege, şi mi se părea că vorbele vin de departe : „Inamicul a atacat prin surprindere batalionul căpitanului Şilov, fără pregătire de artilerie. Apoi, pătrunzînd în sectorul Sipunovo..."

Ştiam ce se petrecuse după aceea. Revăzui cele trăite cu puţin înainte : oamenii ieşiseră din locaşele de tragere : unii stăteau pe trepte, alţii se adunaseră în grupuri de cîte doi sau trei... Toţi priveau înapoi, unde răpăiau automatele, de unde porneau liniile roşii punctate. Oamenii erau uluiţi. Unde să se ducă ? Nemţi în faţă, nemţi în spate... Încă o clipă şi batalionul nu va mai fi...

Rahimov vorbi mai departe. Coloanele inamicului, care izbutiseră să străpungă spre seară frontul, de o parte şi de alta a batalionului nostru, nu făcuseră însă pesemne joncţiunea. O patrulă de-a noastră călare, trimisă în cercetare, fusese primită cu foc de cîteva ori, dar în unele sate pe călăreţi nu-i somase nimeni ; nemţii ocoliseră probabil aceste localităţi şi te puteai strecura pe acolo, pe drumuri de ţară, pentru a scăpa din încercuire. Rahimov arătă punctele pe hartă.

Linia noastră de apărare de la început, o linie de verigi închise, care barau calea spre Moscova, fusese ştearsă ; guma făcuse să dispară urma de creion şi luciul

hîrtiei, aşa că nu mai rămăseseră decît nişte semne abia vizibile.

Noul front al batalionului, notat pe hartă, avea forma unei potcoave. Cele două capete erau tăiate şi se sprijineau în gol. Un gol care nu mai era gol, căci aveam vecini : la stînga nemţi, la dreapta nemţi ; în spate, unde Rahimov trimisese două mitraliere şi patrule, erau de asemenea nemţi.

Rahimov presupunea că o dată cu lăsarea nopţii nemţii încetaseră lupta, conform obiceiului lor, pe care-l cunoşteam, de a se bate ziua şi a dormi noaptea. Era puţin probabil ca ei să întreprindă noi manevre înainte de revărsatul zorilor şi aveam toate motivele să credem că strîmtul coridor care ducea la ai noştri va rămîne deocamdată liber.

Locotenentul vorbea liniştit, precis şi scurt, şi nimic nu-mi plăcea mai mult la el decît precizia cu care se exprima. Rahimov era precis şi în chestiunile pe care nu le cunoştea. În asemenea ocazii spunea pur şi simplu : „Nu ştiu". Nu cunoştea ce forţe inamice izbutiseră să pătrundă, din două părţi, în dispozitivul nostru, nu ştia unde se află statul major al regimentului nostru, nu ştia dacă fusese capturat de nemţi sau nimicit, nici în ce direcţie se retrag trupele noastre, dar stabilise că există o crăpătură pe unde ne puteam salva.

De altfel, nu şovăise să ia, în lipsa mea, unele măsuri pregătitoare : muniţia, proviziile, materialul de geniu, punctul medical erau încărcate în căruţe, caii înhămaţi.

În momentul critic acţiona repede şi cu chibzuială ; nici cea mai mică emoţie, nici cea mai mică nervozitate în raportul său.

Şi eu tăceam.

5

Ar fi fost suficient să spun „da" pentru ca batalionul, gata de plecare, să se pună în mişcare şi să se strecoare printre dinţii lupului. Dar eu tăceam.

Înțelege-mă. Două ore mai înainte vorbisem la telefon cu maiorul Elin, comandantul regimentului nostru, și-mi aminteam toată convorbirea, toate frazele repezi, întretăiate : „Tu ești Momîș-Ulî ?... La loc comanda !... E prea tîrziu !... Inamicul a pătruns în poziția noastră. O coloană înaintează spre statul major al regimentului. Eu mă retrag. Un alt grup, nu știu cu ce efectiv, înaintează spre tine din flanc. Repliază flancul !... Ține-te !... Apoi..." Și parcă vocea fusese deodată sugrumată, legătura se rupsese.

„Apoi"... Apoi — ce ? Retrage-te și tu ?

Mi-e rușine s-o mărturisesc, dar a fost o clipă cînd m-am lăsat pradă unei autoiluzionări josnice. Căutam parcă să mă conving singur și să-mi sugerez : „Ai auzit doar cuvîntul următor ; nu întreg, bineînțeles, dar prima silabă : apoi ret..."

„Minciuni ! Nu minți și nu încerca să faci pe vicleanul cu conștiința ta ! L-ai auzit, sau nu ? Ai primit ordin de retragere de la superiorul tău, sau nu ?"

Rahimov aștepta. Ar fi fost suficient să rostesc un „da" pentru ca batalionul, gata de plecare, să se pună în mișcare și să se strecoare printre dinții lupului. Dar eu tăceam. N-aveam ordin !

Ar fi putut maiorul Elin să-mi spună „retrage-te" ? Fără îndoială că ar fi putut, de vreme ce îmi anunțase propria sa retragere. Dar se putea tot atît de bine să nu mi-o fi spus. Acum două ore situația era alta. În stînga noastră frontul nu fusese încă străpuns, acolo nu se căscase o breșă.

Dar el unde era acum ? „Eu mă retrag." În ce direcție ? Legătura fusese întreruptă mai înainte ca el să fi avut vreme să-mi spună în ce direcție, pe ce drum sau pe lîngă care drum urma să se retragă statul său major, aproape lipsit de apărare. Comandantului de regiment nu-i mai rămăsese nici o rezervă la dispoziție ; nu mai avea acolo decît o singură mitralieră, iar tot efectivul statului său major se ridica la vreo treizeci-patruzeci de oameni, inclusiv comandanții. Mai erau în viață ? Rezistau undeva, în încercuire ? Se strecurau — numai ochi

și urechi — prin flanc cîte unul, prin pădure ? Sau se duseseră spre dreapta, la batalioanele rămase de cealaltă parte a satului Krasnaia Gora ?

Știa oare comandantul regimentului că batalionul nostru era prins într-un laț ? Dacă ar fi putut, mi-ar fi ordonat fără îndoială de douăzeci de ori : „Profită de întuneric, retrage-te, și spre dimineață să răsari ca din pămînt în fața dușmanului pe o altă linie".

Dar n-aveam legătură telefonică, firul era întrerupt.

Rahimov aștepta. Dincolo de pereții adăpostului, batalionul, dispus în potcoavă, aștepta de asemenea.

Iar eu tăceam. Nu primisem nici un ordin.

6

— Tovarășe comandant, e pentru dumneavoastră — spuse telefonistul.

— Cine e ?

— Locotenentul Kraev.

Luai receptorul. N-aveam poftă să vorbesc cu nimeni ; o amorțeală ciudată îmi cuprinsese trupul și sufletul.

Kraev mă anunță că nemții se întorseseră din nou la Novleanskoe, pe care-l părăsisem. După rapoartele observatorilor, sosiseră paisprezece camioane cu infanterie.

— Din ce parte ? Pe ce drum ?

— Pe drumul dinspre Novoșciurino.

Pe cît se pare, Novoșciurino le servea acum nemților drept punct de concentrare. Inamicul își îndrepta de acolo infanteria motorizată asupra noastră.

Cineva intră. Altădată aș fi întors imediat capul, dar acum nu-mi venea nici să-l mișc, nici să văd pe cineva, să ascult ceva, să răspund ceva. Fără să las receptorul, am mormăit :

— Adresează-te lui Rahimov.

Kraev îmi comunica amănuntele :

— S-au împrăștiat prin sat... Au aprins lumina prin case... Nu camuflează ferestrele... Au trimis cîteva camioane spre rîu... Cu niște pontoane, mi se pare...

Se putea ca încă astăzi nemţii să întindă un nou pod în locul celui distrus de noi? Aşadar, maşina lor de război nu se oprea, funcţiona chiar şi noaptea.

— Ei nu ne văd? — întrebai eu.

— Nu... Dar au instalat posturi în faţa noastră. Probabil că au plasat pe undeva şi mitraliere. Nu cred să se mişte înainte de a se face ziuă, tovarăşe comandant.

Ca întotdeauna, Kraev, vorbind, părea că-şi pierde respiraţia. Tăcuse, dar îl mai auzeam respirînd. Fără îndoială că aştepta ceva de la mine, un cuvînt.

Dar ce puteam, ce trebuia să-i spun?

7

Am răspuns:

— Bine.

Şi am pus receptorul jos.

Şilov şedea tot în colţul lui, nemişcat. Islamkulov era lîngă lampă, preocupat, îngîndurat.

— Unde e Rahimov? — întrebai eu.

— S-a dus la cercetaşi. Au adus informaţii...

— Ce s-a mai întîmplat?

— Nu ştiu... pe cît se pare, nimic extraordinar.

I-am aruncat lui Islamkulov o căutătură lungă şi posacă. Simţeam dorinţa să-l întreb: „Prietene, mă înţelegi?" şi mi se păru că în ochii lui negri, care mă priveau atent, plini de încordare, citisem răspunsul: „Da, te înţeleg..."

Islamkulov spuse:

— Cred că vom ieşi de aici, Baurdjan... — şi zîmbi.

Nu înţelesese nimic.

— Nu ţi-am cerut părerea, îi răspunsei aspru... N-am convocat un consiliu de război şi n-am de fel intenţia asta, tovarăşe locotenent.

Islamkulov se ridică şi luă poziţia:

— Am greşit, tovarăşe locotenent major!... Îmi permiteţi să plec?

Dar nu era el de vină, ci eu. M-am lăsat stăpînit de slăbiciune, mi-am trădat tulburarea, l-am rugat cu pri-

virea : „Ajută-mă". Te simți jignit, Islamkulov, dar eu m-am chemat la ordine pe mine însumi.

— Șezi — spusei eu împăciuitor.

8

Există o veche zicală cazahă, care spune că onoarea e mai tare decît moartea. Cu trei luni înainte, la Talgar, lîngă Alma-Ata, într-o zi caldă de iulie, rostisem primele mele cuvinte în fața batalionului : cîteva sute de civili, aceia care acum stăteau culcați în zăpadă, cu armele în mîini, pe pămîntul înghețat al împrejurimilor Moscovei. Și le spusesem atunci zicala asta, porunca asta a ostașului.

Dar tot acolo, la Alma-Ata, într-o noapte, îmi vorbise Panfilov. În casa cea mare de piatră, unde se afla statul major al diviziei, afară de santinelă toată lumea dormea. Dar Panfilov nu dormea. La ora aceea tîrzie, obosit, fără vestonul lui de general, într-o cămașă albă, cu prosopul în mînă, Panfilov intrase în camera de gardă. Eram de serviciu. „Stai jos, tovarășe Momîș-Ulî, stai jos !" Se așezase și el. Începuse o convorbire care mi s-a întipărit în minte pentru totdeauna. După ce mi-a pus cîteva întrebări, Panfilov spusese gînditor : „Păi vezi, cred că n-o să-ți fie prea ușor să comanzi un batalion !" Amorul meu propriu fusese atins. Am răspuns înflăcărat : „Se poate, dar voi ști să mor ca un om de onoare !" — „Împreună cu batalionul dumitale ?" — „Împreună cu batalionul !" Generalul izbucnise în rîs. „Mulțumesc de așa comandant !... Cu cîtă ușurință spui : «Voi muri cu batalionul meu» ! Într-un batalion, tovarășe Momîș-Ulî, sînt șapte sute de oameni. Învață să știi să dai zece lupte, douăzeci de lupte, treizeci de lupte cu batalionul dumitale, și să mi-l păstrezi întreg... Soldatul îți va fi recunoscător !"

Iar ultimele cuvinte pe care le auzisem de la el, cu cîteva zile mai înainte, sunau și ele ca o poruncă. Cuvintele lui de bun rămas exprimau același lucru : „Păstrează-mi soldații. Trupele astea sînt singurele pe

care le avem aici lîngă Moscova. Dacă le pierdem, nemţii vor avea drumul deschis."

Dar atunci de ce să mă chinuiesc ? Rahimov pregătise totul, materialele erau încărcate, trebuia să rostesc : „aşa să fie", şi batalionul s-ar fi pus în mişcare, ar fi fost păstrat.

Ordin nu primisem, legătură prin radio n-aveam. Dar într-o clipă atît de hotărîtoare, cînd frontul era rupt şi nemţii înaintau pe două coloane ce se resfirau departe în adîncime, spre Volokolamsk, interceptînd drumurile, tăind firele telefonice, dezorganizînd conducerea operaţiilor, puteam, aveam oare dreptul să aştept să intre un ofiţer de legătură şi să-mi înmîneze ordinul de retragere ?

Şi dacă nu găsise drumul, dacă dăduse pretutindeni de nemţi, dacă fusese ucis ? Dacă se rătăcise în timp ce se furişa prin hăţişuri ?

Mă obseda o nălucire : prin noapte mă ajunge, îmi pătrunde în creier chemarea lui Panfilov. Nu pot scăpa de senzaţia că aud — sau mai bine zis, simt, percep — cum mă cheamă de departe, cum îmi repetă : „Pleacă ! Scoate batalionul din încercuire. Am nevoie de voi ca să apăr Moscova. Nu pierde vremea !"

Îl vedeam ieşindu-ne în întîmpinare, plin de bucurie, strîngîndu-mi mîna şi întrebîndu-mă : „Batalionul e întreg ?" „Da, tovarăşe general !" „Tunurile, mitralierele ?" „Sînt aici, tovarăşe general... !"

Dar la naiba cu vedeniile astea ! Căutam să înăbuş, să alung această voce, această chemare. La naiba ! Asta e misticism, autosugestie ! Comandantul n-are dreptul să asculte de şoapte tainice. Singura lui călăuză e raţiunea.

„Războiul se face cu mintea", spusese Panfilov.

9

Îmi aminteam de ultima noastră întrevedere şi de fiecare cuvînt rostit de general.

„...Nu vom putea să-l oprim pe inamic cu firul nostru subţire."

„...Fiți gata să vă repliați repede și să manevrați repede."

„Trebuie acționat în așa fel, încît inamicul să ne întîlnească peste tot, oriunde ar pătrunde."

Îmi aminteam de arcul-spirală al lui Panfilov.

Cu prilejul aceleiași întrevederi, la căpitanul Șilov, îmi împărtășise ideile sale. Voia ca eu, comandant de batalion, să înțeleg planul său operativ de comandant al diviziei, pentru ca în orice împrejurare, în mijlocul zguduirilor și loviturilor luptei, să procedez cu chibzuință, să fiu în stare să înțeleg, să ghicesc — da, da, acesta e cuvîntul potrivit! — ce așteaptă de la mine cel ce conduce lupta.

Nu era o chemare mistică, nici nălucire, nici autosugestie!

Ce așteptam deci? Destul cu emoția. Trebuia să mă scutur de această slăbiciune blestemată. Toți așteptau cuvîntul meu. Trebuia luată o hotărîre! Trebuia să comand.

10

Rahimov se înapoie.

— Ce se întîmplă?

— O mică neplăcere. Nemții au ocupat Dolgorukovka.

— Dolgorukovka?

— Da... Lîngă drumul care era liber. După ultimele informații, a intrat un grup neînsemnat, vreo patruzeci de oameni, un pluton.

Rahimov îmi arătă Dolgorukovka pe hartă. În micul culoar cotit, însemnat ușor cu o linie roșie punctată, el încercui un cot cu albastru. Trecerea era închisă.

Așa... inamicul nu-și pierde vremea. Mișcările continuau. Mașina de război germană nu se oprise pentru noapte; ea continua să funcționeze.

— Am stat de vorbă cu cercetașii — continuă Rahimov. — Pot să vă raportez concluziile mele?

— Te ascult.

După Rahimov, caracterul terenului ne permitea să facem o alegere între două planuri. Prima posibilitate era să înaintăm pînă la o distanţă de un kilometru şi jumătate de Dolgorukovka, apoi să cotim peste cîmp şi să mergem prin pădure, de-a lungul unui luminiş unde nu erau rîpi şi nici buturugi şi pe unde, împreună cu infanteria, puteau trece tunurile şi căruţele, şi să ocolim satul. După acest ocol puteam ieşi din nou la drum. Puteam, firește, să nimicim grupul din Dolgorukovka, dar în felul acesta făceam zgomot şi alarmam inamicul...

— Cine a cercetat locurile ? — întrebai eu. — Adu-l repede la mine.

Rahimov deschise uşa şi chemă pe cineva. În adăpost intră cu paşi repezi locotenentul Brudnîi.

II

Locotenentul Brudnîi !... Acelaşi căruia acum cîteva zile îi strigasem : „Laşule ! Tu ai predat Moscova !" Acelaşi care, alungat din batalion, se dusese înapoi în direcţia unde era inamicul, şi dimineaţa îmi adusese armele şi documentele luate de la doi nemţi pe care-i omorîse noaptea, şi le pusese în faţa mea, ca şi cum acestea ar fi reprezentat onoarea lui pierdută. Dacă-ţi aduci aminte, îl numisem ajutor de comandant al plutonului de cercetare.

— Tovarăşe comandant, m-am prezentat la ordinul dumneavoastră.

Aştepta întrebările mele, cu privirea vioaie, cu obrajii îmbujoraţi.

Eu îl priveam tulburat : lui îi strigasem, nu demult : „Laşule ! Tu ai predat Moscova !" Iată cum se retrage cineva fără să primească ordin ! Aici, în aceste împrejurări, şi nălucirile, şi chemarea ce te hipnotizează, şi grija de soldaţi, şi concluziile logice — totul poruncea : retrage-te ! Iată deci că şi raţionamentele mă duceau tot acolo, şi ele veneau în sprijinul fricii.

N-am ordin de retragere, deci la naiba cu raționamentele ! Nu, n-am dreptate ! Oare nu ne repetase Panfilov că în orice împrejurare comandantul este dator să se gîndească, să raționeze ?

Încercai să-mi închipui situația diviziei după ruperea frontului de către nemți, acțiunile lui Panfilov și planul lui de apărare. „Nu linia frontului interesează, ci drumul", îmi spusese el, de curînd. Drumul care trecea prin Novleanskoe îmi era încredințat mie și batalionului meu. Generalul ne cunoștea, mă cunoștea pe mine. Poate că tocmai în clipa aceasta își spune că batalionul lui Momîș-Ulî nu va ceda drumul, nu se va retrage fără ordin. Poate că tocmai aceasta intră acum în socotelile lui cînd, manevrîndu-și puținele forțe, el astupă spărturile, mută unitățile pentru a consolida frontul în adîncime.

Și dacă mă înșelam ? Dacă, dimpotrivă, Panfilov n-avea cu ce să astupe spărtura frontului și avea nevoie urgentă de ajutorul batalionului nostru ? Dacă ordinul de retragere fusese trimis, iar ofițerul de legătură nu putuse ajunge pînă la noi ? Nu mai știam ce să cred. Nu mai voiam să gîndesc la toate astea. N-aveam ordin — și basta.

Ceilalți nici nu bănuiau ce mă frămîntă, pentru că un comandant este dator să nu lase niciodată să i se observe șovăielile. Într-un batalion el e singurul care poruncește.

Comandantul hotărăște și ordonă. Eu hotărîsem.

12

— Ei, Brudnîi, gata de drum ? Ai cercetat bine toate căile de ieșire ?

Îmi răspunse semeț :

— N-aveți nici o grijă, tovarășe comandant, pentru mine asta-i o nimica toată... vom trece cu ușurință... pe lîngă Dolgorukovka... vă conduc și vă scot de aici.

Căpitanul Şilov se sculă cu o mişcare repezită. De la o vreme şedea cu capul ridicat, ciulind urechea.

— Tovarăşe locotenent major... am cîţiva oameni aici care vă roagă să-i folosiţi în grupa care va merge în frunte, cînd batalionul îşi va croi drum.

Vorbea din nou concis ; terminînd ce avea de spus, închise gura, ca şi cum ar fi vrut să-şi stăpînească vorbele ce-i veneau pe buze. Dar nici un cuvînt de dezvinovăţire.

Răspunsei scurt :

— N-am de gînd să fac aşa ceva, pentru că n-am primit ordin.

Toţi tăceau, aşa cum se şi cuvine atunci cînd comandantul îşi expune hotărîrea.

Cu o singură frază anulasem toate măsurile luate de Rahimov în lipsa mea, dar faţa lui uscăţivă şi indiferentă nu oglindi nimic altceva decît o atenţie încordată. Stătea în faţa mea, cu capul uşor aplecat, gata, ca întotdeauna, să asculte, să înţeleagă şi să-mi execute ordinele.

Urmai :

— Voi continua lupta în încercuire...

După cum ţi-am mai spus, regulamentul Armatei Roşii cere comandantului să vorbească la persoana întîi, subînţelegînd prin aceasta unitatea sa. „Eul" comandantului sînt oamenii săi, şi ei erau aceia care aveau să lupte în încercuire.

— Locotenentul Brudnîi, la noapte vei face o plimbare în liniile inamice. Îl vei lua cu dumneata pe soldatul Kurbatov.

Aplecîndu-mă deasupra hărţii, îi arătai vreo duzină de localităţi, unde s-ar fi putut stabili statul major al regimentului.

— Dacă întîlneşti nemţi într-un sat, caută să ajungi pînă la următorul ; dacă şi acolo dai de inamic, mergi mai departe... Misiune : să nu cădeţi nicăieri în bătaia puştii inamicului. Găseşte-mi statul major al regimentului, raportează situaţia şi înapoiază-te cu ordine.

— Am înţeles, tovarăşe comandant !

Brudnîi ieşi.

Căpitanul Şilov se apropie de hartă.

— Tunurile mele sînt acolo...

Vorbea cu greutate.

— Unde ? Le-aţi distrus ?

— Nu... Le-am părăsit în pădure.

Făcu un semn pe hartă, cu creionul.

— Cîte ?

— Şase piese... patru sute de obuze...

— Ia spune, căpitane, ce-ar fi dacă am încerca să punem din nou mîna pe ele ? Îţi dau caii mei, îţi dau oameni. Mergi ?

Şilov zîmbi amar, un zîmbet din colţul gurii.

— Nu, acum nu mai pot merge.

Întorcîndu-se, îşi ridică o pulpană a mantalei. Văzui pantalonul descusut, carîmbul tăiat, piciorul umflat, un pansament din care mustea sîngele. Stofa pantalonului era îmbibată cu sînge.

— Ai fost la punctul medical ?... Osul e neatins ?

— Naiba ştie... M-au pansat oamenii mei. Tunurile le-au părăsit — şi pentru prima oară trase o înjurătură zdravănă — dar pe mine m-au luat...

Se aşeză greoi pe scaun, fără să îndoaie genunchiul rănit.

— Sincenko ! — strigai eu. — O brancardă ! Repede !

Şilov rămase multă vreme tăcut, apoi zise :

— Uite, stau şi mă gîndesc la batalionul meu şi nu pot să-mi dau seama dacă felul în care am fost bătuţi este normal. Bineînţeles, oamenii erau prost pregătiţi...

Înjură din nou şi urmă cu o putere neaşteptată, privindu-mă drept în ochi :

— Crezi că au fugit toţi ca nişte oi ? Te înşeli. Două companii s-au bătut vitejeşte... Nu şi-au părăsit comandantul şi...

Îşi strînse din nou buzele fără să termine.

Brancardierii erau la intrarea adăpostului. Căpitanul Şilov ieşi, sprijinindu-se de Sincenko.

I-am ordonat lui Islamkulov să-şi ia plutonul şi să plece ocolind Dolgorukovka.

Subunitatea asta nu ţinea de batalionul meu şi socoteam că n-am dreptul să opresc la mine patruzeci-cincizeci de soldaţi, ştiind că Panfilov depune toate eforturile pentru a închide, cel puţin cu forţe mici, drumurile în faţa inamicului, care reuşise să răzbească la ele, şi că în clipa aceea avea nevoie de fiecare grupă, de fiecare pluton.

Islamkulov roşi şi încercă să obiecteze : ca om de onoare era gata să împărtăşească soarta noastră. Dar nu-l lăsai să discute.

Rahimov mă întrebă :

— Să intrăm în pădure şi să ne instalăm în apărare la marginea ei ?

— Da.

Fără a mai pune alte întrebări, Rahimov schiţă pe un petic de hîrtie marginile pădurii şi însemnă sectorul fiecărei companii în apărarea noastră circulară.

Am ieşit cu Islamkulov.

Noaptea era întunecoasă şi tăcută. Tunurile nu mai bubuiau. Nici de aproape, nici de departe nu se mai auzea vreun zgomot de luptă. Stelele parcă încremeniseră deasupra ramurilor negre.

— Du-te — i-am zis. — O să fii mai folositor acolo.

El spuse şovăitor :

— Baurdjan...

În clipa despărţirii îi îngăduiam să-mi spună pe numele cel mic. Căpătă curaj :

— Baurdjan, dacă e adevărat ce spui, dacă au multă nevoie de un pluton, cu atît mai mult un batalion... Gîndeşte-te puţin la asta...

— Nu, Islamkulov, n-am dreptul să mă gîndesc, şi n-o voi face. Du-te !

Nu ne-am sărutat. Cazahii nu obişnuiesc aşa ceva.

În cîteva minute Rahimov întocmise la repezeală o schemă a noului dispozitiv: pădurea noastră izolată — după expresia locală, o insulă — localităţile din apropiere, marginile pădurilor apropiate şi drumurile din vecinătate. Conturul insulei era împărţit în sectoare de companie. În centru notase casa pădurarului, unde se afla punctul medical. Clădirea, după cîte ştiam, era destul de mare, şi şeful meu de stat major, cu aprobarea mea, o însemnă cu un steguleţ: aici, în punctul central, ne-am stabilit punctul de comandă al batalionului.

Schema fusese executată de-a dreptul pe curat, în patru exemplare, la indigo, ca să fie împărţită comandanţilor de companii. Întinzîndu-mi-o să o semnez, Rahimov spuse:

— La noapte ne vom îngropa la pămînt pe neobservate. E posibil să nu ne descopere nici dimineaţa.

Am tresărit.

Bun băiat, Rahimov! Îi lipsea însă ceva ca să fie un adevărat comandant, nu numai şef de stat major al batalionului.

— Telefonist — am ordonat eu — cheamă bateria...

— Îndată, tovarăşe comandant... Puteţi vorbi, la telefon e comandantul bateriei.

Am luat receptorul.

— Îi mai supravegheaţi pe nemţi? Sînt în sat?

— I-am lăsat să se apropie, conform ordinului dumneavoastră.

— Ce fac?

— Au aprins focuri de tabără pe malul rîului şi montează un pod. Alţii sînt în case sau pe uliţă, cu camioanele.

— Tunurile sînt ochite?

— Da.

— Trage, prin ochire directă, patruzeci de obuze pe salve, să urle ca din gură de şarpe!

— Am înţeles, tovarăşe comandant! Patruzeci de obuze pe salve!

Un minut mai tîrziu, prin pereţii adăpostului nostru se auzi înăbuşit bubuitul primei salve.

Nu voiam să nu fim observaţi.

Şi tunurile astea, care bubuiau pe neaşteptate şi sfîşiau tăcerea nopţii, erau ca un strigăt de provocare : Sîntem aici ! Atacaţi-ne ! Îndreptaţi, trimiteţi asupra noastră artileria, infanteriştii, avioanele voastre ! Sîntem aici !

Lipsiţi de legătură, strînşi în cleşte, nu plecasem, în ciuda ispitei de a ne retrage pe ultimul drum liber, prin trecerea îngustă care trebuia să se închidă în zori.

Şi dacă rămăsesem acolo nu o făcusem ca să ne ascundem : dimpotrivă, trebuia să atragem inamicul şi să abatem asupra noastră loviturile pe care acesta le pregătea pentru cei care — pe noul aliniament — barau drumul spre Moscova.

Tunurile noastre trăgeau în plin, asupra unei ţinte vizibile, de la şapte sute de metri distanţă, şi fiecare salvă striga parcă : „n-am plecat, sîntem aici" !

De undeva, dintr-un punct necunoscut de noi, statul major al regimentului ne auzea. Undeva, generalul Panfilov ridica fruntea, înălţa sprîncenele şi spunea vesel : „Oho !"

L-am chemat din nou la telefon pe comandantul bateriei :

— Ce fac nemţii ? Urlă ? Încă o salvă ! Asupra caselor obuze-fugare.

Şi am ieşit din adăpost.

Tunurile bubuiră foarte aproape. Un fulger alb lumină cerul. — Zi-i ! Dă-i !

În pădure, din nou întuneric şi tăcere... Şi deodată alte tunuri începură să bubuie, ca un ecou îndepărtat. Ascultai atent, cu gîtul întins. Tunurile se auziră din nou, se trăgea la vreo zece kilometri de noi, la dreapta... şi parcă (era greu să stabileşti cu precizie), parcă în dreptul batalionului, pe malul Ruzei. În spatele meu, din adîncime, se auzi un zgomot foarte îndepărtat, dar prelung şi puternic, ca şi cum cineva ar fi atins în partea aceea nişte coarde groase, întinse între cer şi

pământ. Glasul „Katiuşei“ ! Zburînd cu vuietul acesta, sute de obuze trase în acelaşi timp îi vor surprinde în somn, undeva departe, pe nemţi.

Bubuitul încetă... În pădure coborîră iar tăcerea şi întunericul...

IN CASA PĂDURARULUI

1

Casa pădurarului era împărțită în două de o tindă mare din bîrne. Răniții fuseseră transportați în prima încăpere; în cealaltă, unde se și instalase telefonul, erau adunați comandanții și politrucii chemați de mine.

— Iată ordinul meu — le-am spus. — Întîi: batalionul este încercuit. Am hotărît să luptăm aici pînă vom primi ordin de retragere. Sectoarele de apărare sînt cunoscute de comandanții de companie. Vom lucra toată noaptea asta pentru ca mîine dimineață fiecare soldat să aibă un locaș de tragere, de profil normal. Al doilea: nimeni nu se predă și nu se iau prizonieri. Comandanții au dreptul să împuște lașii pe loc. Al treilea: economisiți muniția. Tragerea cu pușca și mitraliera la mare distanță sînt interzise. Trageți numai cînd sînteți siguri că loviți ținta. Luați puștile și cartușele de la răniți și morți. Trageți pînă la penultimul cartuș și păstrați ultimul pentru voi. Al patrulea: artileria nu va trage decît prin ochire directă în plin, în țintă vie, pînă la penultimul obuz. Ultimul va servi la distrugerea piesei. Al cincilea: transmiteți acest ordin tuturor soldaților.

2

Nu s-au pus întrebări. Lui Bozjanov, politrucul companiei de mitraliere, i-am ordonat să rămînă. Ceilalți plecară.

— Bozjanov, unde-ți sînt șoimii?

— Aici, tovarăşe comandant, lîngă punctul de comandă.

— Cîţi sînt?

— Opt.

Erau cîţiva agenţi de transmisiuni şi servanţii mitralierei lui Bloha. O mînă de oameni, care în lupta recentă seceraseră de la mică distanţă rîndurile inamice, după ce-i lăsaseră să se apropie.

— Ia-i cu tine şi duceţi-vă la nemţi.

Întinzînd harta pe masă, i-am arătat semnul făcut cu creionul de căpitanul Şilov.

Acolo, în pădure, se aflau tunurile şi obuzele părăsite. I-am explicat că trebuia să încerce să le sufle de sub nasul duşmanului.

— Ia-ţi cai, harnaşament, conductori... Procedează cu şiretenie, fără zgomot...

— Aksakal — zîmbi Bozjanov.

— Ce e?

— Aksakal, voiam să te rog ca de-acum încolo oamenii ăştia să fie socotiţi drept subunitatea mea.

După cum ştii, compania de mitraliere, în care Bozjanov îndeplinea funcţia de politruc, de fapt nu mai exista ca subunitate aparte, căci mitralierele fuseseră repartizate la companiile de puşcaşi.

— Ce fel de subunitate va fi aceasta?

Bozjanov răspunse repede:

— Rezerva comandantului de batalion.

— Ei, comandant al rezervei — spusei eu — hai să-ţi vedem oastea.

3

În pădure se prefira lumina difuză a lunii.

— Stai! Cine-i?

— Tu eşti, Murin? întrebă Bozjanov, în loc de răspuns.

— Eu, tovarăşe politruc.

Toată oastea lui Bozjanov încăpuse sub un brad. Ghemuiți unii în alții, pe cetina bradului, cu foile de cort trase peste cap, încălziți, oamenii dormeau.

Murin era de gardă. Lîngă piramida de puști se deosebea silueta neagră a mitralierei.

— Murin, trebuie să-i scoli — spuse Bozjanov.

Uriașul Galiulin dormea mai adînc decît ceilalți. El se ridică, se așeză și se lăsă din nou pe culcușul moale de cetină. Ceilalți îl scuturară pînă îl treziră de-a binelea.

— Luați armele! Adunarea! — comandă Bozjanov cu glas potolit.

După ce cercetă din ochi rîndul scurt, păși spre mine și dădu raportul.

— Comunică ordinul meu — i-am spus.

— Iată despre ce este vorba, tovarăși — începu Bozjanov, apropiindu-se de oamenii săi. — Batalionul este încercuit...

Apoi tot așa, încet și liniștit, expuse ordinele mele punct cu punct: să se ocupe apărare circulară, să nu se predea, să se economisească muniția, să nu se tragă decît la sigur pînă la penultimul cartuș, iar ultimul să și-l păstreze fiecare pentru sine.

— Ultimul pentru sine — repetă el, cîntărindu-și parcă vorbele. — Dacă vrei să trăiești, trebuie să lupți pe viață și pe moarte.

Uneori Bozjanov născocea astfel de aforisme. Spunea cîte un cuvînt în treacăt, dar care cuprindea o întreagă filozofie, un izvor de înțelepciune... În război am avut prilejul să observ acest lucru nu numai la el. Adevăratul soldat, la care, în luptă, se produce o activizare a celulelor cerebrale, poate rosti idei profunde. Bineînțeles, asta se întîmplă numai la un adevărat soldat.

Bozjanov urmă:

— Avem tunuri, mitraliere, sîntem uniți pentru luptă ca niște frați... Să încerce numai să se măsoare cu noi!

Îi spusei:

— Tovarășe politruc, comunică-le misiunea grupului.

Bozjanov explică, pe îndelete, că trebuiau să pătrundă în liniile inamice pentru a aduce tunurile lăsate în pădure.

— Rupeți rîndurile — spusei eu după ce Bozjanov termină de vorbit. — Pregătiți-vă de plecare. Controlați-vă armele. Strîngeți-vă lucrurile... Dar mai întîi apropiați-vă puțin, prieteni.

Oamenii veniră numaidecît, în fugă. Numai lunganul de Murin rămase lîngă mitralieră, întinzînd gîtul ca să audă mai bine. Ochelarii îi sclipeau în bătaia lunii.

— Prieteni! — Era prima oară cînd le vorbeam oamenilor mei în felul acesta. Nu mi-a plăcut niciodată să spun „băieți" sau „copii", cum e obiceiul unora. Mai ales „copii", că doar nu sîntem aici ca să ne jucăm. „Prieteni" e cu totul altceva. — Astăzi ați luptat bine, tovarăși, ați luptat cu cap!

Nu erau în front, așa că nu era necesar să răspundă toți în cor. Nimeni nu scoase o vorbă.

— Acum încercați să scoateți pe neobservate tunurile și obuzele astea; așa ne vom îmbogăți!

Muratov spuse:

— Tovarășe comandant, va trebui să luăm cu noi și niște cîrnați!

Pesemne că voise să-i facă pe ceilalți să rîdă, dar nimeni nu rîse. Micul tătar se grăbi să explice:

— Nu glumesc, tovarășe comandant. S-ar putea ca ei să aibă tancuri.

— Haide, Muratov, nu mai face pe caraghiosul — spuse Bozjanov cu dezaprobare.

— De ce vă supărați? Vorbesc serios, tovarășe comandant. Am auzit că noaptea nemții dorm în tancuri și leagă cîinii de tancuri.

— Lasă prostiile — zise Bloha pe un ton aspru.

Nu erau prostii și trebuia cu drept cuvînt să ne gîndim la cîini, numai că nu era clipa potrivită pentru aceasta. Ar fi trebuit să vorbim despre altceva. Dar nimeni nu deschidea gura.

— Tovarășe comandant — începu Murin.

Ascultai cu atenție, dar nu spuse decît:

— Cui să predau mitraliera?

Mi-l amintii așa cum era cu trei luni în urmă, cînd se apropiase pentru prima oară de mine, în haină, cu cravata cam strîmbă, cu ochelari, lung, neîndemînatic, neștiind cum să stea în fața comandantului și ce să facă cu mîinile sale fine și albe. „M-au repartizat tot la necombatanți... Mi s-au încredințat o căruță și un cal, dar eu habar n-am ce-i aia cal... Nu pentru asta m-am înrolat". Îmi amintii cum fugise în chip rușinos, împreună cu alții, cuprins de panică, cînd o mitralieră începuse pe neașteptate să tragă lîngă el și un glas strigase: „Nemții!"... Îi tremura arma cînd ochea în lașul și trădătorul care trebuia împușcat în fața frontului, din ordinul meu.

Poate că Murin simțise și trăise mai mult decît oricare altul spaimele războiului, lupta interioară, transformarea spirituală chinuitoare, în care izbucnirile de spaimă animalică sînt înlocuite cu izbucniri de bucurie arzătoare, bucuria luptătorului după uciderea celui care-l înfricoșase și voise să-l omoare...

Acum, după ce ascultase ordinul și aflase că trebuia să pătrundă în vizuina dușmanului, întreba numai:

— Cui să predau mitraliera?

Ce se întîmpla cu el? I se împietrise inima? Nu mai simțea nimic?

— Mă îndoiesc că ai putea să fii de folos acolo, tovarășe Murin, căci nu știi să conduci caii. Rămîi mai bine aici, cu mitraliera dumitale.

Așteptam regulamentarul „Am înțeles!", dar nu acesta a fost răspunsul. Murin nu vorbi imediat.

— Tovarășe comandant, dați-mi voie să vă rog... Într-o asemenea împrejurare...

Se opri, respiră adînc, apoi reluă, cu o voce mai înăbușită:

— Într-o asemenea împrejurare aș vrea să fiu împreună cu tovarășii mei. Vă rog: unde merg ei, merg și eu...

Mă înșelasem: Murin simțea, gîndea. Și nu disciplina, nu datoria de serviciu era aceea care-l făcea să

acționeze astfel, ci ceva mult mai înălțător și mai uman. Nu știu cum să-ți explic, dar mi s-a părut că sufletul soldatului și al batalionului se deschidea în fața mea. Acum eram convins că ne vom bate cu îndîrjire, că vom ucide mereu, pînă la penultimul cartuș.

Am spus:

— Bine, Murin. Galiulin, ia mitraliera. Du-o la punctul de comandă, cu benzile. Bloha, adună-ți oamenii. La drum, tovarăși!

4

Urmară ceasuri lungi, chinuitoarele gînduri ale nopții.

Oamenii se îndeletniceau cu săpatul locașelor de tragere de-a lungul marginii pădurii, spărgînd pămîntul înghețat, tăind rădăcinile, doborînd copacii cu ferăstraiele, făcînd loc pentru manevrarea tunurilor.

Nu ne ascundem. Sîntem aici! Dușmanul trebuie să știe asta. El nu va avea parte de șoseaua care trece prin Novleanskoe; drumul e în bătaia focului nostru. Aici, pe lîngă insula noastră, nu vor trece mașinile, artileria.

Și apoi? Ca și cînd coloanele nemțești nu s-ar fi revărsat pe alte drumuri, prin alte localități: pe la Sipunovo, pe la Krasnaia Gora... Fără îndoială... Totuși, dinspre Krasnaia Gora, tunurile răspunseseră chemării noastre, fapt care dovedea că ai noștri se menținuseră undeva, că se încleștaseră ca și noi pe vreun petic de pămînt și zăgăzuiseră drumurile în diferite puncte.

Dar frontul era totuși fărîmițat, bariera străpunsă, și inamicul înainta pe lîngă noi spre Volokolamsk, spre Moscova... Reuși-vom oare să-l oprim lîngă Volokolamsk?

Și iar am simțit dorința arzătoare să fiu cu Panfilov, cu ai noștri.

Unde o fi acum Brudnîi? Se va întoarce oare înainte de revărsatul zorilor? Îmi va aduce ordinul? Vom avea timp să ne retragem pînă se va lumina de ziuă?

Nu aştepta, Baurdjan, nu aştepta!... Se poate ca statul major al regimentului să fi pierit... Se poate ca şi cel al diviziei să fi fost încercuit undeva. Nu vei mai primi ordine şi, pînă mîine sau poimîine, linia frontului se va găsi, poate, cu treizeci-patruzeci de kilometri mai departe, în spatele tău.

Ce avea să se întîmple atunci? În calitatea mea de comandant eram dator să gîndesc cu sînge rece la tot ce putea fi mai rău... Ordinul nu va veni... Şi atunci?

Inamicul va strînge cleştele şi ne va cere să ne predăm. Noi vom răspunde cu gloanţe. Aveam încredere în oamenii mei şi ştiam că şi ei aveau încredere în mine, comandantul lor. Cuvîntul, ordinul meu, îi era cunoscut.

Deocamdată ei săpau, săpau mereu, se plecau gliei strămoşeşti, pămîntului, apărătorul soldaţilor. În vizuinele noastre, în pămînt, nu puteam fi atinşi de bombe, nici de obuze. Era nevoie de toată artileria concentrată de nemţi în regiunea spărturii pentru a ne nimici cu focul ei. Iar noi aveam să rezistăm la bombardament, ca şi la foame... Aveam cai, şi carnea de cal putea să ne ajungă pentru mult timp... Încercaţi numai să vă apropiaţi, să ne nimiciţi!

Aveam şase sute cincizeci de oameni. Fiecare din ei avea să ucidă cîţiva nemţi mai înainte ca el însuşi să cadă în luptă. Pentru a nimici batalionul nostru ar fi fost nevoie de o divizie întreagă, din care jumătate ar fi fost distrusă. Las' să plătească nemţii preţul acesta pentru un batalion de soldaţi ai lui Panfílov!

Dus pe gînduri, şedeam la punctul de comandă, în casa pădurarului, în camera ocupată de statul major. Telefonul fusese instalat şi de aici firele făceau legătura cu companiile mele şi cu tunurile.

Puteam să conduc de aici apărarea şi să trimit forţe în întîmpinarea inamicului, dacă ar fi izbutit cumva să facă o spărtură şi să pătrundă în pădure. Atunci ne vom bate în pădure, vom ucide de după copaci, de după buturugi, retrăgîndu-ne pas cu pas.

Ultima linie, ultima centură de rezistență va fi aici, lîngă casa pădurarului.

Nici santinelele, nici telefoniștii nu dormeau după ce ieșeau din post ; săpau locașe de tragere, tranșee împrejurul punctului nostru de comandă, amplasamente de schimb pentru mitraliere, doborau copaci pentru abatize. Vom astupa ferestrele cu bîrne, vom deschide creneluri, ne vom bate și aici, în această casă. Aici fuseseră aduse două lăzi cu grenade, iar în tindă era așezată mitraliera.

Eram sigur de soldații și comandanții mei ; nici unul nu se va lăsa prins de viu.

Un gînd sinistru mi se furișă în minte : dar răniții ?

5

Dar răniții ? Ce trebuia să fac cu ei ?

Trecui prin tindă în cealaltă cameră, la punctul medical.

Fitilul lămpii cu gaz era lăsat în jos. Felcerul nostru, Kireev, un bătrîn cu ochi albaștri, făcea foc în sobă. Ușița sobei era deschisă. Reflexele focului jucau pe pereții de lemn, pe păturile cenușii și pe fețele nemișcate.

Un om delira ; un altul mă chemă cu glas șoptit :

— Tovarășe comandant !

Mă apropiai în vîrful picioarelor. Era Sevriukov. Sta culcat pe spate la marginea patului de scînduri, făcut în grabă. Nu-și ridicase capul înfundat în pernă. Respira șuierător : schijele îi pătrunseseră în piept și în pîntec ; rănile erau grave, dar nu mortale. Aveam un simțămînt ciudat, ca și cum locotenentul ar fi fost rănit de foarte multă vreme ; în realitate nu trecuseră de atunci decît cîteva ore.

Mă așezai la picioarele lui.. Sprijinindu-se în coate, Sevriukov încercă să se ridice, se strîmbă de durere și scoase un geamăt înăbușit. Kireev se apropie în fugă. În timp ce-l culca cu băgare de seamă, îl mustra cu blîndețe.

— Du-te, Kireev — rosti scurt Sevriukov.

Tăcu, pînă cînd felcerul se depărtă înspre sobă, apoi şopti :

— Aplecaţi-vă puţin... Aş vrea să vă întreb : ce-i acolo ?

Arătă cu ochiul dincolo de perete.

— Ce se petrece, tovarăşe comandant ?

— Cum adică ?

— De ce nu ne evacuaţi în spatele frontului ?

Ce trebuia să-i răspund ? Să-l înşel ? Nu ! Trebuia ca Sevriukov să cunoască adevărul. I-am spus :

— Batalionul este încercuit.

Sevriukov închise ochii. Chipul lui pămîntiu pe perna albă, cu părul cărunt îngrijit pieptănat la tîmple, părea neînsufleţit. La ce se gîndea ? Pleoapele sale negre se ridicară din nou.

— Tovarăşe comandant... Vă rog să-mi daţi o armă.

— Da, trebuie. Voi da ordin să ţi se dea.

Voiam să mă ridic, dar Sevriukov îmi luă mîna.

— N-o să... N-o să ne părăsiţi. Nu-i aşa ?

Se agăţa cu ochii şi cu mîinile de mine.

— Nu, Sevriukov... N-am să vă părăsesc.

Degetele sale se descleştară uşor. Îmi zîmbi slab. Avea încredere în comandantul său.

Mă îndreptai cu inima grea, în vîrful picioarelor, spre uşă şi auzii iarăşi :

— Tovarăşe comandant...

Nu-mi venea să mă întorc, dar trebuia.

— Sudaruşkin... Tu ?

Capul îi părea neobişnuit de mare sub pansamentul alb, curat. Bandajul îi acoperea fruntea, dar faţa i se vedea. Braţul, şi el neobişnuit de gros, şi-l ţinea alături, pe pătură, şi părea că nu e al lui.

— Cînd ai fost rănit ?

— Nu v-aduceţi aminte, tovarăşe comandant ? Doar dumneavoastră mi-aţi spus : „taci".

Aşadar, el era ! Îmi amintii faţa lui plină de sînge, mîinile roşii şi umede, şi parcă îi auzeam gemetele mo-

notone și înfiorătoare. I-am ordonat să tacă și el, ascultător, a tăcut.

Sudarușkin mă întrebă :

— Au fost puși pe fugă ?

La ce bun să-l neliniștesc ? Îi răspunsei :

— Da.

— Slavă ție... Spuneți-mi, tovarășe comandant, nu-i așa că voi avea o permisie de convalescență acasă ?

— De bună seamă.

Omul zîmbi.

— Și după aceea, tovarășe comandant, o să mă întorc iar la dumneavoastră, voi fi din nou ostaș în batalionul dumneavoastră... Nu-i așa ?

— Desigur.

Mă îndreptai repede, ca să nu mai aud alte întrebări și să nu mai fiu nevoit să mint.

Întorcîndu-mă, îl zării pe căpitanul Șilov. Ședea cu spatele sprijinit de peretele de lemn, acoperit cu pătura numai pînă la brîu, și mă privea. Opaițul lumina slab ; umbre dese îi conturau distinct fața slăbită. De bună seamă că nu putea dormi și nici nu încerca s-o facă. Transportat aici, cu un picior zdrobit, numai el știa ceea ce încă nu știau ceilalți. Știa, dar tăcea. Tăcea și acum, nu întreba nimic, nu-și descleștase măcar gura.

Ce trebuia să fac cu toți oamenii ăștia neputincioși și fără apărare ? Spune-mi : ce trebuia să fac ?

Aveam oare dreptul să procedez așa ?...

...Cînd totul ar fi fost sfîrșit și nu ne-ar mai fi rămas decît o bandă de mitralieră, aveam să intru aici, să mă plec pînă la pămînt în fața răniților și să le spun :

— Toți oamenii s-au bătut pînă la penultimul cartuș și acum sînt morți. Iertați-mă, tovarăși. N-am putut să vă evacuez. N-am dreptul să vă predau nemților, ca să vă schingiuiască. Vom muri toți ca niște soldați sovietici.

...Mă gîndeam să mor ultimul, după ce aș fi distrus mitraliera.

Aveam dreptul să procedez așa ? Dar ce puteam face altceva ? Să las oamenii să cadă în mîna dușmanului ? Să-i las să fie schingiuiți ?

Răspunde-mi !

...Și n-ar mai fi rămas nimeni pe lume care să poată povesti sfîrșitul unuia dintre batalioanele lui Panfilov, batalionul întîi al regimentului din Talgar.

Cîndva, poate după război, s-ar fi descoperit în arhivele nemțești un raport arătînd numărul celor uciși de un batalion sovietic încercuit... Atunci s-ar fi aflat cum ne-am luptat și cum am murit în pădurea asta fără nume, la porțile Moscovei... Dar poate că nu s-ar fi aflat nimic, niciodată !

Se scurgeau ceasurile lungi, chinuitoarele gînduri ale nopții...

6

Brudnîi nu se înapoia... Bozjanov nu se înapoia...

Am plecat călare pînă la liziera, pe linia unde se săpa. Ostașii lucrau fără răgaz. Unii se adînciseră pînă la brîu, chiar pînă la umeri, și mai mult, în pămînt. Alții nu se mai vedeau. Din gropile negre se arătau doar lopețile care aruncau pămîntul.

Luna cînd apărea, cînd dispărea printre nori. Frigul se mai muiase, și cerul se acoperea de nori.

Scrutam depărtarea întunecată, de unde putea să apară Brudnîi. Îmi venea să trag din nou o salvă peste Novleanskoe, peste Novoșciurino. „Dacă noi veghem, apoi nici voi să nu dormiți !" Dar trebuia să cruțăm muniția ; aveam nevoie de obuze pentru a apăra drumul, pentru a întîmpina cu mitralii, la momentul potrivit, rîndurile atacatoare.

Noaptea nu se mai sfîrșea. M-am întors de la marginea pădurii la punctul de comandă. Buna mea Lîsanka păștea încet printre copaci. Eu n-o grăbeam... La ce bun?

În adăpostul meu mă frămîntam, mă gîndeam.

Către ora unu, sună telefonul.

— Tovarăşe comandant, e pentru dumneavoastră, spuse telefonistul.

Era Muratov. Bozjanov îl trimisese pe el, cel iute de picior, să mă anunţe că detaşamentul său era în drum spre noi, aducînd tunurile şi obuzele.

Lîsanka avea şaua pe ea. Pornii grăbit în întîmpinarea lor. Patru sute de obuze ! Oho ! Acum putem trage asupra satelor Novleanskoe şi Novoşciurino. Acuşi veţi începe să urlaţi, să săriţi din culcuşuri, domnilor „învingători !" Noi sîntem treji şi nu vă vom lăsa nici pe voi să dormiţi !

OPTZECI ŞI ŞAPTE

1

Călare pe Lîsanka, urmat de Sincenko, am întîlnit coloana lîngă pădure.

Ne-am oprit, lăsînd convoiul să treacă. Roţile grele ale tunurilor brăzdau adînc zăpada, scoţînd la iveală pămîntul negru.

Plin de însufleţire, Bozjanov îmi dădu raportul: nemţii dorm fără grijă, n-au instalat santinele, aşa că nimic n-a împiedicat mica lui oaste să-şi îndeplinească misiunea.

Lîsanka îl recunoscu pe Djalmuhamed şi întinse botul spre el: acesta avea obiceiul s-o mîngîie şi să-i dea zahăr, ceea ce făcu şi acum.

Mica oaste? Pe naiba, mică! Ce-i asta... De unde a adunat atîţia oameni?

Şiruri de oameni îmbrăcaţi în mantale şi cu arma la umăr păşeau pe lîngă cai, pe lîngă chesoane.

— De unde i-ai adunat? Cine sînt oamenii ăştia?

Bozjanov răspunse cu voioşie:

— Sînt aproape o sută, tovarăşe comandant. Din batalionul lui Şilov. Au ieşit din pădure în grupuri de cîte doi sau trei. Credeam că au să ne sară de gît să ne sărute!

Am comandat:

— Coloană, stai!

Caii se opriră, scrîşnetul roţilor amuţi.

— Cei străini să se dea la o parte! Pleacă numai tunurile! Comandantul de grupă, Bloha, la mine!

— Prezent!

— Controlează executarea! Sincenko!

— Prezent !

— Transmite ordinul meu comandantului companiei celei mai apropiate, apoi la punctul de comandă, lui Rahimov : să nu se îngăduie intrarea nici unui străin în dispozitivul batalionului.

— Am înţeles, tovarăşe comandant !

— Pleacă !

Sincenko porni în pas alergător.

Siluete negre se desprindeau din coloana lungă de atelaje. Unii se opriră la o oarecare depărtare, alţii veneau spre mine. Bloha raportă că străinii părăsiseră coloana.

— Detaşament, înainte — marş !

Tunurile se urniră. Priveam în tăcere. Murin mergea ultimul, cu puşca la umăr.

La îndemnul meu, Lîsanka porni în urma lor.

— Şi noi, noi unde să ne ducem, tovarăşe comandant ?

— Duceţi-vă unde vreţi ! N-am nevoie de fugari !

2

Mulţimea se ţinea de Lîsanka, se înghesuia în jurul meu.

— Tovarăşe comandant, primiţi-ne...

— Tovarăşe comandant, au năvălit peste noi din spate şi din toate părţile... Nu e vina noastră...

— Am fost încercuiţi, tovarăşe comandant !

— Ne alungaţi ca să cădem prizonieri ! N-aveţi dreptul să faceţi asta !

Nu răspundeam. Dar simţeam iar o greutate pe inimă... „Încercuiţi". Din nou cuvîntul acesta, pe care-l repetaseră — ca şi cum s-ar fi înţeles între ei — pribegii în mantale soldăţeşti, ce se tîrîseră prin linia noastră venind de la Veazma. Acest cuvînt mă scotea din sărite ; nu-l mai puteam suporta.

Îmi venea să le strig : „Unde vă sînt comandanţii ? De ce n-au ştiut să vă ţină în frîu ?" Dar îmi amintii de Şilov rănit şi de cuvintele pe care le rostise cu patimă :

„Două companii s-au bătut vitejește... Nu și-au părăsit comandantul...“

Cu toate acestea, batalionul fusese zdrobit și împrăștiat în pădure. „Era normal acest lucru?“ Șilov își pusese și el aceeași întrebare, puțin mai înainte, cu voce tare, în adăpost, dar fără a găsi răspunsul...

Comandanților le fusese milă de oamenii ăștia înainte de luptă. Soldații fugiseră din fața dușmanului — în sufletul lor se cuibărise frica. Vor fugi și acum. Nu, nu-i voi lăsa în insula noastră, care era gata de luptă. Ați șovăit în luptă? N-aveți decît să rătăciți și acum fără rost.

Cineva îmi apucă scara.

— Aksakal, n-ai dreptate — îmi spuse Bozjanov, în limba cazahă.

Poftim! Un apărător. Așadar, mergea și el în urma mea împreună cu fugarii pe care-i adunase.

— N-ai dreptate — repetă el. — Sînt oameni sovietici, soldați ai Armatei Roșii. Nu trebuie să te porți așa cu ei, Aksakal.

L-am lăsat să vorbească, dar nu i-am răspuns nimic. El urmă:

— Nu-i goni... Dă-mi mie comanda lor. Eu i-am adus și tot eu voi merge cu ei la luptă. Dă-mi o misiune, un sector de apărat.

— Nu! — spusei eu.

3

Deși nu cunoșteau limba cazahă, toți ascultau atent, toți se strîngeau lîngă Lîsanka. După intonație ghiceau probabil că politrucul, cel cu fața plină, le lua apărarea și că lunganul cel slab, care mergea călare și care tăcea tot timpul, aruncînd doar din cînd în cînd cîte o vorbă, nu voia să asculte. Cîțiva încercau să-mi vadă fața în lumina slabă a lunii.

Și calul meu trăgea spre pădure, ca și cum m-ar fi rugat s-o iau într-acolo.

Încercam să-l înţeleg pe Bozjanov, mă gîndeam la vorbele lui. Dar am spus : „Nu !“ Şi brusc, o îndreptai pe Lîsanka în direcţia opusă.

Oamenii mă urmau, se îngrămădeau în jurul meu.

Înţelege-mă : nu puteam să-i iau în batalionul meu. Desigur, bine antrenaţi, dacă te-ai fi ocupat de aceşti oameni, dacă i-ai fi strunit şi i-ai fi călit, ar fi putut deveni soldaţi foarte buni, dar pentru asta trebuia timp, şi eu nu mai aveam decît cîteva ore pînă la lupta crîncenă ce trebuia să se dezlănţuie.

Ce puteam face pentru ei ? Să-i ajut să iasă de aici, să ajungă în spate, unde îi vor struni şi-i vor căli... Căci aici... Aici n-aveam nevoie de ei !...

Mă depărtai de pădure fără să privesc înapoi, mergînd la pas peste cîmp. Posturile noastre mă opriră de mai multe ori.

Sincenko se întoarse.

— Ordinul a fost executat, tovarăşe comandant...

— I-ai telefonat lui Rahimov ?

— Da.

Aşteptai o clipă, crezînd că o să-mi mai raporteze ceva din partea lui Rahimov, dar el nu mai spuse nimic.

Am mormăit :

— Bine...

Ne apropiam de drumul care ducea spre Dolgorukovka şi mai departe, spre ai noştri ; acolo, de-a lungul trecerii înguste, veghea patrula noastră călare, însărcinată să observe neîncetat dacă drumul e liber, dacă n-a fost închis, dacă trecerea n-a fost blocată.

În sinea mea tot mai nădăjduiam că ordinul de retragere va sosi : atîta vreme cît există o trecere, vom reuşi totuşi să ne strecurăm din laţ pînă la revărsatul zorilor.

Găsind patrula de recunoaştere, am întrebat :

— Ce mai e nou ?

— Nimic, tovarăşe comandant... Inamicul nu face nici o mişcare.

— Cine cunoaşte drumul ?

— Eu.
— Ai putea ocoli Dolgorukovka ?
— Da.
— Condu-i pe oamenii aceştia.
Întorcîndu-mă spre oamenii care mă înconjurau ascultînd atenţi, le arătai drumul :
— Trupele noastre sînt colo, la Volokolamsk. Veţi fi conduşi acolo. Plecaţi.
Şi, întorcîndu-mi calul, am pornit înapoi spre pădure.

4

Oamenii alergară în urma mea.
— Tovarăşe comandant... tovarăşe comandant...
— Ce vreţi ?
— Primiţi-ne, tovarăşe comandant...
Le răspunsei cu asprime :
— Destulă vorbă ! Aţi auzit ordinul : nici un străin nu va fi îngăduit în dispozitivul batalionului !
— Dar ce, noi sîntem străini ? Tot de-ai noştri sîntem. Tovarăşe comandant, doar mă cunoaşteţi. Eu sînt Polzunov. Nu vă mai amintiţi ? A vorbit generalul cu mine, cînd eraţi şi dumneavoastră.
Polzunov... Nu-l recunoscusem în întuneric, dar mi-am amintit de obrazul lui tînăr, de buzele-i cărnoase, puţin răsfrînte, de ochii lui serioşi, cenuşii... Mi-am adus aminte de răspunsul lui plin de încăpăţînare : „E bine, tovarăşe general". Bine ne mai era acum !
— Ei, Polzunov... Îţi mai aminteşti ce ţi-a spus generalul ? „Polzunov, vreau să aud vorbindu-se de tine !" Şi tu, ce-ai făcut ?
Nu răspunse. Urmai :
— Şi tu... ai fugit !
Polzunov rosti cu un aer întunecat :
— Acolo am fi fost ucişi de pomană... Nu-ţi face plăcere să mori zadarnic, tovarăşe comandant...
Un altul ridică glasul, cu îndrăzneală, alături de el :
— Ce puteam face cînd au tăbărît peste noi, pe la

spate ? Să rămînem în groapă şi să aşteptăm să fim striviţi ? Atunci am luat-o din loc... O spun deschis : şi eu am fugit... De ce ? Fiindcă mi-am zis : „acum tu eşti mai tare, dar mai tîrziu voi învăţa să te dobor la rîndul meu. O să-mi scot eu pîrleala..." N-o să mă duc unde spuneţi dumneavoastră, tovarăşe comandant. Cu atît mai rău, o să rămîn singur dacă va fi nevoie, şi o să lupt ca partizan. V-o spun : faceţi ce vreţi cu mine, dar de dus nu mă duc.

Am întrebat :

— Cum te cheamă ?

— Soldatul Paşko.

Polzunov se grăbi să încuviinţeze.

— El e, tovarăşe comandant. Soldatul Paşko. Vă temeţi, poate, că sînt spioni printre noi ? Îi cunosc pe toţi de aici. De altfel, puteţi vedea livretele... Le aveţi la voi, măi băieţi ?

— Are fiecare puşca lui ? — întrebai eu.

— Da... toţi... toţi...

— Fiecare răspunde numai pentru el. Grenadele le mai aveţi ?

— Da ! Eu le am !

De data aceasta glasurile erau mai rare.

— Le-aţi pierdut în fugă ? Polzunov, tu preiei comanda. Adună-i în front pe toţi ; vreau să capete o înfăţişare ostăşească. Cei care au grenade să treacă la dreapta.

Fără a mai aştepta o altă comandă, oamenii începură să se alinieze în grabă.

Polzunov îmi răspunse :

— Tovarăşe comandant, sînt alţii mai mari în grad decît mine.

— Vom vedea asta mai tîrziu. Deocamdată, toţi cîţi sînteţi n-aveţi decît un singur grad : acela de dezertor !

Glasul lui Paşko răsună din nou :

— În ce mă priveşte, nu-l primesc !

— Gura !

Paşko părea mai îndrăzneţ decît ceilalţi, dar vedeam că nu ştia că cea dintîi calitate a soldatului este aceea

de a executa fără să crîcnească ordinele primite. Da, poţi avea o minte de aur şi totuşi vei gusta din cupa amărăciunilor dacă soldatul nu e pregătit, cum spunea Panfilov... Hotărît, ar fi fost mai bine să nu-i iau cu mine... Cu inima grea, comandai :

— Alinierea ! Polzunov aliniază-i ! Drepţi ! Nici o vorbă ! Nu mai mişcă nimeni. Din dreapta — numără !

Polzunov îmi raportă că împreună cu el erau optzeci şi şapte de soldaţi.

Am răspuns :

— Soldaţi ? Nu ! Optzeci şi şapte de fugari, de curci plouate ! N-am de gînd să discut cu voi. Vă milogiţi mereu : luaţi-ne, luaţi-ne. Moscova nu crede în lacrimi. Nici eu. Ordinul meu rămîne neschimbat : nici un laş care a fugit de la postul său nu va fi îngăduit în batalionul meu. În rîndurile noastre vor intra numai adevăraţii ostaşi. Vă veţi duce de unde aţi fugit — şi mai departe, în spatele inamicului. Imediat. Şi vă veţi întoarce călcînd peste cadavrele duşmanilor. Atunci vă voi primi în batalionul meu. Politrucul Bozjanov va lua comanda detaşamentului. La dreap-ta ! După mine, marş !

5

Apucînd frîul, lăsai calul la pas. Bozjanov mergea lîngă mine, urmat de optzeci şi şapte de oameni, înşiraţi în coloană cîte doi.

Cum politrucul îmi cerea instrucţiuni, am mormăit :

— Aşteaptă...

Inima îmi era la fel de grea ca şi mai înainte. Unde-i duceam eu pe soldaţii ăştia ? Mergeam la întîmplare, fără o cercetare în faţă, fără un plan bine stabilit, nici eu nu ştiam unde. Oamenii nu erau împărţiţi pe grupe şi plutoane, nu ştiau care le era locul în luptă, nu vor şti să intre în dispozitiv... Deşi adunaţi în coloană cîte doi, nu erau totuşi altceva decît o turmă dezmăţată.

Ar fi trebuit să trimit o patrulă înainte. Ar fi trebuit să iau unul sau două plutoane de la mine ca să ne năpustim asupra nemților din două sau trei părți.

Ar fi trebuit... Ar fi trebuit să facem multe...

Erau momente cînd mă frămînta aproape dureros conștiința datoriei. Îmi dădeam seama că întregul batalion avea nevoie de mine pînă la capăt și că, de bună seamă, locul meu nu era aici. Pentru ce mă duceam în întunericul acesta, naiba știe cu cine, naiba știe unde? N-aveam dreptul să-mi las batalionul și să pornesc la o aventură absurdă, necugetată, din care nu putea ieși nimic bun.

Dar nu aveam destulă putere, destulă voință să procedez altfel.

Mă gîndeam: și dacă Brudnîi aduce cumva ordinul în lipsa mea? Zîmbii ironic: „Nu încerca să te amăgești, nu va veni nici un ordin, nu vei scăpa!"

O fîșie de zăpadă acoperită cu pulbere negricioasă. Lîsanka ocolea gropile de obuze... Iată linia tranșeelor părăsite, pustii și tăcute.

Fiecare palmă de loc îmi era familiară — cel mai mic șănțuleț, cea mai neînsemnată potecă — și totuși nu le mai recunoșteam, atît păreau de străinii... Colo, în Novleanskoe, se vedeau două-trei ferestre luminate. Nemții nu se temeau de noi, nu-și dădeau nici măcar osteneala să camufleze luminile. Mă cuprinse un val de ură: așteptați puțin, o să vă trimit un plocon!...

Privii înapoi la coloana ce se întinsese în urma mea: optzeci și șapte de fugari. Ce puteau face ei? Nu așa... Nu așa ar fi trebuit...

Îmi amintii cum, cu o săptămînă în urmă, trimisesem într-o incursiune de noapte o sută de șoimi. Pe toți ne înfiora atunci exaltarea, presimțirea unui succes apropiat. Atunci fusese o operație chibzuită, calculată, o lovitură la sigur.

Dar acum? Încotro mergeam? Ce vînt mă ducea înainte nebunește?

Lăsarăm în urmă linia tranşeelor şi coborîrăm pînă la rîu. Aici cunoşteam toate vadurile, toate punţile improvizate din lemne şubrede, aruncate de la un mal la celălalt.

Oprii oamenii în faţa uneia din ele : două trunchiuri de copac peste care apa trecea spumegînd.

De cealaltă parte, la o sută de paşi depărtare de apă, se vedea pădurea neagră.

Le-am explicat, în şoaptă, misiunea de luptă : se vor furişa pînă la Novleanskoe, pe partea cealaltă a rîului, trecînd prin pădure ; lîngă sat vor trece din nou rîul prin vad, vor năvăli în sat, vor nimici inamicul, vor da foc camioanelor şi pontonului.

Apoi i-am întrebat :

— Aţi înţeles ?

Numai cîţiva răspunseră încet :

— Am înţeles...

Nu se simţea avîntul, însufleţirea dinaintea luptei... Oamenilor acestora, care cu puţin înainte fugiseră de frică din faţa nemţilor, nu le venea să creadă că acum ei înşişi ar fi putut să bage spaima în nemţi. Dar oare eu credeam lucrul acesta ?

— Veţi trece unul cîte unul — ordonai eu. — Apoi veţi înainta prin flanc cîte unul, la distanţă. Polzunov, înainte !

Polzunov alergă aplecat, cu arma în mînă... se opri în faţa punţii, puse încet piciorul pe scîndurile alunecoase... Umbra sa neagră se contopi cu fondul întunecat al apei. Silueta lui reapăru curînd pe povîrnişul alb al celuilalt mal.

Polzunov urcă panta malului, se ghemui o clipă sus, pe greabăn, apoi se ridică şi porni spre pădure, fără să se mai aplece.

Am comandat :

— Primul din flancul drept, înainte !... În pădure veţi înainta unul cîte unul în ordinea numerelor. Distanţă, cinci pînă la opt paşi.

Lîsanka se cufundă ascultătoare în apa care nu era prea adîncă şi care nu-i ajungea decît pînă la pîntece.

Te întrebi, pesemne, de ce le ordonasem să treacă unul cîte unul şi să se distanţeze astfel ? Îţi voi mărturisi gîndul meu ascuns. Îmi spuneam : laşii se vor ascunde. Puteau să facă asta uşor, ocrotiţi de întunericul pădurii ; să se dea la o parte, să se lipească de vreun copac şi să dispară. Să-i ia dracu ! N-au decît să rătăcească fără Patrie şi fără onoare ! Mă gîndeam că vor rămîne numai jumătate din ei, sau şi mai puţin. Pe aştia eram gata să-i cred şi să-i iau cu mine înapoi în batalion.

O luai înaintea lui Polzunov şi pornii în fruntea tuturor, fără să mă depărtez de marginea pădurii, fără să mă întorc măcar o dată ca să mă uit în urma mea.

Vremea se muiase şi picături mari cădeau din zăpada care se topea pe ramuri. Norii acoperiseră luna şi nu se mai zărea din ea decît o pată spălăcită, difuză.

Iată ieşirea din pădure, chiar lîngă drumul spre Novleanskoe...

În apropiere era pontonul, apoi colnicul pe care se întindea satul. Se vedeau lumini la cîteva ferestre.

Oamenii apăreau unul cîte unul. Bozjanov încheia coloana. Le ordonai să se alinieze.

— Polzunov ! Cîţi sînteţi ?

Îi numără trecînd de la un capăt la altul şi-mi raportă în şoaptă :

— Optzeci şi şapte, tovarăşe comandant !

7

Optzeci şi şapte ? Erau toţi acolo, erau toţi gata să lupte !

Mă trecu un fior de bucurie şi simţii că-i şi îndrăgisem, inima mea îi primise. Sau poate fiorul acesta îmi era transmis de însăşi emoţia lor ?

Se auzi zgomotul unei maşini care se apropia ; întorsei capul în direcţia de unde venea zgomotul şi, deodată,

ne lovi în plin obraz, printre copaci, o lumină puternică. Maşina mergea cu farurile aprinse ; tocmai se ridicase pe o movilită şi, fiindcă se afla la cotitura drumului, fîşiile de lumină cădeau asupra noastră.

Nimeni nu mişcă. Toţi stăteau palizi, aproape albi, în lumina orbitoare, strîngîndu-şi armele care luciră şi privind încordaţi înaintea lor. Umbrele negre ale copacilor se mişcau încet, decupate parcă.

Lumina lunecă mai departe. Feţele se cufundară iarăşi în întuneric. Razele albe ale farurilor se legănau în sus şi în jos, se îndepărtau, măturau drumul.

Sării jos din şa. Aproape orbit de strălucirea farurilor, nu mai deosebeam nimic. Zăream, tulbure, doar gleznele albe ale Lîsankăi.

— Culcat ! Fiţi cu ochii-n patru ! — am comandat eu.

Ochii mei se obişnuiră din nou cu întunericul... Farurile se oglindiră în apă. Se auzi zgomotul scîndurilor pontonului. Lumina roşie a unei lămpi de buzunar străluci în faţa maşinii care ieşi pe celălalt mal şi frînă. O santinelă apăru deodată în conul luminos al farurilor. Putui deslui unele gesturi. Întorcîndu-se, arătă cu mîna de două ori pădurea în care se ascundea batalionul nostru, apoi întinse braţul spre Krasnaia Gora. Pesemne că pe acolo trecea drumul ocolitor.

Motorul urui din nou ; lumina se mişcă, maşina începu să urce ; farurile smulseră o clipă din întuneric uliţa satului şi camioanele lungi de pe lîngă case, care apărură ca scăldate într-o pulbere argintie... Apoi mănunchiurile de lumină alunecară într-o parte şi, plimbîndu-se în sus şi în jos, ocoliră satul şi o luară de-a lungul malurilor.

Cineva se apropie de mine :

— Tovarăşe comandant, trimiteţi-mă pe mine.

Cunoşteam glasul.

— Paşko ?

— Da... Trimiteţi-mă pe mine.

— Unde ?

— Să-l curăţ pe ăla de colo...

— Santinela ? Cum ?

Ridicîndu-şi pulpana mantalei, îmi arătă tăişul scînteietor al unui pumnal.

— Lăsaţi pe mine... — spuse el. — Cînd e gata, fluier...

— Nu se poate... — Îi întinsei lanterna : — Ia mai bine asta. S-o aprinzi de trei ori.

Paşko o ascunse sub căciulă.

— Aş putea să vă fac semn cu cealaltă roşie, trofeul meu... îmi îngăduiţi ?

— Fie... de trei ori, asta o să însemne că drumul e liber... Veî putea s-o scoţi la capăt singur ?

Faţa nu i-o vedeam ; mai mult după ton mi-am dat seama că zîmbea.

— Am să mă descurc...

— Atunci, du-te !

Paşko dispăru repede în beznă.

Acum, fie ce-o fi... Nu mai puteam da îndărăt. Dar se poate să ne năpustim chiar aşa, ca o hoardă ? Îl chemai pe Bożjanov.

— Formează-mi grupe de cîte zece oameni... Tu vei lua comanda uneia şi vei ataca din spate postul de pază dinspre batalionul nostru. Alţi zece să incendieze podul... Ceilalţi vor curăţi satul. Trimite acolo pe toţi cei cu grenade...

— Am înţeles, tovarăşe comandant !

Trecu imediat la executare.

Se mai iviră încă două maşini. Din nou apăru santinela. Din nou farurile învăluiră uliţa într-un nor argintiu. La o casă se deschise o uşă ; ieşi un neamţ înalt, în cămaşă de noapte şi, întinzîndu-se somnoros, începu să urineze din pridvorul casei. Ticăloşii, aşa dormeau pe front : în cămăşi de noapte, în case, pe paturi.

Din nou totul dispăru în beznă. Mănunchiurile albe de raze cotiră legănîndu-se şi porniră pe drumul ocolit.

Culcaţi pe burtă, ne străduiam să pătrundem întunericul tulbure al nopţii, în direcţia în care dispăruse Paşko. Va izbuti ? Va veni semnalul ? Şi dacă izbuteşte, ce se va întîmpla după aceea ?

Deodată avui o senzaţie ciudată : mi se păru că aş mai fi trăit o dată clipa asta (dar cînd, într-o altă existenţă ?) şi că am mai stat astfel lungiţi pe burtă, în întuneric, tupilaţi, după ce ne furişasem pe la spate spre tabăra cufundată în somn a duşmanului, gata să ne năpustim deodată asupra lui. Ciudat ! Oare acesta era într-adevăr războiul modern ? Îmi făcusem despre el cu totul altă idee...

Dar ce e cu semnalul ? Minutele abia se tîrau. Ah, mi se pare, uite-l...

În întuneric, o mînă nevăzută aprinsese lîngă pod un punct roşu... Stărui o clipă şi dispăru... o dată... de două ori... iată, şi a treia oară...

Am ordonat :

— Drepţi ! Pregătiţi grenadele ! Tovarăşi, cunoaşteţi legea soldatului : victorie sau moarte ! Bozjanov, dă-i drumul ! Fără zgomot !

— Pe pod ?

— Da.

Bozjanov comandă cu glas înăbuşit :

— După mine !

Şi porni în goană. Toţi se repeziră după el.

O clipă mai tîrziu, auzii tropăitul cizmelor pe pod.

8

Am reuşit... Uşor... Absurd de uşor.

Trecînd podul, am intrat la pas în sat ; totul era roşu de văpăile incendiilor.

Ici-colo mai explodau grenade, răpăiau focuri de armă, răsunau strigăte. Asta nu era luptă, ci măcel.

După ce instalaseră un post de pază spre pădure, nemţii se culcaseră în paturi sau pe fîn, numai în cămaşă. La zgomotul primelor împuşcături şi explozii începuseră să sară din paturi, zăpăciţi, să se bage pe sub paturi, să se ascundă pe după sobe, în pivniţe sau în şure, dîrdîind de spaimă şi de frig.

Prefer să nu-ţi descriu aceste scene.

Podul de pontoane, stropit cu benzină, ardea ca o torță. Umbra neagră a bisericii se profila în întuneric. Pentru a cîta oară în ziua aceea mă întorceam în pridvorul ei ? Geamurile erau sparte, golurile ferestrelor erau negre și puținele geamuri rămase neatinse oglindeau flăcările...

L-am trimis pe Sincenko să-l caute pe Bozjanov, ca să-i spună să adune ostașii și să-i conducă la batalion.

9

Lîsanka pășea din nou printre copaci, spre casa pădurarului.

Bucuria mea nu durase mult. Sufletul îmi era din nou mohorît. Mă lăsam greu în șa, nu mă simțeam însuflețit de bucuria victoriei.

„Victoria se făurește înainte de luptă", mă învățase Panfilov. Acest principiu, ca și multe altele, îl știam de la el.

Dar eu ce făcusem aici înainte de a da lupta ? Întîlnisem niște fugari și-mi încercasem norocul cu ei. Atît. Învinsesem. Îmi cunoști sentimentele, convingerile mele de ofițer. Suvorov spunea : „Victoriile ușoare nu măgulesc sufletul soldatului rus".

Mă năpădeau gînduri negre. Bine, nimicisem vreo sută cincizeci sau două sute de nemți. Și apoi ? Noi tot încercuiți eram, tot singuri în mijlocul haitei dușmane.

Tot drumul pînă la casa pădurarului nu m-am gîndit decît la un singur lucru : la întoarcerea lui Brudnîi și la ordinul de retragere. Desigur, această așteptare neîncetată a ordinului de retragere poate să pară nedemnă, lipsită de bărbăție. Acesta-i însă adevărul ; îl ascundeam tuturor, dar nu-l puteam ascunde conștiinței mele.

10

În încăperea mare de bîrne a punctului de comandă ardea o lampă. Cînd am intrat, Rahimov se sculă ; avea chipul obosit. Tolstunov, care dormea pe jos înfă-

şurat în manta, deschise ochii, şi amîndoi mă priviră cercetător...

Ce să-i mai întreb? Totuşi întrebai, deşi ştiam dinainte răspunsul. Da, Brudnîi nu se înapoiase: ordinul nu sosise.

Mi se aduse cina. N-aveam chef să mănînc... Tolstunov se ridică şi el. Între timp Bozjanov se întoarse cu un dar pentru mine: un binoclu nemţesc, care mărea de şase ori. Altădată asta mi-ar fi făcut plăcere, dar acum totul îmi era indiferent. Trecuse de ora trei. Ar fi trebuit să dorm pînă la ziuă. Dar simţeam că nu voi putea închide ochii.

L-am chemat pe Sincenko:

— Sincenko, ai nişte votcă? Rahimov, vrei?

Rahimov refuză. I-am turnat lui Tolstunov, mi-am turnat şi mie. O să beau... Poate aşa voi putea dormi...

DIMINEAȚA

1

M-am culcat, punîndu-mi sub cap o scurtă vătuită care mirosea a pîrlit. Aprinzîndu-mi o țigară, m-am uitat la ceas ; dăduĭ cu ochii de căciula mea, aruncată pe o bancă. Nu era la locul ei, era cam departe ; ar fi trebuit s-o iau, să mi-o prind de cureaua de la tocul revolverului, așa încît să nu fiu nevoit s-o caut în caz de alarmă... Dar nu voiam să mă gîndesc la posibilitatea unei alarme, la nimic din ceea ce ne așteptă. Totuși mă ridicai. Acești cîțiva pași pe care-i făcusem în silă, forțîndu-mă, pentru a lua căciula, mă readuseră la realitate. Ah, de-aș putea să uit de mine însumi, să mă duc departe cu gîndul, departe de casa asta, de pădurea asta !

Mă culcai iar, închisei ochii... Imagini dragi din trecut se perindau înaintea mea... N-aș putea să ți le descriu — erau atîtea !

De un lucru sînt sigur : nu mă gîndeam numai la mine, ci la întregul batalion... De fapt asta însemna că mă gîndesc tot la mine.

În clipa aceea de descurajare, în starea de semiconștiență, vedeniile mele fără șir erau dominate, desigur, de articolul din regulament, care cere comandantului să spună „eu" cînd vorbește despre unitatea sa. Pentru mine acesta nu era numai un simplu paragraf din regulament ; era o chestiune de onoare, conștiință, pasiune, acțiune. Cum să-ți explic ? Nu pot să-ți spun decît atît : într-adevăr, tot „eul" meu se contopise cu batalionul, care era opera mea, unica mea creație.

Şi-mi aminteam tot felul de peripeţii, şi mărunte, şi emoţionante, şi caraghioase.

Un exemplu ? Bine ! Poftim !

2

Într-o zi caldă de august, batalionul nostru se afla în poligon.

Pe atunci aveam tabăra pe malurile rîului Talgarka, o apă repede de munte. Nu departe de acolo, în satul Talgar, se zăreau livezile înverzite unde cresc cele mai bune mere din lume, renumitele mere de Alma-Ata. Împrejur se întindea stepa stearpă, uscată de soare. Dar spre sud, dominînd-o, se înălţau primele lanţuri ale munţilor Tian-Şan. Undeva, pe înălţimi, scînteiau zăpezile veşnice ale piscurilor, despărţite printr-o linie abia vizibilă de strălucirea cerului. Aşa e Kazahstanul de sud. Frumuseţile lui sînt de nedescris.

Stepa este un poligon ideal. Îl ai lîngă tine, la îndemînă — ar fi mai potrivit să spui că-l ai sub picioare — neted, ca o scîndură de călcat.

Ce poate fi mai plăcut, mai uşor, decît o plimbare de trei kilometri pe un teren neted. Executi tragerea, apoi te întorci. Eu îmi pregăteam însă oamenii pentru război. Plăcut ? Uşor ? Atunci la naiba cu poligonul ideal ! Am dus batalionul în munţi.

Ne-am căţărat pe primul platou. Era în întregime acoperit cu spini, cu tufişuri dese de ciulini, uscaţi şi tîrîtori ; nu era de loc potrivit pentru tragere.

Un povîrniş repede, stîncos, ducea spre platoul următor. — Batalion, înainte ! După mine ! Ne căţărăm sus ! — E greu ! Pietrele scrîşnesc şi se rostogolesc de sub picioarele soldaţilor.

Iată-ne sus. La naiba, nici aici n-ai unde trage. O iarbă verde şi grasă, aproape cît un stat de om, ne înconjoară ca un zid. Unde să mergem ? Deasupra noastră, pe coasta muntelui, verdele închis al pădurii de stejar.

În munți întîlnești foarte des asemenea contraste. Dar așa e întregul Kazahstan. Nu ți s-a povestit niciodată legenda creării Kazahstanului ? Se spune că dumnezeu, cînd a creat cerul și pămîntul, mările și oceanele, țările și toate continentele, uitase să creeze Kazahstanul. Abia în ultima clipă s-a gîndit la asta. Era prea tîrziu : nu mai avea material. Atunci a luat repede cîte un pic din toate : o bucățică din America, o fîșie din Italia, o părticică din deșertul Africii, o felie din Caucaz, a pus toate astea laolaltă și le-a lipit în locul unde trebuia să fie Kazahstanul. În țara mea poți vedea de toate : întinsuri veșnic pustii, lipsite de apă, blestemate parcă de dumnezeu, și ținuturi binecuvîntate.

Dar unde facem tragerea ?

Mi-am așezat batalionul pe patru rînduri și am pornit cu zidul de oameni împotriva celui de iarbă. Am trecut de cîteva ori înainte și înapoi. Bocancii grei soldățești culcau, striveau, bătătoreau iarba. În cele din urmă oamenii au străbătut încă o dată terenul, smulgînd cu mîna ultimele tulpini. M-am oprit, admirînd priveliștea și trăind o clipă de neuitată fericire : ce forță mare e un batalion ! Cu acest batalion — disciplinat, gata de luptă, oțelit — mă voi înfige în hoardele de dușmani și voi păși ca și acum, strivindu-i, îndesîndu-i în mormînt. Acum știu că la război e altfel, dar atunci îmi închipuiam că așa o să fie.

În iarbă fusese bătătorit un dreptunghi mare și lung. Țintele erau instalate la un capăt, batalionul adunat în front, ca și mai înainte. Toți vedeau capetele, cu căști și svastică deasupra vizierei, desenate cu cărbune pe niște foi de placaj. Am vrut să mai simt o dată forța batalionului și ordonai ca primul rînd să se culce pe burtă, al doilea să ia poziția de tragere în genunchi, apoi am dat comanda :

— Asupra fasciștilor... salvă... Batalion...

Făcui o pauză. Mai multe sute de puști erau ațintite asupra celor patru ținte. Pe atunci regulamentul nu prevedea executarea focului de salvă cu batalionul, dar hotărîsem să fac o experiență.

— Foc!

Ei, drăcia dracului! Dintr-o salvă rămăsesem fără ţinte. Parcă le seceraseră. Şapte sute de gloanţe dintr-o dată nu e glumă! Gloanţele retezaseră suporturile de care erau prinse ţintele, placajul ciuruit, făcut ţăndări! Înjuram şi rîdeam în acelaşi timp: ne cătărasem, bătătorisem terenul şi iată că iar nu vom putea să executăm tragerea...

Aşa i-am făcut noi praf pe nemţi, înainte de a-i întîlni... Pe cînd acum... Dar nu-mi venea să mă gîndesc la asta...

Revedeam alte imagini dragi din trecut. Nu toate erau legate de batalion... Erau şi altele... Cîte nu-mi trecură prin minte atunci...

3

Deodată auzii glasul lui Brudnîi.

— Tovarăşe comandant!

Mă silisem să nu-l aştept şi totuşi îl mai aşteptam să aducă ordinul. Zîmbii, încă pe jumătate adormit.

Am sărit în picioare. Rahimov era sculat. Mantaua îi rămăsese pe jos. Nu o ridică, el, care era un şef de stat major atît de ordonat, care nu-şi pierdea aşa uşor cumpătul. Zîmbea, privindu-l cînd pe Brudnîi, cînd pe Kurbatov.

Veniseră amîndoi. Pe mantalele lor lucea o crustă de noroi încă proaspăt; pesemne că se tîrîseră pe burtă.

— Tovarăşe comandant, îmi permiteţi să...

Era aievea. Era Brudnîi în carne şi oase; vorba lui repezită, ochii lui vioi, obrajii îmbujoraţi.

— Ai ordinul?

— Da, tovarăşe comandant... Ordin să ne retragem...

Îmi întinse hîrtia. Cînd doreşti ceva cu ardoare, nu-ţi vine să crezi dintr-o dată că dorinţa ţi s-a împlinit. Îmi aduc aminte că atunci mă întrebam dacă nu visez cumva. Dar nu, se terminase cu vedeniile. M-am uitat la ceas.

Era ora trei și jumătate. Așadar, nu dormisem decît cîteva minute.

Comandantul regimentului, maiorul Elin, îmi comunica în cîteva rînduri scrise în grabă că un ofițer din statul lui major ne aștepta în pădure, dincolo de satul Dolgorukovka, ca să ne indice itinerariul mai departe, spre Volokolamsk, unde se regrupa regimentul.

Volokolamsk ! O retragere de treizeci kilometri ! Dar n-aveam timp să ne lăsăm pradă frămîntărilor. Era ora trei și jumătate și la șapte se lumina de ziuă.

4

În întuneric, împărțit pe coloane de companii, batalionul înainta cu greu : răzmuiat de zăpada topită, pămîntul aluneca sub picioarele noastre. Oameni, tunuri, cărucioare cu mitraliere, căruțe cu muniție, ambulanțe și iarăși oameni.

Ca de obicei, lăsam coloanele să mă depășească, apoi dădeam pinteni calului, le ajungeam din urmă și din nou le lăsam să treacă pe lîngă mine.

Uneori pe cerul negru se arăta luna, ca o pată albicioasă, și întunericul se mai înmuia puțin.

Din nou pornii spre capul coloanei.

În frunte mergea Kraev cu compania sa. Plescăind prin băltoace, mișcîndu-și mîinile sale lungi, puțin plecat înainte ca de obicei, el călca apăsat, dînd cadența tuturor celorlalți. Oamenii mergeau în urma lui, cîte patru în rînd, și nici unul nu rămînea în urmă. Compania trecu prin fața mea.

După ea urmau căruțele plutonului sanitar, pe care-l plasasem între unitățile de luptă. Aveam patruzeci de răniți. Îl recunoscui pe bătrînul nostru felcer, grăsunul Kireev. Și acum era ocupat. Mergînd lîngă o căruță, se apleacă spre un rănit și mi se păru că-i potrivește capul pe pernă. Întunericul îl înghiți.

Iată și detașamentul de pripas — oastea lui Bozjanov.

Ocolind Dolgorukovka, ne apropiam de drumul pavat, de faimosul drum pomenit de atîtea ori în povestirea noastră, care formează aproape un unghi drept cu șoseaua Volokolamskului.

Cu puține zile mai înainte, la 16 octombrie, nemții concentraseră o grupare de izbire și se năpustiseră în direcția asta, convinși că vor putea rupe apărarea noastră, dintr-o singură lovitură, și apoi urcați pe tancuri, camioane și motociclete vor pătrunde din mișcare pe șoseaua Volokolamskului — străbătînd într-un iureș distanța care-i mai despărțea de Moscova. Aruncați înapoi de la sovhozul Bulîcevo, opriți în alte puncte în zilele următoare, nu voiau să creadă în nereușita planului lor, deoarece cunoșteau forțele reduse ale trupelor ce rezistau în acest sector. Li se tot părea că ar fi de ajuns încă un efort din partea lor, încă un salt, pentru ca stavila să se prăbușească și în fața lor să se deschidă șoseaua asfaltată a Volokolamskului, pe care se vor avînta spre Moscova. Unitățile noastre, care luptau pe drum, se retrăgeau, dar a doua zi aceleași regimente, aceleași batalioane apăreau din nou în calea inamicului și-l sileau să dea o luptă de lungă durată. Nemții credeau de fiecare dată că era ultima rezistență din calea lor, ultima luptă pe care trebuiau s-o dea și se încăpățînau să înainteze, refuzînd să renunțe la direcția pe care și-o alesèseră... Șoseaua Volokolamskului rămînea, ca și mai înainte, axul loviturii lor principale.

5

Ajutorul șefului de stat major al regimentului, locotenentul Kurganski, ne aștepta dincolo de Dolgorukovka. Era un bărbat expansiv, energic, care îmi strînse cu bucurie mîna, vestindu-mi cîteva noutăți: batalioanele doi și trei avuseseră pierderi mari. Oamenii luptaseră în grupuri mici, retrăgîndu-se pentru a se instala din nou în calea dușmanului, ucigîndu-i pe nemți, măcinînd forța vie a dușmanului. Sub protecția ariergărzilor și a artile-

riei, care ducea lupta cu tancurile, unităţile noastre se concentrau acum în grabă la Volokolamsk — poziţie-cheie, ce zăvora şoseaua Volokolamsk-Moscova. Acolo era noul aliniament al diviziei.

Kurganski adusese un întreg convoi de provizii, printre care şi o tonă de pîine albă, coaptă la Volokolamsk în timpul nopţii.

Căruţele ne aşteptau în pădure. Am hotărît să ne adăpostim cîtva timp acolo, pentru ca oamenii să poată mînca, să se poată odihni şi să hrănească şi caii.

Dar caii grei de artilerie trebuiau să se întoarcă iarăşi înapoi. În insula părăsită de noi se aflau ascunse cele şase tunuri şi cele patru sute de obuze pe care pusesem mîna în cursul nopţii. Voiam să le iau încă o dată de sub nasul nemţilor.

Spre răsărit începuse să licărească o lumină, dar în jur totul era învăluit în ceaţă. Batalionul intra în pădure. Mă apropiai de Bozjanov:

— Bozjanov! Opreşte-ţi oamenii şi ia un interval de zece paşi în lături.

După ce ordonai celorlalţi să-şi continue drumul, am trecut în revistă rezerva noastră neprevăzută, pripăşită.

La margine, stînd lîngă căruciorul cu mitraliera, mitraliorii mei încheiau frontul. Mai departe stăteau în rînduri cei pe care îi alungasem noaptea din batalion, cei care şi-au răscumpărat mai apoi vina în luptă.

I-am ordonat lui Bozjanov să ia caii de artilerie şi să încerce, profitînd de ceaţă, să aducă încoace tunurile şi obuzele.

— Ia-ţi toată trupa şi încadrează cu ea piesele de artilerie. Dacă dai peste vreun grup mic, încearcă să-l nimiceşti. Într-o luptă serioasă nu te angaja; într-un asemenea caz distruge piesele şi întoarce-te. Acţionează rapid. Gîndeşte-te că te aşteptăm aici.

Încordat, în poziţie de drepţi, cu mîna la căciulă, cu ochii săi mici şi înguşti, strălucitori Bozjanov rosti:

— Am înţeles, tovarăşe comandant!

Părea mai zvelt decît de obicei ; faţa îi era mai energică ; îi plăcea să fie comandant şi să caute singur ieşirea din situaţiile cele mai primejdioase.

6

Oamenii mei aprindeau focuri de tabără, fierbeau ceai, îşi uscau hainele. Mulţi dormeau pe cetină — salteaua verde, scumpă soldatului. În bucătăriile de campanie fierbea o supă gustoasă de carne. Batalionul se odihnea, vegheat din toate părţile de posturi de pază.

Se lumina de ziuă. Ceaţa se risipea. Era o dimineaţă mohorîtă.

Către ora opt, adică tocmai cînd, după socotelile mele, Bozjanov ar fi trebuit să se reîntoarcă, auzii un huruit de avioane ce se apropiau cu toată viteza. Le văzurăm. Erau bombardiere nemţeşti, care zburau la mică înălţime dedesubtul norilor, la o oarecare depărtare de noi. Aproape numaidecît intrară în acţiune tunuri şi mitraliere nevăzute de noi, şi bubuitul lor se îmbină cu exploziile înăbuşite ale bombelor. Avioanele nemţeşti veneau în valuri, escadrilă după escadrilă, aruncîndu-şi încărcătura într-un punct de pe şoseaua Volokolamskului, care se afla la patru sau cinci kilometri de locul unde ne găseam noi.

Deodată tragerea se înteţi brusc. Avioanele dispăruseră, dar în partea unde avusese loc bombardamentul bubuiau acum tunurile, nu zece sau douăzeci, ci o sută sau chiar o sută cincizeci. Trimisei călăreţi în cercetare. Înapoindu-se, îmi raportară că artileria noastră tocmai respingea un atac al tancurilor inamice.

În curînd se auziră bubuituri de cealaltă parte, tot la patru-cinci kilometri de locul unde ne aflam. Tragerea de artilerie era acolo mult mai slabă, dar se auzea răpăit de mitraliere şi puşti.

Şi Bozjanov nu mai venea... Dracu mă pusese să dau ordin de popas batalionului tocmai aici şi să trimit oa-

meni şi cai pentru a aduce tunurile ! Ar fi trebuit să le arunc în aer pe loc, şi gata !

Ce să mă fac acum fără atelaje ? Şi-apoi, nu numai de asta era vorba. Cu sau fără atelaje, n-aveam dreptul să-i părăsesc pe ai noştri şi să pornesc mai departe, mai înainte ca detaşamentul să se fi înapoiat !

Se trăgea din două părţi şi Bozjanov nu mai venea... Ei, drăcia dracului, iar povestea de ieri ? Trebuia să plecăm mai repede, după cum mi se ordonase, şi iată că nu puteam să pornim...

Îi ordonai lui Rahimov :

— Transmite tuturor comandanţilor de companii : să fie sculaţi oamenii şi să se organizeze o apărare circulară.

LA RĂSCRUCEA DRUMURILOR

1

După o scurtă întrerupere, tunurile începură să bubuie din nou cu furie pe şosea, acolo unde nu ajungeam cu privirea.

În bubuitul neîntrerupt deosebeam din cînd în cînd cu urechea lovituri răzleţe.

De cealaltă parte lupta nu încetase nici o clipă. Dar şi acolo totul era ascuns de păduri.

Cîteva obuze explodară dintr-o a treia direcţie, parcă din urmă.

Şi Bozjanov tot nu venea !... Drace ! Îl blestemam, mă blestemam pe mine însumi, trimisesem oameni călări în întîmpinarea lui, dar nu mai puteam face nimic, oricît mi-aş fi ieşit din fire : mă zăvorîsem singur aici, şi asta din vina mea...

Oamenii săpau locaşe de tragere în jurul pădurii. Deocamdată era numai o simplă măsură de prevedere... Dacă Bozjanov se întorcea, plecam imediat. Soldaţii ar fi mormăit : „Degeaba am săpat !" Dă doamne să fie degeaba !

Dădui o raită, împreună cu Rahimov, şi inspectai companiile. După odihna scurtă, după pîinea albă şi supa de carne fierbinte, oamenii păreau mai veseli. Peste tot eram primiţi cu glume. Bubuitul apropiat al tunului, loviturile ce răsunau din diferite părţi nu făceau cine ştie ce impresie. Doar nu era pentru prima oară ; frica ne părăsise, rămînînd undeva în trecut, în istoria batalionului. Mă simţii şi eu mai vesel ; mă gîndeam că vom găsi, desigur, un mijloc de a o scoate la capăt.

Adunai comandanţii de companii sub cortul care-mi servea ca punct de comandă, le explicai că detaşamentul lui Bozjanov, plecînd după tunuri, zăbovise peste termenul prevăzut, şi le comunicai hotărîrea mea : batalionul nu va porni mai departe pînă nu se va întoarce Bozjanov, iar la nevoie vom merge în ajutorul lui.

Văzui după privirile tuturor că mă înţeleseseră şi încuviinţau din inimă.

După ce mai vorbii cu comandanţii, i-am lăsat să plece. Ieşirăm împreună din cort.

Un călăreţ apăru între copaci, strigînd voios de departe :

— Vin.

Ne oprirăm. Călăreţul ne dădu vestea mult aşteptată : detaşamentul lui Bozjanov se apropia de pădure, aducînd tunurile.

Acum, în sfîrşit, puteam să dau ordin batalionului să-şi continue marşul spre Volokolamsk.

— Pe locuri ! — ordonai eu numaidecît. — Fiţi gata de plecare. Filimonov, rămîi cu mine !

Filimonov, un locotenent de vreo treizeci şi cinci de ani, uscăţiv şi energic, comanda compania a treia.

Îi ordonai să-şi adune imediat oamenii şi să pornească înainte, ca pichet mobil de cap. Aşa se dispune batalionul în marş, în situaţia de luptă : pichetul de cap merge cu trei sau patru kilometri înaintea coloanei principale.

Cercetai harta, împreună cu Filimonov. Drumul cel mai drept şi mai bun era chiar pe şosea, pentru că dezgheţul desfundase, desigur, toate drumurile vicinale, cu excepţia acestei singure fîşii solide. Însă, în mai multe puncte, două sau trei grupuri de nemţi căutau să pătrundă pe acest drum pavat. Alesei un itinerar ceva mai greu, dar mult mai sigur : am hotărît să trecem şoseaua, să cotim spre nord şi apoi să ne apropiem de Volokolamsk pe drumuri de ţară.

Filimonov trebuia să pornească numaidecît pe acest drum, precedînd nucleul batalionului la distanța regulamentară. El alergă la compania sa.

Sincenko mi-o aduse pe Lîsanka ; sărind în șa, am pornit în întîmpinarea detașamentului lui Bozjanov.

Caii mari de artilerie trăgeau cu greu tunurile pe fundul unei viroage nu prea adînci, departe de drum. Ceața făcuse să dispară pojghița subțire de zăpadă. Roțile tunurilor se înfundau adînc în pămînt. Opintindu-se pe iarba umedă și lunecoasă, oamenii ajutau caii.

Mă priveau cu un aer întunecat. Unul înjură mohorît. Altul spuse :

— Tovarășe comandant... Dau buzna pe toate drumurile...

Al treilea mormăi cu capul în pămînt :

— Păi, lui ce-i pasă ?... Dă bice calului și s-auzim de bine...

Îl recunoscui pe Pașko.

— Ce-ai spus, Pașko ?

— Nimic...

Ar fi trebuit să-l chem la ordine, să-l fac să simtă mîna comandantului, dar am tăcut. Nu izbuteam să pricep ce aveau toți : doar se întorseseră cu bine dintr-o misiune primejdioasă, grea, își făcuseră datoria cu cinste. Atunci, de ce în locul mîndriei, al bucuriei — această deprimare ?

Bozjanov se apropie de mine. Și el — de obicei voios, zîmbitor — avea o înfățișare posacă, mohorîtă.

Începu să-mi raporteze în termeni regulamentari, dar îl întrerupsei :

— Ce s-a întîmplat ? Ce-i cu mutrele astea acre ?

Coborînd vocea, Bozjanov răspunse în silă :

— Au aflat...

— Ce ?

— Că toți ceilalți au plecat, pe cînd noi sîntem iarăși...

— Cum ? Ce sînt prostiile astea ?

Bozjanov mă privi lung, drept în ochi, și spuse apoi trist :

— Aksakal, de ce îmi vorbeşti aşa? Ştii foarte bine că eu...

Îl întrerupsei din nou:

— „Eul" tău — iată-l! — îi arătai oamenii posomorîţi care trăgeau tunurile. — Gîndeşte-te la ei; răspunzi pentru oamenii tăi! Şi acum, ce înseamnă „sîntem iarăşi"?

— Sîntem iarăşi singuri...

— De unde ştii?

— De faţă cu noi au fost retrase toate posturile... Au plecat toţi... De mult, Aksakal.

Aşadar, despre asta era vorba. Mi-am amintit de „telegrafia fără fir" a soldaţilor, despre care-mi vorbise Sevriukov. Cît de mult mă bucurase ea atunci, în clipa victoriei în luptă. Dar acum, în timpul retragerii, era altceva...

Tunurile şi chesoanele înaintau încet. Îi priveam gînditor pe oameni şi ochii mei se opriră asupra lui Paşko. Tot cu ochii în pămînt, împingea la tunuri împreună cu ceilalţi; corpul lui musculos se lăsase cu toată greutatea pe afet, opintindu-se cu tocurile cizmelor în pămîntul moale. Cizmele îi erau pline de noroi, totuşi se vedeau nişte carîmbi eleganţi de piele maro. Îl întrebai pe Bozjanov:

— Ce-i cu cizmele astea, de unde le are?

— Le-a luat de la un ofiţer neamţ, pe care l-a ucis la Novleanskoe...

Ciudat om şi Paşko ăsta. Îndrăzneţ, curajos, dar... dar nu avea încă, nu se simţea în el — după cum observasem şi în cursul nopţii — prima virtute a soldatului — disciplina, supunerea, care se capătă în armată printr-o instrucţie aspră şi care devine o a doua natură a soldatului.

Ar fi trebuit să-l iau la rost numaidecît: asta i-ar fi readus pe toţi la ordine. Ar fi trebuit să-i fac pe toţi să audă cuvîntul comandantului.

Dar n-aveam timp pentru aşa ceva. Trebuia să verific neîntîrziat comunicarea lui Bozjanov, să precizez situaţia, să mă orientez şi să iau o hotărîre.

Iată cum am săvîrşit o greşeală, inadmisibilă pentru

un comandant în orice împrejurare : am trecut cu vederea obrăznicia unui soldat. Am încălcat regula : „Fii aspru", n-am strunit soldatul printr-un cuvînt poruncitor de comandant.

Urmarea groaznică a fost — cîteva minute mai tîrziu — o vărsare de sînge care ar fi putut să fie evitată.

3

Bubuitul tunului, care cu puţin înainte părea un tunet neîntrerupt, se auzea mai rar, dar mai lămurit, poate fiindcă se apropiase, poate fiindcă aici, afară din pădure, copacii nu mai atenuau zgomotul.

De cealaltă parte, răpăitul puştilor şi mitralierelor se depărtase în altă direcţie.

În faţa noastră era pustiu, ca şi mai înainte : un crîmpei de drum plin de noroi şi de băltoace, povîrnişurile ude ale unei vîlcele, iar mai departe pădurea şi creasta neregulată a unei coline, care se profila neagră pe cerul cenuşiu şi ascundea orizontul.

Nimic mai neplăcut decît starea asta în care ne aflam, nevăzînd nimic, neştiind exact ce trebuie să facem în mijlocul acestor focare de luptă. Patrule călări făceau siguranţa batalionului, dar după comunicarea lui Bozjanov hotărîi să mă sui pe o creastă de deal din apropiere, ca să-mi dau seama de situaţia din jurul nostru.

Îi spusei lui Bozjanov :

— Bagă tunurile în pădure ; eu dau o fugă pînă colo sus, să văd ce se petrece...

Sincenko voi să mă urmeze, dar i-am ordonat să mă aştepte la marginea pădurii.

O clipă după aceea urcai în galop coasta colnicului şi descoperii satul, aşezat de-a lungul şoselei. Observai oarecare mişcare pe uliţe şi pe şosea, şi mici răbufniri albe, de o clipă, de la tunurile ce trăgeau. Dusei binoclul la ochi.

Artileria noastră se retrăgea. Tractoarele, remorcînd tunurile, ieşeau din sat şi o luau peste cîmp, părăsind şoseaua. Privind neliniştiţi în jur, artileriştii mergeau pe

lîngă tunuri. Recunoscui silueta înaltă a colonelului Malinin, comandantul regimentului de artilerie. Mă uitai prin binoclu ; el se opri, scoase o ţigară din portţigaret şi o aprinse fără grabă, cu un calm vădit voit. Apoi opri un tun care trecea prin faţa lui şi arătă servanţilor un punct cu mîna. Tractorul se îndepărtă de lîngă tun, servanţii trecură la posturi. Urmărind direcţia mîinii lui, zării pentru prima oară tancurile nemţeşti... Cruci albe pe blindajul negru cu reflexe albăstrii, flăcări ţîşnind din ţevile subţiri... Trăgînd din mers, tancurile pătrundeau în sat.

Aş fi vrut să urmăresc pînă la capăt această luptă, să văd filmul războiului modern ce se desfăşura aievea în faţa mea, dar lăsai binoclul şi privii în jur. Pe drumul care dădea în şosea veneau în galop călăreţii mei ; dăduseră, pesemne, peste primele coloane inamice ; unităţile noastre care se retrăgeau spre nord părăsiseră probabil acest drum.

Ce trebuia să fac, pe ce itinerar să merg ca să ies din impasul ăsta ? Trebuia să arunc cît mai repede batalionul de cealaltă parte a drumului, cît timp mai era liber punctul de întretăiere cu şoseaua, ca să nu fim închişi în unghiul pe care-l formau drumurile. Continuam să privesc cu înfrigurare terenul din jur. Deodată văzui compania lui Filimonov, care pornise conform ordinului meu.

În coloană de marş, fără să vadă cele ce se petreceau în sat, fără să vadă tancurile, compania înainta prin vîlcea spre sat, drept în labele nemţilor. E nebun ! La naiba, merge ca un orb !

Înfipsei pintenii, sălbatic, în pîntecele Lîsankăi, care cabră de durere şi porni în galop, pe lîngă marginea pădurii, prin faţa batalionului, pe urmele lui Filimonov.

4

Îl ajunsei din urmă.

— Companie, stai !... Filimonov, unde te duci ?

Răspunse năucit.

— La ordinul dumneavoastră, tovarăşe comandant!

— Te întreb, unde te duci?

— Mă gîndeam să ies prin vîlceaua asta, în sat, să tai şoseaua şi s-o iau pe drum, conform ordinului...

— De ce n-ai trimis o patrulă înaintea ta? Nemţii sînt în sat.

Faţa lui roşcovană avea un aer năuc. Mai tîrziu, Efim Efimovici Filimonov fu unul din eroii batalionului nostru, dar de data asta era cît pe ce să-şi ducă compania, fără arme antitanc, în faţa tancurilor: îşi conducea ostaşii prin vîlcea, fără să vadă nimic în jur.

Îl oprisem la timp; compania nu pierdu nici un om, dar pierdusem timp.

Cineva galopa spre noi prin vîlcea. Recunoscui iapa cenuşie a lui Sincenko. Se apropie de noi.

— Tovarăşe comandant, au fugit...

— Cine?

Fără să răspundă, emoţionat, abia respirînd, el urmă.

— V-au văzut... au început să strige: „Comandantul a şters-o!"... şi s-au năpustit care încotro...

— Cine?

— Cei de ieri... pe care i-aţi primit în batalion...

— Şi batalionul?

— Nu ştiu... Nemţii sînt pe drum... Cînd i-am auzit strigînd „comandantul a şters-o" şi fugind care încotro, am alergat după dumneavoastră.

Apucai să spun doar atît:

— Filimonov! Du compania înapoi! Pas alergător! Sincenko, urmează-mă!

Şi, pentru a doua oară în ziua aceea, îi dădui pinteni Lîsankăi.

5

Goneam spre pădure. Văzută de departe, pădurea părea pustie. Dar era oare cu adevărat pustie? Izbucnise panica? Era oare cu putinţă ca pumnalul meu, batalionul meu, să se risipească într-o clipă? Atunci eu nu

mai meritam să trăiesc ! Totuşi, nu-mi venea să cred aşa ceva.

În fugă zării cîţiva oameni la marginea pădurii. Păreau că mă aşteaptă. Alergai într-acolo şi-l văzui pe mohorîtul Kraev, văzui linia locaşelor de tragere neterminate, movilităţile de pămînt proaspăt. Nu se vedea nici un soldat.

— Kraev, unde sînt oamenii ? Ce-i cu batalionul ?

El mă salută şi răspunse :

— Ni s-a transmis ordinul să fim gata de plecare.

— Şi unde-i compania ?

— În coloană, în pădure... Aici totul e în ordine.

— Ce s-a întîmplat şi în care loc anume ?

Kraev arătă cu mîna spre locul unde întîlnisem cu cîteva clipe mai înainte tunurile lui Bozjanov şi mormăi posac :

— Acolo...

De la el trebuia să scoţi vorba cu cleştele. Lîsanka mă duse din nou în galop.

Deodată, dintr-un punct, am întrezărit o clipă satul. Veneau mereu maşini, tunuri pe şenile... Nemţii !...

Acum, înapoi la poalele dealului. Două tunuri nu fuseseră încă trase în pădure. Lîngă ele stăteau grămadă cei pe care îi primisem în batalion după măcelul din Novleanskoe. Ei nu mai trăgeau tunurile, nu munceau, ci se îngrămădiseră în dezordine lîngă roţile împotmolite, lîngă caii opriţi în loc. Îl văzui pe Bozjanov palid, cu buzele strînse şi cu pistolul în mînă.

— Bozjanov ! — am strigat. — Aştia sînt cei care au fugit ? Aştia sînt cei care au strigat că ar fi fugit comandantul ?...

El încuviinţă dînd din cap. Nu-şi descleştă buzele, faţa plină, atît de bine cunoscută, era neobişnuit de aspră ; obrajii îi erau supţi, iar trăsăturile mai dure.

Am răcnit :

— Priviţi-mă bine. Iată-l pe comandantul vostru. Bozjanov, cine a strigat ? Toată lumea ?

— Aştia...

Îmi arătă cu capul două cadavre întinse pe jos, cu fața la pămînt, la o oarecare depărtare pe povîrniș. Sîngele umpluse urmele adînci făcute de copitele cailor. Ghicii, mai mult instinctiv decît după vreun semn exterior, că unul din ei era acela care ar fi putut deveni un erou glorios. Ar fi putut... dar murise ca un laș, ca un trădător. Da, Paşko era. Picioarele lui îndoite nefiresc, încremenite parcă în mers, erau încălțate cu cizmele înalte de piele maro, stropite de noroi.

Acum Bozjanov găsise în el puterea de a mi se adresa regulamentar :

— Tovarăşe comandant, permiteți să raportez... Din cauza panicii care-i cuprinsese pe oamenii mei, am fost silit să fac uz de armă.

— Şi ăştia ?... Au fugit şi ei ? De ce nu i-ai doborît pe toți care au rupt-o la fugă ?

Bozjanov tăcea.

— Îți ordon, dacă vor mai fugi o dată, să tragi în ei fără somație.

— Am înțeles, tovarăşe comandant !

Să nu crezi că aş fi un om crud. Cruzimea fără rost mă scîrbeşte, dar momentul impunea ca oamenii să-şi întipărească în minte această lecție, să le intre în cap o dată pentru totdeauna legea războiului, legea armatei.

Privii spre soldați :

— Ei, îl vedeți pe comandant ? Îl auziți cu toții ? Bozjanov ! Pune-i în ordine şi trage tunurile în pădure ! Apoi să vii la punctul de comandă ca să-ți arăt sectorul de apărat.

Trăsei de frîu. Buna mea Lîsanka abia apucase să-şi tragă puțin sufletul şi acum o porni spre cortul meu, în pădure.

6

Eram închişi într-un spațiu înconjurat de coloanele inamice. Batalionul era din nou încercuit.

Dacă vreodată criticul care ne va citi o să găsească de cuviință să caute un vinovat, sînt gata să-i uşurez

sarcina : vinovatul sînt eu. Război fără risc nu există ! Eu am riscat, trimiţînd oamenii înapoi să aducă piesele şi obuzele rămase acolo. Tunurile fuseseră aduse, dar drumul batalionului era izolat şi nu ne puteam gîndi să încercăm să ieşim de acolo înainte de căderea nopţii.

Oare nu săvîrşisem greşeli peste greşeli ? Se poate. N-ar fi trebuit să acţionez cu mai multă chibzuinţă şi precauţie ? Se poate.

Oamenii deştepţi n-au decît să mă judece fără indulgenţă pentru greşeala săvîrşită. Cît despre mine, nu pretind de fel să trec drept un comandant care nu greşeşte niciodată, un comandant de aur sau, mai bine zis, de zahăr.

Eram blocaţi înăuntrul unghiului format de coloanele inamice. Pe drumul pavat trecură tancurile. După ele urmară, pe două rînduri, îndreptîndu-se spre Volokolamsk, spre Moscova, camioane, motociclete, tractoare, infanterie, convoaie de aprovizionare, artilerie, gruparea inamică de pe direcţia loviturii principale. Iar pe drumul vicinal se revărsa pe şosea, mergînd în aceeaşi direcţie, coloana grupării secundare, care pătrunsese în ajun lîngă sectorul nostru.

Încetul cu încetul, camioanele, tancurile, tunurile se îngrămădiră la răscrucea drumurilor, învălmăşindu-se. Serviciul de drumuri nemţesc regla circulaţia, oprind cînd o coloană, cînd alta.

Priveam prin binoclu. Feţele soldaţilor germani care şedeau în camioane erau aproape toate tinere, ca şi ale celor din ajun, la Novleanskoe. Nu se observa o veselie deosebită, rîsete, voioşie ; şedeau ; purtau capele, mantale uşoare ; mulţi îşi băgaseră mîinile în mîneci ; îi pătrundea umezeala de octombrie. Pentru ei, cuceritorii, aceasta era viaţa de toate zilele ; se obişnuiseră să meargă mereu înainte, mereu înainte.

Comandantul bateriei noastre se apropie de mine.

— Tunurile sînt ochite ? — întrebai eu.

— Da, tovarăşe comandant.

— Încărcaţi şi raportează de executare.

Cele opt tunuri ale noastre fuseseră împinse într-un colţ de pădure ce înainta înspre răscruce. O parte din artileriştii fuseseră repartizaţi pe lîngă cele şase piese ale lui Şilov, aflate în alt punct. De la colţul de pădure şi pînă la răscruce era o distanţă de aproape un kilometru; ţinta se vedea limpede; maşinile nemţeşti apăreau clar în luneta panoramică; o astfel de tragere cu tunul se numeşte tragere prin ochire directă.

— Gata! — raportă comandantul bateriei.

— Dă-i drumul! Pe salve! Dă-i drumul!

Îi auzii comanda:

— Baterie...

Pauză.

— Foc!

O flacără de infern. Un tunet. Pămîntul se cutremură. Văzui cu ajutorul binoclului cum săreau în aer aşchii şi bucăţi de tablă.

— Foc!

Nemţii săriră din camioane şi se aruncară în şanţul de la marginea drumului şi în gropi; dispăruseră şi agenţii de circulaţie.

— Foc!

Nu veţi trece pe aici, domnilor „învingători"! Ne-aţi tăiat retragerea? V-aţi înşelat. Focul nostru e cel care v-a tăiat drumul şi v-a risipt coloanele! Voiaţi să mergeţi la Moscova? Opriţi-vă puţin! Mai întîi trebuie să ne doborîţi pe noi, să striviţi un batalion al Armatei Roşii!

PUȘCĂ, PUȘCULIȚA MEA, OARE NU NE VEI SALVA?

1

Toate coloanele de pe șosea se opriseră. Mașinile din urmă se întorceau pe loc și, ocolind pe cele ce veneau înaintea lor, zăbovind din cauza învălmășelii, se întorceau în sat.

Am lăsat două tunuri la colțul pădurii, cu ordinul să tragă asupra camioanelor și să schimbe poziția dacă, la rîndul său, inamicul ar fi deschis focul.

Celelalte tunuri ale bateriei le traserăm prin pădure, deschizînd drumul cu securi și ferăstraie, spre celălalt capăt — mai aproape de sat.

Înarmați cu binocluri și aparate telefonice, observatorii se cățărară în vîrful brazilor. Îmi raportară curînd de la aceste puncte de observare că satul era înțesat de mașini, care erau îndrumate pe un drum lăturalnic de țară, unde se împotmoleau.

I-am spus comandantului bateriei :

— Încălzește-i puțin ! Trînteșe imediat șaizeci de obuze peste coșul ăsta de raci. Apoi așteaptă ordinele mele. Dacă le trece prin minte să se miște, le mai trîntim șaizeci.

Am pornit-o spre punctul de comandă. În pădure, companiile ocupaseră o poziție de apărare circulară. Soldații se îngropaseră în pămînt. Pădurea în care ne întărisem era mult mai întinsă decît cea din ajun, dar nu m-am mulțumit cu asta și am rărit apărarea noastră, pentru a micșora pierderile cauzate de focul inamic, care avea să urmeze cu siguranță. Instalai un pluton de mitraliere și trei de pușcași în diferite puncte în adîncul pădurii, ca să le am de rezervă la caz de nevoie. Oa-

menii din aceste plutoane primiră ordin să-şi sape şanţuri-adăpost.

Punctul medical se adăposti şi el, împreună cu răniţii, în tranşee înguste şi întortocheate. Plutonul de gospodărie săpa în grabă adăposturi pentru cai.

De asemenea, punctul de comandă al batalionului nu mai era în cort, ci în pămînt, sub un tavan gros de trunchiuri de copaci, puse unele peste altele. Nimic nu părea schimbat; telefoniştii îşi ocupaseră colţul lor; masa mea de lucru, luminată slab de o lampă de noapte, se afla la locul ei. Rahimov se ridică în picioare la intrarea mea, ca de obicei.

Chemai la telefon bateria care aparţinuse la origine lui Şilov şi care ţinea sub foc drumul vicinal. Şi acest drum era închis de camioanele care fuseseră avariate la răscruce.

Dădui ordin să se tragă cincizeci de obuze asupra satului celui mai apropiat, situat în drum, unde de asemenea se îngrămădiseră maşini. Acum inamicul era ţintuit locului; nu mai putea face nici un pas, nici înainte, nici înapoi; de bună seamă se pregătea să ne arate pliscul său cu dinţi de oţel. Ei bine, să vedem cum o să ne înghită? Ţepii noştri nu aveau oare să-i rămînă în gît?

Nu ştiu dacă cunoşti acea senzaţie de luciditate deplină, cînd fiecare celulă pare mobilizată, cînd capul îţi este neobişnuit de limpede, iar trupul — minunat de uşor? Tunurile mele bubuiau din toate părţile. Noi eram cei care atacam. Noi eram cei care conduceam jocul. Descurajarea şi temerile din ajun pieriseră ca prin farmec.

2

Unul din principiile tactice ale războiului-fulger, aplicat de nemţi în Polonia, în Olanda, în Belgia şi în Franţa, era după cum se ştie următorul: după ce străpungeau în mai multe puncte linia frontului, goneau

înainte, mereu înainte, lăsînd în urmă unităţile inamice decimate, răzleţite, demoralizate. Asta nu le-a reuşit însă hitleriştilor în bătălia pentru Moscova.

Dar eu voi vorbi numai despre batalionul meu.

Cînd am văzut că în marşul nostru ne-am pomenit încercuiţi în timpul popasului (repet, în paranteză, datorită greşelii mele) lîngă şosea, lîngă unicul drum practicabil din acea regiune, pe unde nemţii puteau înainta vertiginos, l-am barat la rîndu-ne cu focul nostru. În limbaj militar, asta se numeşte „a ţine drumul sub foc".

În felul ăsta i-am silit pe inamicii noştri ca, în loc să înainteze mereu, să se oprească pentru a lichida focarul rezistenţei noastre. I-am silit... În termeni militari, asta se numeşte „a impune inamicului voinţa ta".

Nemţii s-au apucat să sfîrtece pădurea cu obuze şi mine. Noi le-am răspuns manevrînd cu artileria. Concentram cele paisprezece tunuri ale noastre într-un loc oarecare şi trăgeam cîteva salve asupra spatelui inamicului, apoi le împărţeam în grupe de cîte două sau trei piese şi deschideam un foc rapid asupra altor puncte. Din vîrful brazilor se vedeau şase sate, şi toate erau ocupate de nemţi. Inamicul îşi primea porţia pe rînd, în toate aceste puncte, pentru că tunuri şi muniţie aveam destule.

Apoi veniră nouă avioane de bombardament care, urlînd, începură să ne atace în picaj. Pădurea se cutremura de explozii. Ei şi ? Pămîntul ne adăpostea cu dragoste. Caii au fost mai serios atinşi, pentru că nu apucaserăm să le săpăm şi lor adăposturi. Paisprezece cai ucişi, două tunuri avariate şi şase oameni răniţi — ăsta a fost bilanţul atacului bombardierelor.

Către amiază, în depărtare, tunurile începură să bubuie din nou, ca şi dimineaţa, la vreo cincisprezece kilometri mai spre nord, adică în direcţia Volokolamskului. Uneori bubuiturile îndepărtate se contopeau într-un tunet neîntrerupt. Judecînd după zgomot, acolo trăgeau nu zece sau douăzeci de piese, ci, ca şi dimineaţa, vreo sută sau o sută cincizeci. După cum am aflat mai tîr-

ziu, tancurile care izbutiseră să pătrundă pînă acolo dăduseră peste un alt regiment de artilerie. Între timp, noi împiedicam întăririle inamice — artileria, infanteria motorizată şi muniţia — să ajungă la destinaţie.

Infanteria nemţească ne atacă de trei ori. De fiecare dată îi lăsam să se apropie, iar apoi seceram rîndurile inamice cu salve de foc de puşcă şi foc pumnal de mitralieră, silindu-i pe supravieţuitori să se culce la pămînt şi să se tîrască înapoi. Unul dintre atacuri a fost dat exact în locul unde se găseau mai multe piese de artilerie, pe care le manevram prin pădure, astfel încît s-a ivit prilejul visat în taină de orice artilerist: să întîmpine cu mitralii infanteria duşmană. Ştii cum vine asta? Proiectilul, ieşind din ţeavă, explodează îndată în aer şi o ploaie de sute de gloanţe, de sute de stropi fierbinţi îi izbeşte cu putere pe atacatori în plină faţă.

De trei ori în ziua aceea le-am dovedit nemţilor realitatea uneia din cele mai elementare reguli de tactică: este absurd să te bagi cu pieptul peste un foc pumnal, este absurd să ataci o poziţie dacă n-au fost neutralizate cuiburile de foc, dacă n-a fost nimicit spiritul combativ.

Şi te asigur că ar fi fost nevoie de mult timp, de un bombardament de artilerie îndelungat, ca să ne doboare. Or, ceea ce-i răpeam noi duşmanului era tocmai timpul, un timp preţios, şi totodată îl făceam să piardă şi oameni, îi slăbeam forţa de izbire.

Noaptea se lăsă mai înainte ca noi să ne fi dat seama. Ar fi trebuit să ne gîndim să pornim de aici şi închipuie-ţi că nu-mi venea să plec. Muniţia era pe terminate. Altfel aş mai fi rămas bucuros pe locul acela o zi în plus, să mă joc cu inamicul...

Frica se spulberase, iar gîndurile mele negre din ajun se risipiseră, rămăseseră pe insula noastră de ieri.

Astfel a fost învinsă frica de încercuire. Aşa am absolvit primul „an" din învăţămîntul superior al războiului.

Se întunecase. Patrulele de cercetare trimise în toate direcţiile se întoarseră aducînd ştirea că inamicul ocupa toate satele din jur, că fiecare sat era bine păzit şi că nu ne mai rămăsese nici un drum liber, nici o ieşire.

Dar atîta vreme cît ne aflam aici, nici nemţii nu puteau folosi şoseaua. Mă gîndii la diferitele procedee pe care le puteam folosi pentru a ieşi din încurcătură. Puteam pleca prin pădure. Priveşte puţin harta asta. Uite, pădurea se întinde ca o fîşie lungă spre nord, pînă în imediata vecinătate a Volokolamskului. Infanteria putea trece pe acolo fără greutate... Dar tunurile şi căruţele ? Să le părăsim ?

Tot chibzuind, continuam să luptăm. Profitînd de întuneric, nemţii încercară să reia circulaţia pe şosea. Noi nu-i lăsarăm. Ei îşi trimiseră maşinile pe o cale ocolită. Îi împiedicarăm, deschizînd focul asupra bifurcaţiilor drumurilor. Încă o dată aveam impresia că pusesem piciorul pe coada viperei şi nu-mi venea să-i dau drumul.

Pe la ora nouă sau zece seara veni un curier de la Panfilov, locotenentul Anisin. Îmi dădu o notă din partea generalului : ordin să ne retragem fără întîrziere în direcţia Volokolámsk.

Anisin izbutise să ajungă la noi mergînd prin pădure. Distanţa care ne despărţea de grosul trupelor era de vreo douăzeci şi cinci de kilometri. Cum să străbatem această fîşie ?

Am hotărît să mă afund în pădure, la adăpostul întunericului, şi să merg după busolă, de-a dreptul spre Volokolamsk, croindu-mi drum pentru artilerie şi căruţe. Am dat concertul de adio : cîteva salve de bun rămas asupra spatelui frontului inamic, pînă unde ajungeau tunurile noastre. Şi acum, domnilor, la revedere, pe curînd !

Batalionul începu să se pregătească de plecare.

În beznă, mergem mereu prin pădure: o pădure deasă, seculară. Ferăstraiele şi securile lucrează de zor; doborîm şi dăm la o parte copacii, ne croim drum, lăsînd în urmă amintirea trecerii noastre.

În batalion sînt şăptezeci de ferăstraie, o sută cincizeci de topoare, şi toate au intrat în acţiune. Înaintăm mereu. Prin întuneric se zăreşte şters albul buturugilor proaspăt tăiate. Pe acest drum înaintează încet cărucioare, căruţe sanitare, tunuri. Ducem cu noi douăsprezece tunuri. Două au fost avariate în luptă şi le-am distrus la plecare. Am mai pierdut vreo douăzeci de cai, dar şi încărcătura noastră s-a micşorat mult: s-au tras peste o mie de obuze. Am păstrat numai o ultimă rezervă. Nici lăzi cu cartuşe n-au rămas multe. Cele cheltuite reprezentau salvele noastre, focul mitralierelor, cele trei atacuri respinse. Căruţele nu mai duceau nici pîine, nici conserve, nici crupe, nici legume; numai puţine alimente, pe care le păstram pentru răniţi. Plecasem la timp, căci nu ne-ar fi fost uşor să mai rezistăm o zi.

Înaintăm mereu, tăind şi doborînd copaci. Înaintăm încet, prin desiş, printre trunchiuri doborîte, uneori cu mai puţin de un kilometru pe oră. Totuşi răzbatem, croindu-ne drum după busolă. Zeci de ani acest drum va aminti de trecerea noastră.

Mergem într-una, fără nici o haltă; din oră în oră se schimbă echipele de lucru.

Zorile ne prind în pădure, în plină mişcare. Trunchiurile cad şuierînd, cu zgomot surd, rupînd, doborînd copacii tineri şi pe cei uscaţi. Deodată totul se opreşte. Ferăstraiele tac. Topoarele nu mai ciocănesc. Un ultim copac descrie o traiectorie şuierătoare în căderea lui şi lucrul conteneşte.

Patrula de cap raportează că batalionul a ajuns la un luminiş care se întinde de-a curmezişul. Pe acolo trece un drum de ţară ce duce la şosea. Pe drum se află nemţii.

Stăteam în picioare la marginea pădurii şi priveam. Camioanele se tîrau, se împotmoleau în noroi, iar roţile se învîrteau în loc. Camioanele destinate infanteriei treceau goale, numai ţevile aruncătoarelor de mine erau aşezate în stive, ca nişte butuci de lemn, îndărătul cabinelor. Infanteria mergea pe jos, împingînd maşinile şi scoţîndu-le din noroi. Unele erau încărcate cu muniţie, altele remorcau tunuri uşoare, altele — cu mitraliere, grenade.

Stau chibzuind cinci, zece minute. Camioanele se tîrau mereu. De sub roţile lor ţîşneau pe de lături valuri de noroi. Împingîndu-le, infanteria înainta şi ea. Călăreţii pe care-i trimisesem la marginea pădurii mă anunţară că nu se vedea coada coloanei. Torentul acesta era tocmai acela căruia în ajun îi barasem drumul într-un alt punct.

Lăţimea luminişului era cam de un kilometru. Trebuia să-l trecem şi să dispărem după zidul de copaci care se înalţa de partea cealaltă.

Cum să facem ? Să instalăm tunurile ? Să dăm jos mitralierele ? Să angajăm o luptă ? Dar nu mai aveam aproape de loc proiectile şi doar foarte puţine cartuşe. Să aşteptăm noaptea ?

Nu se putea ! Fără îndoială că inamicul îşi dăduse seama sau avea să-şi dea seama curînd că părăsisem cuibul de ieri. Luîndu-se pe urmele noastre, pe coridorul pe care-l tăiasem în pădure, el ar fi putut să ne surprindă aici în orice clipă, iar noi aproape că nu mai aveam cu ce riposta, nu mai puteam răspunde multă vreme cu foc la focul inamic.

Bineînţeles, am fi putut să ne afundăm în pădure şi să ne ascundem acolo pînă seara, căci nemţilor nu le place să pătrundă şi să angajeze lupte în pădure.

Dar aveam ordin să conduc batalionul la Volokolamsk. Panfilov ne chema acolo, avea nevoie de noi pentru a întîmpina cu ploaie de foc hoardele cotropi-

toare şi asta cît mai repede, pentru a întări stavila noastră ce începea să cedeze sub presiunea inamicului.

Trebuia deci să ne croim drum fără a pierde măcar o clipă, profitînd de împrejurarea că nemţii nu-şi luaseră măsuri de siguranţă, căci nu ne descoperiseră încă.

Dar cum ? Printr-un atac la baionetă, dezlănţuit prin surprindere ? Atacaţi pe neaşteptate, duşmanii de bună seamă că nu vor opune o rezistenţă prea dîrză în primele clipe. Înfricoşaţi de puternicele strigăte de „ura" ale ostaşilor sovietici — care vor izbucni din desiş — ei se vor zăpăci. După ce vom reuşi să ne croim un culoar larg, ne vom culca la pămînt, de o parte şi de cealaltă, şi vom ţine deschis acest culoar pînă cînd vor trece căruţele, artileria, răniţii noştri. Înşiraţi de o parte şi de alta, le vom acoperi trecerea cu focul armelor noastre. Pentru asta ne-ar fi ajuns cartuşele rămase ; după aceea companiile aveau să se retragă şi ele, protejate de două mitraliere. Oamenii aceştia, mitraliorii, aveau o misiune grea, nespus de grea, căci trebuiau să rămînă ultimii faţă în faţă cu un inamic care avea să-şi vină în fire între timp şi să-i preseze din toate părţile. Aceşti oameni nu vor mai avea pe nimeni care să-i acopere şi deci nu vor putea scăpa. Pentru asemenea acţiune, pentru acest act de eroism, aveam nevoie de oamenii cei mai dîrji şi mai devotaţi, de care eram sigur că vor trage în duşman pînă la ultima suflare, că vor fi în stare să-şi îndeplinească pînă la capăt datoria sfîntă de soldat, să execute ordinul de a rămîne neclintiţi ! Îmi venea greu să aleg. Îmi venea nespus de greu să-mi spun : „Grupa de mitraliere a lui Bloha va rămîne ultima". Va rămîne pentru totdeauna în acest luminiş de pădure. La fel şi Bozjanov. Da, cu mitraliorii va rămîne şi Bozjanov. Acum eram sigur că nimeni nu se va clinti de la mitraliere, că ne vom retrage în ordine, luînd cu noi toţi morţii şi răniţii noştri... toţi, în afară de o mînă de eroi ce avea să rămînă.

Batalionul se apropia pe furiş de marginea pădurii. Ordonai să se transmită pe coloană.

— Comandanţii de companii, la mine. Politrucul Bozjanov, la mine !

Cum să-i spun lui Bozjanov ? Cum să rostesc : „Djalmuhamed, te sacrific !"

Aşteptînd comandanţii de companii, continuam să observ torentul nesfîrşit al camioanelor nemţeşti ce înainta cu încetul. Nu se vedea la ei nici cel mai mic semn de nelinişte şi pe cît se părea nimeni dintre ei nu bănuia că un batalion al Armatei Roşii se ascundea în pădure, la două-trei sute de paşi de acolo.

Dar dacă mi-aş schimba planul ? Dacă... Dar nu, ar fi prea primejdios şi nu e prevăzut în nici un regulament, în nici o instrucţiune.

Privii oamenii, care stăteau tăcuţi între copaci, cu ochii ţintă la nemţi. Fiecare din ei avea cîte o puşcă iar în cartuşiere o unitate de foc : 120 de cartuşe... Dacă totuşi aş îndrăzni ? Puşcă, puşculiţa mea, oare nu ne vei salva ? La naiba, dacă mă hotăram să fac pasul riscat, care mă obseda, în caz de eşec am fi pierit toţi ; dar dacă am fi izbutit, am fi scăpat cu toţii, nimeni n-ar mai fi fost sacrificat şi lăsat pradă morţii. Cine nu riscă nu cîştigă. Ba cine riscă fără socoteală nu cîştigă. Dar eu aveam o socoteală, un plan.

Mă uitai din nou la ostaşi. Presupunînd că aş fi întrebat pe oricare dintre soldaţii mei : „Ce trebuie să fac, după părerea ta : să-i sacrific pe unii dintre tovarăşii tăi pentru a-i salva pe ceilalţi, sau să riscăm — scăpăm sau pierim cu toţii ?" De bună seamă că oricare dintre ei mi-ar fi răspuns : „Mai bine să riscăm !"

Ei bine, fie ! Nu vom sacrifica pe nimeni.

Mă simţii parcă deodată scăpat de o povară grea, cu inima uşoară, mintea limpede şi gîndul îndrăzneţ.

Comandanţii de companii soseau unul cîte unul. Îi aruncai lui Bozjanov o privire plină de duioşie. Surprinzîndu-mi privirea, se uită şi el la rîndu-i uimit şi-mi răspunse cu un zîmbet şovăielnic.

Am explicat comandanţilor planul meu. Batalionul dispus pe un singur rînd, romb, avînd la mijloc tunurile şi căruţele, trebuia să pornească la comanda mea, la pas, păstrînd aceeaşi formaţie, cu arma în mînă, gata de tragere. La o nouă comandă a mea, batalionul trebuia să tragă din mers în salve şi nu la întîmplare, în sus, în jos sau în pămînt, ci în plin.

Nu era uşor ca un batalion să ia o astfel de formaţie în pădure. În frunte, în vîrful formaţiei, l-am pus pe Rahimov ; pe margini, Kraev şi Tolstunov ; în coadă, Bozjanov.

Detaşamentul lui Bozjanov — rezerva noastră neprevăzută — avea misiunea de a acoperi spatele. Înainte de a porni, le-am spus acestor copii găsiţi :

— Tovarăşi, vă dau o misiune de cea mai mare răspundere. Am nădejde în voi ! Căutaţi să vă purtaţi ca nişte adevăraţi soldaţi, şi toate vechile voastre păcate vor fi iertate !

Li se împărţiră grenade, printre care şi grenade mari antitanc, astfel încît, după ce batalionul va fi izbutit să treacă, să provoace în coloana de maşini nemţeşti cîteva explozii puternice.

De la unghiul din urmă trecui pe lîngă tunuri şi căruţe şi mă oprii lîngă Rahimov. Privind înapoi, am comandat cu glas încet :

— Batalion, înainte marş !

Şi am pornit. Rombul se puse în mişcare ca un arici cu ţepii zbîrliţi.

În primele clipe, nemţii nu pricepură cine eram, ce era coloana asta mută care ieşea din pădure. Unii continuară să împingă la camioane, alţii ne priveau uimiţi. Era ceva de neînţeles pentru ei : un grup de ostaşi sovietici care nu aleargă strigînd „ura", nu atacă şi nici nu fac impresia că ar vrea să se predea... Atunci, ce înseamnă asta ? Să fi înnebunit ?...

Străbăturăm aşa vreo optzeci-o sută de metri, fără ca inamicul să fi dat alarma. Apoi răsună un stri-

găt în nemţeşte şi observai că unii s-au repezit la camioane să-şi ia puştile şi mitralierele. Am prins aceasta din zbor, fiindcă din clipa aceea timpul începu parcă să se destrame în clipe nespus de scurte.

— Batalion...

O pauză. Nici o puşcă nu se ridică, pentru că oamenii, după cum ştii, primiseră ordin să tragă din mers, fără să ducă arma la umăr, ci ţinînd-o proptită de cartuşieră.

— Foc !

O salvă sfîşie tăcerea.

— Foc !

Încă o dată, semănînd groaza, porniră mai multe sute de gloanţe, trase în evantai.

— Foc !

Mergeam şi trăgeam. Focul de salvă al unui batalion, şapte sute de puşti care trag toate o dată la intervale egale, e ceva înspăimîntător. I-am ţintuit pe nemţi la pămînt şi nu-i lăsam nici măcar să ridice capul.

Iar noi mergeam şi trăgeam, secerînd totul în cale. Nici un soldat nu strică alinierea, nici unul nu şovăi. Îmi duceam batalionul prin intervalul dintre camioane. Pe drum, în noroi, zăceau nemţi ucişi. Continuînd să comand, călcai peste unul fără a încerca să-l ocolesc. Sub cizma mea, leşul se afundă supus în noroi.

Oamenii, caii şi roţile trecură prin coloana duşmană călcînd peste cadavre.

Răsunară cîteva explozii — erau grenadele noastre. Şi noi ne continuam marşul trăgînd în salve.

Batalionul lăsă în urmă drumul. Folosindu-mă de pauza dintre două salve, strigai :

— Batalion ! Ascultă comanda locotenentului Rahimov.

Acum Rahimov comanda „Foc !" Oamenii trăgeau întorcîndu-se spre inamic. Ca şi mai înainte, nu-i lăsam pe nemţi să ridice capul, să facă o singură mişcare.

Înăuntrul rombului, trecui pe lîngă căruţe şi tunuri şi mă alăturai lui Bozjanov, în vîrful unghiului ascuţit care închidea coloana. Mai rămîneau cam 200—250

de paşi pînă la pădurea ce se înălţa ca un zid ; pînă acum nu îngăduisem nici unui neamţ să folosească arma.

Deodată, în spate apăru în depărtare un grup de tancuri. Veneau spre noi, cu un scrîşnet înfiorător, care creştea mereu, trăgînd cu mitralierele. Ridicînd glasul, am răcnit din răsputeri :

— Batalion ! Pas alergător ! Caii la galop ! În pădure !

Toţi porniră în goană. Numai vîrful unghiului, oamenii lui Şilov — acum ai lui Bozjanov — continuau să înainteze la pas, uitîndu-se cînd la Bozjanov, cînd la mine. Nu-mi putui ţine rîsul, cu tot tragicul situaţiei. Uite cum se dezvăţaseră să mai fugă ! Le-am strigat :

— Voi ce aşteptaţi ? O comandă specială ? După mine, pas alergător — marş !

Începurăm să fugim, iar din urmă ne ajungea scrîşnetul tancurilor şi răpăitul mitralierelor.

Oamenii, vehiculele şi piesele de artilerie dispăreau în pădure. La vreo douăzeci-treizeci de paşi de primii copaci, am căzut intenţionat la pămînt, ca să arunc o privire îndărăt şi să văd dacă nu cumva erau răniţi, dacă nu fusese părăsit cineva pe cîmp, fără ajutor, fără apărare, în care caz ar fi trebuit să oprim într-un fel inamicul, pentru a le da ajutor. Nu era nici unul. Doi oameni veneau în fuga mare, ducîndu-l pe un al treilea pe braţe.

Privii în jurul meu : Bozjanov şi încă cinci oameni, printre care şi Polzunov, se lungiseră lîngă mine. Polzunov se adăpostise după o buturugă, era puţin palid, îşi ţinea gîtul încordat înainte, iar ochii săi inteligenţi şi luminoşi cercetau grăbiţi terenul. Ţinea în mînă o grenadă antitanc, gata s-o arunce. Faţa sa cu buze pline şi fragede nu semăna de loc cu aceea pe care o zărisem în dimineaţa cînd îi vorbise Panfilov. Mă uimea prin expresia ei de încordare şi hotărîre.

Îi strigai :

— Polzunov, dacă-l întîlnesc pe general o să-i vorbesc despre tine !

Polzunov nici nu zîmbi. Am comandat :

— După mine ! Fuga-marş !

Sărirăm în picioare şi alergarăm pînă la marginea pădurii. Un tanc trăgea asupra noastră cu gloanţe trasoare. Unul îmi şuieră neplăcut pe lîngă picior.

În pădure tunurile noastre fuseseră instalate în poziţie, gata de tragere. Bum ! Bum ! Venise vremea să ne atingem şi de stocul intangibil, ultima noastră rezervă. Mă întorsei din fugă : unul din tancuri se învîrtea pe loc ca o sfîrlează uriaşă, cu o şenilă ruptă, făcînd un zgomot îngrozitor. Celelalte se opriseră. Nu prea le venea să meargă asupra tunurilor ascunse în pădure pe după brazii seculari, în faţa cărora şenilele se opresc neputincioase. Intrarăm în fugă în pădure. Uruind şi continuînd să tragă, tancurile o luară înapoi.

8

Ţi-am vorbit de mai multe ori despre focul de salvă şi te vei întreba, poate, de ce stărui asupra lui.

O fac anume, căci aş vrea ca unele din gîndurile care figurează în această povestire adevărată să iasă în evidenţă, să fie tipărite cu litere grase sau cursive.

Ştiu că procedeul e cam grosolan. Ar fi fost mult mai plăcut să las în seama criticii să descopere aluziile, să confrunte faptele şi să le tălmăcească.

Numai că, vezi, noi nu vorbim de probleme cunoscute de toată lumea, cum ar fi de pildă dragostea, ci de tehnica luptei, de arta militară. Deci să tălmăcim totul.

Experienţa războiului ne-a învăţat pe noi, comandanţii, că în războiul modern, atît în apărare cît şi în atac, mijlocul hotărîtor de a acţiona asupra inamicului, asupra psihicului, asupra moralului acestuia este focul. Să adăugăm şi faptul că cel mai sigur efect se obţine atunci cînd focul este dezlănţuit prin surprindere ; el

buimăceşte inamicul, paralizîndu-i într-o clipă centrele superioare ale gîndirii.

Mă consider un discipol al lui Panfilov şi mă străduiesc să fiu demn de această onoare. Or, după cîte ştii, generalul nostru insista, stăruia : „Cruţă soldaţii ! Nu prin vorbe, ci prin fapte, prin foc !"

Da ! Trebuie să ştii să cruţi infanteria prin foc şi manevră, curăţindu-i şi netezindu-i calea prin foc, foc şi iar foc !

Şi nu e vorba numai de focul artileriei. „Bizuie-te pe artilerie, dar nici tu nu sta cu gura căscată. Artileria nu va trage în locul tău cu puşca, artileria nu va conduce în locul tău compania sau batalionul pe care-l comanzi." Sînt tot cuvinte de-ale lui Panfilov, spuse în timpul criticii unei aplicaţii.

Infanteria are la îndemînă mijloace destul de puternice pentru a-şi asigura manevra cu puterea focului propriu. Ea dispune de o armă teribilă — salva de puşcă — care, folosită cu pricepere, mai ales într-un război manevrier, paralizează aproape sigur psihicul, moralul duşmanului. Dar, repet, forţa principală a focului în salve stă în realizarea surprinderii care, la rîndul ei, în afară de alegerea momentului deschiderii focului, depinde numai şi numai de disciplina oamenilor.

Iată deci gîndurile pe care aş vrea să le subliniez cu cursive : mişcarea, manevra infanteriei trebuie asigurată prin foc, dar nu numai prin focul artileriei, ci şi prin al ei propriu, prin foc, iar nu prin strigăte şi răcnete.

CU PANFILOV, LA VOLOKOLAMSK

I

Înaintam mereu croindu-ne drum prin pădure, tăind şi doborînd copacii. Volokolamskul nu mai era departe şi se auzea limpede bubuitul tunurilor.

Iată-ne la marginea pădurii. În depărtare se zăreau clopotniţe. Ceva mai la o parte, mai aproape de noi, se vedeau clădirile de cărămidă ale gării Volokolamsk, care se afla la cîţiva kilometri depărtare de oraş. În această direcţie, lîngă gară, clocotea lupta.

Deodată văd rezervoarele mari de benzină, ca nişte turnuri scunde de fier, cum sar în aer şi, parcă încremenind o clipă în văzduh, cad apoi încet, fărămiţîndu-se în faţa ochilor. Izbucnesc flăcări, fum. Apoi bubuitul exploziei ajunge la urechile noastre. Gara mai era încă în mîinile noastre, dar trupele aruncau în aer liniile ferate, rezervoarele de benzină, magaziile şi depozitele, pentru a nu-i lăsa inamicului nici un strop de benzină, nici un bob de grîu.

Îmi duceam batalionul spre oraş. Din cînd în cînd eram opriţi de posturi de pază. Erau oameni din regimentul nostru. Am aflat de la ei că statul major al regimentului se găsea la periferia nord-estică a oraşului Volokolamsk.

Iată-ne pe faimosul drum pavat, care se transformă mai încolo într-o largă şosea asfaltată, ducînd drept la Moscova — şoseaua pentru care luptau atît de aprig nemţii.

Cam la o sută de metri de primele case am făcut o scurtă haltă, cît ai fuma o ţigară.

Zece minute mai tîrziu intram în oraş, cu toate tunurile, cărucioarele cu mitraliere şi căruţele intercalate între subunităţile de puşcaşi. Încredinţînd-o pe Lîsanka lui Sincenko, trecusem în fruntea coloanei de marş.

2

Îmi amintesc şi astăzi impresia pe care mi-a făcut-o Volokolamskul. Cîteva case — mai ales centrul oraşului — suferiseră de pe urma bombardamentelor aeriene. Pesemne că aviaţia inamică bombardase oraşul în repetate rînduri. O bombă mare distrusese clădirea de lemn a depozitului de făină. Un colţ era smuls ; în spărtură se vedeau capetele neregulate ale bîrnelor rupte. Acoperişul căzuse, poarta şi rama ei zburaseră cine ştie unde. Făina împrăştiată de explozie acoperise cu un strat umed marginile şanţului şoselei, neatins de picioare şi roţi. Cioburi de sticlă scrîşneau pe caldarîm sub cizmele noastre.

Făina rămasă în depozit era împărţită locuitorilor. Se mai păstra oarecare ordine şi se mai ţinea rînd, dar făina nu mai era cîntărită : se distribuia la repezeală, turnîndu-se în găleţi, în saci, în feţe de pernă.

Iar noi mergeam în rînd cîte patru, păstrînd alinierea, în cadenţă, privind posomorîţi în jur.

Părea că pe stradă toţi se grăbeau undeva ; toţi forfoteau, fugeau, părea că nici un locuitor nu mai ştia să umble liniştit.

Iată în drum altă casă, mai mică, dărîmată de o bombă ; alte bîrne căzute într-o rînă, cu rupturi proaspete de culoare galbenă, alte cioburi de sticlă scrîşnind sub picioare. Lîngă ruine, o bătrînă zăcea moartă la marginea trotuarului. Adierea vîntului îi flutura părul cărunt, dar o şuviţă rămînea nemişcată, lipită de craniu, cu sînge încă proaspăt şi roşu. O mică băltoacă de sînge se închega pe pămînt în jurul capului. Pesemne că cineva o trăsese la o parte, dar acum nu mai era nimeni lîngă cadavru.

O firmă se bălăbănea într-un cîrlig, în faţa unei case de piatră cenuşie, cu găuri negre în loc de ferestre. Nu mai era nimeni care să astupe ferestrele sau să îndrepte firma.

O patrulă străbate strada ; un soldat din serviciul de circulaţie, cu arma la spate şi cu o brasardă roşie, ne salută la răspîntie, luînd poziţia de „drepţi". În oraş se respectă ordinea militară ; ordinea civilă, cu care erau obişnuiţi înainte locuitorii, nu mai exista.

Locuitorii trec zoriţi, aleargă încoace şi încolo, schimbă în treacăt cîte o frază, unii transportă bagajele cu ei ; şi toţi se grăbesc, se grăbesc.

Îmi aduc aminte un gînd care mi-a trecut prin cap : aşa se poartă, probabil, pasagerii unui vapor aruncat de furtună pe nişte stînci necunoscute. Oamenii sînt înfricoşaţi, aşteaptă neliniştiţi ca din clipă în clipă vasul să se sfărîme şi să se scufunde.

Oraşul pe care inamicul nu pusese încă stăpînire, pe care noi nu-l predasem încă, părea astfel ca şi cucerit : pe el pusese stăpînire frica.

Un băiat, cam de 17 ani, sta în poarta unei case. I-am întîlnit privirea timp de o clipă. Se uita la noi ţintă, pe sub sprîncene. Faţa lui tînără avea o înfăţişare foarte gravă, capul uşor plecat înainte. Atitudinea şi privirea lui exprimau mustrare şi încăpăţînare. După o sută de metri întorsei capul spre rînduri, dînd cadenţa cu glas tare, şi-l zării din nou. Era tot acolo, în poartă, nemişcat, ca şi cum ar fi fost străin de tumultul şi de panica oraşului.

Mai tîrziu, cînd am auzit vorbindu-se despre partizanii din Volokolamsk şi despre cei opt partizani spînzuraţi de nemţi, mi-am amintit, fără să vreau, de tînărul acesta şi mi-am spus că trebuie să fi fost unul din cei ce au luptat. Desigur, el nu era singurul din oraş, dar în dimineaţa aceea mohorîtă de octombrie noi n-am văzut decît larma şi forfota străzii.

Mărşăluiam mereu, privind în jurul nostru încruntaţi. Trecătorii ne priveau şi ei. Pe străzile acestui oraş, ce părea condamnat, şi unde ajungea fumul incendiilor de la gară, trecea o unitate militară în ordine, cu in-

tervale egale între subunităţi, cu comandanţii în frunte, cu tunuri, mitraliere, căruţe. Cred că ştii că un batalion în marş înseamnă o coloană de aproape un kilometru.

Nu călcam apăsat, în pas de front, ca la paradă. Ostaşii treceau istoviţi, cu feţele obosite, aspre ; doar nu-i aştepta vreo sărbătoare, ci lupte şi mai grele. Totuşi, sub privirea locuitorilor, fără să vrea, îşi umflau pieptul, se aliniau şi păstrau cadenţa.

Lumea ne privea fără entuziasm şi fără admiraţie. Nimeni nu admiră o armată în retragere. Femeile ne priveau cu milă : unele îşi ştergeau cîte o lacrimă. Mulţi credeau, de bună seamă, că trupele noastre părăseau oraşul, şi privirea lor tristă şi neliniştită părea că întreabă : „Este oare cu putinţă ca totul să se sfîrşească astfel ? Să se spulbere tot ce am făcut, dăruindu-ne munca şi visurile noastre ?..."

Era grea, foarte grea, această defilare prin oraş ! Dar, ca răspuns la privirile locuitorilor, la forfota oraşului, noi ridicam cu mîndrie capetele, îndreptîndu-ne demonstrativ umerii, iar pasul nostru devenea mai hotărît, mai îndîrjit.

Cu fiecare pas apăsat al sutelor de picioare, care călcau toate o dată ca unul singur, spuneam parcă :

— Nu, nu e o catastrofă, e război !

Tropăitul paşilor batalionului în marş părea să răspundă neliniştii şi durerii : „Noi nu sîntem un jalnic mănunchi de oameni înfrînţi de inamic, scăpaţi din încercuire. Sîntem o unitate sovietică organizată şi conştientă de forţa sa în luptă. Noi i-am bătut pe hitlerişti. I-am învăţat ce este frica, am călcat peste cadavrele lor. Priviţi-ne : noi trecem prin faţa voastră în ordine, cu capul sus, ca o unitate mîndră, o unitate a marii, teribilei Armate Rosii !"

3

Batalionul se apropia de periferia nord-estică, unde se instalase statul major al regimentului.

La o răscruce — acolo, mi se pare, unde se afla un soldat din serviciul de îndrumare a circulaţiei — în

locul drumului pavat începea asfaltul. Aici începea şoseaua asfaltată a Volokolamskului, largă şi netedă, care ducea de-a dreptul la Moscova.

Deodată, parcă în urma unei lovituri neaşteptate, se deschise larg fereastra unei case — îmi amintesc obloanele ei curate, de un albastru deschis — şi Piotr Logvinenko, comisarul regimentului nostru, apăru în pervaz, făcîndu-ne semne pline de bucurie cu mîna. Şeful nostru de stat major, maiorul Sorokin, cel cu părul cărunt, coborî în fugă scările şi alergă în întîmpinarea noastră. Ajuns în stradă, îmi strînse cu putere mîna şi ochii lui, trecuţi de prima tinereţe şi care văzuseră multe, străluciră. Iar Logvinenko mă cuprinse în braţe, mă trase la o parte şi începu să mă sărute.

Eu însă eram nedumerit! De ce eram întîmpinaţi astfel? Pe drum crezusem că voi fi mustrat pentru întîrziere. Abia acum am înţeles cît de îngrijoraţi erau ei, tovarăşii noştri, de soarta batalionului meu încercuit de nemţi şi de la care nu aveau de mult nici o veste Pesemne, de multe ori fuseseră năpădiţi în sinea lor de gîndul trist că am pierit şi poate, în taină, ne pomeneau cu cuvinte triste, de veşnică despărţire.

Maiorul Elin, comandantul regimentului — om stăpînit şi închis — privea din pridvor rîndurile, în tăcere. Mă apropiai de el şi-i dădui raportul. După ce mă ascultă, îmi răspunse scurt:

— Bine. Mai tîrziu să vii să-mi raportezi toate amănuntele. Deocamdată cartiruieşte batalionul. Vă puteţi odihni. Regimentul constituie rezerva comandantului de divizie.

În glasul lui uniform apăru o nuanţă de mîndrie cînd rosti ultimele cuvinte, mîndrie pe care nu putu s-o ascundă. Tînăr ofiţer în celălalt război, ofiţer activ în Armata Roşie, era mîndru de ea şi socotea că e o cinste să facă parte din această armată.

Dar dumneata ţi-ai dat seama ce însemna, după toate prin cîte trecusem, fraza asta simplă: „Regimentul constituie rezerva comandantului de divizie?“

Asta însemna că după străpungerea efectuată de nemţi, după două sau trei zile şi nopţi critice, divizia era tot în picioare în faţa inamicului, gata să dea o luptă de apărare, şi dispunînd de un puternic grup de rezervă, care se afla ceva mai în adîncime. Această frază simplă însemna că în faţa hitleriştilor, care izbutiseră să pătrundă pînă aici, era din nou un front unitar, că drumul spre Moscova era iarăşi închis nemţilor.

Batalionul trecea mereu. Tunurile huruiau ameninţător.

Pe neaşteptate, adjutantul lui Panfilov, locotenentul acela tînăr şi îmbujorat, răsări lîngă mine şi mă salută :

— Tovarăşe Momîş-Ulî, vă cheamă generalul !

— Unde e ?

— Urmaţi-mă. În căsuţa care se vede colo. Închipuiţi-vă, că generalul se uita pe fereastră şi m-a întrebat : „Ce se întîmplă ? De unde vin trupele astea ?"

Şi adjutantul izbucni în rîs.

Dădui ordin lui Rahimov să cartiruiască oamenii şi pornii după adjutant.

4

Străbătînd un fel de anticameră, în care se instalaseră telefoniştii şi făceau de serviciu cîţiva ofiţeri de stat major, am intrat la Panfilov. El se ridică vioi de la masa pe care se aflau, de asemenea, cîteva telefoane şi o hartă întinsă.

Am luat poziţia de drepţi şi am vrut să dau raportul, dar generalul nu mă lăsă. Păşi repede în întîmpinarea mea, îmi luă mîna şi mi-o strînse cu putere, nu aşa cum obişnuiesc ruşii, ci după obiceiul cazah, cu amîndouă mîinile.

— Stai jos, tovarăşe Momîş-Ulî, stai jos... Vrei o ceaşcă de ceai ? N-ai să refuzi o gustare, nu-i aşa ?

Fără să aştepte răspunsul meu, deschise uşa şi spuse :

— Serveşte masa, un aperitiv, samovarul... Şi tot ce mai trebuie...

Apoi se întoarse. Zîmbetul şi ochii lui mici, vioi, puţin oblici, ca la mongoli, exprimau duioşie.

— Stai jos. Povesteşte-mi totul. Ai pierdut mulţi oameni ?

Îi raportai pierderile.

— Ai izbutit să aduci răniţii ?

— Da, tovarăşe general.

— Ai luat măsuri ca oamenii să fie hrăniţi, să-şi poată usca hainele, să se odihnească ?

— Da, tovarăşe general.

Panfilov luă receptorul, îl chemă pe şeful de stat major al diviziei şi-i ordonă să raporteze imediat lui Rokossovski, la statul major al armatei, că la Volokolamsk sosise un batalion complet, străpungînd încercuirea inamicului.

După ce ascultă la rîndul său o comunicare, se aplecă asupra hărţii şi începu să pună întrebări. Auzii :

— Şi la nord ? E linişte ? La ce oră ai primit ultimul raport ? Şi pe urmă ? E suspectă liniştea asta. Mai întreabă o dată şi lămureşte situaţia !... Să mi-l trimiţi, te rog, pe căpitanul Hofman cu toate rapoartele.

Punînd receptorul jos, Panfilov mai studie harta cîteva timp. Faţa îi era gravă, chiar posomorîtă. Tuşi de cîteva ori şi cu un gest maşinal scoase o ţigară, o bătu gînditor pe masă cu capătul gol, apoi, aducîndu-şi aminte de mine, spuse :

— Iartă-mă...

Îmi întinse repede portţigaretul.

— Spune, tovarăşe Momîş-Ulî. Te ascult. Povesteşte-mi totul.

5

Hotărîsem să fiu scurt, ca să nu-l fac să-şi piardă timpul. Mi se părea că acum, în atmosfera încordată a luptei, firește, n-avea timp de mine şi de raportul meu.

— În seara de 23 octombrie — începui eu...

— Stai, stai — mă întrerupse generalul. — Avem tot timpul să ajungem acolo... Vorbeşte-mi mai întîi despre luptele de pe drum... Îţi aminteşti de spirala noastră, de arcul nostru ? Cum a funcţionat la dumneata ?

După toate cele prin care trecusem, aceste lupte mici, aceste acţiuni de proporţii neînsemnate, ale unor grupuri mici — plutoanele lui Donskih şi Brudnîi — mi se păreau foarte depărtate. De ce mă întreba el asta ? Ce importanţă mai aveau acum primele noastre ciocniri ?

Panfilov zîmbi, ca şi cum mi-ar fi citit gîndurile.

— Trupele mele — îmi spuse el — sînt academia mea militară... — Asta te priveşte şi pe dumneata, tovarăşe Momîş-Ulî. Batalionul dumitale e academia dumitale. Ia să vedem, ce ai învăţat ?

Aceste cuvinte îmi încălziră inima. Oricît căutasem să mă îmbărbătez, tabloul oraşului stăpînit de frică îmi lăsase o impresie apăsătoare. Şi iată că în acest oraş, în această odaie în care se auzea lămurit zgomotul canonadei, Panfilov mă întreba zîmbind : „Ia să vedem, ce ai învăţat ?" Şi îndată, această simplă întrebare îmi transmise siguranţa lui calmă şi nezdruncinată.

Aplecat spre mine, Panfilov aştepta răspunsul meu, cu un viu şi neprefăcut interes.

De fapt ce învăţasem ? Fie ce-o fi, îi voi spune esenţialul.

— Tovarăşe general, am învăţat că războiul modern este un război psihologic !

— Ai spus un război psihologic ?

— Da, tovarăşe general, aşa cum există atac psihologic, şi războiul acesta este un război psihologic.

— Psihologic ? — întrebă el din nou, lungind cuvîntul.

Tăcu şi se gîndi o clipă, după cum avea obiceiul. Aşteptam emoţionat ce avea să-mi spună, dar chiar în clipa aceea uşa se deschise şi un glas întrebă :

— Pot intra, tovarăşe general ?

— Da, da, desigur, intră.

Căpitanul Hofman, şeful secţiei operaţii a statului major al diviziei, intră repede cu o mapă mare, neagră.

— La ordinul dumneavoastră...

— Da, da... stai jos...

Mă ridicai, aşa cum cerea buna cuviinţă.

— Încotro, tovarăşe Momîş-Ulî ? — spuse Panfilov. Apoi glumi : — Vrei să închizi cartea la pagina cea mai pasionantă ? Asta nu se face !...

Putea el oare să ştie că aceste clipe, aceste cuvinte, vor intra într-adevăr cîndva într-o carte ?

— Deocamdată mănîncă...

Şi, cu un gest ospitalier, îmi arătă masa pe care prînzul mă aştepta de cîtva timp.

6

Nu găseam nimerit să ascult convorbirea lui cu căpitanul, dar fără să vreau auzeam crîmpeie de frază.

După cum mi-am dat seama, fără voia mea, Panfilov n-avea încredere în rapoartele liniştitoare ce veneau de la un sector relativ calm pînă atunci, îndepărtat de lovitura principală a inamicului, şi cerea o verificare amănunţită, meticuloasă.

Apoi auzii :

— M-ai înţeles ?

Era felul său de a încheia o convorbire. L-am auzit de multe ori rostind aceste cuvinte : ele nu erau repetarea stereotipă a unei fraze obişnuite ; n-o rostea mecanic, ci întreba cu adevărat, cercetîndu-l cu privirea pe acela cu care vorbea.

Căpitanul tocmai voia să se retragă, cînd Panfilov îi mai puse o întrebare, căreia în momentul acela nu i-am dat importanţă ; sensul ei mi se dezvălui abia mai tîrziu.

Panfilov întrebă :

— Reprezentantul celor din Extremul Orient a pornit încoace ?

— Da, tovarăşe general, în curînd va fi aici.

— Foarte bine. Să-l trimiţi îndată la mine.

îl concedie pe căpitan cu un uşor semn din cap, apoi se apropie de mine, îndemnîndu-mă :

— Mănîncă, mănîncă tovarăşe Momîş-Ulî.

Mă ridicai ca să-i mulţumesc.

— Stai jos, te rog. Stai jos.

Samovarul pîntecos, de modă veche, adus şi el pe masă, scotea monoton o notă subţire ce se stingea încet. Panfilov turnă două pahare de ceai fierbinte şi tare, se aşeză, aspiră dilatîndu-şi nările vaporii ce se ridicau din pahare, plescăi încet din limbă şi zîmbi.

— Hai, tovarăşe Momîş-Ulî — îmi zise el. — Să le luăm în ordine. Cum ai reuşit să realizezi ceea ce am trasat cu creionul pe hartă ? Cum au acţionat plutoanele pe cele două drumuri ?

Am început să raportez. El mă asculta cu luare-aminte, bîndu-şi ceaiul în sorbituri mici, făcînd uneori scurte observaţii care, de altfel, nu se refereau deocamdată la chestiunile esenţiale. Astfel, despre Donskih mă întrebă :

— Ai scris părinţilor lui ?

— Nu, tovarăşe general.

— Ei vezi ? ! N-ai făcut bine, tovarăşe Momîş-Ulî. Nu e nici omeneşte, nici milităreşte. Te rog scrie-le. Trimite o scrisoare şi la comitetul de comsomol.

Pe locotenentul Brudnîi, generalul mi-a ordonat să-l reintegrez în vechea funcţie.

— O merită — mă lămuri Panfilov. — De altfel, ca regulă generală, trebuie să ne ferim să mutăm oamenii fără să fie absolută nevoie, căci soldatul se obişnuieşte cu comandantul său ca şi cu puşca. Dar continuă, te ascult...

I-am povestit despre 23 octombrie, despre împrejurările în care am fost încercuiţi.

Dînd la o parte paharul, Panfilov mă asculta cu trupul uşor aplecat spre mine, privindu-mă atent, şi părea să citească în cuvintele mele mai mult chiar decît voiam eu să spun.

Raportul meu îi clarifica lui Panfilov unele amănunte ale bătăliei care continua şi care în clipa aceea intrase în

altă față. Poate abia acum înțelegea de ce la un moment dat, cu două zile în urmă, în timp ce conducea o luptă încordată, simțise cum presiunea inamicului slăbise deodată și cum putuse să respire mai liber. Atunci, în momentul acela, departe de Volokolamsk, de ai noștri, intraseră în acțiune tunurile batalionului nostru încercuit la răscrucea drumurilor. Coloanele inamicului fuseseră tăiate în două; drumul principal fusese barat, iar lovitura atenuată; cîtva timp nemții nu avuseseră cu ce să-și intensifice presiunea, cu ce să-și întărească trupele.

Aceasta părea doar o întîmplare fericită a luptei, dar mai tîrziu Panfilov avea s-o aplice ca un procedeu tactic, în mod cu totul conștient și chibzuit. Avui prilejul să-mi dau seama de asta cîteva zile mai tîrziu cînd, în alte împrejurări, Panfilov îmi încredință o misiune. Într-adevăr, trupele erau pentru el o academie.

7

Trăind din nou emoțiile luptei, îi istorisii cum cu ajutorul focului de salvă izbutisem să ne croim drum prin coloana inamicului, cum trecuserăm peste cadavre. Eram mîndru în sinea mea de victoria din luminișul acela de pădure — acolo, în timpul acelei scurte lupte, simțisem pentru prima oară că încep să-mi însușesc nu numai cunoștințele elementare, ci și arta luptei.

Panfilov zîmbi.

— Auzindu-te vorbind, s-ar putea crede că focul de salvă e o invenție a dumitale. Află, tovarășe Momîș-Ulî, că noi trăgeam așa încă de pe vremea armatei țariste. Trăgeam la comanda: „Companie, salvă, foc !...“

După o clipă de gîndire, urmă:

— De altfel, n-ai de ce să fii dezamăgit că asta nu-i invenția dumitale. E foarte bine că te pasionează acest lucru. Tot așa să faci și în luptele pe care le vei mai da... Și învață-ți oamenii să facă și ei la fel.

Tăcu, privindu-mă cu blîndeţe şi aşteptînd să reîncep să vorbesc.

— E tot ce aveam să vă spun, tovarăşe general.

Panfilov se ridică, făcu cîţiva paşi...

— Un război psihologic... — spuse el gînditor, ca şi cum ar fi vorbit cu sine însuşi... — Nu, aceste cuvinte, tovarăşe Momîş-Ulî, nu îmbrăţişează toate aspectele războiului actual. Războiul nostru este mai vast; totuşi, dacă faci aluzie la „tancofobie", „pistolarofobie", la „încercuirofobie" şi la alte boli ale soldatului (Panfilov folosea chiar aceşti termeni ciudaţi, şi eu îi auzeam pentru prima oară), ai perfectă dreptate.

Se apropie de masa pe care era întinsă harta şi mă chemă:

— Vino puţin să vezi, tovarăşe Momîş-Ulî.

Îmi explică situaţia în cîteva fraze scurte. Nemţii, care-şi exercitau presiunea la nord şi la sud de Volokolamsk, izbutiseră să se infiltreze la răsărit de Volokolamsk între două şosele, ameninţînd spatele diviziei, dar încă nu ajunseseră în nici un punct pe şoseaua Volokolamskului.

— Ia priveşte: şi aici am foarte puţine trupe, şi aici situaţia e îngrijorătoare — spunea Panfilov, arătînd pe hartă. — Şi totuşi rămîn pe loc şi-mi menţin aici statul major. Ar fi trebuit să-l mut ceva mai înapoi, dar dacă mă retrag statele majore ale regimentelor se vor retrage de asemenea puţin, apoi va veni rîndul comandanţilor de batalioane să-şi caute reşedinţe mai liniştite. Şi totul va fi perfect legal, conform regulilor, dar... Oamenii îşi vor şopti la ureche, în fundul tranşeelor: „Se evacuează statele majore", şi drept urmare soldatul îşi va pierde calmul şi dîrzenia.

Zîmbi din nou, cu zîmbetul său fermecător şi inteligent.

— Un război psihologic... — Panfilov scoase un „hm", zîmbind mai departe; pesemne că expresia îi plăcuse totuşi. — Bineînţeles, am fi putut să ne distrăm, jucîndu-ne de-a v-aţi ascunselea cu nemţii încă vreo lună frumuşică în fîşia asta (generalul arătă pe hartă fîşia

de teren lăsată de noi în faţa Volokolamskului). Numai că iată : unii dintre noi s-au lăsat prinşi, aşa că pe alocurea i-a mers... Totuşi sînt aproape două săptămîni, dacă socotim de la 15, de cînd îi purtăm pe aici. Iată, aşadar, tovarăşe Momîş-Ulî, că uneori învingătorul este tocmai el cel învins.

— Cum vine asta, tovarăşe general ?

— E preţul... — răspunse repede Panfilov — preţul victoriei.

Şi Panfilov îmi comunică cifra aproximativă a pierderilor germane lîngă Volokolamsk (cam 15.000 de morţi şi răniţi), spunîndu-mi că, fără a fi uriaşă, cifra asta era totuşi foarte simţitoare pentru gruparea germană care încerca să răzbească pe şoseaua Volokolamskului.

— Dar şi mai important pentru noi acum este timpul — urmă Panfilov.

Ascultă vuietul surd al tunurilor, întorcînd capul în direcţia aceea. Apoi mă privi din nou şi-mi făcu cu ochiul :

— Tunet, da, se mai aude, dar unde e fulgerul ? Unde este, tovarăşe Momîş-Ulî ? Hitler nu-l mai are, i l-a frînt armata noastră, inclusiv dumneata şi cu mine. Am cîştigat şi cîştigăm timp, tovarăşe Momîş-Ulî.

După o clipă de tăcere repetă :

— Uneori învingătorul este tocmai el cel învins... M-ai înţeles, tovarăşe Momîş-Ulî ?

— Da, tovarăşe general.

Convorbirea era pe sfîrşite şi Panfilov îmi punea ultimele întrebări :

— Dar soldaţii ? Cu ce s-au ales ei din aceste lupte ? Au înţeles ce este, cum spui dumneata, războiul psihologic ? I-au priceput pe nemţi ?

Îmi amintii deodată de Polzunov :

— Iertaţi-mă, tovarăşe general, am uitat să vă vorbesc despre Polzunov.

Panfilov ridică din sprîncene, căutînd în memorie.

— Aha !... Spune, spune... — rosti el plin de curiozitate.

Uşa se deschise din nou şi intră adjutantul.

— Tovarăşe general, locotenent-colonelul Vitevski, din statul major al diviziei de infanterie care a sosit acum.

Panfilov aruncă o privire repede asupra ceasului său :

— Bine, foarte bine...

Apoi, cu un gest involuntar îşi netezi părul, îşi trecu un deget peste mustaţa neagră, tunsă scurt, îşi îndreptă puţin spatele adus. Era, pe cît se vedea, în aşteptarea unei întrevederi de mare importanţă. Totuşi, privindu-mă, spuse adjutantului :

— Roagă-l să aştepte puţin.

Voia să termine convorbirea cu mine ; el, generalul nostru, ştia să acorde timp, fără zgîrcenie, unui comandant de batalion.

I-am povestit cum arăta Polzunov cînd ieşise din pădure printre cei cărora le spusesem „fugari", şi apoi cum îl văzusem în ultima luptă, cum cerceta terenul cu ochii săi limpezi şi inteligenţi, cu o grenadă antitanc în mînă.

— Salută-l din partea mea, tovarăşe Momîş-Ulî — spuse Panfilov. — Nu uita să-i transmiţi salutul meu. Fiecare soldat doreşte un cuvînt cald pentru serviciul său credincios.

Fără a-şi lua încă rămas bun îmi întinse mîna şi, ţinînd-o pe a mea, o strînse călduros cu amîndouă mîinile, după obiceiul cazah.

— Te rog să-i propui imediat pentru decorare pe cei care s-au distins. Doresc să am chiar astăzi lista şi caracterizările... Du-te... Cred că voi putea permite batalionului dumitale să se odihnească pînă mîine. Noroc...

Luîndu-mi-o repede înainte, deschise uşa :

— Tovarăşe locotenent-colonel, vă rog...

Locotenent-colonelul intră. Purta o şapcă cu paspol roşu, cum nu se poartă pe front.

Dădui să plec, dar Panfilov mă reţinu de mînecă şi, arătîndu-mi cu privirea pe noul venit, îmi şopti la ureche :

— Întăriri, tovarăşe Momîş-Ulî. Sînt cei din Extremul Orient. Au călătorit douăsprezece zile şi au sosit la timp. Iată, tovarăşe Momîş-Ulî, sensul bătăliei de apărare de la Volokolamsk.

O licărire de bucurie şi de emoţie i se aprinse în ochi.

Înainte de a închide uşa în urma mea, îl mai zării o dată. Îşi pusese pe masă ceasul de buzunar cu cureaua desfăcută. Mărunt, adus de spate, cu gîtul plin de zbîrcituri, ars de soare, stătea cu spatele la uşă şi cu un gest binevoitor arăta un scaun locotenent-colonelului. Iar cu cealaltă mînă sau, mai bine zis, cu degetul cel gros mîngîia maşinal geamul bombat al ceasului.

Afară ploaia cădea în stropi mari ; cerul era întunecat, acoperit de nori grei. Tunurile bubuiau în direcţia gării. În aer plutea un uşor miros de incendiu. Un văl mişcător şi opac învăluia totul în jur.

CUPRINS

	pag.
Alexandr Bek	5

PARTEA ÎNTÎI

Omul fără nume	9
Frica	16
Judecă-mă !	27
Nu moartea, ci viața !	36
Generalul Ivan Vasilievici Panfilov . . .	45
Trei luni mai înainte	57
Iapa Lîsanka și o poveste cu cai	68
Marșul prin tutun	78
„Rău, tovarășe Momiș-Uli“	90
Încercați să vă măsurați cu noi !	102

PARTEA A DOUA

În ajunul primei lupte	113
O oră cu Panfilov	120
O luptă pe drum	136
„Tu ai predat Moscova !“	153
Altă luptă dată pe drum	164
23 octombrie	178
23 octombrie, seara	200
Sîntem aici	217
În casa pădurarului	238
Optzeci și șapte	250
Dimineața	265
La răscrucea drumurilor	274
Pușcă, pușculița mea,	
Oare nu ne vei salva ?	285
Cu Panfilov, la Volokolamsk	299

Responsabil de carte: A. Samoilă
Tehnoredactor: I. Gheorghiu
Corector: E. Vrancea

Dat la cules 07.04.59. Bun de tipar 07.05.59. Tiraj 20.140 ex. Hîrtie cărți școlare de 65 gr./m². Format 540×840/16. Coli ed. 15,27. Coli de tipar 19,75. Editia IV. Comanda 4334. A. nr. 0368. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 S—31=R.

Tiparul executat sub com. nr. 90442 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", București — R.P.R.

DIN LITERATURA SOVIETICĂ

au apărut:

Maxim Gorki
MAMA
roman, ed. a VII-a, 1959

A. Bek
VIAŢA LUI BEREJKOV
roman, 1958

I. Ehrenburg
ŞI A FOST ZIUA A DOUA
roman, 1957

Leonid Leonov
DRUMUL SPRE OCEAN
roman, 1958

SOTI
roman, 1958

Maria Marici
STEAUA POLARĂ
roman, 2 vol., 1958

Lidia Obuhova
UNDEVA ÎN POLESIE
roman, 1958

Valentin Ovecikin
O PRIMĂVARĂ BUCLUCAŞĂ
roman, 1958

Mihail Şolohov
PĂMÎNT DEŞTELENIT
roman, ed. a VII-a, 1958

Lei 5,90